

ETNOLOG

GLASNIK KR. ETNOGRAFSKEGA MUZEJA
V LJUBLJANI

LE BULLETIN DU MUSÉE ROYAL D'ETHNOGRAPHIE
À LJUBLJANA

REDAKTOR:
DR. NIKO ŽUPANIČ

LETO III.

LJUBLJANA

1929

44061

48344

Vsebina letnika III. (1929):

Sommaire du IIIe tome (1929):

	Stran		Page
✓ Dr. Matija Murko: Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami . . .	5—54	La grande collection des chan- cons nationales slovènes avec mélodies, par Dr. Matija Murko	5—54
Dr. Mirko Kus-Nikolajev: Hrvatski seljački barok . .	55—72	Le baroque des paysans en Croatie, par Dr. Mirko Kus- Nikolajev	55—72
✓ Ivan Feliks Šašelj: Ivan Feliks Šašelj, Avtobiografija povodom sedemdesetletnice pisateljevega rojstva . . .	73—86	Ivan Feliks Šašelj, Autobiogra- phie à l'occasion du 70 ^{ème} anniversaire de la naissance de l'auteur, par Ivan Feliks Šašelj	73—86
✓ Dr. Karel Oštir: Japodi . . .	87—113	Les Japodes, par Dr. Karel Oštir	87—113
✓ Dr. L. E.: Razvoj etnologije in njene metode v zadnjih desetletjih	114—152	Le développement de l'ethno- logie et de ses méthodes au dernier temps. par Dr. L. E.	114—152
Др. Нико Жупанић: Ан- трополошки карактер Јова- на Цвијића	153—156	Le caractère anthropologique de Jovan Cvijić, par Dr. Niko Županić	153—156
✓ Dr. Stanko Vurnik: Slo- venske panjske končnice . .	157—178	Les planches de devant des ruches slovènes, par Dr. Stanko Vurnik	157—178
Dr. Peter Skok: Iz slove- načke toponomastike . . .	179—195	Contribution à la toponoma- stique slovène, par Dr. Peter Skok	179—195
Kronika, referati in kritike . .	196—229	Chronique, compte-rendus et critiques	196—229

Kr. etnografski muzej v Ljubljani v letu 1928. — J. G. Frazer, Der goldene Zweig. Balduin Saria. — Jan Czekanowski. Wstęp do historii Słowian. Dr. N. Preobraženski. — E. Schneeweis, Die Weihnachtsbräuche der Serbokroaten. Mantuani. — Zelenin Dmitrij: Russische (Ostslavische) Volkskunde. Mantuani. — Ant. Václavík, Podunajská Dedina. Mia Brejčeva. — L'art populaire Hongrois. Mia Brejčeva. — Albin Stocky, Čechy v době bronzové. N. Županić. — K. Absolon, New finds in fossil human skeletons in Moravia. — J. Matejka, The skull of the fossil man Brno III. and the cast of its interior. N. Županić. — V. Lebzelter, Zur Rassengeschichte der Jugoslawen. N. Županić. — Trabalhos da Sociedade Portuguesa de Antropologia e Etnologia. — Madame de Vaux Phalipau: La Littérature des Serbes de Lusace. — Mousseion. Bulletin de l'Office international des musées. Dr. P. B. — V. V. Bunak. Crania armenica. N. Županić. — Mićun

M. Pavičević, Crnogorci u pričama i anegdota. Niko Županić. — P. R. Radosavljevič. The spirit of Tolstoj's experimental school. N. Ž. — Henry Field, Early man in North Arabia. N. Županić. — B. Škerlj, Nekatera socialna spoznanja iz rodovnikov Praškega pedološkega zavoda. N. Županić. — D. J. Popović. O Cincarina. Prilozi pitanju postanka naše čaršije. N. Ž. — La Coopération intellectuelle, revue de l'Institut International de Coopération Intellectuelle de la Société des Nations. — Jelić I. M., Krvna osveta i umir u Crnoj Gori i Severnoj Arbaniji. N. Radojčić. — Erdeljanović J., Stara Crna Gora. N. Radojčić. — Pavičević M. M., Crnogorci u pričama i anegdota. N. Radojčić. — Jovanu Cvijicu. Posmrtni govor Dr. Nike Županića. — **Nove knjige in časopisi:** Русский Антропологический журнал. — Sveta Cecilija. Smotra za cerkvenu glazbu s glazbenim prilogom. — M. Kus-Nikolajev, O podrijetlu licitarskog srca. — Geografski Vestnik. Časopis za geografiju in sorodne vede. — Sociedad Española de Antropología, Etnografía y prehistoria. — M. Kus-Nikolajev, Rasvjeta kod seljaka. — Fr. Stelè, Valvasorjeva Ljubljana. — M. Kus-Nikolajev, Ekspresionizam u seljačkoj umjetnosti. — Fiume. Rivista semestrale della „Società di studi Fiumani“ in Fiume. — Zdravniški Vestnik, Strokovno glasilo zdravništva v Sloveniji. — Časopis za zgodovino in narodopisje. — Annuaire des Musées Nationaux. — Fataburen. — Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. — Maxwell Lawrence Sacks, Religious Consciousness of late adolescence. — Nikola Radojčić, Geografsko znanje o Srbiji početkom 19. veka. — В'ячеслав Каминский, Нариси звичаєвого Права. — Rudarski i topionički vesnik. — Гласник скопског Научног друштва. — Johannes C. Barolin, Inspiration und Genialität. — Otto Schlaginhaufen, Anthropologie und Sport. — Slavische Rundschau. — J. C. Barolin, Schülertausch und Völkerversöhnung. — J. C. Barolin, Rasse — Nation. — J. C. Barolin, Gedanken zum Minoritätenproblem. — Fr. Vatovec, K starejši upravni in gospodarski zgodovini laškega okraja. — I. Rakovec, Doneski k geomorfologiji Ljubljanske kotline. — A. B. Соловьев, Законодавство Стефана Душана, цара Срба и Грка. — Alfredo Niceforo, Un decalogo di errori che troppo spesso si commettono studiando la mortalità per cancro per mezzo delle statistiche demografiche. — Kaarlo Hildén, Studien über das Vorkommen der Darwinischen Ohrspitze in der Bevölkerung Finnlands. — Česko-Lužický Věstník. — Ruch Słowiański. Miesięcznik poświęcony życiu i kulturze Słowian — Jan Mydlarski, Sprawozdanie z Wojskowego zdjęcia antropologicznego Polski. — E. F. W. Eberhard, Feminismus und Kulturuntergang. N. Županić. — M. I. Schlesinger, Land und Leute in Sowjetrussland. — Распис на лекции за лѣтния семестръ на 1928–1929 учебна година. — Mirko Kus-Nikolajev, Šetnje kroz Etnografski Muzej u Zagrebu. — Otto Schlaginhaufen, Die anthropologische Untersuchung an den schweizerischen Stellungspflichtigen. — Гласник Историског Друштва у Новом Саду. — Известия восточного факультета азербайджанского государственного университета имени В. И. Ленина. — П. С. Јовановић, Глацијација Јакупице. — Ј. М. Павловић, Малешево и Малешевци. — Б. Ж. Милојевић, Типови динарских острва. N. Županić. — P. Blaznik, Kolonizacija Selške doline. — Pavel Agost, Nyiltűzhelyű konyhák a hazai szlovénoknál. N. Ž. — I. kongres slovanskih filologov v Pragi.

Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami.

Napisal Dr. M. M u r k o (Praga).

Rousseauov nauk, naj se človeštvo vrne k naravi, je rodil zanimanje za prvobitne narode in posebe za narodno pesništvo. Staroangleške balade, ki jih je izdal Percy (1765), Macphersonov ponarejeni »Ossian« in Herderjeve »Volkslieder« (1778, 1779), kjer je izšel tudi Goethejev prevod srbskohrvaške »Asan aginice«, še bolj pa delovanje mlajše nemške romantike je vplivalo v visoki meri na vse Slovane. Pri nas sta se že Zois in Vodnik zanimala za slovenske narodne pesmi, epična pesem »Pegam in Lambergar« je bila predelana (Linhart) in prevedena (Zupančič) v nemščino, Čebeličarji so bili veliki čestilci narodne pesmi in omogočili Poljaku E. Korytku izdajo zbirke »Slovenske pesmi kranjskiga naroda« (1839—1844). Še več narodnih pesmi po vsej Sloveniji je nabral Stanko Vraz, ali izdal je samo en zvezek »Narodne pesmi ilirske« (1839).¹ Njegove in mnoge druge rokopisne in tiskane zbirke so služile kot gradivo za monumentalno delo Karla Štreklja »Slovenske narodne pesmi«, ki jih je izdala Slovenska Matica v štirih debelih knjigah od l. 1895—1923. Delo je preveč počasi izhajalo, kar so zakrivili njegovi jako različni nasprotniki, Štrekljeva bolezen in prerana smrt (7. julija 1912), na konec svetovna vojna, ki je pretrgala Matičino delovanje. Delo ni dokončano, kakor je bilo zasnovano, ali dr. Joža Glonar, ki je uredil 15. in 16. snopič (t. j. knj. IV. str. 481—819) se je omejil na tisk tekstov, vse drugo, kar bi polnilo še celo debelo knjigo (V.), pa je opustil, kar je prav dobro razložil v svojem Predgovoru (66 str.). Štrekljevo delo, katero so hitro na začetku posebno laskavo ocenili prvi slavisti kakor V. Jagić, A. Brückner, W. Nehring, J. Polívka, K. Jireček, P. A. Iljinskij in dr. in ki je bilo takrat res najboljša znanstvena zbirka narodnih pesmi pri

¹ Iz Vrazove in Korytkove zbirke je preložil A. Grün svoje »Volkslieder aus Krain«, ki je med njegovimi pesniškimi deli danes najbolj cenijo.

vseh Slovanih, po naših današnjih pojmih ni brez pomanjkljivosti, ali bo vedno služilo Slovincem v korist in na čast.

Slovenska narodna pesem je res to, kar pravi njeno ime, ona se p o j e in nje besede so nerazločljive od melodije. Na to pa se je vendar dolgo prav malo pazilo in Slovenci niso edini, ki so izdajali večinoma samo tekste. Prvo in jako častno izjemo dela St. Vraz, ki je poleg besedil zapisal precej načrtov melodij, katere navaja K. Štrekelj pri posameznih pesmih svoje izdaje, po mnemu g. kapelnika N. Štritofa, ki pripravlja o tem razpravo, ne vselej natančno, čemur se ne čudim, kajti Vrazovi načrti se po 60 in več letih niso lahko čitali, Štrekelj pa ni bil muzikalno izobražen, dasi je sam pel narodne pesmi z globokim čuvstvom. Razen tega ima Štrekelj melodije tudi od nekaterih novejših nabiravcev. Samostalno so zbirali in izdajali narodne pesmi z napevi največ naši glasbeniki, kakor G. Fleišman (»Grlica«), Josip Kocijančič, Franc Gerbič, M. Hubad, Hr. Volarič, Janko Žirovnik, Zorko Prelovec, Marko Bajuk, Oskar Dev, Zdravko Švikařšič in dr., ki so med narodom nabrane pesmi vračali narodu, ter jih večkrat »upravili« po svojih nazorih in »postavili« za potrebe pevskih zborov. Lepe zasluge sta si pridobila tudi Hrvat Fr. S. Kuhač, ki ima v svoji veliki zbirki »Južnoslovsjske narodne popevke« (Zagreb 1878—1882, 4 knjige, folio) tudi precej slovenskih, in Čeh Ludvík Kuba, katerega »Písně slovinské« so izšle kot Knjha VII. zbornika »Slovanstvo ve svých zpěvech« (1890, Lex. 251 str.).¹

Vse te zbirke pa podajajo le napeve liričnih pesmi, samo St. Vraz in Fr. Kuhač sta zabeležila tudi napeve nekaterih pripovednih pesmi, ali nikjer ni sluha ni duha o tem, kako so se pele naše junaške pesmi o kralju Matjažu, Kraljeviču Marku, Lambergarju in Pegamu, Gospodu Barodi, naše krasne balade o Lepi Vidi, Mladi Bredi, Mladi Zori itd. Res v zadnjem trenutku so bili taki napevi še rešeni in zapisani za največjo ali še neznano zbirko slovenskih narodnih pesmi, ki jih je zbral »Slovenski delovni odbor« od konca l. 1905 za monumentalno delo »Narodna pesem v Avstriji«, katero je pripravljalo, ali ni dokončalo bivše avstrijsko ministrstvo za bogočastje in nauk. Nekatere zgoraj imeno-

¹ Gl. Fr. Simonič, Slov. bibliografija, 378—379, Marko Bajuk, Mera v slovenski narodni pesmi, 77, Ludvík Kuba, o. c. 251.

² K. Štrekelj, Slov. n. pr. I., 177, 195, 219, 227, 248, 267, 271.

vane zbirke ali vsaj njih poznejši zvezki so že nastale pod vplivom tega gibanja in so bile celo izdane proti volji ministrstva. Slovenski odbor tega podjetja svojih uspehov ni obešal na veliki zvonec, dobri stvari na škodo, kajti mogel je vzbuditi več zanimanja in tudi podpore za svoje delo, ki je že po kratkem času neznano mladim znanstvenikom, katerih se tiče.

Kot drugi in poslednji predsednik tega odbora poročam, kako je zbiral, kaj je nabral, kako je treba dovršiti nabiranje in izdati zaklade, ki jih hrani ljubljanski Kr. etnografski muzej. Predvsem pa je tudi treba povedati, kako je prišlo do tega velikopoteznega nabiranja. Gradivo, na katero se sklicujem, nahaja se tudi v Etnografskem muzeju (t. j. dosedaj pod streho državnega muzeja v Ljubljani): akti, tiskovine, zapisniki odborovih sej, predsedniški delovodni protokol, predsedniška poročila na ministrstvo, poročila posameznih odbornikov, del pisem itd. Marsikaj pa še ni v tem arhivu, temveč pri živih odbornikih ali v zapuščinah mrtvih. Tako sem n. pr. računsko knjigo in druge reči izsledil v Zagrebu. Manjkajo še prva tajniška knjiga, izvirniki zapisnikov odborovih sej od 1906—1912, pisma, ki sva jih pisala Štrekelj in jaz odboru, itd. Posebno bi bilo treba zbrati kolikor mogoče pisma odbornikov z nabiralci, kjer bo precej podrobnosti o zbiranju, o pevcih in vobče o življenju narodnih pesmi, kar bo dobro služilo tudi bodočim urednikom zbirke.

*

Na misel zbirati narodne pesmi in je izdajati z napevi v posameznih zvezkih po narodih, ali pod skupnim naslovom »Das Volkslied in Österreich« (Narodna pesem v Avstriji), je prišla dunajska delniška družba »Universal-Edition«. Hotela je zbrati »bisere« avstrijske pesmi in je izročiti vsemu glasbenemu svetu z izvirnim tekstom in dobrim nemškim prevodom. Tako podjetje ni bilo lahko mogoče brez podpore ministrstva za nauk. Takratni minister Wilhelm vitez Hartel, rodом Moravan in praški študent, profesor klasične filologije na dunajski univerzi in posebni poznavalec Homerja, je bil v mladih letih odgojitelj pri gališko-poljskem grofu Lanckoronskem in imel vsled vseh teh predpogojev več razumevanja za avstrijske narode nego navadni nemški birokrat. Slovenci mu moramo biti hvaležni, ker je pošiljal naše mlade pravnike v tujino, da se pripravijo za profesorje nameravane juridične fakultete, ki je pa bila ustvarjena žalibog

še po prevratu. Vem tudi, da je visoko cenil slovenske uradnike in se čudil, da imajo Slovenci same dobre po vseh ministrstvih. Lahko si torej mislimo, da je ministru Hartlu podjetje družbe »Universal-Edition« jako ugajalo kot »patriotično delo, ki bi naj domači umetnosti in avstrijskemu narodnemu karakteru postavilo nevenljiv spomenik«. V tem smislu ga je koncem l. 1902 priporočil z odlokom na deželne vlade šolskim uradom, posebno učiteljiščem, glasbenim šolam, glasbenim društvom in posameznim osebam, ki bi naj zbirale narodne pesmi. Gradivo bi se naj pošiljalo »Universal-Edition«, ki bi ga izdala.

Za svoje narodne pesmi so se precej zanimali v to dobo Nemci na Nemškem, kjer je po pevskih tekmah v Frankfurtu a. M. 1903 cesar Viljem sprožil novo veliko zbirko nemških narodnih pesmi, in tudi avstrijski Nemci, ki jih niso samo zbirali in izdajali, ampak hoteli tudi ohraniti na deželi in širiti po mestih. To gibanje je širil na Dunaju posebno profesor dr. Josef Pommer v časopisu »Das deutsche Volkslied«, ki ga je izdajal pod njegovim vodstvom »Deutscher Volksgesangs-Verein« in Wien, ustanovljen l. 1889/90. Prve narodne pesmi, ki jih je Pommer slišal, so bile — slovenske. Njegov oče je bil sodnik v Celju in Mariboru in znano je, da so takrat vsi meščani v svojih vino-gradih popevali slovenske zdravice in druge pesmi. Dvakrat mi je Pommer v dopisih, ohranjenih v predsedniškem arhivu (eden ima št. 142) zapisal z notami, kako je njegov oče popeval »Pijmo ga, pijmo, dokler živimo«. Tudi nemške pesmi je slišal najprej od slovenskih urlavberjev. J. Pommer si je kot nabiratelj in propagator avstrijsko-nemških alpskih pesmi¹ pridobil resnične zasluge. Razumljivo je po takem, da se je znal sam, po svojih prijateljih in časopisih in kot državni poslanec uveljaviti pri ministru Hartlu, pri katerem je dosegel, da je podjetje prešlo pod vodstvo ministrstva za nauk in da je v začetku dobil on pri njem glavno besedo. Hudobni jeziki so celo trdili, da se je vlada na ta način odkrižala neprijetnega nemškonacionalnega poslanca. Vendar se je proti njegovemu vodstvu kmalu pojavila silna opo-

¹ V svojem *Liederbuch für die Deutschen in Österreich* (Wien 1884 prva izdaja, 5. izd. 1905) je v dodatku prinesel »jodlere« iz Tirolske, Štajerske in Gornje Avstrije. 1889 je izšla prva zbirka »Jodler und Juchezer«, 1893 druga »252 Jodler und Juchezer« in 1902 obsežna tretja »444 Jodler und Juchezer aus Steiermark und dem steirisch-österreichischen Grenzgebiet«.

zicija samih nemških strokovnjaških krogov, ki so ostro napadali njegove referate pri sejah glavnega odbora in protestirali proti temu, da zastopa v tem odboru »Volksliedforschung«, — da er doch von der wissenschaftlichen Volksliedseite nichts versteht und als Forscher von Fachleuten auch nirgends anerkannt ist«¹ (debelo podčrtano v izvirniku). Ne bomo se torej čudili, da so se mu po robu postavili tudi naš štrekelj in predsedniki drugih slovanskih odborov. Največ pa je trpelo delovanje glavnega odbora od ostrih razprtij med Nemci samimi, ki so se norčevali celo iz Pommerjevega »Patent-Teutonentum«.² Treba pa je priznati, da je res patetični in pretiravajoči nacionalec bil karakter: po polomu nemštva v svetovni vojni se je zabodel kot kak Rimljan.

Delovanje glavnega odbora na Dunaju.

Nabiranje in izdajanje avstrijskih narodnih pesmi, ki ga je sprožila privatna družba »Universal-Edition«, je bilo torej po državljeno, kajti brez velike državne pomoči sploh ni bilo mogoče na celem prostranstvu bivše Avstrije. 28. novembra 1904 povabil je minister Hartel v prostore naučnega ministrstva na posvetovanje te le gospode:

Prof. dr. A. Hauffen-a (Praga, nemška univ.), prof. dr. O. Hostinskega (Praga), izvrstnega češkega strokovnjaka za zgodovino glasbene umetnosti, ravnatelja M. Hubada, prof. italijanščine dr. A. Ive (Gradec), dr. E. Mandyczewskega (Dunaj), prof. dr. R. Much-a (germanista, Dunaj), prof. dr. Jos. Pommer-a (Dunaj), priv. doc. dr. J. Schatz-a (Innsbruck), prof. dr. K. Štreklja (Gradec), prof. Wl. Szuchiewicz-a (Rusin, Lvov), dr. G. Vidossich-a (Trst) in glasbenega učitelja J. Zak-a (Brno). Kakor se vidi, so bili Slovenci pri prvem zborovanju razmeroma jako močno in častno zastopani. Universal-Edition je imela takrat (ces. svetnika J. Weinberger-a) in dalje svojega zastopnika v glavnem ali »vodilnem« (leitender Ausschuss) odboru. Zastopnika naučnega ministrstva sta bila sekcijski šef dr. Friedrich von Stadler in min. svetnik dr. Karl vitez von Wiener, ki je bil pač tudi glavni referent v ministrstvu, dokler ni postal 28. dec. 1908 Präsident der

¹ Die Volksliedbewegung in Deutschösterreich, Von Dr. E. K. Blümml, Franz Fr. Kohl, Josef Reiter, Wien 1910, 28.

² O. c. 143.

k. k. Akademie für Musik und darstellende Kunst, kateremu je bilo celo podjetje popolnoma izročeno kot predsedniku glavnega odbora in njegovega »engeres Komité«, tako da so se vsa poročila pošiljala naravnost njemu in ne več ministrstvu.

V svojem nagovoru je minister Hartel naglašal, da ima ta komisija nalogo ustanoviti program podjetja, podati nasvete o decentralizaciji velikega dela, o ustanovitvi delovnih odborov v posameznih deželah, o publikaciji sami, o njeni obliki in razdelitvi, med izdajo dela pa »in allen wichtigen Phasen uns beratend und unterstützend zur Seite zu stehen.« Glavni odbor je torej imel nalogo, da celo delo, ki je bilo postavljeno na popolnoma znanstveno podlago, uprizori in ostane posvetovalni organ ministrstva. V tem smislu je govoril v svojem več ko enournem poročilu tudi prof. dr. J. Pommer, ki je med drugim razglasil: Autonomie und vollständige Selbstständigkeit der einzelnen Volksstämme bei diesem Werke sei Grundsatz. V resnici so imeli posamezni delovni odbori, n. pr. naš slovenski, popolno svobodo pri svojem delu, ministrstvo ga je le kontroliralo, kar je razumljivo, ker je dajalo tudi sredstva. Vendar ko je šlo za izvrševanje raznih načrtov, posebno za izdajo narodnih pesmi, so se pojavila razna vprašanja, katera je moral reševati glavni odbor ali pa prepustiti končni odlok samemu ministrstvu. Sestava glavnega odbora in njegovega »ožjega komité-ja«, ali »pododbora« (v tej prvi seji je bil ustanovljen »Unterausschuss«: Hauffen, Hostinský, Ive, Mandyczewski, Pommer) je bila po takem važno osebno in stvarno vprašanje. Videli smo že, kako so se nemški strokovnjaki hitro z začetka po robu postavili proti prof. Jos. Pommerju, kateremu so posebe očitali, da je veljala avtonomnost za vse delovne odbore, samo za nemške ne, v katerih je hotel baje on sam gospodovati.

Ni torej čudo, da ni šlo vse tako gladko, kakor si je želel sam prof. Pommer, vendar »navodilo za nabiranje in zapisovanje« in dotično »poprašalno polo« je sestavil on, dasi prva za notranjo porabo določena brošurica ni izšla pod njegovim imenom.¹ Delovni odbori so jo dobili z vloženimi belimi lističi, da zabeležijo spremembe, t. j. črtajo ali dopolnijo, kar se jim zdi potrebno. Nemški stavek je ostal ohranjen in je bil ponatisnjen od nemških

¹ »Das Volkslied in Österreich«. Anleitung zur Sammlung und Aufzeichnung. Fragebogen.

odborov brez posebnih sprememb.¹ Ne vem, v koliko so drugi odbori upoštevali ta navodila, ali to lahko povem, da je za slovenski odbor izdelal K. Štrekelj samostalno, bolj pregledno in krajše: 1. »Osnovna načela za publikacijo Avstrijske Narodne Pesmi, ki jo namerja izdati c. kr. ministrstvo za bogočastje in nauk.« (V Ljubljani 1906. Natisnila Zadružna tiskarnica. 12° 8 str.). 2. Popraševalna pola o narodnih pesmih, narodni godbi in narodnih plesih (Zadružna tiskarnica v Ljubljani. Fol. 4 str.).

Tudi češki odbor je bil v svojem oklicu z l. 1906 (ponatisnjen v Národopisnem Věstníku českoslovanskem II, str. 49, Český Lid XVI, 161 sl.) precej samostalen, še bolj v drugi izdaji svoje brošurice (Lidová píseň v Rakousku, V Praze 1908, 15 str.), kjer so se zahtevali tudi popolni spiski pesmi, ki se v kakem kraju pojejo. Najbolj izviren pa je bil oklic moravskega odbora iz l. 1906, ki ga je napisal skladatelj Leoš Janáček z resničnim navdušenjem in velikim znanjem narodnega pesništva. Posebno je nabiralce opominjal, naj se zapisujejo pesmi med narodom samim, kadar jih poje pri delu in svojih zabavah. Dobro je opazil, da dober pevec stvarja in da se ga ne sme motiti v njegovi »náladi« (nastrojenju, Stimmung). Treba je tudi opazovati ves narodni umetniški život in ga ohraniti tudi v slikah. Janáčkov navodilo je bilo z nemškim prevodom poslano vsem slovanskim odborom.² V slovenskem odboru je vzbudilo veliko zanimanje (žalibog ni ohranjeno med odborovim gradivom, morebiti je ostalo pri kakem odborniku).

Sicer pa ni treba bliže primerjati Pommerjevih in Štrekljevih navodil in zasledovati ostro kritiko Pommerjevih od strani nemških strokovnjakov,³ kajti izkušnja je tudi v tem slučaju pokazala, da najlepša navodila nič ne pomagajo, glavno so organizacija dela in pa ljudje, ki so k delu poklicani ali pa se sami k njemu prijavijo.

¹ V rokah imam n. pr. knjižico z istim zaglavjem »Vom Arbeitsausschuss für die Aufsammlung und Herausgabe des deutschen Volksliedes Niederösterreichs«, ki jo je sprejel 22. junija 1906.

² Jiří Horák, Zpráva o činnosti Ústavu pro lidovou píseň, Národopisný Věstník českoslovanský XVIII. Meni je pri roki ponatis, Lex. 24. str.

³ Glej zgoraj omenjeno »Die Volksliedbewegung in Deutschösterreich«. Str. 16 sl.

Glavni odbor je imel še sejo 10. aprila 1905, potem pa je ministrstvo začelo organizacijo odborov, v katerih čelo je postavilo, kjer je le bilo mogoče, vseučiliške profesorje strokovnjake, gotovo že tudi zaradi tega, da se izogne kritikam, kakršne so se takrat pojavljale proti prof. Pommerju. Tako je dobil prof. K. Štrekelj poziv, naj predloži člane za slovenski odbor, 4. maja 1905 in je odgovoril že 1. junija, ker si je stvar že prej dobro premislil. Bili so ustanovljeni nemški odbori za Štajersko (predsednik Pommer), Nižjo Avstrijo (njegov prijatelj rudniški svetnik K. Kronfuss), Gornjo Avstrijo in Salzburg (prof. Much na Dunaju), Koroško (prof. P. Lessiak, takrat v Pragi), Tirolsko-Vorarlberg (Wackernell v Innsbrucku), Češko (prof. Hauffen), Moravo-Slezko (Josef Götz) in še posebe za Kočevje (Hans Tschinkel). Podobno kakor Nemci v čeških deželah so dobili tudi Čehi (po svoji želji!) dva odbora: za Češko (prof. Hostinský, po njegovi smrti prof. Z. Nejedlý) in Moravo-Slezko (skladatelj ravnatelj Leoš Janáček), drugače pa Poljaki (predsednik S. Udzieła v Krakovu), Rusini, ki so že prehajali v Ukrajince (Wl. Szu-chiewicz), Slovenci, Hrvati in Srbi v Primorju in Dalmaciji (prof. M. Rešetar na Dunaju), Rumuni v Bukovini (nemški romanist Friedwagner v Črnovcih) po eden odbor, le Italijani v Primorju in Dalmaciji (Ive v Gradcu) in pa na Južnem Tirolskem dva odbora, kar je pač imelo svoj razlog v veliki oddaljenosti obeh skupin. Posebni odbor je bil postavljen še za Ladine na Tirolskem (prof. Gartner) in pozneje se je mislilo še na Nemce v Galiciji in Bukovini.

Kakor se vidi, ni bilo enotnega principa pri sestavljanju odborov. Za Slovence, Hrvate in Srbe, Poljake, Rusine-Ukrajince in Rumune je obveljal narodni centralizem, kar je posebno prav prišlo tudi nam Slovencem, Čehi so bili že razdeljeni na dve skupini po deželah, Nemci pa so dobili kar osem odborov, ali še teh ni bilo dovolj, Gornja Avstrija in Salzburg sta bili baje tako različni deželi, da sta res dobili še vsaka svoj odbor. Pommerjevi nasprotniki so sicer naglašali, da je tudi pri Nemcih bilo treba narodnega centralizma, ali pa kvečjemu delitve v dialektične skupine. Nemci sami bi bili prišli gotovo v velike zadrege pri izdaji narodnih pesmi po različnih deželicah, ker pesmi se gotovo niso vselej ustavljale na njihovih mejah, vendar avstrijski Nemci so bili v duši strašni federalisti, kar so po prevratu do neskončnosti pokazali takoj, ko so bili sami med seboj. Bilo kakor bilo, nem-

ških odborov je bilo mnogo preveč v razmerju s slovanskimi, ako se oziramo na mnogo večje število bivših avstrijskih Slovanov in na njih še večje bogastvo narodnega pesništva. To je imelo za Slovane tudi neugodne posledice, ker je ministrstvo delilo podpore po odborih in ker so njih predsedniki bili vabljeni na seje glavnega odbora, v katerem so po takem Nemci imeli veliko večino. In prišlo je res tudi do ostrih narodnostnih sporov, ko je bil po daljših pripravah zopet sklican glavni odbor k seji 15. in 16. dec. 1910 na Dunaj.¹ 1909 so priprave nekaterih delovnih odborov že tako daleč dospele, da se je začelo misliti na izdajo 1. zvezka dela »Das Volkslied in Österreich«, na kar je posebno težko čakala družba »Universal-Edition«. 28. aprila 1909 je imel »ožji vodilni odbor« sejo, v kateri se je posvetoval in sklepal o pripravi in ureditvi prvega in nadaljnjih zvezkov. Razen presidenta Wienerja bili so iz ožjega odbora navzoči Much, Pommer in Rešetar,² prof. E. Mandyczewski je bil opravičen. Povabljeni pa so še bili s posvetovalnim glasom rudniški svetnik Kronfuss, predsednik nižjeavstrijskega odbora, bibliotekar dr. A. Matosch, predsednik gornjeavstrijskega, prof. A. Hauffen iz Prage in prof. Wackernell iz Innsbrucka, ki se je pa opravičil. Obširno poročilo v dveh delih s predlogi sta podala Jos. Pommer in A. Hauffen. President Wiener je razposlal to poročilo (Grundzüge für die Herausgabe) 5. jun. 1909 predsednikom vseh odborov s pripombo, da bodo osnovna načela obvezna za vse odbore, ako bodo z njimi sporazumljeni vsi predsedniki (torej ne odbori!). V tem se je zopet videlo Pommerjevo kopito, posebno ker je glavni del svojega poročila objavil v časopisu »Das deutsche Volkslied« (1909, str. 142 sl). To je dalo glavni povod dr. E. K. Blümlu, izdajatelju »Quellen und Forschungen zur deutschen Volkskunde«, Franz Fr. Kohl u, c. in kr. kustosu, izdajatelju »Echte Tirolerlieder«, članu tirolskega odbora, in Josefu Reiterju, direktorju Mozarteja v Salzburgu, predsedniku salzburškega odbora, da so izdali svojo obširno brošuro »Die Volksliedbewegung in Deutsch-

¹ Gl. Protokoll der am 15. und 16. Dezember 1910 im Sitzungssaale der k. k. Akademie für Musik und darstellende Kunst in Wien abgehaltenen Sitzungen des Leitenden Hauptausschusses für die Publikation »Das Volkslied in Österreich. Vel. 8°, 13 str. Ponatis iz časopisa »Das deutsche Volkslied« 1911, 89 sl.

² Kdaj in zakaj je prišel v ožji odbor namesto prof. Hostinskega v Pragi, mi ni znano.

österreich«, ker niso hoteli biti soodgovorni za sklepe, ki v marsičem niso bili izvedljivi in pa »brez vsake znanstvene utemeljitve.« Zahtevali so nemško centralo z znanstvenim odborom, znanstvenimi pomočnimi delavci in s praktičnim glasbenikom. Posamezni odbori bi naj zbrano, dialektično proverjeno gradivo vsako leto pošiljali centrali, kjer bi se registriralo, po besedilu in muzikalno pregledalo. Znanstveno obdelovanje bi se izročilo strokovnjaku (str. 140). Ker so pa sami vedeli, da taka centralizacija pri Nemcih ni več mogoča, zahtevali so, naj pridejo v posameznih odborih pri izbiranju in urejanju gradiva strokovnjaki bolj do besede. Z izdajo pa se naj začne brez obzira na vedno tekoče vire, poznejše varijante naj se izdajo v znanstvenih dopolnilnih zvezkih, vsi zvezki naj dobijo po zaključku natančni register začetkov, predmetov (Stoffe), rim in melodij (141).

Zašumelo pa je tudi pri Slovanih s strokovnih in narodnostnih ozirov. V imenu češkega odbora je prof. Hostinský izdelal obširne nemške opombe.¹ Češki odbor je po svojih potrebah uredil nabiranje in njegovi sijajni rezultati so pokazali, da je bil na pravem potu. Iz tega pa sledi, da se mora tudi pri obdelovanju in izdajanju gradiva pustiti posameznim odborom neka avtonomija, kakor je bilo proglašeno l. 1906. Kar se tiče razvrstitve gradiva, se more sistematična ureditev najti šele po študiju gradiva samega. Nekatero skupino so sicer lastne vsem narodnim pesmim, ali vendar bodo tudi razlike. Pri nekih narodih bi se priporočalo narodne pesmi razdeliti na nekoliko velikih skupin, daljšo razdelitev pa izvesti v registru snovi, k temu bi mogli biti dodani spiski ne samo po predmetih pesmi, ampak tudi po navadah in običajih s prostim odkazom na številke dotičnih pesmi. Tako n. pr. na Češkem ni mogoče stvariti posebne skupine pesmi »svatovske«, ker se pri svatbah pojejo jako različne pesmi in samo nekatere so s svojimi predmeti v zvezi s svatbenimi obredi. Bilo bi torej najbolje navesti v preglednem spisku vse pesmi, ki se pri svatbah v raznih krajih pojejo in dodati kratki popis svatbenih obredov. Do samostalne skupine svatbenih pesmi prišle bi samo pesmi, ki so tesno zvezane z obredom. Kar se tiče stvarnih opomb in pojasnil o postanku in razširjenosti pesmi, bilo bi najbolje dodati je k vsaki pesmi (Hauffen je predložil, naj se opombe zberejo na koncu vsakega zvezka). Prav srečne so bile Hostin-

¹ V češki parafrazi jih je objavil J. Horák, o. c. 8—9.

skega opazke o znanstvenih prilogah in celem značaju dela. Uvod bi naj prinašal samo obširno poročilo o celem nabirateljskem delu in o načrtih izdajateljstev. Glede na ogromno gradivo pa bo težko ali celo nemogoče dodati podrobne »znanstvene rezultate.« Izdaja naj prinaša samo vire (Quellenwerk) za bodoče preiskovalce. Znanstvena vrednost dela pa bodi v kolikor mogoči popolnosti, natančnosti in kritičnosti, dalje v zanesljivosti dodanih poročil, registrov, opazk in pojasnil. Izdaje historičnih ali literarnih virov ne prinašajo nikoli njih popolne ocene in porabe. Pač pa je Hostinský zahteval, naj bo delo pregledno in izhajališče za daljše obdelovanje. Zaradi tega je predlagal, naj bo poleg navadnega kazala (registra) tekstov tudi kazalo napevov, ki bi pa res zahtevalo precej prostora. Odločno je zavrgel nemške prevode pesmi, samo uvodi, predgovori in pregledni načrti pri posameznih zvezkih bi se naj preložili v nemščino in dodali kot samostalne priloge k iztisom za tajino.

V tem smislu je poročal Hostinský o delu obeh čeških odborov l. 1909 na tretjem kongresu »Mednarodne družbe za glasbeno vedo«, ki se je vršil na Dunaju ob stoletnici Haydnove smrti, in dodal tudi fonograme pesmi. Strokovnjaki vseh narodov so bili iznenadeni od bogastva zbranega češkega gradiva, ali čudili so se tudi jasnosti in znanstveni globokosti prof. Hostinskega. Posebno je ugajala leksikalna ureditev melodij. Hostinský se je vrnil z Dunaja »kakor prerojen«, poln veselja za daljše delo, ali v počitnicah 1909 je obolel in umrl 19. jan. 1910.

Tudi naš K. Štrekelj si je vzel stvar posebe k srcu. Pritožil se je pri prof. Rešetarju kot edinemu Slovanu v ožjem odboru, ki pa je druge Slovane premalo poznal, zakaj ni spregledal takoj nevarnosti nekaterih predlogov, in dopisoval si je o skupnem nastopu Slovanov s Čehoma V. Duškom in L. Janáčkom, s Poljakom Udzielo in z Rusinom Szuchiewiczem. Tudi prof. dr. E. Mandyčzewskemu so se zdeli nekateri njegovi pomisleki važni. Ko so mu Nemci poslali svojo brošuro »Die Volksliedbewegung in Deutschösterreich«, je pisal pač dr. Blümmlu, ker le njega je mogel nagovoriti »Herr Doktor« (koncept z dne 23. nov. 1909), da se v sodbi o poročilu z dne 28. aprila 1909 ž njim popolnoma strinja, kar je samo manj obširno razložil v vlogi, poslani dr. Wienerju 22. julija, da pa o osebnih razmerah v ožjem odboru ni bil informiran. Pommerjevo nastopanje njemu in vsem Slovanom ni bilo nikoli simpatično »und wir haben uns gewundert, ob denn

die Deutschen Österreichs keinen besseren Mann haben, um ihn ins Vordertreffen zu schieben.«

Štrekljevi ugovori z dne 22. julija 1909 obsegajo celih 10½ str. fol., so važni za njegove nazore o takrat nameravani celi izdaji in ohranijo svojo ceno tudi za bodočo izdajo samega slovenskega gradiva. Čudil se je, zakaj k posvetovanju ni bil povabljen tudi kak češki, poljski, rusinski itd. odbornik, ko vendar bogastvo slovanskega narodnega pesništva presega nemško najmanj desetkrat. Slovanske narodne pesmi morejo se izdati le kot celina, ne po deželah. Polemizira proti raznim sklepom in njih utemeljitvi. Pri razporeditvi pesmi je treba izhajati od teksta, melodija ni merodajna. Urejevanje bodi v enih rokah, ali poseben urednik je potreben za melodije in glasbene komade, drugi za besedila. Pobijal je izraz »Volksdichtung« na naslovnem listu, ker k tej spadajo tudi pripovedke, bajke, uganke, pregovori. Naslov »Das Volkslied in Österreich« se mu ni zdel primeren, ker pomeni krajšo ali daljšo r a z p r a v o o narodni pesmi v Avstriji, predlagal je »Österreichische Volkslieder und Volksmelodien«, poleg narodnih naslovov pa še občni latinski kakor Carmina et meli populorum austriacorum ali pa Thesaurus carminum et melorum populorum austriacorum. Dalje je bil proti zahtevi, da urednik išče in podaje znanstvene rezultate, glavno je dobro urejeno gradivo, ki bo služilo znanstvenim raziskovalcem na celih sto let in še dalje. Za občinstvo pa se naj izda manjša izbira. S posebnim temperamentom je pobijal tudi zahtevo, naj se narodne pesmi prevedejo v nemščino, ker dobri umetniški prevodi niso lahki, saj se marsikaj očita najboljšim prevodom slovanskih narodnih pesmi, kakor A. Grünu, Talvj, Kapperju, Wenzigu, da ne govori o »monstarih« F. S. Kraussa. Kdo bi naj prevajal, morebiti uredniki državnega zakonika, ki za to nikakor ne bi bili poklicani? Seveda bi se izdaja nenemških narodnih pesmi tudi jako zavlekla, ako bi se čakalo na njih prevode.

Kakor se že vidi iz nemške brošure in pismenih ugovorov, ki sta jih poslala Hostinský in Štrekelj, se je nabralo za sejo glavnega odbora 15. in 16. dec. 1910 mnogo gorečega gradiva. Navzočih je bilo razen predsednika Wienerja 13 Nemcev za razne odbore (med njimi Friedwagner za rumunski, Gartner za latinski), dalje ravnatelj E. Hertzka za Universal-Edition, 6 Slovanov (Janáček, Nejedlý, Rešetar, Štrekelj, Wl. Szuchiewicz in S. Udziela) in 1 Italijan (Ive). Predsednik Wiener je razložil, da je

glavni odbor bil sklican po petih letih, da se da odborom dovolj časa za nabiranje, ali tudi radi tega, da ne narastejo preveč stroški (za potnine odbornikov) in da se pičla sredstva porabijo popolnoma za delo odborov. Čudil se je, da so sklepi ožjega odbora naleteli na tako ostri odpor in celo na proteste, ki so pobijali legalnost njegovega zborovanja. Nikdo ni hotel obiti glavnega odbora, posameznim odborom pa so bile »osnove« itak poslane z opombo, da bodo veljavne, ako bodo popolnoma odobrene. Seja je potekla tudi res v najlepšem redu, zbrani strokovnjaki so stvarno razpravljali o mnogih težkih, zamotanih in kočljivih vprašanjih in se zedinili na važne sklepe. K besedi je prišel tudi pokojni Hostinský. Predsednik Wiener je omenil, da zbor ne more bivšega člana glavnega odbora bolje počastiti nego s tem, da ga še enkrat sliši, »und sich den ganz ausgezeichneten Ausführungen desselben anschliesst.« Prečitano poročilo je našlo polno priznanje. Marsikateri njegovi predlogi so bili med posvetovanjem sprejeti. Obveljal je tudi Štrekljev ugovor proti »Volksdichtung« in je bil sprejet naslov: Das Volkslied in Österreich, Volkspoesie und Volksmusik der in Österreich lebenden Völker (ne več: Stämme). Ostalo pa je pri glavnem naslovu »Das Volkslied in Österreich«, ker se rabi tudi v tem smislu in ker je bilo podjetje že obče znano pod tem imenom, posebno pa ne bi bil več na mestu latinski naslov, ki bi v širokih krogih samo škodil. Drugače pa je obveljalo še marsikaj v duhu Štrekljevih misli. Delo naj bo »Quellenwerk«, torej brez znanstvenih preiskav, znanstveni aparat k posameznim zvezkom naj se omeji največ na narodno pesem in narodno glasbo dotičnega kraja, urednikov naj bo kar najmanj in naj se povsod posebe imenujejo, gradivo naj se razvrsti po vsebini (stoffliche Gruppierung), o nemškem prevodu narodnih pesmi se sploh ni govorilo, za to pa jako mnogo o jezikovnih vprašanjih cele izdaje, ki so se rešila s kompromisi.

V imenu vseh slovanskih in obeh italijanskih odborov je izjavil že prvi dan prof. Rešetar: ako bi ostalo pri sklepu ožjega odbora, da mora tudi v izdajah nenemških narodnih pesmi glavni naslov biti nemški, oziroma da se mora dodati prevod uvoda, znanstvenega aparata itd., bi slovanski in italijanski odbori ne mogli dalje sodelovati. Z druge strani je predsednik Wiener pripomnil, da brez nemškega naslova in brez vsake nemške vsebine ni misliti, da bi se izdaja med Nemci in v tujini naročala in ku-

povala, z nemškimi prevodi pa sme računati tudi na tuje odjemalce. Ravnatelj Janáček je sprožil misel, naj se nenemške pesmi izdajo v dveh izdajah, v eni izključno v jeziku dotičnega naroda, kateremu se izroči kakor biblija narodnih pesmi, druga pa z dvojezičnim naslovom in dodatkom prevedenih uvodov, pojasnil, registrov in dodatkov. Sklepanje je bilo odloženo, da so se mogli nenemški odborniki posebe posvetovati. Na začetku seje drugega dne je prof. Rešetar izjavil v njih imenu: Vprašanje naslova in jezika izdaje ima za vse nenemške odbornike eminentni narodni značaj, od čigar ugodne rešitve je odvisno daljše sodelovanje slovanskih in italijanskih odborov. Taka rešitev je mogoča brez znatnega povečanja stroškov publikacij, ako se za nenemška ozemlja priredita dve izdaji. Ena, določena za dotični narod, bodi izključno v njegovem jeziku, druga za potrebe širokih znanstvenih krogov, naj ima glavni naslov v narodnem jeziku in v nemškem prevodu, razen tega na koncu dodatek, kateri pri naša uvod, vsa pojasnila in sploh ves znanstveni aparat v nemškem prevodu.

Predsednik Wiener je na to pripomnil: Gre za vprašanje, ki spada eminentno v kompetenco ministrstva, ki celo izdajo pripravlja. Določitev mora biti prepuščena ministrstvu. Z osebne stališča more predloženi način proglasiti kot sprejemljiv in je prepričan, da bi stroški prišli komaj v poštev. On je torej pripravljen, da priporoči predlog ministrstvu in zagovarja njegov sprejem. Vprašal pa je zastopnika ladinskega in rumunskega odbora za njih mnenje. Dvorni svetnik prof. Gartner je odgovoril, da Ladinci nimajo svojega književnega jezika, torej za nje dveh izdaj ni treba. Prof. Friedwagner (Nemec) je izjavil, da si rumunski odbor dosedaj ni delal skrbi z jezikovnim vprašanjem. Rumuni polagajo važnost na to, da se zapadna Evropa seznani z njihovim narodnim pesništvom, in zahtevajo samo, da teksti izidejo v rumunskem jeziku, drugače pa se naj znanstvena izdaja uredi nemški.

Prof. Rešetar se je zahvalil v imenu nenemških kolegov predsedniku za njegovo dobrohotnost in je prosil nemške člane, naj se v smislu razprav prejšnjega dne izognejo majoriziranju v tej eminentno narodni zadevi, tembolj ker je odločitev vprašanja iz glavnega odbora prenesena v ministrstvo. Naglaša pa, da Slovani ne bi mogli iti čez te meje, zaradi česar se prosi, da se v tem smislu ministrstvu poroča.

Glavni odbor si je pridržal pravico kontrole cele izdaje, ki bi jo vršil po svojem ožjem odboru. V tem pa seveda Slovani niso hoteli ostati dalje pastorki; zaradi tega je bil ožji odbor razširjen na 8 članov, da bi bili v njem paritetno zastopani 4 Nemci (Pommer, Much, Hauffen, Götz), 3 Slovani (Rešetar, Udziela in Janáček) in 1 Italijan (Ive). Popolnoma v duhu takratne avstrijske politike, ko se je n. pr. pri volilni reformi gledalo na to, da Nemci, ki niso mogli ohraniti večine, ne pridejo v občutno manjino! Seveda pa je tudi ožji odbor mogel že naprej računati z narodno občutljivostjo Slovanov, ali tudi to je bilo v duhu stare Avstrije, da se je bilo treba boriti za vsako narodnostno drobtino.

Nerešeno je ostalo vprašanje pisma. Nemci so pod Pommerjevim vplivom bili »seveda« za »nemško« pismo, Slovani in Romani za latinico, bolje rečeno antiko. Tudi tukaj je prišlo do posredovalnega predloga, naj se izbere pismo, ki je v sredini med frakturo in antiko, ali ravnatelj Hertzka ni mogel dovolj hitro preskrbeti vseh potrebnih vzorcev, tako da ni prišlo do odločitve, ki se je prepustila ožjemu odboru. Zanimivo pa ostane mnenje »Universal-Edition«, da tiskovni stroški pri večjem formatu (Leskikon, oziroma klavirni izvlečki) niso dražji nego pri manjših formatih (velika osmerka). Kar se tiče not, je bil sprejet »Notentypendruck«, kajti »Stich« bi bil predrag. Važnost se je polagala tudi na slike, n. pr. na fotografije krajev, kjer narodna pesem živi, narodnih pevcev in godcev (gl. gori Janáčkovo navodilo). Da ne bi bilo slik preveč, je bil sprejet predlog prof. Szuchiewicza: »Želi se, da se nabiranje razširi tudi na slike (fotografske posnetke) plesov, prizorov in glasbenih orodij.« Na pritožbe raznih odbornikov je bilo tudi sklenjeno, da ni sodelavci ni člani delovnih odborov nimajo pravice izdajati za odbor nabrano gradivo. V tem smislu je bila izdana od ministrstva stroga prepoved, ki jo je bilo treba uveljaviti tudi pri Slovencih. Tem manj je smelo gradivo biti pristopno postranskim osebam, že zaradi tega, da se ne raztepe.

13. in 14. junija 1913 je imel glavni odbor zopet seje na Dunaju, ker se je že resno mislilo na začetek izdajanja. Najprej in seveda najlažje so imeli Kočevarji pripravljen zvezek za 50 do 80 pol, ali sam Hauffen, najboljši poznavalec teh kranjskih Nemcev, je bil proti izdaji vsega gradiva, ker je bilo med njim mnogo znanega. 1. zvezek so pripravili tudi Rusini, ki so sploh

pridno nabirali in študirali svoje bogato narodno pesništvo. Ker sem se jaz prvič udeležil kot novi predsednik slovenskega odbora sej, sem predložil, naj se dunajska Akademija znanosti, ki je imela posebno fonogramsko komisijo s posebno konstruiranim fonografom, ki se je za svojo dobo jako hvalil, loti tudi fonografiranja narodnih pesmi pri avstrijskih narodih. Hotel sem s tem olajšati tudi delo in stroške slovenskemu odboru, ki je mnogo premišljeval o fonografiranju naših narodnih pesmi. Dva profesorja, člana Akademije, sta prevzela nalogo, da organizirata tako akcijo pri dunajski Akademiji, ali uspehov nismo videli, vsaj na Slovenskem ne; za to pa hrani fonogramski arhiv dunajske Akademije znanosti pesmi južnoamerikanskih Indijancev in pa prebivalcev zaostalih otočičev nad Anglijo! Nižjeavstrijski odbor pa je predložil, naj bi se poleg znanstvene in poljudne izdaje narodnih pesmi priredila še tretja za šoli odraslo mladino. Predlog dr. Rotterja, naj bi se poslalo vse zbrano gradivo na Dunaj v pregled, je propal; imel je smisel samo za nemško gradivo, ali videli smo že, kako so se sami Nemci branili centralizacije svojega dela. Pač pa je bil dr. Rotter poverjen z nalogo, da sestavi prospekt cele izdaje, za kateri si je izprosil gradivo vseh odborov. Ljubljanski odborniki so si vzeli ta poziv jako k srcu, izbirali in posvetovali so se jako mnogo, tako da je njih ožji odbor imel samo januarja 1914 seje 10., 16., 23. in 27. Zbral je in poslal tele vzorce naših narodnih pesmi:

A. Epične:

I. Pegam in Lambergar (št. 8898)¹ enoglasno.

II. En ovčar je ovce pasa (št. 5283), enoglasno.

III. Zelena mala dobrava (št. 1141), enoglasno.

B. Lirične:

IV. Nič ne jokaj (št. 5505), dvoglasno.

V. Moja urca bo prišla (št. 5470), troglasno.

VI. Moja kosa je križevna (št. 7605), četveroglasno.

VII. Oj, ta mlinar (št. 11160), peteroglasno.

VIII. Sunoč sm dobiu pismce (št. 11161), peteroglasno.

C. Plesna pesem:

IX. Belokranjsko »Kolo« (št. 9331), dvoglasno.

Slike so bile dodane k pesmim I., III., VI., VII. in IX.

¹ Ta in druge visoke številke pričajo takoj, koliko se je nabralo med Slovenci pesmi z melodijami.

Slovenci so se res postavili. Dr. Rotter mi je pisal s Dunaja 18. febr. 1914: »Der slovenische Arbeitsausschuss brauchte lange, aber dafür hat er auch vollständige, einwandfreie Arbeit geliefert. Wenige Arbeitsausschüsse haben mir ein so bequemes Material geschickt.«

In ponosno bi se bile glasile besede v načrtu dr. Karla Rotterja: ... »Der verstorbene Minister Hartel versammelte einen Stab von Männern der Wissenschaft und der Praxis um sich und schuf eine Organisation, wie sie so grossartig noch nie und nirgends der Volksliedarbeit zur Verfügung gestanden hat: Ein eng-gemaschtes Netz war über das weite Reich geworfen ... vom Rhein bis an den Pruth, vom Riesengebirge bis an die Schwarzen Berge.« Uspeh je presegel vsa pričakovanja, narodna umetnost še živi v dobi železnic in parnikov, operetnih kupletov in gramofonov, ne samo v odleglih visokih gorah, ampak celo pred vrati velikih mest, v sredi industrijskih okrajev, kar je celo poznavalce iznenadilo.

Iz vsega tega pa ni bilo nič. 27. junija 1914 mi je pisal dr. Rotter, da se ožji odbor ni zedinil o skupnem prospektu. Koliko so bili tega krivi prepiri med nemškimi odborniki, ljubosumnost med odbori in narodnostna vprašanja, ne vem. Da so tudi ta bila zopet po sredi, sodim po tem, da je prof. Rešetar stavil »posredovalni« predlog: 1. mednarodni prospekt naj se izda brez vzorcev in slik; 2. delovni odbori se potrudijo sami za oznanilo svojih izdaj (specijalni prospekti); vsak specijalni prospekt obsega: a) splošni prospekt (v deželnem jeziku), b) poseben del vzorcev in slik. 3. Vsak zvezek se oznani s posebnim listom. Res škoda, da ni prišlo do občnega prospekta z vzorci in slikami. Tako bi svet vsaj nekaj zvedel o velikanskem podjetju ter o bogastvu, raznovrstnosti in lepoti narodnih pesmi vseh narodov bivše Avstrije ... Ali ni bilo več vodilnih in avtoritetnih mož, ni bilo več dobre volje, bližajoči se razpad Avstrije se je kazal tudi pri takem simpatičnem podjetju.

Med svetovno vojno je delo seveda mirovalo. Od odborov se je enkrat zahtevalo, naj pošljejo zbrano gradivo iz varnostnih ozirov na Dunaj, ali slovenski odbor je dobro storil, da tega naloga ni izvršil. V l. 1918 pa je bila zopet sklicana seja glavnega odbora na 7. in eventualno tudi 8. maj. Ker sem pri selitvi na Lipsko zapustil predsedniški arhiv v seminarju za slovansko filologijo v Gradcu, nisem ničesar o tem napisal v delovodni zapis-

nik in nisem si ohranil tudi nobenih beležk. Nisem tudi rad šel k taki seji, zato ker ni moglo biti posebnega in novega gradiva, ali ker sem se izgovarjal, da imam pomisleke zaradi potnih stroškov, odgovoril mi je predsednik Wiener, da to ni nobena zapreka, kajti stroške prevzame glavni odbor, zaradi tega upa, da se bom seje udeležil, »worauf ich grossen Wert legen würde«. Hotelo se je še manifestirati za Avstrijo. Dnevnega reda se malo spominjam. Šlo je glavno za izdajo nemškega vzornega zvezka (Musterband), ali Nemci sami so se hudo prepirali o »znanstveni natančnosti«, posebno zaradi zapisovanja dialektoloških posebnosti. To pa je vprašanje, ki je bilo in je še nerešljivo. Ni mogoče čakati na dobre dialektologe, ki bi tudi narodne pesmi zapisovali fonetično pravilno. Slovenci in Italijani pa so se dogovorili, da izdajo svoj vzorni zvezek (tako sem poročal v seji ljubljanskega odbora v avgustu 1918).

Dogodki so se po poslednji seji glavnega odbora hitro razvijali in tako ni izšel niti en zvezek s tolikim trdom in z velikimi stroški započete delo »Narodna pesem v Avstriji«. Vendar nabrano gradivo se ne more izgubiti in bo prišlo prej ali slej na dan. Da je med naslednjimi državami najbolj urejena češkoslovaška republika, se bo tudi tukaj pokazalo, kajti že l. 1919 si je ustanovila »Ústav (institut) pro lidovou píseň¹. Ta »ústav« je dobil nalogo, da izda zbirko češkoslovaške narodne glasbe, posebno narodne pesmi češkoslovaške, po potrebi tudi drugih narodov na češkoslovaškem ozemlju. Dalje pravila ponavljajo oklice češkega odbora iz let 1906 in 1908. Ústav ima torej tudi delovne odbore pod vodstvom glavnega, na čelu katerega je prof. Jiří Polívka, in sicer: odbor češki, moravsko-šlezki in slovaški. K tem je prišel l. 1922 še nemški odbor za vse nemške oblasti na ozemlju cele republike. Ústav je zbiral pridno dalje, že l. 1920. pa je podal moravsko-šlezki odbor tudi »predloge za izdajanje pesmi«, o katerih se je mnogo pogajal s češkim, in rezultati skupnih posvetovanj so bili sprejeti. V glavnem se držijo načel Hostinskega. Pesmi se razdele v pet obsežnih skupin: I. Narodna (lidová = naša ljudska) pesem v ožjem smislu (epika, lirika, obredne pesmi, pesmi plesne; pri plesih bodi temelj za razdelitev glasbena stran). II. Pesem kramarska (epika, lirika). III. Ponarodnena pesem umetniška. IV. Narodna pesem duhovna. V. Pesmi iz

¹ J. Horák, o. c. 14—18.

14.—17. stoletja (pri končni ureditvi bi to bil prvi zvezek). Prešlo pa se je tudi že k izdajanju in v tisku so 1. češki zvezek: Janáček-Váša, Milostné (ljubezenske) pisně moravské, in nemški: Jungbauer, Volkslieder aus dem Böhmerwalde. Upajmo, da ne bodo dolgo zaostali tudi Slovenci.

Delo slovenskega odbora.

Za slovenski delovni odbor (Slovenischer Arbeitsausschuss) za podjetje »Narodna pesem v Avstriji« bili so 23. oktobra 1905 imenovani tiše člani: dr. Karel Štrekelj, vseuč. profesor v Gradcu, dr. Matija Murko, vseuč. profesor v Gradcu, Matej Hubad, koncertni voditelj »Glasbene Matice« v Ljubljani, Janez Kokošar, mestni župnik v Gorici, Josef Križman, kooperator v Mošćenicah v Istri, Gabrijel Majcen, vadnični učitelj v Mariboru, Frančišek Milčinski, sodni tajnik v Ljubljani, Luka Pintar, skriptor študijske knjižnice, tam, Janez Scheinigg, gimn. profesor v Celovcu, Anton Štritoč, gimn. profesor v Ljubljani, dr. Josef Tomiňšek, gimn. profesor, takrat tudi v Ljubljani. Deželna vlada je pošiljala kot svojega delegata v odborove seje dež. nadzornika Fr. Levca. Vsi ti odborniki razen Križmana so se sešli prvič in zadnjič v takem številu 17. decembra 1905 v Ljubljani v pisarni Glasbene Matice ter se skoro 8 ur posvetovali o štrekljevih dobro pripravljenih načrtih tiskovin in o organizaciji dela.

»Osnovna načela« (gl. gori) za publikacijo »Avstrijske narodne pesmi« (Štrekelj se je držal tega naslova, ki ga je 1910 posebe branil, od začetka) so naglašala, da bi delo »obsegalo ne samo vse dosežne, v širokih slojih preprostega ljudstva nastale, prej kdaj ali pa tudi še zdaj v njem razširjene narodne pesmi z njih melodijami vred, ampak tudi vse drugačne iz naroda izišle glasbene proizvode vseh v Avstriji živečih narodov.« Potem takem bi se vpoštevali »poleg narodnih pesmi samih tudi vsi tisti pojavi narodnega življenja, ki se izražajo z glasom in godbo na plesih in zabavah, ob veselih in žalostnih dogodkih v življenju. V nji dobé prostora tudi popevke, ki oklicujejo ž njimi ponoči čuvaji ure ali ki jih delavci v enakomernem taktu pojo, ko zabijajo v zemljo stebre ali vlečejo ladje ali sode; pozabljene ne bodo niti melodije brez besed, niti ne ritmični vriski in klici, pa niti ne pritrkavanje na zvoní.« Delo naj bo znanstveno. Znan-

stvena kritika zahteva: največjo popolnost, kolikor moči zveste in natančne zapise in kar najožjo združbo vsega gradiva, ki gre vkupe. Na podlagi znanstvene zbirke namerja ministrstvo napraviti še drugo, manjšo in poljudno izdajo, ki bi naj oživila negovanje narodne pesmi v šoli, doma in v družbi.

K urejevanju bo moči preiti šele tedaj, ko bo gradivo za vse delo povečini zbrano in pripravljeno. Gradivo naj se zbira iz že tiskanih zbirek, časnikov, knjig in posameznih listov ali pa iz pisanih zbirek, pesmaric, listov itd. Ta vrsta zbiranja se ne sme vpoštevati pre nizko ali pa celo zanemariti; zgodovinska spričevala o petju prešlih dob so največje cene za to, da moremo znanstveno presoditi, kako se je narodna pesem in glasba razvijala.

Druga vrsta je zapisovanje iz ust narodnih ali pa po proizvajanju naroda samega. To zbiranje je zategadelj večjega sedanjega pomena, ker kultura spodriiva narodne pesmi in melodije, ki so izgubljene za vselej, ako se pozabijo.

Zbira se naj vse, kar je izšlo iz naroda ali izhaja iz njega. Najprej narodne pesmi vsake vsebine, najsi jih poje ena oseba ali cela družba pri kakikoli priliki. Zametavati ni uspavank, pesmi pri delu, niti drobnih melodij z razumljivim besedilom ali brez besed. Tudi narodne gledališke igre je treba v poštrev jemati. Naj se tudi opisuje vse, kar je v zvezi z narodnim petjem in narodno godbo.

Ne velja izgovor, da ne bo najti novih neznanih pesmi ali pa samo varijante znanih. Tudi narodna pesem, dasi vkljenjena v pesemsko mero in melodijo, se spreminja od kraja do kraja in vsak pevec jo poje po svoje, zdaj tako, zdaj drugače. Vedno se izplača zapisovati že zabeležene pesmi, zlasti tedaj, kadar kaže varijanta lepe posebnosti v besedah ali v napevu. Saj nam šele varijante kažejo pravo prožnost narodnega duha. Važno je tudi znati, katere umetne pesmi so se narodu zlasti prikupile, kako jih je on spremenil in si jih prikrojil. Ne smejo torej biti izločene od zbiranja, ako jih narod poje brez šolanja na pamet ter jih spreminja in zapušča potomcem. Če se take pesmi pojo ali prepisujejo v narodne pesmarice nespremenjene, jih je treba samo označiti kot take, ne pa prepisati.

Prav kratki so predpisi, kako je zbirati. Ker sta v narodni pesmi besedilo in melodija spojena v živo enoto, je zapisati

o b o j e. Samo ako bi se to ali drugo ne dalo doseči, se smemo zadovoljiti le z zapisom enega samega dela. Zbirateljem je paziti, da bodo zapisovali, kar so slišali, zvesto po besedi in napevu, in brez vsakršnega dostavka. Besede naj se zapišejo natančno po narodnem govoru, brez črtanja ali zamenjavanja sirovih izrazov. Narečje naj se izrazi v pismu kolikor moči natančno in zvesto, ali Štreklju samemu je bilo jasno, da od nestrokovnjaka ni zahtevati, da bi pisal kako narečje po znanstveni fonetiki, zato se bo zadovoljiti s tem, da se enotno zaznamujejo vsaj tiste posebnosti narodnega govora, ki se tudi nešolanemu ušesu morajo zdeti nekaj nenavadnega (sledе primeri). Po dialektičnih oblikah bode se dalo tudi zasledovati, kako potujejo narodne pesmi. Napevov pesmi ni harmonizirati niti jim pristavljati spremljevanja, če se ne pojejo s spremljevanjem. Zapisati jih je natančno, kakor jih narod poje, z vsemi razlikami v ritmu, taktu, razvrstitvi tonov in harmoniji. Enoglasno, dvoglasno, triglasno ali večglasno, kakor poje narod. Isto velja, če se pesem spremlja z narodnimi inštrumenti, kakor so: duđe, žvegljice, klarineti in druga pihala, gosli, citre, oprekelj, gitara, ročna in ustna harmonika itd.

Točka 5 se je glasila dobesedno: Napeve in plese je zapisati v lahkem, priprostem glasbenem načinu po srednji višini ter uporabljati kolikor moči malo predznakov; vendar je želeti, da se naznači absolutna višina tona, v kateri narod poje pesem. Pri koloraturah je natančno zaznamovati zloge, ki jih pevci vokalizirajo; včasih se narejajo iz njih značajne besedne tvorbe.

Vsakemu zapisu je pripisati natančen domovinski list, ki obsegaj ime zapisovatelja, oseb, ki so pesem pele ali kak kos godle, kraj zapisa, kake navedbe o tem, kako daleč je pesem ali godba razširjena, in pa čas zapisa. Dobro došla bodo tudi pojasnila nenavadnih in dialektičnih izrazov, opombe v razjasnilo teksta in drugi podobni pristavki.

Posamezne pesmi je zapisovati posebej na listih, ki imajo velikost ene četrti pole; če je treba, se več takih listov spoji. Zbiratelji naj zasledujejo ljudi, ki zlagajo pesmi ali pa jih narejajo sproti (improvizirajo). Pri takem iskanju očeta pa je treba previdnosti. Zbiranje se mora raztezati zlasti na tiste kraje, kjer še krepko živi narodno petje; kraje pak, kjer narodna pesem še samo životari, je prepustiti v preiskavo enemu ali več strokovnjakom. Prepise iz pisanih ali tiskanih zbirk in posameznih listov,

ki jih imejtelji ne marajo odstopiti odboru, je napraviti zvesto in navesti vire z bibliografično natančnostjo.

Z »Osnovnimi načeli« razpošiljala se je »P o p r a š e v a l n a p o l a o narodnih pesmih, narodni godbi in narodnih plesih«. Naslovljenci so se vabili, naj stopijo v krog zbirateljev, za kar bi dobili nadaljnja navodila (gl. doli), ali pa naj odgovorijo na vprašanja: pojejo li se v njihovem kraju še narodne pesmi, posebno stare, redke, ne splošno znane, še ne zapisane niti po besedah niti po napevu, so li znani moški in ženske, ki znajo peti mnogo narodnih pesmi, nahajajo se kje zlasti starejše osebe, ki znajo peti četudi le posamezne, toda stare, redke in neznane pesmi, pojejo li pevci in pevke narodne pesmi vkup dvoglasno, triglasno, četverglasno ali večglasno, bi li navedene osebe bile pripravljene komu peti svoje pesmi, da jih zapiše, kdaj, kje in pri katerih prilikah bi to bilo najprimernejše, pojo li se sami edinole ali pa jih nekateri tudi samo recitirajo (pravijo, narekajo) iz kateregakoli namena, in kdo so tisti, ki znajo take pesmi delati sproti, delajo li k takim tekstom sproti tudi melodije; poznate osebe, ki bi bile sposobne za zapisovanje melodij v notah, zlasti take, ki bi znale s pevci občevati, naj li se pošlje v okolico strokovnjak za zapisovanje, ali se nahaja v okolici kdo, ki si je že napravil zbirko narodnih pesmi po besedah in melodijah. Podobna ali manj obsežna vprašanja so se stavila o narodni godbi in o narodnih plesih. Imenujejo se naj sploh vse priložnosti, ob katerih se v dotičnem kraju mnogo poje, gode in pleše, kdaj bi se to dalo najboljše ogledati in slišati.

Odgovori bi se naj poslali kakemu članu delovnega odbora ali za prvi čas še boljše vodstvu tistega nabiralnega odseka, ki so bili tako razdeljeni: za Gorenjsko M. Hubad, Dolenjsko Fr. Milčinski, Notranjsko A. Štritof, Istro J. Križman, Goriško in Trst J. Kokošar, Koroško J. Scheinigg, južnozapadno Štajersko dr. J. Tominšek, severovzhodno Štajersko G. Majcen. Imenovali so se še M. Murko kot »protipisec« (t. j. sopodpisoval sem Štrek-ljeve vloge in poročila), L. Pintar kot blagajnik in K. Štrekelj kot voditelj delovnega odbora.

Slovenski odbor pa je izdal še posebno knjižico »N a v o d i l a i n v p r a š a n j a za zbiranje in zapisovanje narodnih pesmi, narodne godbe, narodnih plesov in šeg, ki se nanašajo na

to.«¹ Tu je Štrekelj dopolnil osnovna načela in v splošnih določilih posebno naglasil, naj se zapisujeta tekst in melodija, ali samo in edinole to, kar zares slišiš. Ne popravlja in pretvarja ničesar. Pomisliti je, da se narod briga za glasbene teorije in nauke umetnih glasbenikov prav tako malo, kakor za poetična in stilistična načela estetičnega teoretika ali normalnega slovnika. Najvažnejši pa je oddelek II. (str. 4—14) z navodili, kako je kolikor moči natančno zapisovati tekste. To je cela dialektološka razprava o slovenskih soglasnikih in samoglasnikih v narodni govorici. O zapisovanju melodij je napisal navodila M. Hubad (str. 15—20), ki je posebno naglašal večglasnost slovenskega petja in že tukaj zahteval, naj se večglasne pesmi zajamejo s fonografom. Dobro je tudi opomnil, da bi značaj narodne pesmi mogel zapisovalec spoznati najbolje tedaj, kadar bi narodni pevci in pevke, ko pojejo, še niti ne vedeli, da jih kdo posluša z namenom, da bi zapisal njih pesmi. Najbolje bi mogli zapisovati tisti glasbe večji zbiratelji, ki so prisiljeni živeti med narodom, v prvi vrsti učitelji in organisti.

V drugem poglavju (21—33) je sestavil Štrekelj 248 vprašanj o narodnem petju, narodni godbi, narodnih plesih in šegah, ki se nanašajo na to. Za podstavo je vzel »Pitanja za prikupljanje muzičkih običaja u Srba, sastavili Božidar Joksimović i Vladimir R. Gjorgjević,« ki so izšla kot priloga listu »Karadžić« (l. 1899., vel. 8°, 6+26 str.). Tu je posvečeno mnogo pozornosti pevcem, godcem in plesalcem in življenju njihove umetnosti. V tretjem poglavju so bila določila, kako na zunaj vravnati zapiske in odgovore. Pri tem je zanimiva zahteva: Naslova ni pristavljati, ker ga dobi pesem ali godba šele ob redakciji; pač pa je zanj pustiti praznega prostora. Ako ima pesem ali godba v narodu določeno posebno ime, je zabeležiti to na koncu sklepnih opomb. Pri domovinskem listu vsake pesmi naj se pristavi tudi opomba o stanu, starosti in okolnostih življenja pevca, ako se je zapisala od njega samo ena pesem (kos); če pa je od istega pevca več pesmi, je priložiti podatke o življenju na posebnem četrtm listu. Na konec more zapisovalec pristaviti še opombo o petju, jeziku, posameznih izrazih, ki niso umevni vsakemu ali pa znani samo v dotičnem narečju; pri nejasnih besedah je dolžnost izprašati pevca.

¹ Izdal po c. k. ministrstvu za bogočastje in nauk postavljeni slovenski delovni odbor za publikacijo »Avstrijske narodne pesmi«, 8°, str. 36.

kaj razume ž njimi. Popisom plesov naj se priloži, če le mogoče, črtež pomikanja v plesu; kot priloga so dobro došli tudi fotografski snimki, zlasti če se pleše v narodni noši.

Omenil sem že zgoraj, da se je Štrekelj sicer opiral na načela, sprejeta na Dunaju, ali da je samostalno izdelal tiskovine slovenskega odbora, ki so že bile davno gotove, ko mu je ministrstvo 4. VII. 1906 poslalo tiskano »Anleitung zur Sammlung und Aufzeichnung... ausgearbeitet von Dr. Josef Pommer, Professor und Reichsratsabgeordneter«. Enako sta prepozno prišla Anleitung in Fragebogen štajerskega odbora. Slovenski odbor je mirne vesti izjavil, da mu ni treba ničesar menjati. Glede muzikalnega navodila pa je M. Hubad dodal, da to sploh ni mogoče v kratkih potezah in da mora zapisovalec že biti dovolj vešč glasbe. Pobjal je tudi več Pommerjevih predpisov in nekaj čeških.

Razen teh tiskovin je izdelal Štrekelj za odbor še pravilnik (Reglement). Osnovnih načel in popraševalne pole se je natisnilo po 15.000 iztisov, Navodil in vprašanj 2500 in se razposlalo večinoma že l. 1906., deloma tekom let, tako da je danes že malo iztisov v zalogi. Ne morem pa reči, da je bil uspeh v razmerju k množici razposlanih tiskovin. Najbolje bi bilo vedeti, koliko Popraševalnih pol je bilo vrnjeno z odgovori in s kakimi, ali v arhivu Etnografskega muzeja sem jih zastonj iskal (bilo bi vredno zbrati vse, ki so se ohranile pri odbornikih). Soditi pa morem po nabiralcih, da je bilo mnogo poklicanih ali malo izvozljenih. Za prvih šest let bilo je vseh 34 in težko da je njih število doseglo 40. Mnogo resnice je na tem, kar je pisal 21. II. 1908 dr. Tomišek Štreklju: »... največ smo dosegli osebnim potem, po znancih«. Ko sem vodil jaz odbor, sem se tudi prepričal, da je treba zapisovalce iskati s poizvedovanjem in jih pošiljati tudi v druge kraje nabirat. Posebno zanimivo pa je, kar je Tomišek pisal Štreklju o njegovih Navodilih: »Tu naj mimogrede omenim, da je Vaše brošure sila škoda, ker pride večinoma nerazsodnim ljudem v roke. Jaz sem že mislil na to, da bi se izročila knjigotrštvu, ko bi bilo to dovoljeno. Nekateri filologi so se oglašali za njo in sub titulo, da bodo našo stvar podpirali, sem jim seveda ustregel.« In tako je Štrekljeva razprava o slovenskih glasovih res dobro služila filologom, ali navadnim nabiralcem je bila premalo dostopna, saj je sam odbornik in odlični nabiralec G. Majcen pisal Štreklju (22. VI. 1907): »z mojim zapisovanjem pač zopet ne boste tako zadovoljni. Pri najboljši volji ne morem

drugače. V Vašo fonetiko bi bilo treba se uglobiti, (jo) preštudirati.«

Osnovna načela in popraševalne pole so seveda bile potrebne in prinašale tudi mnogo koristi, ali vseh naukov si nabiralci nikakor niso jemali k srcu. Koliko se je poučavalo, naj se pesmi zapišejo kakor se res pojejo, torej tudi večglasno! Po sedemletnem nabiranju pa je sam M. Hubad izjavil (v seji 27. XII. 1913): »Imamo večinoma enoglasne zapisane, pojo pa se večglasno. Preiskati bi morali nadalje ves nabrani material, kako se poje.« K temu prepričanju so ljubljanski odborniki tudi šele prišli, ko so imeli več pesmi fonografiranih pred seboj.

Pri nas se tudi ni nabralo mnogo ritmičnih klicev, vriskov in sploh narodne godbe. Nabiralci kakor narod sam so se oklenili narodnih pesmi, ki se še poje. Nekateri učitelji kakor Jos. Vidic, nadučitelj v Št. Pavlu v Savinjski dolini, in Janko Žirovnik so poslali sicer svoje zbirke starejših pesmi odboru na porabo, ali v celem se nabiralci niso mnogo brigali posebno za starejše zbirke; take iz 18. stoletja, ki so služile učiteljem in organistom, je zasledoval le glavni odborov nabiralec Franc Kramar. To ni bila nesreča, nasprotno, pisane zbirke se bodo še vedno našle, samo v ustih živeča pesem pa izumira za vselej. Zanimivo bo enkrat zvedeti, koliko so naši nabiralci zapisali o življenju narodne pesmi. Tako se jim je svetovalo, naj zasledujejo očete narodnih pesmi. Lep primer je izsledil G. Majcen pri Sv. Martinu pod Mariborom. Anton Županec, želar in godec, in njegova žena Uršula sta morala biti na vsaki gostiji in veselici; mnogo njihovih pesmi je od njega samega, mnogo jih je skupno zložil s svojo ženo, ko je zahtevala potreba; napevi so večinoma od žene. Pri imenitnih pevkah se je večinoma pokazalo, da so pele ali bile pele v cerkvi, ali tudi na gostijah in drugih veselicah. Z eno besedo, pokazalo se je tudi pri nas, da narodna pesem ni mistična cvetka, ki nekako tajnostno nastane v celem narodu, in da jo tudi pojejo večinoma nadarjeni poedinci in ne »ves narod«. Naglašalo se je tudi v navodilih, da se ista pesem poje različno v raznih krajih in da jo celo vsak pevec poje po svoje, ali odborniki sami so se čudili, ko sem jim razlagal iz svojih izkušenj pri študiju narodne epike v Bosni in Hercegovini, da isti pevec poje isto pesem po nekoliko minutah drugače. Ne vem, je li zapisan kak takšen slučaj pri nas. Vredno bi bilo zapisati posebno nekaj pripovednih pesmi po letih iz ust

istih ženic, ako so še žive, ali pa take poskuse napraviti z mlajšimi.

Dovolj primerov, da najboljša navodila in vprašanja ne delajo čudežev, vendar prinesla so tudi marsikaj. Glavna reč je seveda uspeh nabiranja, ki je bil res velikanski. Kako in kaj se je doseglo, naj pripovedujejo daljše vrstice. Glavno delo so opravljali ljubljanski odborniki, ki so se shajali k sejam v Glasbeni Matici.¹ Iz finančnih razlogov so se že od konca l. 1906 sklicevali k sejam samo ljubljanski odborniki, drugim pa se je javljal dnevni red, da so lahko poslali svoje predloge. To je bil naš ožji odbor. M. Hubad je predsedoval, dr. J. Tominšek je bil tajnik (do začetka l. 1913.), A. Štritof arhivar, L. Pintar blagajnik, Milčinski ni imel posebnega posla, ali je rad pregledoval in ocenjeval došlo gradivo. F. Levec je mogel kot vladni delegat in odlični literarni historik odboru marsikaj svetovati. L. 1909. se je že pokazalo, da je treba imeti pregled vsega gradiva in zbrano in razmetano snov pričeti urejevati. Za ta posel je pridobil M. Hubad Ivana Frankè-ta, znanega slikarja in ribarja, ki je stopil kot profesor risanja l. 1908. v pokoj. Delal je več mesecev in uredil do odborove seje 6. VIII. 1909 2676 pesmi, pripisavši številko (z rdečo tinto) in nabiratelja, ter razvrstivši jih po melodijah. Kot vesel pojav se je pokazalo, da je izmed navedenih pesmi le 531 varijant, ali tudi te so med seboj zelo različne. Ta posel se je mogel res smatrati kot pripravo za redakcijo in l. Franke, ki je bil 17. IV. 1914 imenovan za odbornika, ga je vestno in z dobrim razumevanjem nadaljeval še v dobi svetovne vojne. Za vsako odbrano pesem je dobival 20 vinarjev nagrade.

Sploh so vsi ljubljanski odborniki vršili svoje veliko delo do svetovne vojne. Prerano jih je pa zapustil njih organizator in voditelj K. Štrekelj po dolgi in mučni bolezni 7. julija 1912.² Predsednik glavnega odbora dr. Wiener izrazil je 16. VII. 1912 slovenskemu odboru iskreno sočutje in dodal: »... auch der leitende Hauptausschuss verliert in dem Dahingegangenen einen geschätzten Mitarbeiter, welcher sich um die Förderung des grossen patriotischen Werkes vielfache Verdienste erworben hat.«

¹ Škoda, da v Glasbeni Matici ni bilo prostora za arhiv. Samo tiskovine so se tam hranile, za gradivo pa je ponudil M. Hubad omaro v svojem stanovanju, drugi odborniki pa so tudi svoje spise hranili pri sebi.

² Gl. moj nekrolog, Veda II, (1912), 529—542.

Kakor za svoje »Slovenske narodne pesmi« delal je tudi za naš odbor še na smrtni postelji in s tresočo roko je zapisal v svoj delovodni zapisnik poslednje beležke. 17. januarja 1913 sem bil jaz imenovan od ministrstva za »Obmanna« odbora. Opazil sem kmalu, da ni bilo dobro, da Štrekelj od ustanovne seje ni prišel več med odbornike, in da je njegova dolga bolezen (v posteljo je legel v sredini julija 1911, bolehal pa že prej) zakrivila neko dezorganizacijo v odboru. V seji 11. aprila 1913 smo torej sklepili, da tako važen član odbora kakor je tajnik ne more stanoovati daleč od Ljubljane, od koder mora dobivati poročila, ki jih pošilja zopet v Gradec. Mesto zaslužnega tajnika dr. J. Tominaška, ki se je bil preselil v Maribor, je prevzel A. Štritof. Odborniki, ki niso ničesar vedeli, kaj se pripravlja in sklepa o urejevanju in izdajanju njihove zbirke, so sami zahtevali, naj njih predsednik pride vsaj enkrat na leto med nje. Da ne bi bilo stroškov, porabil sem za to počitnice ali pa kako drugo priliko, ki me je zanesla v Ljubljano. Na Dunaju pa sem zahteval, naj se vsi odloki pošiljajo tudi ljubljanskemu odboru v prepisu. V soglasju z odborom sem predložil ministrstvu, naj imenuje na mesto prof. Štreklja v odbor kot jezikoslovca prof. dr. A. Breznika na gimnaziji v Št. Vidu, razen tega pa še prof. Ivana Franketa, ki je bil kot urejevalec zbranega gradiva odboru prav potreben. Takrat in pozneje sem odbornike posebe opominjal, naj oni in nabiratelji zasledujejo, kako narodna pesem živi, kdo so pevci, od koga so se učili, kako sami svoje pesmi menjajo, kar bi se naj vsaj v nekaterih slučajih konstatiralo. Opisujejo se naj plesi, šege in navade, pri katerih se pesmi pojejo. Sploh naj skupaj hodita muzik in etnograf. Zaradi tega sem priporočal odboru, naj zasleduje in si preskrbi etnografske časopise, posebno slovanske.

Dasi je ljubljanski odbor začel svoje delo šele v prvih mesecih l. 1906., je vendar imel na koncu prvega leta že 1045 narodnih pesmi z napevi. Odborniki niso samo organizirali, ampak šli najprej sami na delo. M. Hubad in Milčinski sta šla v petek po Velikem tednu romat na Zaplaz, kamor prihaja na tisoče romarjev in ondi med petjem narodnih pesmi »Vrtec« igrajo. M. Hubad je iztaknil izborna pevko Alojzijo Novak in zapisal od nje 312 pesmi. Znala pa je v mladih letih še kakih 100, katerih se ni mogla več domisliti. Z odborovo podporo je šla 1907 na Dolensko, da si osveži spomin pri sestrah, s katerimi je več let

skupaj pela »v cerkvi, na gostijah, novih mašah, žegnanjih, božjih potih itd.«. Hitro se je pokazalo, kako živi narodna pesem v resnici. Na Štajerskem je posebno marljivo nabiral mariborski odbornik G. Majcen in našel več prav dobrih nabiralcev, posebno v Ljutomeru (učitelj Fran Zacherl, župnik Peter Skuhala i. dr.) in okolici, dr. Tominšek pa je n. pr. iztaknil St. Lešnika, trgovca, malega posestnika, organista in godca v Koblju pri Oplotnici (na Pohorju), in Fr. Zemljiča, organista pri Sv. Tomažu pri Ormožu. Nabiralci so se javljali iz raznih strani v lepem številu, posebno učitelji, organisti in dijaki, ali prišel je med nje tudi upokojeni župnik Skuhala v Ljutomeru, davčni oficijal Iv. Ditrih v Litiji in ev. geometer J. Verbič v Trebnem. Odbor pa si ni delal iluzij in že v seji 19. XII. 1906 se je govorilo o tem, da bo nabiranje trajalo najmanj 5—6, morebiti celo 10—15 let.

Kar se tiče nagrad, držal se je odbor tehle načel: 1. odbor odloča od časa do časa, koliko je vsakemu nabiralcu prisoditi nagrade za faktično in uspešno delo; 2. merodajni so faktično doseženi uspehi, število pesmi, obsežnost, kritična pravilnost zapiskov v melodiji in besedah, dosežena popolnost v napevu in besedah, narodnokulturna vrednost itd.; 3. upoštevati faktične stroške; 4. upoštevati ev. tudi čas, katerega je nabiralec porabil. Navadno so dobivali nabiralci za dobro pesem na četrti pole eno krono. Seveda to ni bilo mnogo, posebno za tiste nabiralce, ki so potovali ali pa svoje pevce vsaj nekoliko plačevali. Z globokim sočutjem sem čital pismo nekega organista iz ormoških gor, ki toži, da za navadno nagrado ne more dalje nabirati po svoji želji, ker ima prevelike stroške: »moram sam s fanti popivati in še jih napajati.« Tako pa se fantovske pesmi najbolj nabirajo, posebno v času dela. Za to tudi najlažje nabirajo domači izobraženci, ki si pevce in pevke poiščejo v čas, ko jim samim petje dela veselje, posebno po zimi in pri raznih veselih prilikah.

Nabiranje je posebno oživelo, ko je v Koledarju družbe sv. Mohorja za l. 1908 natisnil A. Štritof članek »Nabirajte narodne pesmi!« Ta člančič na 3½ straneh je vzbudil posebno tiste Slovence, ki o nabiranju niso ničesar vedeli. N. pr. je ta klic tako navdušil Franca Kramarja na Igu pri Ljubljani, da je tudi on začel z drugimi nabiralci vred nabirati slovenske narodne pesmi z napevi in jih pošiljati g. Milčinskemu, voditelju nabiralnega od-

seka za Dolenjsko.¹ Ta je spoznal njegovo sposobnost in tako je odbor dobil nabiralca, ki je v l. 1908—1914 nabral največ narodnih pesmi po Kranjskem in Štajerskem. Odbor je prišel že l. 1908 v velike zadrege, ker ni imel dovolj denarja za toliko nabiralcev in je moral mnogo ostajati dolžan na leta. Moram pa tudi priznati, da je odbor preveč pričakoval samo od države in vsled tega dobil dober pouk od samega ministrstva.

Prof. Scheinigg je 23. dec. 1907 tožil odboru, da še nima nobenih melodij. »Učitelji so v pretežni večini nasprotniki in sicer najhujše vrste vsemu, kar diši po slovenščini; kar pa je še takih ki imajo srce na pravem mestu, ti so tako vstrahovani, da se ne upajo na dan, ker terorizem vladajoče stranke je strašen. Da bi se temu nedostatku odpomoglo, predlagam, naj se obrne sl. odbor na ministrstvo za uk in bogočastje s prošnjo, naj ono blagovoli ukazati c. kr. deželnemu šolskemu svetu v Celovcu, da ta pozove učitelje posebno na utrakvističnih šolah (slovenskih), naj se po primejo zapisovanja napevov in zraven tega tudi besedil narodnih pesmi.« V svojem poročilu na ministrstvo za l. 1908 je Štrekelj prednesel tudi to prošnjo, ki jo je jako previdno in po raznih popravkih stiliziral. Ministrstvo je 26. marca 1908 odgovorilo takole: Was den von Euer Hochwolgebornen gestellten Antrag betrifft, durch Vermittlung des k. k. Landesschulrates für Kärnten die Unterstützung der Lehrer dieses Kronlandes für die Sameltätigkeit des slovenischen Arbeitsausschusses zu gewinnen, so vermag das Ministerium demselben nicht stattzugeben, da gegen eine solche Massnahme Bedenken politischer Natur sprechen, abgesehen davon, dass, wie die diesfalls bereits seiner Zeit bei Konstituierung der Arbeitsausschüsse gemachten Erfahrungen lehren, ein solcher Schritt voraussichtlich auf den Wiederstand der Lehrerschaft stossen würde.

Nach h. o. Ansicht wäre die in Kärnten erforderliche Sameltätigkeit am besten durch den Arbeitsausschuss selbst zu vollführen.

Für den M. f. K. u. U.

Čwikliński.

To je dokument, ki slika koroške razmere. Ministrstvo se zaradi političnih pomislekov ni upalo koroškim učiteljem priporočiti svoje lastno »patriotično delo«! Pokazalo pa je odboru pravi pot, katerega je žalibog premalo izrabil. V l. 1909 je dobil

¹ Cerkveni Glasbenik XLV, letnik 1922, str. 77.

Oskar Dev za potovanje na Koroško 60 K in predujma za Ziljsko dolino tudi 60 K. Več odbor res ni mogel storiti, ker je ministrsko zalogo (za l. 1909 2000 K) potreboval za vse strani, ali nikomur ni prišlo na misel, za tako važno narodno delo iskati pomoči pri denarnih zavodih, kulturnih in obrambnih društvih in rodoljubih, ki bi vsi skupaj vendar lahko darovali nekaj stotakov, da bi se poslalo več nabiralcev. In prof. Scheinigg bi seveda tudi bolje storil, da ni samo tožil, ampak da je pridobil osebno nekoliko tistih učiteljev, ki so imeli »srce na pravem mestu«, saj je odbor že l. 1911 pridobil Zdravka Švikaršiča, učitelja na Jezerškem, kateri se je posebno hvalil zaradi zvestega zapisovanja. Eden ali več takih učiteljev ali pa nabiralcev iz drugih dežel bi lahko prepotovalo za nekaj let celo slovensko Koroško in s pomočjo duhovnikov pobralo vsaj večino slovenskih pesmi. Da bi našla takšna akcija razumevanje med ljudstvom samim, dokazuje obširno pismo, ki ga je kmečki fant Lovro Kuhar v Kotljah pri Sp. Dravogradu pisal odboru. Prosil je nujno, naj hitro kdo zabeleži tam melodije, »kajti le redki stari ljudje še jih znajo in v nekaj letih bodo izginile s slovenščino vred.« Za pozabljene Hasloze je zahteval nabiralca kaplan F. Rabuza pri Sv. Barbari, kjer se je ohranilo še mnogo pesmi in napevov.

Kako se je razvijalo nabiranje, naj pokažejo podatki iz poročila za l. 1908. Pesmi z melodijami so nabrali do konca tega leta na štajerskem: Vrabl¹ 530, Vadnal 21, Karbaš 33, Krivec 23, Primožič 14, Hebar 66, Vidic 114, Potočnik 16, Korbar 61, Deronovšek 50, Majcen 218, Zacherl 170, Skuhala 54, vsega 1370.

Na Kranjskem: Ditrih 90, Kramar 160, Plevnik 80, Štriftof Niko 53, Punčah 13, Bogataj 50, Habaj 40, vsega 486.

Na Koroškem: Dev 100, Jekl 23, vsega 123.

Na Goriškem: Filipič 32.

Skupaj je bilo torej na koncu tretjega leta 2011 pesmi, neplačanih 571. Kakor pri marsikaterem važnejšem narodnem delu (n. pr. čitalnice, Slovenska Matica, Slov. Narod, posojilnice) prednjačila je torej tudi pri nabiranju narodnih pesmi na začetku štajerska, ali že na koncu l. 1912² je bilo iz Kranjske 6403

¹ Ker nimam zapisnika, letnih poročil in računske knjige pri sebi, ne morem pri vsakem nabiralcu določiti stanu, izpuščam ga torej pri vseh.

² Dr. J. Tomišek je napravil pregled vseh nabiralcev od l. 1906—1912, ali v počitnicah 1928 ga nisem našel v arhivu Etnografskega muzeja, mora še biti biti pri kakem odborniku ali v njegovi zapuščini.

pesmi, iz Štajerske 3862, iz Koroške 384, iz Goriške 200. Da je Kranjska tako močno preskočila Štajersko, se ima v prvi vrsti zahvaliti glavnemu odborovemu nabiralcu, o katerem je treba spregovoriti več besed.

in pil (glej 2N 1937)

Franc Kramar se je narodil 27. septembra 1890 v Mateni pri Igu, okraj Ljubljana. Oče Anton Kramar, mizar in posestnik, je imel klavir in rad pel. Narodne pesmi je torej sin slišal od otroških let. Pri svojem očetu se je začel učiti glasbe že z dvanajstim letom. Ker je bila mati hči organista Matija Kržiča, je podedoval glasbeni talent po očetu in materi. V 16. letu je že opravljal službo organista v domači fari, s 17. letom pa je začel sam komponirati. Takega fanta je mogel navdušiti Koledar družbe sv. Mohorja (gl. zg.) za nabiranje narodnih pesmi, katere je začel z 18. letom. Začel jih je zapisovati po vseh izžanskih vaseh. Na Igu je zapisal tudi napev in besede stare pripovedne pesmi »Mlada Breda«, katere ni nikjer drugod slišal. Pela mu jo je stara ženica, ki je že v grobu. V izžanski in sosedni šmarski župniji je zapisal tudi več pesmi znanega narodnega pesnika Matija Kračmana ali »šmarskega šolmaštra«, tam rojenega, ki je v narodnem duhu zložil veliko cerkvenih in posvetnih pesmi. Izsledil pa je v Šmarju tudi deset starih pesmaric, izmed katerih sta dve bili pisani l. 1771,¹ tretja in četrta 1775, peta 1778, šesta 1787, poslednja 1826. Ker je že več Kračmanovih pesmi zapisal na raznih krajih kot narodne, bil je le dosleden, ako je izbral tudi pesmi iz starih pesmaric. L. 1909 je zapisoval pesmi po ljubljanskih vojašnicah, hodil je peš ali pa se je vozil s kolesom na Dolenjsko in Gorenjsko, spal je na senu, znal z ljudmi po gostilnah in drugod občevati in iztakniti stare dobre pevke, ki so znale največ pesmi. Tako je v Ihanski župniji zapisal »Lepo Vido«, v Št. Helenski župniji v vasici Vinje pa l. 1910 iz ust Katarine Zupančič, po domače Živčkov, 106 pesmi, največ starih pripovednih: Pegam in Lambergar, Godec pred peklom itd., ali tudi več pripovednih, ki jih ni v Štrekljevi zbirki n. pr. Jezus in kovač, Majar in grof, O Tinski gori, študent, Grešnik pri sodbi, Križanski Jožek, Marta in Magdalena itd. Posebno zanimiva pa je bila pesem o nekem rokovnjaču Matjončku. Pevka Katra je bila

¹ Na naslovnem listu prve je povedano, da so »pejsmi... na svetlobo dane od Filipa Jakopa Repeža«. Iz katere ali katerih knjig Repeževih so izpisane, bi se moralo dognati.

rojena v Kamenici (blizu Vinj) 1860, njen oče je bil črevljar, mati pa navadna poljska delavka. Naučila se je pesmi od obeh, največ od matere, ki je bila cerkvena pevka. Njena mati pa se je naučila pesmi od svoje matere. To je res znak, da so pesmi stare, ali pokazuje tudi, kako so prehajale iz ust do ust najbližjih sorodnikov. Kramar se je čudil, »kako more taka preprosta ženska, kot je bila ta Katra, toliko in tako dolge pesmi tako gladko na pamet znati, in to še celo — analfabetka.«¹ K temu je treba kratko pripomniti: Katra je zato še pela stare pripovedne pesmi, ker je bila analfabetka, drugače bi že čitala Večernice družbe sv. Mohorja ali podobne spise ali pa liste. Dolgi pesmi pa tudi ni znala »tak gladko na pamet« kakor če se mi naučimo kako pesem deklamirati. Ona je pomnila dobro osebe in dejanja, drugače pa je pesmi vsaj do neke mere iznova stvarjala z znanim gradivom narodnega pesništva. Vsak dober narodni pevec pripovednih pesmi je več ali manje improvizator. Da je g. Kramar samo eno pesem od tiste pevke slišal večkrat, bi se bil čudil, kako jo menja. Ali kdo, ki zapisuje pesmi v naglici, bi prišel na tako misel, da bi si dal eno pesem večkrat peti? Saj je Kramar od tiste ženice zapisal samo 106 pesmi, ona pa jih je znala okoli 200, ali pustil je na strani vse, ki jih je že drugod slišal! In tako kakor g. Kramar, so mislili do najnovejših časov največji učenjaki, da narodna pesem živi nespremenjena med ljudstvom. Moja vera v ta nauk je bila sicer že davno otresena, ali vendar sem strmel, ko sem l. 1909, 1912 in 1913 po Bosni in Hercegovini študiral narodno epiko srbsko-hrvaško ter posebno pri fonografiranju v poslednjih dveh letih imel priliko opazovati, kako so pevci menjali svoje pesmi po nekoliko minutah, kajti najprej sem si zapisal začetek take pesmi po diktatu, potem se je pevec vadil pred fonografom in šele potem je pel za fonografiranje. N. pr. je isti pevec povedal v 8 verzih isto kar malo poprej v 15. In našel se je celo pevec, ki je že prvi verz trikrat vselej drugače pel.

Za to pa ostane g. Kramarju večna zasluga, da bomo mi in potomci vedeli, kako so se pele stare pripovedne pesmi Mlada Breda, Lepa Vida, Pegam in Lambergar in dr. v dobi svojega izumiranja, ko so še živele le v ustih starih ženic. Seveda ostane vprašanje, kako so se pele v prejšnjih stoletjih in v ustih možakarjev, katerim so posebno pesmi o turških bojih bolj pristojale. Vendar bodimo zadovoljni, da so nam stare ženice in

¹ Cerkvni Glasbenik XLIX. (1926), 14.

g. Kramar rešili vsaj nekaj naše tradicije. Ljubljanski odbor je to tudi dobro čutil in poslal h Katri Zupančič fotografa, ki jo je fotografiral v narodni noši in kako sedi na zidku pri peči. Tudi ta ženica je po Kramarjevem poročilu iz l. 1926 že umrla »pred nekaj leti.« Njen Pegam in Lambergar je celo na odbor napravil tako močen vtis, da je v seji 5. marca 1914 sklenil poslati oklic v liste, naj mu javijo, ali kdo še pozna stare epične pesmi kakor Mlada Breda in Pegam Lambergar. Ne vem, je li bil ta sklep izvršen, uspeha ni imel.

Fr. Kramar se je seznanil v Ljubljani tudi z delavci iz Ptujске okolice (iz Kicarja in Hajdine) in tako ga je mikalo, da je v l. 1910 in 1913 prepotoval na Štajerskem Slovenske Gorice in se posebno zadržal v Kicarju pri Ptuj. V vasi Zatoliče v Slovenskih Goricah je našel šiviljo Marijo Tement, bivšo cerkveno pevko pri sv. Janžu na Dravskem polju, rojeno l. 1859. Ta štajerka se je »ravno tako postavila kakor Katarina Zupančič« in zapela mu je »vsaj 120 pesmi,« cerkvenih in necerkvenih, po takem največ po celem Slovenskem, kar pa velja seveda samo za Fr. Kramarja, kajti M. Hubad je zapisal od že imenovane A. Novakove vsega 330 pesmi. Izmed pesmi, ki so mu pele Marija Tement, Neža Majcen in Marija Zelenko, zde se mu najlepše »slova«, v katerih jemljejo »slovô« ljudje, ki so se ponesrečili ali umrli tudi naravne smrti. Ta štajerska »slova« imajo »jako lepe in mile napeve, najlepše izmed vseh, kar jih je.« Zapisal jih je 80, vseh pesmi na Štajerskem pa 435.

Iz poročila o dajših Kramarjevih potovanjih po Kranjskem še omenim, da je v Srednjem Bohinju, ko je bil tretjič tam, zapisal od 79 letne Fičkovke »Deklica vojak« in pesmi o francoskih časih. Zasedoval je dalje tudi stare pesmarice, n. pr. pri organistu Drakslarju na Primskovem, ki jo je podedoval po svojem očetu Matevžu, na Notranjskem pa je v Podlipju pri organistu Antonu Železniku našel obširno cerkveno pesmarico, katero je spisal nekdanji podlipski župnik Peter Hicinger, znani pisatelj. Posebno srečo je imel pri nabiranju starih pesmi še l. 1914 na visoki Šenturški gori v okolici Kamnika. Tu je našel po umrlem organistu Janezu Podgoršku, ki je sam pesmi zlagal, napeve in besede »po starem kopitu«, toliko stare »šare«, da si je iz nje prepisal 115 pesmi z napevi.

Tako je Fr. Kramar do svetovne vojne, v kateri je bil vojak in jetnik do 1919,¹ nabral iz ust ljudskih pevcev in pevk ter iz starih pesmaric »cerkvenih in drugih pobožnih pesmi« 2416, posvetnih 2324, skupaj 4740,² torej dobro tretjino vseh pesmi, ki jih je nabral slovenski delovni odbor (gl. niže). Dasi odbor še ni imel vseh teh pesmi, je vendar ogromno število mu izročenih pesmi vzbujalo pozornost in do ušes odbornikov so prihajali kritični glasovi o Kramarjevem nabiranju.³ Zaradi tega je izjavil M. Hubad v seji 17. julija 1913: »Očitek, kakor da bi Kramar sam delal pesmi, je popolnoma neopravičen. Franke in Milčinski sta pregledala vse, kar je poslal, in dobila vtis, da so vse pesmi pristne.« Nadaljnji argument, da bi bil Kramar, preprost kmetski sin, ki je dovršil orglarsko šolo (niti ne! Gl. op. 1), fenomen, ako bi pesmi sam delal, sicer ne drži po izkušnjah, ki jih imamo s ponarejevalci narodnih pesmi od V. Hanke počenši, ali vse druge okolnosti so jasno potrjevale odborovo zaupanje. Vedelo se je natančno, kako je Kramar prepotoval v kratkem času malo ne vse kraje, kako je znal najti pevce in z njimi občevati, kako je povsod poslušal in izvrstno zapisoval, seveda pri vsaki pesmi tudi navel nje pevca in kraj. Odbor je torej polagal na njegovo nabiranje največjo važnost in ga še posebe pohvalil, da ima »tudi pregled o vsem dosedaj nabranem materialu. Zato je pri njem prav malo ponavljanj in varijant.«

Nekaj drugega bi bilo vprašanje, je li Fr. Kramar izpisal iz starih pesmaric prave narodne pesmi, posebno nabožne. Treba

¹ Šele po svetovni vojni je obiskoval orglarsko šolo tri mesece, toda zaradi revščine, pomanjkanja stanovanja in ker je imel doma samega starega očeta, je moral šolo zapustiti, ali kmalu potem je z dobrim spričevalom nastopil službo organista, najprej v okolici svojega doma, danes je v Poljanah nad Škofjo Loko.

² Gl. Cerkveni Glasbenik XLIX 1. (1926), str. 158. Skupna številka 4470 je tam tiskarska pometa.

³ Premalo je odbor upošteval, kar je Fr. Kramar pisal sam 23. sept. 1911 K Štreklju, ko je bil potrjen na 3 leta v vojake in je šlo za to, da se ga osvobodi, »ker bi jaz silno rad nekaj pesmi in napevov popravil, katere imajo res veliko pomot, za to je meni silno hudo, ker jih zdaj še mogoče mogel ne bom, ako bi moral biti tam 3 leta«. Kramarju ni bilo treba nastopiti službe, ali ne vem, je li izpolnil svoj namen. Na vsak način bi bilo treba te »pomote« znati in jih res popraviti, ako so grešile proti načelu, da se morajo pesmi zapisovati tako, kakor se res pojejo v narodu.

naglasiti, da je on sam take pesmi izbiral, ali po kakem načelu?¹ Bržkone le po čutu, kakor je to delal tudi K. Štrekelj, ki mi je večkrat pravil, da je za spoznavanje pravih narodnih pesmi treba imeti posebno fin čut. In vendar se je tudi on mnogokrat zmotil, in motil bi se vsakdo, ki bi hodil po njegovih potih. Nejasen in menljiv je sam pojem narodne pesmi. Romantiki, med katerimi sta tudi naša velika filologa Kopitar in Miklošič, so mislili, da si je vsak narod stvaril »iz svojega narodnega duha« kakor jezik, pravo, običaje tudi svoje narodne pesmi. Danes vemo, da ne poje ves narod (»das singende Volk«), ampak da so povsod med narodom bili poedinci umetniki; ti pa so pesmi stvarjali res v duhu svoje dobe in kulturnega nivoja vsakega naroda, ki si je njihove pesmi osvojil in jih prenašal iz ust do ust. Duh svojega časa in vseh sorodnih prilik pa se javlja tudi v umetniški poeziji vseh narodov. Dalje se je mislilo, da je priprosti narod ali »ljudstvo« (mi si lahko pomagamo s temi različnimi izrazi kakor Čehi, ki razlikujejo n á r o d in l i d, Poljaki n a r o d in l u d), ki danes poje narodne pesmi, tudi njih oče. Miklošič n. pr. je v svojem članku »Die serbische Volksepik« (1864) odločno odklanjal vsako misel, da bi bile mogle srbske narodne pesmi nastati v kakih drugih krogih (takrat se je že dokazovalo, da so švedske narodne pesmi izpeli vitezi 16. stoletja) nego v onih, ki jih danes imenujemo »das Volk«. Mi pa danes vemo, da so najboljše srbske »ju-načke« narodne pesmi nastale v fevdalnih krogih, katere opevajo. In pri nas? Gotovo so naši kmečki fantje in dekleta izražali svoja ljubezenska čuvstva v pesmicah, možje in ženice so opevali svojo žalost in veselje, turške ali druge boje so opevali najprej ako ne »gospodje« vsaj njih »hlapci«, druge pripovedne in lirične pesmi pa so stvarjali duhovniki, študentje, posebno dijaki črne šole,² učitelji organisti. Organisti, ki so v starejših časih bili obenem učitelji, so si za svoje potrebe zapisovali in prepisovali

¹ Tako je n. pr. nadučitelj Jos. Vidic v Št. Pavlu v Savinjski dolini posodil odboru svojo »vzorno zbirko cerkvenih pesmi (500), iz njih je izbral odbornik Fr. Milčinski okoli 50 starejših nabožnih narodnih pesmi, zanimive so zlasti božične«. (Zapisnik odboreve seje 14. XII. 1906). Podobno je pregledal Milčinski »cel zaboj starih pesmi«, ki jih je poslal Fran Drakslar, posestnik in organist na Primskovem, v pregled, in je »odbral dosedaj 95 pesmi«.

² Narodne pesmi popolnoma kmečkih Hrvatov na bivšem zapadnem Ogrskem, danes večinoma v Avstriji, je izdal Fr. Kurelac pod domačim imenom »Jačke«, t. j. (di)jačke, (d)jačke, kar je dobro opazil Br. Vodnik.

svoje in druge pesmi v pesmaricah, katere bo treba po primeru Fr. Kramarja zbrati in hraniti kot priče naše starejše kulture.

Nastane pa nadaljno vprašanje, so se li vse pesmi iz takih pesmaric res med narodom ali ljudstvom pele, kar je glavni znak narodne pesmi. Pri mnogih bo to lahko dokazati, ako so bile prej ali slej zapisane iz narodovih ust in še celo v raznih krajih (kar zopet dokazuje, kako važni so vsi zapisi in tudi mnogoštevilne variante). Kaj pa naj rečemo o pesmih, ki so ohranjene samo v starih pesmaricah? V celem smemo trditi, da so jih šolmaštri in organisti res narodu peli, narod pa si je tiste, ki so mu posebno ugajale, zapomnil in si jih tudi na lističih prepisoval; pri tem so igrali ulogo posredovalcev v prvi vrsti cerkveni pevci in pevke. Treba se je samo malo zamisliti v resnično življenje prejšnjih časov. Jaz se še dobro spominjam iz otroških let (rojen 1861), kako je pri Sv. Urbanu pri Ptujju, v veliki župniji, ki šteje okoli 4000 duš, »kantnar« (besede ni pri Pleteršniku, nastala je iz lat. cantor), ki je bil drugi učitelj, ob velikih praznikih, na žegnanje in pri drugih svečanostnih prilikah,¹ moral pri darovanju zapeti posebno dnevu primerno pesem. Čim »lepša« je bila, tem več je prinesla gosp. kantnarju na »zbirci«, ko je še hodil farmanom pisat začetnice imen Sv. treh kraljev na gornjo poprečno desko na durih. In ko je »zbirca« prenehala, držali so se še v mojih dijaških letih organisti (nadučitelj ali učitelji) te navade. Tako je župnik na prižnici »voščil« farmanom srečno in veselo novo leto, učitelj organist pa jim je v tem smislu zapel pri darovanju. Takih novoletnih pesmi je zapisal Fr. Kramar² 34, večinoma iz Kranjskega.

Vse te pesmi narodne in ponarodnele, seveda nimajo enake vrednosti, tudi med njimi so dobre in slabe kakor med umetniškimi. Kot primer, kako je odbor sam ocenjeval poslane mu zbirke, navedem poročilo I. Franketa iz seje 18. junija 1914 o zbirki 300 pesmi, ki jo je predložil Fr. Kramar: Varijant je približno 16, orglarskih 35, te nimajo nič narodnega. Trd človek jih je komponiral. Brezpomembnih je 3, prav narodnih 32, še nekaj vrednih 14. Srednje blago 113. Prav dobrih in boljših 59. Starejšega sloga 6. Bosanskih 5. Boljših je krog 178

¹ Organisti so se s takimi pesmimi tudi predstavljali in poslavljali, pozdravljali nove župnike in slovo jemali od odhajajočih ali umrlih.

² Cerkevni Glasbenik, L. I. (1927), 179.

ali okroglo 200. Zadnja številka, zaokrožena nazgor, je bila važna za višino prisojene nagrade.

Iz vsega se vidi, da bode urejevanje gradiva za izdajo prav težko delo, kajti izbira pesmi, ki se naj objavijo popolnoma ali pa kot varijante ali samo za znanstveni študij razvitka slovenske narodne glasbe in pesništva važne priloge. Na vsak način pa je odbor uredniku ali urednikom že precej dela opravil v svojih ocenah nabranega gradiva, ki pa seveda niso končnoveljavne. Odbor sam je večkrat na to mislil, da bi bilo splošno nabiranje treba ustaviti, pošiljati nabiralce še samo v malo ali nič izčrpane kraje, sestaviti zaradi tega topografijo in listkove kataloge dose-
daj nabranih pesmi, ali ni prišel do takega dela, kajti jasno mu je bilo, da še vendar manjka mnogo gradiva, glavni vzrok pa je bil, da se niso našli uredniki. Mislili smo, da prevzameta urejevanje Štrekelj (tekst) in M. Hubad, ali Štrekelj je umrl, Hubad pa zaradi ureditve napevov slovenskih narodnih pesmi ni mogel iti na večletni dopust ali v pokoj, drugače pa dela ne bi mogel zmagati.

Po poročilu za l. 1913 je bilo vseh nabranih pesmi z melodijami (samo teksti se niso šteli) 11.159. I. Franke je do 26. dec. 1913 preiskal 9707 števil, med njimi je bilo vseh Kramarjevih šele 1939. Več njegovih pesmi je bilo še neregistriranih, več jih je izročil šele pozneje odboru, bržkone pa ne vseh 4740, o katerih govori v svojih člankih v Cerkvenem Glasbeniku. Ako so prišle vse v odborovo zbirko, bi ta štela ž njimi čez 12.000 števil. Tudi druge pesmi, ki so se nabrale še l. 1914 niso vštete; tudi ne 8 pesmi, katerih prepis iz knjižnice dunajske Gesellschaft der Musikfreunde je poslal meni l. 1917 prof. J. Pommer. Ako so to vse slovenske, ki so se nabrale l. 1919 pri prvem nabiranju avstrijskih narodnih pesmi, se Slovenci takrat niso pokazali. Treba bi bilo še vendar ta dunajski arhiv pregledati.

Navedel sem že statistiko pesmi za l. 1912, ki dokazuje, da jih je ogromna večina iz Kranjske (6403) in Štajerske (3862). Vendar tudi na Kranjskem se je premalo zapisovalo v Beli Krajini in v obmejnih krajih na Gorenjskem. Na Štajerskem je malo gradiva iz zapadnega Pohorja (Slovenji Gradec, Šoštanj), morebiti tudi iz Gornje Savinjske doline, iz Haloz in ob Sotli, kar je jako obžalovati, ker se ne bo mogel dobro študirati prehod od slovenskih pesmi h kajkavskim na Hrvaškem. Na Koroškem (384) je bilo pesmi največ iz Rožanskega, manj iz Podjunskega

in Ziljskega. Švikaršičeve pesmi pri tem niso vštete, ker jih je prevzela Glasbena Matica, da jih lahko izda. Žalostno poglavje v odborovem delovanju je bilo Primorsko. Na Goriškem je dijak Vekoslav Filipič v prvih dveh letih nabral 122 pesmi, število vseh v l. 1912 je bilo 200 in se še nekoliko pomnožilo, vse po zaslugi g. ravnatelja dr. Jos. Tominška za kratki čas njegovega službovanja v Gorici. L. 1913 je poslal Anton Trebše, organist v Kalu pri Bovcu 43 pesmi. Iz Trsta in Istre pa odbor navzlic vsem opominom in prošnjam ni dobil niti ene pesmi!! Bila je za Štreklja (in slovenski narod!) posebna tragika, da sta ga njegova najožja rojaka, katera je postavil za odbornika, pustila popolnoma na cedilu. Zaradi Trsta si je on sam delal takoj skrbi in predložil je že l. 1906 učitelja Štefana Ferlugo za odbornika, ali ministrstvo mu ni ugodilo. Pri župniku g. Kokošarju v Gorici smo se tolažili s tem, da je imel veliko zbirko goriških narodnih pesmi iz narodovih ust in iz tiskanih virov, katero je seveda obljubljal Štreklju in odboru. Žalibog je to ostalo bržkone neznano njegovi okolici in tako njegove pesmi, katerih je nabral nad 700,¹ niso bile po njegovi smrti (16. maja 1923) izročene odboru. Smem pa upati, da niso izgubljene.

Zanimivo je poročilo, ki ga je pisal dr. J. Tominšek l. 1911 odboru, ko je skušal na Goriškem pridobiti nabiralce: »Začetek je storjen, vendar nedostaje primernih moči, pa tudi bira domačih pesmi sploh ne obeta posebno mnogo, ker ljudstvo manj poje nego na Kranjskem in Štajerskem ter se vrh tega zelo oklepa nedomačih pesmi.« O tem bi bilo treba več izvedeti, posebno velja li to tudi za goriške planinske kraje in kakšne so bile »nedomače« pesmi pred l. 1914. Ljudstvo menja svoje pesmi povsod mnogo bolj nego si mi navadno mislimo. N. pr. je poslal župnik P. Skuhala iz Ljutomera odboru tole pesem iz dobe, ko so ljudje »hodili na gosposčino«, t. j. tlako delat:

Pavel kravo pase,
Za rogel jo drži,
Šribar žehtar nosi,
Vrboltar jo doji.

Je li mogoče bolj kratko, jedrnato in slikovito opisati položaj uboge slovenske pare pred l. 1848? Gosp. Skuhala pa dodaje: »Ta

¹ R. Pahor, Cerkveni Glasbenik XLVI, l. 1923, str. 59.

pesem je že pozabljena. Za mojih otroških let so to pesem stari možakarji, pa samo oni, kaj radi popevali.« Kaj pa je brigala ta izvrstna satirična pesem že drugo pokolenje, ki ni znalo več »gospoščine«? In tako se je z gosposčino izgubilo še mnogo drugih šaljivih pesmi, pravi sam g. Skuhala. Za šumavo na jugozapadnem Češkem mi je pripovedoval praški nemški docent dr. Jungbauer, katerega »Volkslieder aus dem Böhmerwald« bo skoro izdal češkoslovaški zavod za narodne pesmi, da se tam danes pojejo popolnoma druge pesmi nego one, katere je on zbiral pred 20 leti.

Treba je še povedati, kaka denarna sredstva je imel odbor na razpolago. Dohodki so bili samo podpore ministrstva za bogočastje in nauk: Za l. 1906 — 2700¹ kron, 1907 — 1500, 1908 — 3000 (v dveh obrokih), 1909 — 2000, 1910 — 2500, 1911 — 2000, 1912 — 1500, 1913 — 1500, 1914 — 800 (za prvo polletje, ker se je budžetno leto začelo s 1. julijem), vsega 17500 kron, kar bi v sedanjih valutah znašalo okoli 200.000 Din.

To seveda ni mnogo, ako se pomisli, kaj so stale tiskovine, njih razpošiljanje, vsa korespondenca in nagrade za več nego 11.000 pesmi. Blagajnik L. Pintar je sicer od l. 1908 ponujal in zahteval leto za letom svoj odstop, ker »ne spadam v ta odbor«, ali ostal mu je vendar zvest do smrti (7. dec. 1915), ter je vestno obračal vsak vinar, da se izda samo v prave namene. Prijetnega posla ni imel. Odbor je bil vedno v dolgovih in nikoli ni imel dovolj sredstev za nabiranje, posebno ne v dobi, ko je bilo navdušenje za nje na vrhuncu. Upniki so odbornike v Ljubljani na ulici prijemali in jim gledali v žepe, je javil enkrat Štrekelj celo na Dunaj, da omehča srca birokratov.

Zaradi potrebne varčnosti je odbor pošiljal premalo nabiralcev med narod in tudi ni porabil vseh modernih pomočkov za nabiranje. Tako je odbor že od začetka mislil na nakup fonografa, kajti Štrekelj, ki je zasledoval izučevanje narodnega pesništva po celem svetu, je dobro vedel, kake uspehe je s fonografiranjem ruskih narodnih pesmi dosegla gospa Lineva (č. Linjova) že l. 1902. Prva brzda pa je bilo ministrstvo, ki je v odloku

¹ Najprej v februarju 1000 K, na novo prošnjo pa v novembru »zur Bestreitung der durch die Sammeltätigkeit im laufenden Jahre noch erwachsenden Kosten« 1700 K.

z dne 22. junija 1907 zahtevalo »Oekonomie« in opuščanje »nicht unbedingt erforderlicher Auslagen.« Vendar je odbor 1907 postavil fonograf zopet v proračun, M. Hubad se je na Bledu seznanil z gospo Linevo in njenim možem glasbenikom, ki sta mu hvalila izkušnje s fonografom, in l. 1913. ga je odbor naročil pri firmi Wertheim v Berlinu. Mnogo ga ni rabil, ker je njegovo delo po enem letu bilo pretrgano in ker se zaradi varčnosti ni smelo preveč izdavat na valjke. Odborniki so imeli priliko slišati pet fonografiranih belokranjskih pesmi in so si hvalili posebnost to, da so snimki dobro podajali večglasno petje in dialektične posebnosti. Treba je dodati, da bi bil fonograf idealni pomočnik za nabiralce, ki ne bi morali računati s stroški za valjke. Med petjem si nabiravec težko v naglici zapisuje melodijo in tekst, posebno ne more premišljevati, kako naj zapiše hitro nekaj muzikalno nenavadnega, snimek pa mu more pesem doma večkrat ponoviti; danes je že mogoče krožečo ploščo tudi kjerkoli ustaviti, isto mesto večkrat ponavljati, ako je galvanoplastično obdelana, kar ji osigura tudi trajnost, ali je še mnogo bolj drago in se danes niti na Češkem ne more izvajati. Izvrstno fonografirajo in izdelujejo take plošče fonetični institut prof. E. Pernota v Parizu in Lautbibliothek berlinske Staatsbibliothek (ravnatelj Doegen). Tudi Phonogramm-Archiv dunajske Akademije znanosti je moje snimke epičnih narodnih pesmi po Bosni in Hercegovini že pred vojno galvanoplastično obdelal in električni motor je plošče gonil. Na take dovršene načine se še seveda ne da mnogo pesmi fonografirati, treba bi bilo zbirati najboljše in najbolj karakteristične. Omenjena strokovnjaka stali na mednarodnem kongresu za narodno umetnost (les arts populaires) v Pragi ponujala svojo pomoč, seveda za velike stroške, posebno Francozi pošiljajo cele ekspedicije v tuje dežele, da fonografirajo pevce, narodne in umetne, igralce in imenitne govornike. Bilo bi dobro tudi na Slovenskem čim več narodnih pesmi ohraniti stalno za bodočnost. Razne družbe danes narodne pesmi že fonografirajo tudi za to, da njih plošče prodajajo.

Na Slovenskem se je tudi premalo fotografiralo, risalo in slikalo narodne pevce in pevke, prizore pri narodnem petju in plesanju, in kraje, kjer se to vrši.

Svetovna vojna je napravila konec državnim podporam in že zaradi tega tudi daljšemu delu. Ker sem bil jaz v decembru

1916 po privatnih poslih v Ljubljani, sklical sem odborovo sejo¹ 17. dec. (o nji nisem našel zapisnika, tajnik Štritof je umrl 14. IV. 1917.), v kateri sem opozoril na to, da bi bilo dobro opazovati, kako živi narodna pesem med vojno, posebno pri vojaki. Hitro na početku mobilizacije so mi pripovedovali učitelji iz Savinjske doline, ki so se pripeljali z moštvom svojih krajev na vozovih v Celje, da so naenkrat oživele narodne pesmi, katerih prej nikoli niso slišali. Mislim sem tudi na to, da bi se med vojaki mogle fonografirati tudi slovenske narodne pesmi. Na mojo vlogo mi je odgovoril predsednik Wiener, da je že vojno ministrstvo samo vzelo to delo v roke. Res se je obrnilo že 12. nov. 1915 na Phonogramm-Archiv dunajske Akademije znanosti z vprašanjem, ima li že snimke vojaških pesmi, drugače pa bi želelo zbirko takih pesmi kot prič velikega časa. Ker arhiv takih pesmi res ni imel, je prevzel to delo njegov asistent dr. Leo Hajek.² Motile so ga pri delu premajhne plošče, ki se sučejo samo dve minuti. Zaradi tega je bilo treba nestrofične pesmi razdeliti na dve plošči (i v tem slučaju pripovedne pesmi po mojih izkušnjah niso mogle biti cele), pri strofičnih je vzel le nekaj kitic, ostanek pa je napisal samo v protokol. Vojaki niso radi peli sami, za to je bilo treba tudi pri enoglasnih pesmih fonografirati zборе. Pri večglasnih je bilo to pravilo. Aparat je bil za to jako poraben, celo spremljajoči glasbeni stroji se na ploščah dobro slišijo. Ministrstvo je zahtevalo »die von den Soldaten aller Zungen im herrschenden Kriege gesungenen Soldaten- (Marsch-, Kriegs-) Lieder.« Pokazalo pa se je nekaj zanimivega (str. 6):

Singen unsere Soldaten wohl meist während des Marsches, so gibt es doch einzelne Volksstämme, wie die Südslawen, die lieber nach getaner Arbeit, während der Ruhe singen, was sich natürlich im breiteren, man könnte sagen, mehr epischen Rhythmus ausprägt, so dass man da vielfach auf schweremütige Lieder, oft von balladenartigem Charakter stösst.

¹ Kot vladni zastopnik je bil v aprilu 1915 delegiran na mesto Fr. Levca deželni nadzornik dr. I. Bezjak.

² K. Akademie der Wissenschaften in Wien. 42. Mitteilungen der Phonogramm-Archivs-Kommission. Bericht über die Ergebnisse der auf die Anregung des k. u. k. Kriegsministeriums durchgeführten Sammlung von Soldatenliedern aus dem Kriege 1914—1916. Von Dr. Leo Hajek, Wien 1916.

Tu bi se moglo v prvi vrsti misliti na Hrvate in Srbe, ki ljudje bijo dolge epične pesmi, ali na str. 8. se pripoveduje tudi o liriki njih Slovincih (17. polka, t. j. Kranjskega) izrecno: »Gab es bei Tschechen und Slowaken eine reiche Auswahl von Marschliedern, so fehlen diese den Slowenen fast ganz. Sie singen lieber, wenn vorübergehende Rast oder das Ende des Tagwerkes ein Niedersetzen oder bequemes Lagern gestatten. Ihre Lieder (Nr. 2538—2545, 2581, 2582) sind durchwegs sehr schön und ich konnte ausser den aufgenommenen¹ noch Text und Melodie von einigen weiteren mitbringen, von denen ebenfalls Aufnahmen zu machen, die gebotene Sparsamkeit mit dem Plattenmaterial nicht zuliess.« Teh 10 »skoz in skoz jako lepih pesmi« in še druge nefonografirane bo seveda treba porabiti za bodočo izdajo. Lahko se na Dunaju prepišejo,² še bolje pa bi bilo naročiti posnetke imenovanih plošč za Ljubljano.

V avgustu 1918 sem poročal ljubljanskim odbornikom o majski seji glavnega odbora. Na mesto pokojnega ravnatelja Štriftofa je bil predložen za odbornika kanonik dr. Kimovec, ali seveda ni bil več imenovan. Kramarju je bil odbor še dolžen za 600—700 pesmi.

Po prevratu smo v osvobojeni domovini imeli prvo sejo 27. avg. 1919. Razen mene sta bila izmed starih ljubljanskih odbornikov še samo M. Hubad in Milčinski navzoča, in novejša dr. A. Breznik in dr. I. Grafenauer, ki je bil imenovan namesto † L. Pintarja. Bili smo vsi prepričani, da bo treba zdaj, ko se je narod osamosvojil, nadaljevati z vso vnemo pričeto delo, ki ga je še dosti, zlasti na Koroškem, Štajerskem in v osvobojenem Prekmurju. Milčinski in Hubad sta prevzela nalogo, da sestavita spomenico na pokrajinsko vlado, v kateri bi se poročalo o dosežanjem delu in uspehih ter zahtevala primerna podpora 15.000 kron, ako mogoče še za isto leto. Deželna vlada pa naj poroča o našem delu osrednji vladi, ki naj prične podobno akcijo za vso državo, kar bi bilo za poznavanje narodne

¹ Te pesmi se začenjajo: Kaj si je zmisлил naš cesar, naš kralj; Nekoč v starih časih; Regiment po cesti gre; Moj fantič je za frajtarja; Oj ta vojaški boben; Gozdič je zelen (s pripombo: Mailüfter!); Dobro jutro ljubca moja; Fantje se zbirajo, na Laško marširajo; Moj fantič je na T'rolsko vandral; Ko psi zalajajo po celi vas' na glas.

² Akademijin Phonogramm-Archiv nahaja se sedaj: Wien I, Liebiggasse 5.

glasbe, zgodovinske glasbe in tudi za bodočnost glasbenega razvoja velikanske važnosti. Mislili smo tudi na popolnitev odbora z novimi ljubljanskimi vseučilišnimi profesorji, drugimi strokovnjaki in glasbeniki, ki se zanimajo za narodno pesem. Ker sem sam vedno čutil, da ni normalno in dobro, ako je predsednik daleč v tujini, sem hotel odložiti predsedništvo, ali na željo odborovo sem še ostal na svojem mestu. Ko sem pa v jeseni 1920 prešel na Karlovo univerzo v Pragi, sem se v seji 26. avgusta 1921 poslovil od odbora. Pokrajinsko upravo za Slovenijo sem prosil, naj me razreši moje dolžnosti, kajti sedaj popolnoma avtonomni odbor mora imeti svojega predsednika v Ljubljani ali vsaj v državi SHS. Vsled tega ne morem več nositi odgovornosti za delovanje odbora, »v katerem se mora začeti nova doba, da dokonča skoro nabiranje ter začne urejevanje in izdajanje obilnega in dragocenega gradiva.« Za novega predsednika sem predložil M. Hubada, za nove odbornike pa v soglasju z dosedanjim odborom gg. dr. J. Glonarja kot nadaljevatelja Štrekljevega dela, kanonika dr. Fr. Kimovca kot glasbenika in nabiratelja narodnih pesmi, univ. prof. dr. Gojmira Kreka kot glasbenika in univ. prof. dr. Fr. Ramovša kot strokovnjaka za slovenski jezik. Odbor pa si je pridržal pravico predložiti še druge odbornike po potrebi, posebno namestnike za [†] prof. Scheinigga in pa za župnika Kokošarja in Križmana, ki kot italijanska državljana nista mogla več biti odbornika.

Pokrajinska vlada je še meseca junija 1921 dovolila odboru prvo in poslednjo podporo 10.000 kron, s katerimi so se najprej poplačali dolгови, ali daljše politične in upravne spremembe so zakrivile, da so odborove vloge ostale dolgo nerešene. Zaradi tedanjih centralizacijskih teženj so se pojavili glasovi strahu, da bo gradivo preneseno v Belgrad, ali ostalo je tudi takrat¹ v Ljubljani. Ministrstvo prosvete (umetniški oddelek) je 7. aprila 1927 odločilo, da se odborova zbirka slovenskih narodnih pesmi preda Kr. Etnografskemu muzeju v Ljubljani, in obenem sem bil tudi jaz razrešen »dolžnosti člana tega odbora.« Zaradi te

¹ Ako bi odbor o svojem času poslal gradivo na Dunaj, bi bilo prišlo v likvidacijsko zapuščino ter bi se bilo moralo reklamirati. Še predsedniški arhiv, ki sem ga jaz zapustil v slovanskem seminarju v Gradcu, so akademični uradi smatrali za državno last in moral sem prositi avstrijsko zvezno ministrstvo, da mi je dovolilo poslati ga v Ljubljano.

stilizacije mislim, da so tudi drugi odborniki dobili ta odlok. Odbor je v resnici prenehal, ne dokončavši svojega dela. Še manj odmeva je našel njegov idealistični predlog, naj se akcija razširi na vso državo; za to še ni prišel čas.

Seveda je bilo dobro, da so nabrane narodne pesmi in velik del odborovega arhiva prišli pod stalno in varno streho, kjer niso več v napoto, kakor v tesnih prostorih Glasbene Matice in pri odbornikih. Naloga Etnografskega muzeja je, da narodne pesmi natančno inventarizira in čim prej tudi katalogizira na listkih po vsebini, po začetnih verzih in tudi po začetkih napevov, da bo v teku časa mogoče dovoliti jih porabo. Dolgo ti zakladi sploh ne smejo ležati na miru v muzeju, treba je čim prej misliti na njih ureditev in izdajo. Ne bi bilo častno za Slovence, ako bi tako kulturno dedščino pokojne Avstrije predolgo zane-marjali in ne bi skoro sledili primeru Čehov.

Za nujnost novega dela pa govoré še drugi razlogi. Uredniki bodo v zapisih in pripombah našli marsikaj nepopolnega, nejasnega in pogrešenega, kar bo še se dalo s pismenimi in ustnimi popraševanji popraviti in pojasniti, dokler so še nabiravci in njih pevci živi. Tu pa prinaša vsako leto nenadomestljive izgube. Glavno pa je, da naša narodna pesem v dosedanji obliki izumira in mora izumreti. Narod, ki skoro ne pozna več analfabetov, za to pa ima razmeroma bogato razvito književnost in časnikarstvo ter v vsaki župniji in že tudi po vaseh prosvetna društva in tudi posebna pevska, ne potrebuje in ne more tudi dalje živeti od narodnega pesništva, ki se prenaša iz ust do ust. Lepo je, ako stare žene še znajo na stotine pesmi, ali še lepše ter s kulturnega in z gospodarskega stališča je bolj pametno, ako jih čitajo stotisoči Slovencev ali pa pojejo tisoči po notah, pod vodstvom več ali manje izkušenih dirigentov ali pa tudi brez njih. Treba bo še preiskati, na koliko so se narodne pesmi pele med meščanstvom, posebe po trgih in malih mestih, ali večinoma so bile last našega kmečkega ljudstva, ki pa jih zaradi svojega kulturnega in gospodarskega napredka tudi opušča. O delavcih, ki izhajajo iz malo-meščanstva in iz kmečkega stanu, niti ne govorim, ker v premogopih in tovarnah se ne more tako peti kakor nekdej pri patriarhalnih razmerah v malih mestih in trgih, posebno pa na kmetih, kjer je narodna pesem naravnost spremljala delo doma in na polju. Danes se narodna kultura tudi ne stvarja samo za ljudstvo, ampak za vse stanove, ki sestavljajo narod v višjem

pomenu te besede. Zatorej hranimo narodno pesem s tem, da jo zbiramo, in vračajmo jo vsemu narodu, da bo živela dalje v zapisih, v knjigah in glasbi, in da bo kakor že dosedaj več ali manj vplivala na našo umetno književnost in glasbo. Kako lepo je povedal skladatelj Leoš Janáček, ki ima svojo velikost in priljubljenost po svetu v veliki meri zahvaliti tudi načinu, kako si je osvojil narodno pesem češko: izdajo narodnih pesmi dajmo narodu kot narodno biblijo!

Fr. Kramar je v svojih poročilih, kako je zbiral slovenske narodne pesmi, zapisal take vzdih:¹ »Dal Bog, da bi vsaj to dočakal, da bi na merodajnem mestu priznali moj veliki petletni trud, katerega sem imel s slovenskimi narodnimi pesmimi in njih napevi, in iz hvaležnosti vse te pesmi tudi obelodanili. S tem bi bil moj dolgi in veliki trud najbolje poplačan.« To velja res za njega in za vse nabiralce, kajti s tistimi kronicami, ki so jih dobili, njihov trud nikakor ni bil poplačan. Tako hvaležnost pa so si zaslužili tudi ljubljanski odborniki, ki so nesebično izvrševali prevzete dolžnosti in vodili celo delo s pravo ljubeznijo do stvari. Večina od njih sadov svojega truda ne bo več videla, naj se jim torej ohrani vsaj časten spomin.

Kako se naj delo iznova prične in enkrat dokonča? Da se obnovi tam, kjer je prenehalo, potrebujemo zopet nekega osrednjega organa. Da bi ga prosvetno ministrstvo postavilo, je še danes pač težko pričakovati. Najbolje bo, da Slovenci sami začnejo in dajo dober primer celi državi. Delo bi mogla vzeti v roke bodoča slovenska akademija, katere propagatorji tudi na to mislijo, dokler pa je ni, njen predhodnik Znanstveno društvo za humanistične vede s podporo obeh oblasti in ako mogoče tudi države. Akademija ali Znanstveno društvo bosta seveda delo vodili in ustanovili poseben odbor iz svoje sredine in raznih strokovnjakov in sotrudnikov, katere bo iskati najprej med člani starega delovnega odbora. Posebno M. Hubad in Milčinski, ki poznata celo delovanje slovenskega odbora in od njega nabrano gradivo najbolj temeljito, bosta najboljša pomočnika, da se veliko delo vede dalje v pravem duhu in srečno dokonča. Takšen odbor naj se hitro loti nabiranja, da ga dopolni tudi tam, kjer se

¹ Cerkevni Glasbenik XLIX l. 1927, str. 158. Podobno tem XLV. l. 1922, str. 78.

je malo nabiralo ali pa nič.¹ Seveda to ne bo lahko, ali z dobro voljo in primernimi poti bi se dalo še marsikaj doseči. Treba je iskati posebe stare pevce in pevke in take mlajše, ki so ohranili staro tradicijo, kar velja posebno za odlegle in visoke kraje. Delo bi se moglo omejiti tudi na neko dobo, recimo do svetovne vojne, ako bi se opazilo, da so se po nji dogodile velike spremembe v narodnem pesništvu. Sicer pa tudi v tem slučaju ne bodo škodili primeri, kaj in kako se danes poje.

Med nabiranjem pa se mora že začeti z urejevanjem. Za to je treba najti zmožne urednike, ki bi imeli poleg dobre volje tudi dovolj časa, da bi se temu delu posvetili na več let. Dva glavna urednika morata biti, eden za napeve, drugi za tekst, drugače pa je lahko več urednikov, ki bi si delo razdelili, n. pr. eden posvetne, drugi duhovne pesmi. Uredniki bi tudi davali nasvete, kje je treba gradivo dopolnjevati, morebiti tudi popravljati in pojasnjevati. Za usmereno in sistematično dopolnjevanje bi dobro služila topografija dosedaj nabranih pesmi, o kateri se je mnogo govorilo že v starem odboru.

Kakšna naj bo izdaja slovenskih narodnih pesmi, o tem je dovolj namigov v opisu delovanja glavnega in slovenskega odbora in v mojih pripombah. Za vzor bodo mogle služiti češke in nemške izdaje Čkoslovaškega zavoda za narodno pesem, morebiti že tudi izdaje drugih odborov, da ne govorim o drugih podobnih publikacijah po svetu. Včasih bodo uredniki morali iti tudi svojo pot, kakor bo zahtevalo nabrano slovensko gradivo. Na vsak način je treba ostati pri znanstveni in poljudni izdaji. Poljudna izdaja bi mogla deloma pokriti velike stroške za znanstveno. Za razdelitev naj bo merodajna vsebina, kakor je v Štrekljevih »Slovenskih narodnih pesmi«, katerih se je držal tudi Fr. Kramar pri svojem nabiranju.² Enako se morajo uredniki kakor Štrekelj držati geografskega načela pri razvrstitvi pesmi istih skupin in variant. S tem bosta preglednost in študij obeh velikih zbirk olajšana. Za Štrekljev princip razdelitve se je izrekel, kakor smo videli, tudi O. Hostinský, ki je češke

¹ Na Prekmurskem je po vojni nabral g. kanonik dr. Kimovec okoli 200 posvetnih in okoli 200 duhovnih pesmi.

² Gl. Pevec 1928 (VIII. 1.), str. 40, in pregled Kramarjevih nabranih pesmi v Cerkvenem Glasbeniku XLIX (1926), str. 158.

narodne pesmi posebno dobro poznal kot glasbeni historik, in z drugimi strokovnjaki ves glavni odbor. Pri znanstveni izdaji bi kazalo v posebnih zvezkih združiti pesmi, ki so zapisane iz ust naroda, seveda tudi ponarodnele, ako se pojo različno od izvirnika, v drugih one, ki so vzete iz starših pesmaric. (Prim. gornji plan izdaje čeških narodnih pesmi). S tem bi se olajšalo tudi vprašanje, kako se naj v njih izbirajo več ali manje narodne, ako se taka ločitev sploh da dosledno izvesti. Mi še premalo poznamo naše kulturno življenje v preteklosti in prej ali slej bodo nam dobro došli vsi proizvodi našega pesništva in glasbe, ki so se kakorkoli ohranili. Koreni našega narodnega pesništva iz 20. stoletja tičijo večkrat globoko v preteklih stoletjih, njegova lepota in visoka razvitost nista od včeraj in tudi ne izvirata samo iz »naroda«. Ljubljana ni imela zastonj italijanske opere prej nego Pariz, Societas Philharmonicorum iz l. 1703 je nad sto let starša nego Gesellschaft der Musikfreunde in Wien, o visoki stopinji petja v naših samostanih in cerkvah pa imamo tudi dovolj prič. Tako cerkveno in posvetno petje je prešlo kakor likovna umetnost in noše tudi med »narod«, ki si ga pa je po svoje prikrojil, iz svoje »narodne duše«, o kateri v tem smislu smemo govoriti. Slovenci smo čez tisoč let pred vrati germanskega in romanskega zapada, ali ostali smo pri tem svoji in Slovani. Površni opazovalci našega kulturnega življenja tega večkrat nočejo ali pa iz neznanja ne morejo videti, še manj pa mislijo na to, da se tudi drugi narodi, veliki in mali, tudi naši najbližji bratje Hrvati in Srbi ter Bolgari, niso razvijali brez silnih tujih vplivov. Seveda bizantijski, turški in sploh vzhodni prvki niso bolj »slovanski« nego romanogermanski.

Slovenskih narodnih pesmi z napevi je nabranih, kakor sem omenil, okoli 12.000. Ako še pride k njim Kokošarjeva zbirka in ako doda dr. Kimovec, ki bi mogel biti eden izmed urednikov, ako ne glavni urednik za napeve, še svojih 400 prekmurskih, bilo bi za izdajo pripravljenih že čez 13.000 pesmi, brez tistih, ki so že natisnjene v raznih zbirkah. Med takim ogromnim gradivom bo seveda treba izbirati ter vse nepotrebno in preslabo poлагati na stran. Ivan Frankè je kakor o eni Kramarjevih zbirk sodil v svojem poslednjem pregledu (26. XII. 1913) tudi o drugih precej ostro. Neke pesmi so se mu zdele neporabljive, »ker so brez razumljive melodije ali brez ritma, deloma brezmiselno zamašilo,« pri drugih pada zanimivost z naraščajočimi številkami;

posebno na piki je imel orglarske. Končna sodba pripade seveda urednikom, ki pa morajo tudi premisliti, da se ritem narodnih pesmi ne ravna vselej po naših teorijah in da o njih kakovosti morejo različno soditi razni ljudje, posebno v raznih časih. Marsiktere po naših pojmih slabe pesmi lahko postanejo važne kot predloge za lepše, še bolj pa za ves zgodovinski razvitek našega narodnega pesništva. Težavno bo tudi vprašanje mnogih variant. Ne morejo se prezreti, ako prinašajo nekaj novega ali drugače zanimivega. Na vsak način se v opombah morajo omeniti vse, tudi iz tiskanih virov, in po potrebi karakterizirati ali pa celo podati v odlomkih.¹ Seveda se morajo imenovati tudi kraji, v katerih se pojo ali so se pele, da se dobi pravi geografični pregled razširjenosti posameznih pesmi. K rojstnemu listu vsake pesmi pridejo še razna pojasnila zapisovavcev in urednikov, posebno pojasnila manj razumljivih tekstov in besed. Uredniki bodo torej imeli dovolj posla s kritično izdajo samo, ki naj bo podlaga daljšemu študiju, njim samim pa ni treba pisati v uvodu ali na koncu vsakega zvezka celih znanstvenih razprav; ako si pri urejevanju naberejo gradivo za katerokoli vprašanje, naj ga porabijo prej ali slej drugod.

Kar pa odpade, se tudi ne sme zavreči, ampak se mora s porabljenim gradivom dobro hraniti in biti seveda pregledno katalogizirano; kajti nikdo ne ve, kaj danes ali jutri pride prav kakemu znanstvenemu in sploh kulturnemu delavcu. Etnografski muzej pa ima nalogo narodne pesmi dalje zbirati, posebno pa stare in nove pesmarice, ki se še hranijo med ljudstvom in v podstrešjih župnišč, šol in hiš za organiste. Take arhive z dobrimi katalogi sem priporočil že davno Matici Hrvatski,² na Daničićovi slavnosti Srbski akademiji v Belgradu³ in muzeju na Cetinju.⁴ Srbsko akademijo sem posebe svaril pred prostim ponatisom kakekoli njenih zbirk. Češki literarni historik

¹ Primerjaj izvrsten aparat variant dr. Nikole Andrića, *Ženske pjesme, Hrvatske narodne pjesme*, izdala Matica Hrvatska, knj. V. in VI., Zagreb, 1909, 1914.

² Bericht über... Volksepik der bosnischen Mohammedaner, *Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften in Wien*, phil.-hist. kl. 173 Bd. Str. 6.

³ Godišnjak srpske kr. akademije XXXIV (1925) str. 243.

⁴ Arhiva narodnih pjesama crnogorskih, *Lovčenski Odjek* I. (1925), 5—7.

V. Tille, ki posebno kritično preiskuje češke narodne pripovedke, pravi, da noben botanik ne bo zanesel celega pokošenega travnika v herbarij. Vzoren je v tem oziru arhiv Literarnega društva finskega v Helsinkih (Helsingfors), ki hrani danes: 1. 50.000 starih epičnih pesmi; 2. 40.000 novejših pesmi; 3. čez 30.000 bajk in pripovedk; 4. 75.000 zapisov praznoverskih obredov; 5. 150.000 pregovorov; 6. 15.000 napevov; 7. 5000 iger.¹ Sam sem imel priliko občudovati ta arhiv, v katerem so mi prof. Krohn in drugi učenjaki mogli takoj pokazati zgodovino teksta kakekoli stare finske epične pesmi. Urejevanje takšnih arhivov je priporočil prof. J. Horák češkoslovaškemu muzejem, posebno praškemu Národnemu, čigar del je »Museum národopisné«, ki bi naj zbrala »ljudsko prozo«, pregovore, reke, običaje (v širokem smislu) in ljudsko lekarstvo.

Te opazke bi naj pokazale daljšo nalogo novega ljubljanskega Etnografskega muzeja, da mora poleg gradiva za materijalno kulturo našega ljudstva zbirati tudi gradivo za njegovo duhovno kulturo. K. Štrekelj je hotel po Slovenskih narodnih pesmih izdati še pripovedke, bajke, pregovore in reke, uganke, kletve, psovke, vraže in enako narodno blago, katero je tudi zbiral (kje je danes to in neizdano gradivo njegovih pesmi?). Tudi naš najboljši nabiralec Fr. Kramar je poleg pesmi zbiral »pravljičice in drugo gradivo.«² Mnogo takega gradiva je pri nas že izgubljenega, ali marsikaj bo se še dalo zapisati ali pa najti v starih rokopisih, knjigah (posebno koledarjih) in časopisih. Naša »narodna proza« je na vsak način preveč zanemarjena.

Dela ostane še torej jako mnogo, ako hočemo izdati vse naše narodno blago, da spoznamo sami sebe in da nas drugi prav spoznajo. Prva skrb pa bodi, da dobimo čimprej dostojno izdajo slovenskih narodnih pesmi z napevi, ki bo našemu narodu v korist in čast v sedanosti in bodočnosti. Gre res za monumentalno delo, kakršnega še nimamo in ga v nameravani obliki še nimajo tudi drugi narodi. More in mora pa se delo dokončati veliko potezno kakor je bilo začeto.

¹ Po poročilu J. Horáka, Národopisný Věstník čsl. XVIII, p. o. str. 23.

² Cerkveni Glasbenik XLIX. I. (1926), str. 158.

Résumé.

La grande collection des chansons nationales slovènes avec mélodies.

L'auteur qui était le dernier président du comité slovène pour la collection des chansons nationales, fait un rapport détaillé sur l'histoire de cette collection (à peu près 13.000 chansons avec mélodies) qui se trouve aujourd'hui au Musée Royal d'Ethnographie à Ljubljana. La maison editrice »Universal Edition« à Vienne lança l'idée d'une édition de chansons nationales autrichiennes avec mélodies. En 1904 le ministre autrichien d'Instruction publique, W. Hartel, accepta l'idée et mit la collection sous les auspices de l'Etat. Un comité central fut constitué en 1905, publia une brochure, indiquant comment collectionner. Le travail chez les Slovènes commença en 1906, et jusqu'à 1913 les collectionneurs avaient déjà rassemblé 11.159 chansons. La guerre mondiale arrêta ce travail qui reprit en 1919. En 1927 le comité remit sa collection au Musée Royal d'Ethnographie à Ljubljana, sur l'ordre du ministère de l'Instruction publique, qui releva les membres de leurs fonctions.

L'auteur suggère que cette collection soit continuée et éditée sous les auspices de la future Académie des Sciences à Ljubljana.

Hrvatski seljački barok.

Dr. Mirko Kus-Nikolajev.

Crteži Zdenke Sertić.

I.

Početak XVI. stolecā obeležen je ekonomskim, socijalnim i versko-političkim potresima, naročito u srednjoj Evropi (Luther, Sickingen, Geyer, Münzer, Franck i dr.), koji su snažno zadržali strukturom ovog kontinenta. Najjača akcija, Lutherov pokret, bila je na versko-političko područje reflektovana ekonomska izmena Evrope, koja nastupa početkom t. zv. Novog Veka, u kome otkriće Amerike, formiranje kapitala, prva izgradnja mašinofakture i kolonijalna trgovina, igra presudnu ulogu. Ove nove privredne tekovine stvorile su stanje, koje je bilo diametralno oprečno ustaljenom društvenom poretku, koji je sankcionisala rimska crkva.

Novi ekonomski odnošaji (gospodarske krize, socijalni pokreti) doveli su do protivnosti prema starim formacijama privrede. Reformacija je bila besvesni pokušaj, da se prebrodi moralna kriza, koja je nastala, kad su se novi građanski krugovi nalazili na raskrsnici između starih patrističko-kanonskih tradicija i novog ekonomskog poretka, koji je dirigirao i nove moralne poglede. Opozicija prema rimskom papinstvu bila je u stvari samo težnja novog građanskog staleža, da se pod firmom neke narodne samostalnosti (Nemačka!) razreši nemogući odnos sa starom nepokretnom i imobilnom ekonomskom situacijom, koja je ležala u rukama klera i vlastele. Dok se na jednoj strani formirao temelj za buduću građansku klasu i njen kapitalizam, na drugoj se formirao socijalni pokret, koji je tražio afirmaciju svojih ljudskih prava, koje je sredovečni poredak, negirao. Istina, te su socijalne ideje bile mutne i nejasne ali su našle odziva naročito u redovima seljaštva i urodili nizom seljačkih revolta. U vidokrug socijalne organizacije dolaze novi staleži i prvašnji sredovečni aristokratizam počinje po malo da se razrešava. Slojevi koji nisu do sada bili socijalni akteri sada

nastupaju sa svojim traženjima, koja se formiraju na novim ekonomskim temeljima.

Dok građanstvo traži prilagođenje tradicionalnih moralnih zasada hrišćanstva svojim poslovnim, individualističkim potrebama i uspostavu »narodne crkve«, koja bi bila izvan sve-moćnog obruča rimske hijerarhije, seljaštvo traži zemljište, slobodne seoske komune, demokratsku crkvu i upravu, a pre svega ličnu slobodu.

Razumljivo je, da je između ova dva sveta: sredovečne organizacije i novih stremljenja morao, da pukne nepremostiv jaz. Reformacija je po svojoj formi bila nosioc ovog novog ekonomskog previranja i u njoj su se unakrštavale snage, koje su istorijskom nužnošću morale izbiti na površinu. Nove ekonomske potrebe, naročito srednje Evrope, našle su svoj odraz u religijskom, političkom i kulturnom životu a napose, što je ovde važno, i u umetničkom izivljavanju nove socijalne sredine.

II.

Ova nova socijalno-ekonomska ploha nije bila više udešena za kulturno-umetničke manifestacije renesanse. Novi socijalni slojevi nisu imali organ, da apsorbuju i da se izivljavaju u otmenim linijama renesanse, koja je kat eksohen bila umetnost aristokratije i klera. Kao što je reakcija rimske crkve na reformističke težnje vodila do novih političkih linija u životu same crkve (koncil u Trientu 1547.—63.) tako je i kulturna akcija crkve tražila nove forme i nove vidokruge. Mi ćemo videti do koje mere je ta akcija bila »svesna«.

Svakako je interesantno, da je protureformacija bila u svom početku obeležena negiranjem renesanse i nastojanjem, da se moralne vrednote vrate staro-hrišćanskom idealu, koji je bio ispunjen sredovečno-dogmatskim duhom. U toj početnoj fazi stradala je renesansna umetnost i praktično i teorijski, jedan i drugi put vodio je do negacije (Siksto V., trientski koncil, Andrea Gilli, da Fabrino, Molanus, Paleotti). Izgleda, da je to trebalo biti neka koncesija treznom protestantizmu i spasavanje čistoće hrišćanstva. Ali to stanje nije dugo potrajalo. Agitaciona važnost umetnosti nije nikad izbegla crkvi, ali je pitanje od sociološkog značenja, da li je samo agitacioni motiv mogao stvoriti jednu novu umetničku formu.

Čitavu pojavu protureformacije treba svesti na potpuno izmenjenu psihičku dispoziciju, koja se stvorila na izmenjenim socijalnim i ekonomskim odnošajima o kojima je već bila reč. U tim novim odnošajima, u kojima je umetnost protureformacije bila kulturno najvidnije obeležje, ima još niz kulturno-socijalnih komponenta, koje je rimska crkva, jednako kao i umetnost, vešto iskoristavala u svoje svrhe. To je sve; ali sama umetnost nije izrasla iz nekih potreba crkve, nego iz novih kulturno-socijalnih relacija, koje su prerasle umetnost i život renesanse. I tu je sasvim ispravna konstatacija Wernera Weisbacha:¹ »Kao što je iz religijskog središta protureformacije proizašao ideal pobožnosti, koji je odgovarao duševnoj strukturi onog današnjeg čovečanstva a koji je imao uporište u tradiciji, tako je zapalo umetnost, da ovaj ideal, u izražajnim formama tradicionalnog značenja, dovede do izražanja. A kako je pokret bio jedinstven i univerzalan i prostirao se preko svih katoličkih zemalja, to su i posledice bile svugde jednake. Kao što se vidi

Sl. 1. Barokni ukrasni motiv sa poculice iz Boka (opć. Palanjek, srez Sisak)

¹ Werner Weisbach: Der Barock als Kunst der Gegenreformation, Berlin 1921., str. 5.

pokazuju crkvene umetnine u svim zemljama, koje su stajale pod uplivom protureformacije, iste glavne poteze i slične momente raspoloženja. Svugde snabdevena istim funkcijama i izrasla iz jedne opće psihološke dispozicije, nastala je umetnost, koja se pokazala kao izražajni simbol reformnog katolicizma.«

Ta psihološka dispozicija je važna, da se razume i onaj imenzni upliv, koji je barok izvršio na seljačku umetnost gotovo svih evropskih naroda. Međutim, da vidimo sastojinu te psihičke dispozicije, koja je za naš problem seljačkog baroka od važnosti.

Istorijska sadržina razdoblja od polovice XVI. do polovice XVII. stoleća nije ispunjena samo borbom protestantizma i katolicizma, nego i borbom dvaju socijalnih i političkih antagonezama, koji ovom vremenu daju njegovo obličje i karakter. U ovoj atmosferi teškog materijalnog, moralnog i fizičkog razračunavanja izrasla je uz potpunu ekonomsku bedu i duhovna rezignacija i depresija, koju je trebalo, makar i veštačkim putem, odstraniti. Poljuljano religijsko raspoloženje trebalo je učvrstiti prenašanjem iz zemaljske sfere u višu sferu samozataje ličnih životnih poriva. Trebalo je instinkte mase, koji su nesvesno brujali ispod površine njezina života, svesti u određene kanale i narkotizirati još neizgrađena stremljenja čoveka protureformacije. I konačno je trebalo naći senzaciju, duhovnih doživljaja, koji bi mogli izravnati minus njihovog materijalnog života. Sugestivno dejstvo umetnosti, koja se još neodređeno izdizala iz ovog vremena bilo je jedno od najboljih sredstava za idejnu regrutaciju čoveka. Crkva je i te kako upotrebila to sredstvo, da se dodvori uskojebanim masama, koje su tražile duhovne senzacije kao surogate za svoju materijalnu bedu, za svoj podvojeni, rasečeni i nehomogeni život. Otmena umetnost nije mogla udovoljiti gladi mase. Iz onih statuarnih, profinjenih likova idejne lepote i onog antiknog smirenog egocentrizma nije tim masama ništa govorilo. Ta je umetnost bila nema za isprešibanog čoveka tog vremena. Uronjen u svoju duševnost, u večnom mističnom bunilu i trajnim vizionarnim stanjima, on je tražio rasplet svoje duševne krize i svog uklještenog materijalnog života, u potenciranom religijskom somnambulizmu, kojim je crkva svojim akcijama samo pogodovala. Taj duhovni prelom na rubu dvaju svetova trebalo je svesti u jedan duhovni pravac

i u jednom čvoru zauzlati sve one niti, koje su se javljale u dušama ljudi kao posledica idejne i privredne neuravnoteženosti.

Baštinu neuravnoteženosti nije barok nikad izgubio, on je kao umetnička manifestacija ostao bez onako određenog težišta i idejnog uporišta, koje na pr. do grandioznosti karakteriše ne samo gotiku nego i gotskog čoveka. Na baroku se vidi u svemu, da je potpuno dete svog vremena sa svim slabostima jedne epohe, koja ni istorijski nije našla svoju kristalizacionu tačku, jer je socijalni problem reformacije rešila tek Francuska Revolucija.

Ako su na jednoj strani socijalne prilike priredile tlo za nove kulturne i umetničke manifestacije baroka, sa druge je strane crkva vešto iskorištavala nastalo raspoloženje i svim silama forsirala formiranje novih umetničkih karaktera, stavljajući umetnost u službu svoje religijske propagande. Da se sprovede taj jedinstveni duh baroka, koji je crkvi bio tako potreban u borbi protiv reformacije, crkva se izdašno poslužila i jezuitskim redom, koji je svojom organizacijom, svojim duhom bio glavna podrška novog crkvenog nastojanja. Stvaranje psihičke dispozicije, ili tačnije regulisanje te dispozicije, prema jednom cilju sprovodile su t. zv. duhovne vežbe, koje su kao odlično psihotehničko sredstvo izgrađivale posebno duševno raspoloženje i izgradile religijsku formu, koja je fantaziju čoveka utisnula u određenu kolotečinu. »Jasnim ograđivanjem onoga, što se trebalo videti i osećati išlo se zatim da se isključi svako skretanje u nebitno, u lična mistička raspoloženja i uživanja u samostalnim predstavama.« (l. c. p. 13.)

Jezuitizam je bio u stvari jedan socijalni pokret sa jakom sistemskom i disciplinskom okosnicom. Izgrađivanje jednog uniformnog religijskog shvaćanja potpomagale su upravo ove duhovne vežbe, čiju su nosioci biti jezuiti.

Duhovne vežbe uplivalisale su u silnoj meri na mase, koje su gladovale za duševnim senzacijama. One su formirale homogene mase bez individualnih poteza, uniformirale su religiozni život i disciplinovale verska čuvstva.

Na taj je način ceo duhovni život bio modelovan prema jednom kalupu a tom kalupu je umetnost služila kao dekoracija, kao vidno obeležje i signatura za njegovu sadržinu.

Protureformacija se dizala na kvantitativno potenciranom intenzitetu života, koji je, uz versku dispoziciju, dao sadržinu

baroku. Na oko su se izgubile socijalne komponente baroka ali u samoj umetničkoj izradi i te kako su dolazile do izražaja.

Na mesto humanističko-estetske dispozicije u renesansi, nastaje sada prodor vulgarnih motiva. Vizionarska stanja, stvarana u sparnoj atmosferi protureformacije podjarivala su fantaziju i na mesto otmene umetnosti renesanse dolaze plebejski instinkti.

To je bila narkotička umetnost, koja se izvivljavala sve od velikaških dvorova do baroknih meštija gradskih cehova. Kao val prekrrio je jedinstvenošću svojih psihičkih zasada ustalasalu socijalnu sredinu svog vremena, prodirući sve dublje i dublje, dok se zadnji izdanci baroka nisu upili u seljačku umetnost.

III.

Po svom tipu je barokna umetnost »gospodska umetnost«, to jest izdanak kulturne umetnosti. Ali po svojoj psihološkoj sadržini i po socijalnim energijama, koje su sudelovale u njenom stvaranju ona je postigla razmere, koje nije postigla ni jedna od prijašnjih kulturnih umetnosti.

Naročito je njen upliv na seljačku umetnost bio velik. Istina mi nemamo danas mnogo jasno održanih elemenata renesansne ili gotske umetnosti u seljačkim rukotvorinama ali tome može biti i razlog činjenica, da su vremenom ti elementi prekriveni slojevima drugih kulturnih umetnosti. Ali verovatnije je, da ni jedna od ovih umetnosti, već po svom psihološkom okviru, nije dublje zazecala u umetnički život sela a i što socijalno-psihološki momenti u širim krugovima naroda nisu bili udešeni za apsorbovanje ovih i ovakvih umetničkih tipova.

Ja sam naročito radi toga i istakao socijalno-psihološke korenje barokne umetnosti, jer u njemu i leži ona sugestivna snaga, kojom je barok delovao na selu. Pokraj toga treba uzeti, da je u doba protureformacije već bila u toliko izmenjena podloga socijalnog života, da je »psihički dodir« gospodske umetnosti sa narodom, za vreme baroka već usled same akcije crkve, bio veći nego u doba gotike ili renesanse.

A konačno nije ni selo bilo očuvano od one narkotizirane atmosfere u kojoj i pomoću koje se barok širio. Da se upravo barokna umetnost razvijala pod posebnim uslovima dovoljno

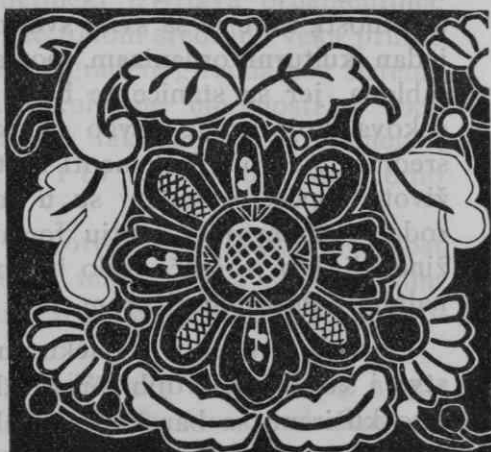
svedoči i činjenica, kako dugo su se njeni elementi zadržali u seljačkoj umetnosti.

U Evropi je karakterističan, na pr. u Nemačkoj, umetnički rezultat barokne infekcije na selu. I Karl Spiess¹ sasvim ispravno govori o »nezgrapnom baroku«, kad iznosi one kopije seljačkih radova, koji su u glavnom nalazili podršku u baroknoj arhitekturi. Tu se može govoriti o »poseljačenom baroku« u punom smislu reči.

U pitanju samog baroka možemo najevidentnije pratiti uslove kako i na koji način seljačka umetnost apsorbuje elemente kulturne umetnosti. A što je još glavnije: u kojoj meri.

Barokni ukrasni motiv sa poculice iz Siska

Sl. 3. Barokni ukrasni motiv sa poculice iz Siska

Geografska i socijalna sredina igraju ovde presudnu ulogu. Nisu isti rezultati barokne infekcije na selu u Nemačkoj ili kod nas. U tome i leži, da kažem, specijalni karakter našeg seljačkog baroka, naprama seljačkom baroku u drugim zemljama Evrope.

U Nemačkoj, da samo nju uzmemo kao primer za analoiju, nije više ni bilo autohtone seljačke umetnosti u vreme, kad je barok započeo sa svojim životom. Seljačka umetnost

¹ Karl Spiess: Bauernkunst, ihre Art und ihr Sinn, Wien 1925., str. 19. Sa ilustrativne strane uporedi i delo: Michael Haberlandt: Oesterreichische Volkskunst I.—II. Wien 1911.

izvire iz posebnih ekonomskih i socijalno-psiholoških uslova i izivljava se istorijski u određenim geografskim sredinama.¹ U Nemačkoj u ono vreme tradicionalnih oblika seljačke umetnosti više nije bilo i zato uopće nije čudo, da mnogi nemački etnografi vole da govore, kad je reč o seljačkoj umetnosti, o degenerisanoj gospodskoj umetnosti i kulturi. Selo bi prema tome bio neki rezervoar u kome su ušćuvane stare kulturne tekovine »gospode« ali su te tekovine padajući iz sfere u kojoj su stvarane u sferu u kojoj su se konzervirale, iskvarene i po svojoj sadržini obezvređene. Van sumnje, da u ovoj tvrdnji ima mnogo ispravnosti: ja bi u tom slučaju govorio o metamorfiziranju izražaja u šemu. Živo tkivo jedne kulturne umetnosti, koje je sa svim svojim izdancima bilo upleteno u ceo jedan kulturni organizam, postaje u tom slučaju kod seljaka šablona, jer su stanice te bivše kulturne umetnosti ostale bez sokova, koje im je davao ceo kulturni život njihove prijašnje sredine. Nebrojani elementi kulturne umetnosti, pa i kulturnog života uopće, presađeni su u seljačku umetnost kulturnih naroda, zadržavajući šuplju formu bez prijašnje kulturne sadržine. Ili, što je češće, selo ispunjava te forme svojim tradicionalnim duhovnom životom, t. j. preživljava ih u svojoj sredini.

Barok je uneo u seljačku umetnost zapadnih naroda bogatstvo i šarolikost svojih forma, ali te forme su bile gotovo redovito kliširane sa barokne arhitekture i slikarstva. Treba usput spomenuti, da seljačka umetnost ne pozna ni portret ni pejzaž, dakle ona dva glavna izražajna tipa slikarstva. Onde, gde je seljačka umetnost apsorбирала umetničke motive baroka stvorila je uistinu onaj nezgrapni seljački barok, o kome govori Spiess. Kada je seljačka umetnost Nemaca, koja je bilo produljenje stare germanske umetnosti, zapala u stadij degenerisanja, danas je teško reći, jer ono srazmerno malo elemenata ne daje nam jasnu sliku o životu seljačke umetnosti Nemaca. Ono što danas susrećemo većinom su nove forme, »gospodske forme« u kojima se, u rudimentima, još izivljava tradicionalni duh ukoliko je sačuvan u pojedinim krajevima, a naročito alpskim.

¹ O psihološkom tipu seljačke umetnosti uporedi moju studiju: Ekspresionizam u seljačkoj umetnosti (Etnološka biblioteka br. 6.). Zagreb 1929.

Svakako već u ranom srednjem veku susrećemo ekonomske forme na nemačkom selu, koje nisu bile pogodne za održanje seljačke umetnosti. Seljačka umetnost je i po svom estetskom, tehničkom i psihološkom tipu primitivna umetnost i može da se izivljava samo onde, gde su karakteri socijalno-ekonomskog života još u stadiju primitivizma, kako je to kod nas slučaj. Kod nas se može pratiti, kako je na forme primitivne umetnosti nakalamljena kulturna umetnost.

Sadržina seljačke umetnosti leži u ornamentu i ornamenat je ona umetnička forma u kojoj se izivljava seljački duh. U zapadnim krajevima, izmenjenim socijalnim uslovima, već je davno seljak prestao da se umetnički izivljava ornamentima. Pod uplivom urbanizma, koji je već tokom srednjeg veka primio određene forme, pa usled naročito izgrađenog feudalnog sistema seljak je za rano pao pod upliv kulturne umetnosti a socijalni položaj seljaka (kmeta) bio je također važan momenat, da je seljačka umetnost obamirala i to verovatno u srazmerno brzom tempu.

Usled toga i vidimo, da je raskorenjena seljačka umetnost na zapadu primala forme kulturne umetnosti u svim njenim oblicima i izdancima, prilagođujući je svojim »duhovnim potrebama«.

Kod nas naprotiv, gde je primitivizam u seljačkoj umetnosti ostao sačuvan, što usled geografskih, što usled ekonomskih uslova, barok je sasvim drugačije delovao. Naš seljak nije prenosio celi inventar barokne umetnosti, kao ni koje druge kulturne umetnosti, u okvir svog umetničkog života, nego je samo ukrasne elemente baroknih forma upleo u glavnu manifestaciju svog umetničkog života — u ornamenat. Dok je seljačka umetnost zapadnih naroda pretakala u svoju umetnost gotovo sve elemente baroka, upravo radi toga, što joj je nedostajala autohtona stvaralačka strana, naša seljačka umetnost, u kojoj su još sačuvane urođene snage, upijala je samo one motive, koje je mogla razraditi i proživeti u ornamentu.

Psihološke uslove proširenja baroka smo spomenuli, kao što je bilo govora i o socijalnim izmenama na početku Novog Veka, koje su omogućile ovo novo strujanje. Ako tome pridodamo još intenzivnu akciju crkve, onda je razumljivo, da je i selo, koje je još više izlazilo iz svoje ekonomske povučenosti,

upijalo nove forme, tim više, što se akcija crkve protekla daleko van gradova stvarajući svugde istu duševnu dispoziciju, na kojoj je mogao, da cvate taj t. zv. seljački barok.

IV.

Najinteresantnije se svakako manifestirao barok u našoj seljačkoj umetnosti. Istina, mi danas raspolažemo samo sa recentnim primercima seljačkih ruketvorina, na kojima možemo pratiti forme i tip baroka. Primerci, do kojih sam mogao doći u zbirci Hrv. Etnografskog Muzeja u Zagrebu, ne premašuju starost od nekih 50 godina. To nije ni začudno, jer je pretežno tekstilni materijal, na kome nalazimo barokne motive.

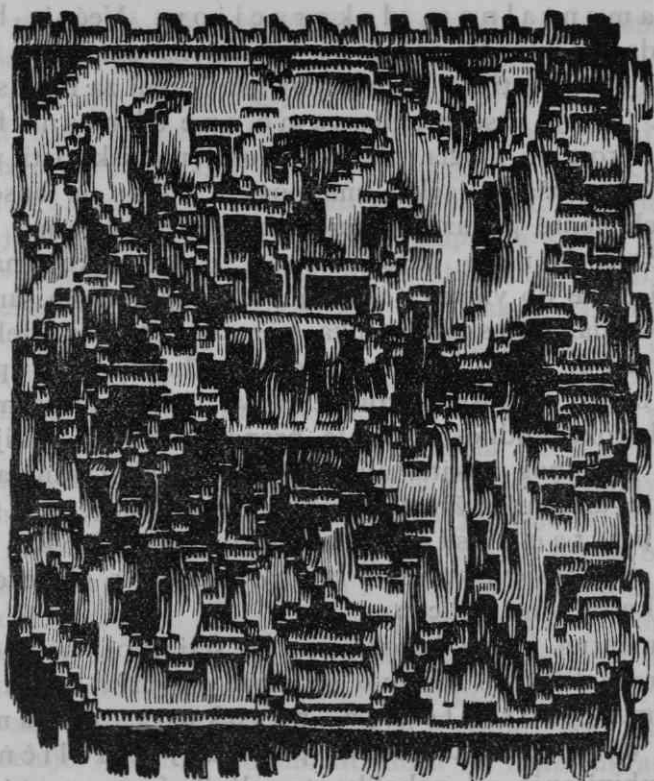
Vremenski odrediti početke seljačkog baroka kod nas nije moguće i ja to ne ću ni pokušati. Barok dolazi k nama negde u prvoj polovini XVII. stoleća i ja ne verujem, da je u to vreme već vršio neki upliv na našu seljačku umetnost.¹ I to je razumljivo naprosto iz te činjenice, što je naša seljačka umetnost, upravo radi svoje nutarnje okosnice, bila resistantnija prema vanjskim uplivima nego seljačka umetnost zapadnih naroda.

Put baroka, odnosno ona struja, koja me ovde interesuje, išla je preko severnih nemačkih krajeva i spuštala se u Hrvatsku u jugo-istočnom pravcu. Taj put baroka u hrvatskim krajevima je naročito interesantan obzirom na geografsku rasprostranjenost njegovih forma u seljačkoj umetnosti. Očekivalo bi se, da je seljački barok obilnije zastupan u severnijim nego u južnijim krajevima a upravo je protivno slučaj.

Kao i u ostaloj Evropi, tako je baroknu umetnost pratio i u naše krajeve ceo inventar onog duhovnog nastroyenja, iz kog je ona izrasla. Atmosfera, koja obavlja protureformaciju, jednako se širila u našim krajevima, kao i u srednjoj Evropi i ako je moguće bila više razređena nego tamo, jer je i pokret reformacije kod nas uhvatio manje korena nego u nemačkim krajevima, odakle je došao do nas. Ali stalno je, da je barokna

¹ Da je barokna umetnost kašnje delovala na seljačku umetnost a ne već u vreme svog prodiranja u Hrvatsku može da nam posvedoči naredni primer. U kapeli sv. Jurja u Purgi lepoglavskoj (župa Lepoglava), koja je sagrađena godine 1749., nađene su vezene svatovske maramice, koje bez sumnje datiraju iz XVIII. stoleća a koje ne pokazuju nikakvih baroknih upliva.

umetnost, sa svojom duhovnom konstrukcijom — koja joj je davala uporište — morala i kod nas nailaziti na resonansu i u širim slojevima naroda, jer je isključeno, da su motivi baroka mogli prelaziti u seljačku umetnost samo posredstvom kopiranja baroknih uzoraka. Morala je, da se vremenom, makar

Sl. 4. Tkani barokni ukras sa poculice iz Odre (srez Velika Gorica)

Tipičan primer za kopiranje brokata

i u manjim razmerima, stvorila duhovna dispozicija, koja je mogla da asimilira elemente barokne umetnosti, da ih prekonstruira i od njih stvori motive za seljačku umetnost.

Nije moguće rastumačiti proširenje baroka kod nas samo time, da su seljakinje prenosile barokne ornamente sa crkvenog tekstila. Moguće su pojedini slučajevi uistinu pridoneli ovakvom »popularizovanju« baroknih motiva, ali ti su slučajevi ili usamljeni ili nisu imali većeg značenja, sem lokalnog. Barokna umet-

nost ne bi se toliko popularizovala u seljačkim slojevima, da nije postojala duhovna predispozicija izazvana duhom onog vremena.

U toj atmosferi je barokna umetnost — osovljena na socijalno-psihološku podinu — ulazila u našu seljačku umetnost i to prvenstveno jednom svojom odlikom a to je ornamentalnom dekoracijom. Već je bila reč o tome, da je seljačka umetnost primitivna umetnost i da se izivljava u ornamentima. To u punoj meri vredi za našu seljačku umetnost. Ona je u sebe upila samo one ukrasne forme baroka, koje je mogla, da konstruktivno iskoristi u ornamentu. Zato naša seljačka umetnost u koliko je apsorbirala barokne elemente pokazuje samo ornamentalne forme baroka. Plastične forme baroka nisu u hrvatskoj narodnoj umetnosti došle do vidnijeg izražaja. Ako uporedimo samo skelete oblika dalmatinskog baroka u metalu i našeg tekstilnog baroka nama će upasti u oči razlika između ova dva tipa. Dalmatinski barok je posredstvom gradova prihvaćao forme italijanskog baroka, odnosno on je prenosio forme italijanskog baroknog metalnog nakita, ali preko umetničkih zanata i nije se uklopio u umetnički život samog sela. Kod nas je tekstilni barok postao sastavnim delom seljačke umetnosti i celi krajevi su često gotovo isključivo obeleženi njegovim dekorativnim oblicima.

Ornamentne forme baroka nisu u seljačkoj umetnosti od naročite raznoličnosti. Gotovo se može govoriti o oskudnosti u motivima. Morfologija baroknog ornamenta pokazuje u seljačkoj umetnosti priličnu jednoličnost i samo kombiniranje od nekoliko temeljnih forma menja inače jednolične ornamentne konstrukcije. Ali su te barokne forme ipak toliko izmenjene, da se u njima zapaža preocenjivanje motiva u obliku jednog jačeg šematiziranja. Barokna forma je ostala strana seljaku, jer za njega nije imala sadržaja, i on je samo dekorativne oblike upleo u svoju ornamentnu arhitekturu. (Sl. 1., 2., 3., 5.)

U tehnici svog rada, u tkivu i vezivu, seljakinja je nastojala, da oponaša i tehničku izradu baroknog tekstila, što je naročito upadno u podražavanju tkiva brokata, od kog se pretežno šivala crkvena odeća. (Sl. 4.) Izgleda, da je i u boji došlo do direktnog prenošenja. Ljubičaste peče, koje seljakinje nose

u sisačko-petrinjskom kraju, u vreme korizme (a i zaveta), imaju sigurno svoje uzore u ljubičastim svećeničkim odećama, koje se nose u doba korizme.

Ali pokraj ovih jasnih i direktnih veza sa barokom, imamo u »seljačkom baroku« još niz elemenata, koje je teško dovesti u neposrednu vezu sa baroknim motivima. Mi istina vidimo barokni motiv ali još ima »nešto« oko njega i u njemu, što se ne da šablonizirati sa pojmom »baroknih motiva«.

Za značenje našeg seljačkog baroka već je od naročite važnosti njegova geografska rasprostranjenost. »Najtipičnije« forme baroka susrećemo u južnijim hrvatskim krajevima i ako je barok došao sa severa. U severnijim krajevima je što više barok i slabije zastupan a što je najvažnije manje »dekorativan« i siromašniji u stilizaciji i boji. Središte našeg seljačkog baroka je područje oko Siska i Petrinje i ostali krajevi bivše vojne granice.¹ Tu je seljački barok došao do svog najvidnijeg izražaja. Za bogatstvo oblika u ovim krajevima ima još i jedno tumačenje, koje to bogatstvo povlači iz rimskih vremena. Ta bi umetnost trebala da bude neki preživeli izdanak kasne antike. Tako je n. pr. i I. Kršnjavi² misleo, da u tim krajevima »još živi klasična predaja u ornamentu i tehnici naše seljačke kućne industrije«. Ali to ne će biti slučaj. Obeležje antikne umetnosti, kao i svake kulturne umetnosti, ne leži u dekorativnom motivu nego prvenstveno u monumentalnosti. Ako bi se u našoj narodnoj umetnosti hteli gde da potraže neki antikni elementi onda bih ove pre potražio na pr. u nošnji iz Skopske Crne Gore i Bosanske Krajine, gde ornamentni motiv deluje većinom monumentalno a ne samo ukrasno, kako je to redovito kod primitivne i seljačke umetnosti.

Ja mislim, da se »seljački barok« upravo u ovim krajevima najjasnije razvio iz razloga, što su ti krajevi po svom geografskom položaju bili na razmeđu dviju umetničkih sfera: zapadne i istočne. Na živim i bogatim ornamentnim uplivima iz Orijenta, koji su iz ondašnje Turske (Bosna, Turska Hrvatska) sicali u

¹ Treba napomenuti, da je organizacija Vojne Granice bila najbolje sprovedena upravo za vreme baroka, pa je i taj momenat doprinio populariziranju baroka u tim krajevima što preko crkava a što opet preko nameštaja i dekoracija u stanovima činovnika i časnika.

² Vidi Glasnik društva za umetnost i umetni obrt. Zagreb 1886., I., str. 16.

ove krajeve, nalazio je barok sa svojim raskošnim motivima plodno tlo, da se razvija.

Tako u stvaranju našeg seljačkog baroka deluju tri faktora: 1. duhovna dispozicija samog baroka i duhovne zasade, koje su mu dali dinamičnost i pokretnost u njegovom zamahu i proširenju; 2. direktno prenašenje samih motiva, koje držim doduše vrlo malim faktorom ali ipak važnim i 3. orijentalni predupliv u krajevima, gde se barok najjače razvio. Taj treći faktor, na koji se nije polagala dovoljna pažnja izgleda, da je najvažniji. Samo geografsko rasprostranjenje baroka upućuje nas, da toj činjenici posvetimo naročitu pažnju. I upravo u tim orijentalnim uplivima nalazimo ključ za tumačenje onih t. zv. baroknih forma, koje u stvari nisu drugo nego neki unakrštanici orijentalnih i baroknih motiva. Tlo, koje je orijentalna umetnost stvorila, odnosno raspoloženje, koje je stvorila prema bujnim i obilnim formama, pogodovalo je baroku i zato ga i nalazimo najbolje reprezentovanim u krajevima, koji dodiruju prijašnju Tursku.

Sa severa se spuštao »čisti« barok, sa juga je prodirala orijentalna umetnost a na raskrsnici se razvijala stara primitivna kućna umetnost našeg seljaka. Iz ova tri elementa je u sisačko-petrinjskom kraju nastala barokna seljačka umetnost, koja u glavnim i osnovnim svojim ornamentnim formama podseća na barok. Naročito je bogatstvo u bojama i u njihovoj kompoziciji, koje nas podseća na Orijent. Same barokne forme nisu mnogobrojne i mogu se svesti na nekoliko osnovnih oblika ali ti oblici primaju upravo usled svoje raznobojnosti i kombinacije položaja veliku šarolikost i variraju u doista »baroknim« smeštajima.

Karakteristično je upravo za psihološku stranu seljačke umetnosti, da je ona kod nas apsorbovala samo ukrasne motive baroka i iskorištavala ih na manjim dekorativnim ploham. Tako susrećemo barokne motive gotovo isključivo na pećama i poculicama, dakle onde, gde je seljakinja usled skučenosti plohe mogla lakše da vlada sa baroknim motivima i da ih u nevezanim nizovima primenjuje.

Gde su god ukrasni motivi baroka iskorištavani za veće dekorativne plohe na pr. za čitavu odeću, pregače itd. onde se jasno opaža, kako se ukrasni tip tih motiva razasuo i kako je

seljakinja bila nemoćna, da ga upotrebi za veće ornamentne kompozicije. Zato su i takvi predmeti uistinu loše stilizovani, a ceo je barokni »ukras« nezgrapan i izveštačeno namešten.

Prema tome se vidi, da seljačka umetnost, dok u njoj prevladavaju tradicionalne i primitivne odlike, može da od kulturnih umetnosti asimilira samo ukrasnu stranu, koja joj je psihološki najbliža, dok ostale odlike umetničkog tipa, koji traži veće plohe za konstrukciju ne samo da ne može apsorbirati,

Sl. 5. Vezeni barokni ukras sa poculice iz okolice Siska

nego i onde, gde se njima služi stvara šuplje i prazne dekorativne šeme bez izražaja.

Tako se kod naše seljačke umetnosti i elementi kulturnih umetnosti reflektuju gotovo isključivo u ornamentu, u toj karakterističnoj umetničkoj manifestaciji seljačkog umetničkog duha.

Onde, gde se ceo tip jedne kulturne umetnosti odrazuje na selu, kako je to slučaj kod zapadnih seljačkih umetnosti, onde je seljačka umetnost izgubila svoj primitivističko-ornamentalni

karakter i postala slagalište preživelih i zaostalih elemenata kulturnih umetnosti.

Zato je netačno ako se tip svih seljačkih umetnosti identifikira. I seljačka umetnost ima svoju istoriju, svoje razvojne — i ako anonimne — faze. Iz faze primitivizma, kolektivnog umetničkog osećanja i ornamentalne kompozicije kreće se seljačka umetnost, sticajem kulturnih i socijalnih prilika, prema individualističkom umetničkom osećanju, figuralnoj kompoziciji i oponašanju većih arhitektonskih forma, koje su svojstvene kulturnim umetnostima.

Samo dok se seljačka umetnost nalazi na stepenu psiho-loške, tehničke i estetske primitivnosti možemo govoriti o seljačkoj umetnosti, čim ona izađe iz ovog okvira već sačinjava jedan preživeli izdanak kulturnih umetnosti, samo bez njihove sadržine. Dok se seljačka umetnost nalazi u okviru primitivnosti, ona i forme kulturnih umetnosti primitivizira, odnosno ih niže prema svojoj duhovnoj strukturi, asimilirajući samo one elemente i forme, koje odgovaraju opsegu njene umetničke stvaralačke snage, koja se dokumentira u ornamentu.

Već prema načinu kako naša seljačka umetnost asimilira barokne forme vidimo kakav je njen odnošaj prema kulturnim umetnostima. Dok zapadne »seljačke« umetnosti apsorbiraju u glavnom sve forme, naša seljačka umetnost upija samo one oblike, koje može u svom duhovno-umetničkom izživljavanju, da primeni svojoj ornamentalnoj kompoziciji. Istina proširenje baroka potpomagali su i eksterni faktori ali od odlučnog značenja je bio upravo interni faktor — duhovna struktura seljačke umetnosti.

I kod nas se već zadnje vreme opaža, kako seljačka umetnost pomalo »degenerira«, t. j. kako se psihološki skelet seljačke umetnosti pomalo prilagođuje uplivima kulturnih umetnosti i kako gubi svoju otpornu snagu, jer gubi sve više socijalno-ekonomske temelje kao i tradicionalnu umetničku strukturu.

Barok kao »seljački barok« ostao je u našoj seljačkoj umetnosti pretežno lokaliziran u krajevima, gde su mu pogodovale posebne geografske prilike, a općenito je šrastao sa seljačkom umetnošću samo u toliko, u koliko su dekorativne odlike baroka (ornamenti!) mogle da budu od nje asimilovane.

Resumé.

Der Verfasser bespricht in erster Reihe die wirtschaftlichen und sozialen Verhältnisse, unter denen sich die Reformation und Gegenreformation entwickelt hatte, sowie die geistige Disposition, die infolge dieser Zustände entstanden ist. Diese sozial-psychologischen Momente zieht der Verfasser heran, um auch den Einfluss der Barockkunst auf die Bauernkunst zu erklären.

Während bei den übrigen Kulturvölkern Europas, namentlich Westeuropas, die Formen des Barocks beinahe ausnahmslos von der Bauernkunst absorbiert wurden, beschränkte sich die kroatische Bauernkunst darauf, die ornamentalen Formen des Barocks, welche sie als Zierkunst verwendete, zu assimilieren. Der Verfasser erklärt diese Erscheinung aus der Tatsache, dass die kroatische Bauernkunst noch hart an die primitive Kunst grenzt und dass ihr Ausdrucksmittel das Ornament ist. Die ornamentale künstlerische Einstellung der kroatischen Bauernkunst ist auch die Ursache, dass dieselbe nur die ornamentalen Ziermotive des Barocks aufnahm, während sie für die figuralen, malerischen usw. Bestandteile des Barocks kein Aufnahmsorgan besass.

Die geographische Verbreitung des kroatischen »Bauernbarocks«, der vorwiegend auf das Textil beschränkt ist, zeigt auch andere besondere Qualitäten in seinem künstlerischen Ausbau. Der kroatische Bauernbarock wird durch die Strömung, die von Norden, aus Deutschland, kam, beeinflusst. Es ist charakteristisch, dass die ausdrucksvollsten barocken Formen nicht im Norden, sondern im Süden Kroatiens vorkommen, und zwar in den Gegenden, die einst, als die sogenannte Militärgrenze, in der Nachbarschaft der europäischen Türkei lagen. Der Verfasser nimmt an, dass für die Komposition und Farbenzusammenstellung der barocken Ornamente der Einfluss der orientalischen Kunst von grosser Bedeutung war. Dafür spricht auch die Tatsache, dass eben in diesen Grenzgebieten der Reichtum an barocken Formen der grösste ist, sowie auch die Tatsache, dass zur Zeit der Barockkunst auch die Organisation der Militärgrenze ihren Höhepunkt erreichte.

Der Verfasser bespricht die drei ausschlaggebenden Faktoren, welche die barocken Formelemente in der Bauernkunst bedingten. In erster Reihe kommt die sozial-psychische Disposition der damaligen Zeit in Betracht, dann der orientalische

Einfluss, der von Süden kam, und zuletzt das Übertragen der Motive selbst, durch direktes Abkopieren der Muster von barocken kirchlichen und profanen Textilien. Die ältere Anschauung, dass die Nachahmung der barocken Motive deren Aufnahme in die Bauernkunst genügend erklären, weist der Verfasser zurück. Ohne die geistige »barocke« Einstellung kann man den Einfluss der Barockkunst auf die Bauernkunst nicht genügend erklären, ebenso wie Farben- und oft auch Formenkomposition auf einen nachhaltigen orientalischen Einfluss hinweisen. Ja man kann sogar sagen, dass ohne die Durchdringung der Grenzgebiete durch orientalische Kunstelemente auch die dortige Ausarbeitung des Barocks wenn nicht unmöglich gewesen wäre, so wäre sie wenigstens in der armseligen Anwendung geblieben, wie wir sie im Norden Kroatiens vorfinden.

Der Verfasser bespricht die drei ausschlaggebenden Faktoren, welche die barocken Formelemente in der Bauernkunst bedingen. In erster Reihe kommt die sozial-psychische Disposition der damaligen Zeit in Betracht, dann der orientalische

Ivan Feliks Šašelj.

Avtobiografija povodom 70letnice pisateljevega rojstva.

Najplodnejši, najskrbnejši in najmnogostranejši med živimi slovenskimi folkloristi, I. F. Š a š e l j, bo dovršil letos sedemdeset let življenja. Od leta 1880. naprej, torej že skoro petdeset let, je naš jubilar nabiral narodno blago, duševno in materijelno, kakor čebelica med, skrbno ga urejeval, varoval in objavljaj po raznih časopisih, ali pa ga je poklanjal muzejem, da se ohrani potomstvu. Duhovnik po poklicu, imel je naš jubilar najlepšo priliko spoznavati dušo, delo in socialne razmere naroda. Te ugodne prilike on ni opustil, ker ni delal le to, kar mu je veleval njegov stan, ampak je storil kolikor je mogel. Ko bi bili ostali slovenski duhovniki, pa tudi učitelji, vsaj deloma šli za Ivanom Šašljem, danes bi imeli duševno in materijelno kulturo slovenskega ljudstva proučeno bolj kot kateri drugi narod v Evropi.

Redakcija »Etnologa« zaprosila je g. duhovnega svetnika I. Šašlja, priznavajoč njegove zasluge za slovensko narodopisje, da sam sestavi svoj življenjepis, ki ga tu prinašamo s zahvalo in čestitkami.

Redakcija »Etnologa«.

Rojen sem bil 13. maja l. 1859. v Mokronogu na Frengi h. št. 79. Moj oče je bil po rodu Korošec iz znane puškarske rodbine Šašljev iz Borovelj, čigar oče in dva brata so bili tudi puškarji. Naselil se je bil l. 1858. v Mokronogu, kjer je otvoril pekarno, za Novim Mestom menda edino na Dolenjskem, kasneje pa je imel tudi gostilno. Mati pa, rojena Slatnar, je bila Mokronožanka, katere oče je bil klobučar, ki se je bil naselil v Mokronogu iz Kamnika. V šolo sem hodil najprvo v enorazrednico v Mokronogu, kjer mi je bil učitelj Jožef Potokar, po rodu iz Višnje Gore, ki je učiteljeval v Mokronogu, celih 44 let. V jeseni l. 1869. pa sem odšel v III. norm. razred v Ljubljano, kjer sem izvršil tudi IV. razred l. 1871. V tretjem razredu je bil naš učitelj Mih. Putre, po rodu Kočevar, ki je bil slovenščine malo zmožen.

Pa vsaj je tudi ni potreboval, ker smo se učili vse predmete, razun kršč. nauka, v nemščini. V četrtem razredu pa smo imeli za učitelja Martina Ivanetiča, po rodu Belokranjca-Metličana, ki je učil isto leto menda ravno 50. leto. V tretjem razredu nas je bilo koncem leta nič manj kakor 91 učencev, v četrtem pa 67. V jeseni l. 1871. pa sem odšel na realno gimnazijo v Novo Mesto, kjer sem izvršil vso gimnazijo in 7. jul. 1879. maturiral. Ob mojem času je poučevalo v gimnaziji poleg svetnih profesorjev še 6 patrov-frančiškanov, 4 profesorji, pp. Bernard, Rafael, Ignacij in Lacko, in 2 suplenta, pp. Regalat in Burkhard, ki so bili tudi vsi moji učitelji. Moj sošolec je bil med drugimi vso gimnazijo tudi dr. Ign. Žitnik, kasnejši dež. in drž. poslanec, urednik »Slovenca« in kanonik. Mož je bil jako talentiran, v vseh razredih prvi in odličnjak in prav močne narave. Žal pa, da je bil začel prav zgodaj kaditi in to celo že v normalki in je potem tudi vso gimnazijo obilo kadil, zadnja leta posebno viržinke, kar mu je že v rani mladosti izpodkopalo zdravje, in zato je večkrat tožil zaradi želodca, da mu ni zdrav, kar je tudi pospešilo njegovo smrt. Semenišče sem izvršil v Ljubljani in bil posvečen 7. jul. 1883.

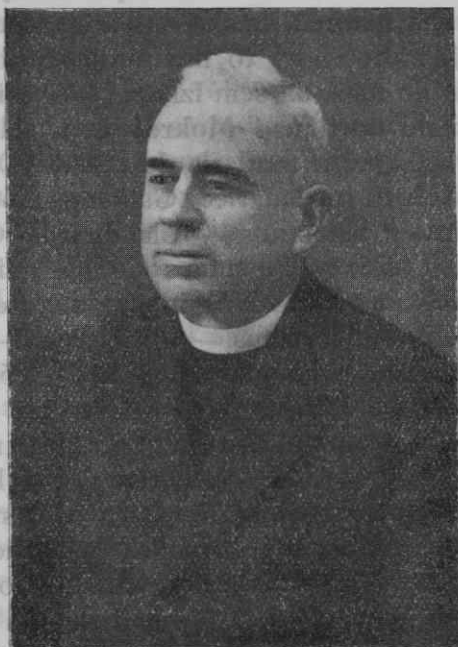
Prva moja služba kot kaplan je bila v Št. Petru pri Novem Mestu, kjer sem bil od 4. sept. 1883. do 30. decb. 1885., ko sem bil prišel za kaplana v Adlešiče k bolnemu župniku Lavoslavu Gorenjcu — Podgoričanu, znanemu pisatelju in prevajalcu, s katerim pa sva bila skupaj samo 7 tednov, ker je umrl že 19. febr. 1886. za vodenico. Mojega prihoda je bil Gorenjec prav vesel, ker sva bila bližnja rojaka po rojstnem kraju — bil je Šentruprčan — in pa, ker mu je bilo znano, da se tudi jaz bavim s pisateljevanjem. Po Gorenjčevi smrti imenovalo me je škofijstvo upraviteljem župnije, kar sem ostal do 12. maja l. 1889., ko sem bil inštaliran za župnika. Inštaliran sem bil pa doma v župni cerkvi v Adlešičih, in ne v škofijstvu v Ljubljani, da mi ni bilo treba hoditi v Ljubljano, kamor je bilo v istem času, ko še ni bilo ne Dolenjske, ne Belokranjske železnice, najbližja pot z vozom do Karlovca, od tam pa s železnico v Zagreb in od tam čez Zidani Most v Ljubljano. Inštaliral me je s škof. dovoljenjem Semiški dekan Ant. Aleš. In v Adlešičih sem ostal potem do 5. maja 1922., ko sem stopil v pokoj, torej čez 36 let. Od 30. avg. 1922. pa pomagam v dušnem pastirstvu in v šoli v Št. Lovrencu ob Temenici na Dolenjskem, kjer sem se nastanil kot upokojenec.

L. 1887. imenovala me je osrednja komisija za ohranjenje zgodov. spominikov na Dunaju svojim dopisujočim članom.

L. 1907. imenoval me je kranjski dež. odbor poverjenikom dež. muzeja v Ljubljani.

2. decb. 1908. l. podelil mi je cesar Franc Jožef zlat zaslužni križec s krono.

23. decb. i. l. imenovala me je občina Adlešiči častnim občanom.

Ivan Feliks Šašelj

6. marca 1913. so me izvolili župani in obč. svetovalci Črnomaljskega sodnega okraja članom okr. šolsk. sveta v Črnomlju, kar sem ostal do l. 1922.

17. avg. 1917. prejel sem od cesarja Karla I. vojni križec za civilne zasluge III. razreda.

21. jan. 1921. imenovalo me je škofijstvo »v priznanje delovanja v dušnem pastirstvu in dela kot pisatelja na polju domače kulturne zgodovine« duhovnim svetnikom.

Naj navedem tu iz svoje mladosti par slučajev, ki so bili odločilni za moje kasnejše delovanje. Ko sem bil l. 1872. o vseh

svetih kot drugošolec za par dni doma na počitnicah, izročil mi je oče pri odhodu z doma nekaj starih novcev, grošev, desetic in dvajsetic, in mi je rekel, da naj začnem zbirati stare novce. To mi je dalo potem povod, da sem se začel že v rani mladosti pečati z numizmatiko. Kasneje sem dobival od očeta vsako leto, ko sem prihajal domu na počitnice, po več starih denarjev, tako da sem imel že kot dijak precejšnjo numizmatično zbirko, med drugimi modernimi novci že tudi več rimskih novcev, katero so dobivali ljudje v Mokronoški okolici pri oranju po njivah. V Mokronogu je bila namreč rimska naselbina, kar se da sklepati iz različnih najdb. In ravno to nabiranje starih novcev me je dovedlo slednjič do tega, da sem izkopal kot abiturient 10. sept. l. 1879. v Pričinski hosti nad Mokronogom celi lonec rimskih novcev od 17 vladarjev in vladaric do cesarja Dioklecijana. Zastopani so bili vladarji in vladarice: Gallienus (260—268), njegova žena Salonina in sin Saloninus — Claudius II. Gothicus (268 do 279) — Quintillus (276) — Postumus (267) — Victorinus — dva Tetrika — Aurelianus (270—275) in njegova žena Severina — Tacitus (275—276) — Florianus — Probus (276—282) — Carus (282—284) — Carinus — Numerianus (282—285). Denar je bil zakopan, kakor sem dokazal v svojem spisu vse najdbe v »Slov. Narodu« l. 1880. št. 9. in 10. Listek, l. 285. po Kr., ko so vladali trije vladarji Carus, Carinus, Numerianus, od katerih vseh so bili novci v loncu. Od Dioklecijana pa, ki je nastopil vladarstvo leto za njimi, pa ni bilo nobenega novca. Vseh novcev, ki so bili vsi bakreni, razun enega srebrnega cesarice Salonine, ki je bilo pa slabo srebro, je bilo okoli 4000. Imeli so tudi skoraj vsi lepo patino. Prvo poročilo o najdbi je prinesel »Laibacher Tagblatt«, kateremu je bil dopisnik Mokronoški okrožni zdravnik Saurau. Za njim pa je poročal tudi »Slov. Narod«. Iz teh dveh pa so prinesli poročila potem še mnogi avstrijski časopisi, vsled katerih sem dobil obilo pisem in prošenj iz različnih krajev in muzejev, naj jim pošljem po nekaj novcev. Posebno mi je pisalo več mestnih muzejev Čeških. Poslal sem bil muzejem v Ljubljano, Novo Mesto, Zagreb, Budjejevice, Olomuc, Plzen i. dr. Kasneje pa sem bil priobčil sam v Listku »Slov. Naroda« obširen spis o vsi najdbi, kjer sem bil navedel tudi averze in reverze posameznih novcev, leto zakopanja, in vzrok, zakaj je bil Rimljan po mojem mnenju, denar zakopal. Izmed Probovih novcev je kupil večino za svojo numizmatično zbirko † dr. Aleksander Missong, biležnik na

Dunaju, eden prvih avstrijskih numizmatikov, ki je sestavljal posebno knjigo samo o Probovih novcih, katere je bil zbral iz vsega sveta, katere pa ni dokončal, ker ga je smrt prehitela. Njegovo zbirko je kupil po njegovi smrti cesar za svojo zasebno numizmat. zbirko. Ta Missong mi je pisal, ko je izvedel natančneje o moji najdbi: »Man muss nur ein Felix heissen, um so einen Fund machen zu können.« Naj pripomnim tu še, da je drugo leto potem t. j. l. 1880. našel moj najmlajši brat Jože v potočku, ki teče iz Pričinske hoste skozi Mokronog, pod gradom, kjer se je igral z otroci, v pesku zlat novec cesarja Anastazija II. (713—716). Vso numizmat. zbirko, kolikor sem je imel še, tudi zlati novec, sem podaril mes. oktobra l. 1906. muzeju škofovih zavodov v Št. Vidu. Ker sta se pa bavila v istem času tudi še dva druga kranjska župnika z numizmatiko in imela tudi zbirki rimskih novcev, prosil sem ju, naj tudi ona podarita svoji zbirki škof. zavodom, da se po naši smrti novci morda ne raztresejo ali porazgube, kar sta tudi oba rada storila. To sta bila Janez Šafer, župnik v Dupljah in Frančišek Jarec, bivši župnik na Mirni na Dolenjskem, ki je bil začel nabirati rimske novce kot kaplan v Leskovcu pri Krškem, kjer so mu jih davali kmetje, ki so jih dobivali pri oranju in kopanju na njivah, na mestu nekdanjega rimskega mesta Neviodunum, zdaj Drnovo. Obenem z numizmat. zbirko sem poslal zavodom tudi svoj spis o najdbi rimskih novcev, kakor tudi nekaj drugih numizmat. spisov, in pa zbirko rudnin, katere sem bil dobil od svojih župljanov, ki so prihajali iz Amerike in mi jih prinašali v spomin, med temi več kosov bakrene rude iz Calumeta. Nekaj časa preje pa sem bil poslal zavodom v treh zabojih večino svoje knjižnice, v kateri so bili po večini knjige leposlovne vsebine. Pa tudi kasneje sem pošiljal zavodom večkrat različne novce za numizmat. zbirko, tako, da mi je pisalo ravnateljstvo še 22. okt. l. 1924., »da je njihova numizmat. zbirka v največji meri sad moje velikodušnosti«.

K poročilu o izkopanju rimskih novcev naj dodam še tole: Takrat je bival v Mokronogu † starinoslovec Jernej Pečnik, ki je bil malo preje občinski tajnik v Mokronogu, katero službo pa je izgubil. Ker ni imel ravnokrat nobenega dela in zaslužka, začel je kopati v Pričinski hosti za menojo, kjer pa ni našel drugega, kakor še nekoliko posameznih rimskih novcev. Nato pa je začel iskati in kopati v Mokronoški okolici, kjer je našel toliko prilike za kopanje, vsaj je bilo znano, da so ravno v Mo-

kronoški okolici našli že večkrat različne predmete še iz predzgodovinske dobe. Kopal je pri sv. Križu, v Slepšeku, Ostrožniku, Gomili. Od tu pa je preiskaval dalje proti Šmarjeti, Beli cerkvi i. dr., kakor je deloma sam popisal v svoji knjižici, ki jo je izdal l. 1912. pod naslovom: »Vojvodina Kranjska v predzgodovinski dobi«. Da se je začel torej Pečnik pečati s starinoslovjem in izkopavanjem, k temu so mu dali povod moji rimski novci, ki sem jih izkopal.

Da sem se začel pa baviti tudi že v mladosti s zgodovino in starinoslovjem ter cerkveno umetnostjo, k temu me je napotil moj pohod na Kum l. 1878. Bil sem takrat dijak med 7. in 8. gimn. razredom na počitnicah v Mokronogu. Pa smo se dogovorili z Novomeškim profesorjem Rajk. Nachtigalom in Mokronoškim sodnim pristavom Ludov. Golja, da gremo na Kum. Neko soboto pop. koncem jul. smo se odpeljali čez Št. Ruprt in smo dospeli do mraka do Zapot pod Kumom. Tu smo mislili prenočiti v gostilni in zjutraj prav zgodaj odriniti na Kum, da pridemo tje pred solnčnim vzhodom. Toda pri večerji je opazil Golja, da je gostilničarka žena, katero je bil malo preje v sodišču v Mokronogu obsodil v zapor zaradi tatvine, ali prikrivanja tatvine. Zato je bil mnenja, da ne kaže prenočiti v tej hiši. In res smo jo mahnili, ker smo imeli vodnika seboj, kar ponoči ob 11. uri na Kum, kamor smo dospeli ob dveh zjutraj. Ker se je bilo pa ponoči naoblačilo in je začelo kmalu zjutraj deževati, nismo imeli skoraj nič razgleda s Kuma. Zatorej sem šel v zvonik in si ogledal Kumske zvonove. Ker so bili pa stari in prav zanimivi, sem prepisal njihove napise. In to me je vzpodbudilo, da sem se začel pečati s zgodovino zvonarjev in zvonov na Kranjskem, o katerih sem priobčil potem več spisov v »Zgodovinskem Zborniku« več let zaporedoma, kasneje pa v »Carnioli«. Ti spisi so mi dali obilo dela in raziskavanja, ker sem iskal podatke po raznih spisih in knjigah, in pa, ker sem pisal skoraj na vse župne urade in prosil svoje gg. sobrate, naj mi pošljejo podatke glede zvonov in njihovih napisov iz svojih župnij.

Mnogo sem se baval tudi z nabiranjem narodnega blaga, posebno v Beli Krajini, čigar sad sta v prvi vrsti knjižici »Biser-nice« zv. I. in II. Nabiral sem sicer tudi že v Št. Petru, posebno pravljičice o Starem Gradu, katere sem priobčil potem v »Zgodovini Šempeterske fare«, in slovarsko gradivo, katero sem poslal uredništvu Pleteršnikovega slovarja, a največ prilike za folklo-

ristiko pa sem našel šele v Adlešičih, v tej skrajni kranjski župniji tik ob Hrvaški meji. Tu sem začel precej nabirati nar. pesmi, pregovore, vraže, pravljičice, narodne običaje in slovarsko gradivo, kar sem priobčeval potem v raznih listih, »Slovanu«, Lampetovih »Drobtinica« in v »Domu in Svetu«. Pri nabiranju nar. pesmi pa sem postopal takole: v šoli sem vprašal otroke, če znajo morda njihove matere, stare matere, ali tete kaj »starinskih popevk«, kakor so imenovali te pesmi. In ko sem poizvedel, katere znajo, sem naročil šolski deci, da naj pridejo iste popoldan k meni. In res so prihajale in mi potem narekovalle ali popevale po cele ure, jaz pa sem pisal. Da so pa raje prihajale, dal sem jim vselej kaj južine, mesa, kruha in vina in na zadnje še po eno dvajsetico. In tako sem rešil še o pravem času te vrlo zanimive narodne pesmi, katere sem potem priobčil skupaj z drugim narodnim blagom v obeh zvezkih »Bisernic«. A danes bi bilo to vse izgubljeno, ker so vse te ženice že davno pomrle, mladina pa ne zna nič več.

Razun nar. blaga pa sem nabiral tudi še razne predmete belokr. nar. noše, stare in tedanje, v svoji župniji in v sosednjih Preloka in Podzemelj, posebno od l. 1906. nadalje, tako da sem poslal dež. muzeju v Ljubljano več zabojev. Poslal sem zabunce, več različnih jalb (avb), veliko različnih pečic (peč), svatskih robcev in svatskih otiračev, prve so delili o »piru« (ženitnini) svatom v dar, na drugih, ki so bili včasih dolgi po 3 metre in več, so nosili o ženitnini kolače, pa tudi drugih raznih otiračev s zanimivimi vezeninami, med temi so bili tudi trije »Turški otirači«, katere sem dobil na Vrhovcih poleg pravoslavnega Marindola, več pasov in pasic i. dr. Razun tega sem bil nabral in poslal muzeju veliko zanimivih ženskih koral, ki so jih takrat še nosila dekleta in tudi še kaka žena, več lesenih čutar in več svetniških slik na steklo, katerih so imeli takrat še obilo po hišah. Poslal sem tudi več zbirk belokr. »písanic« (piruhov) in drugih predmetov. Vse te stvari sem pa, predno sem jih odposlal, zabeležil tudi v župni kroniki in jim dodal tudi nekatere opazke. Glede teh poslatev mi je pisalo vodstvo dež. muzeja 15. novb. 1906. l.: »Sedaj je naša belokranjska zbirka tako bogata in popolna, da se bo zelo lepo prezentirala. Hranimo jo v posebni belokr. omari, da boste Belokranjci ponosni na njo. Pred vsem so znamenite peče in pečice, katerih smo dobili tudi iz Dobljč lepo število. Najlepše so pač Vaše.« Tudi g. Gašp. Porenti, profesorju v škof.

zavodih v Št. Vidu, sem poslal nekaj predmetov belokr. noše in čutar, da jih uporabljajo pri pouku risanja. Razun tega sem bil poslal pa tudi škofijstvu različne predmete za škofijski cerkveni muzej iz svoje župnije in Podzemeljske, kakor mašno obleko, cerkveno posodje in kipe.

In ravno to zanimanje za belokr. nar. noše me je vzpodbudilo, da sem se udeležil na povabilo g. dež. glavarja Fr. Šukljeta, g. slikarja Jakopiča in † Iv. Štefeta l. 1908. 11. jun. cesarske slavnosti na Dunaju o priliki cesarjeve 60-letnice vladanja, ko sem spremljal Belokranjce, katerih nas je bilo čez 200, kot njihov voditelj na Dunaj. O naših nastopih in prireditvah »zelenega Jurija« in »belokr. ženitovanja« v cesarskem sprevodu je pisal obširneje »Slovenec« z dne 20. jun. št. 140. Listek. Drugi dan potem je fotografiral posebni fotograf, katerega nam je preskrbel dež. odbor, različne belokr. skupine in posamezne osebe v narodni noši — posnel je 29 slik — katerih nekatere je potem objavil »Dom in Svet«, nekatere pa II. zv. »Bisernic«. — Drugič smo se Belokranjci pojavili v prav lepem številu in v različnih skupinah prav zanimivih po nar. noši, na dan otvoritve belokr. železnice 25. maja 1914., katere slavnosti se je bil udeležil tudi železniški minister in prav obilo različne gospode in dostojanstvenikov, ki so se pripeljali v Belo Krajino s prvim vlakom. Nastopi Belokranjcev na različnih železn. postajah, kakor v Semiču, Metliki in posebno v Črnomlju pri prihodu prvega vlaka, so tujo gospodo, ki večinoma še ni videla in poznala Bele Krajine, kar presenetili vsled naše pestre nar. obleke, ki se je prav ta dan pokazala v vsi svoji lepoti in zanimivosti. V Črnomlju pa smo nameravali prirediti v čast prišlim gostom različne predstave, kakor zelenega Jurija, krésnice, predice, več skupin nar. noš iz različnih krajev Bele Krajine in belokr. svatbo. Žal pa, da nam je dež, ki je padal skoraj ves popoldan, skoraj vse preprečil in pokvaril. Velika škoda pa tudi, da nismo mogli teh zanimivih skupin, različnih noš i. dr., kar je bilo za ta dan vse pripravljeno, fotografirati, ker ni bilo pravočasno fotografa iz Ljubljane, kakor nam je bil obljubljen, pa prekasno poslan. Ta dan je bila prilika, ki se gotovo nikdar več ne povrne, posebno še, ker se je nar. noša tudi v oddaljenih župnijah kakor Adlešiči, Preloka, Vinica zadnji čas že močno opustila in bo kmalu vsa Bela Krajina »črna«. Za ta dan smo nameravali prirediti v Črnomlju tudi

belokr. razstavo, pa so nam tudi to iz Ljubljane odrekli. Vso to lepo slavnost je popisal »Slovenec« z dne 26. maja št. 118.

Zadnja leta mojega bivanja v Beli Krajini sem se pečal tudi z ornitologijo in opazovanjem živalskega življenja. Svoje ornitološke opazke sem pošiljal najprvo par let prof. dr. Gvid. Sajovicu, ki jih je porabljal za svoje spise v »Carnioli«, in nekoliko tudi v »Lovca«. Ko je bil pa urednik »Lovca« g. dr. Janko Lokar, me je prosil, naj bi dopisoval večkrat v »Lovca« posebno o živalstvu Bele Krajine, ki je tudi v tem oziru zanimiva. In tako sem objavljaj v »Lovcu« pod napisom »Iz lovskega nahrbtnika« različne svoje zapiske o tičjem življenju, o divjih mačkah, divjih prascih, jazbecih i. dr., kar nadaljujem tudi zdaj, odkar bivam v št. Lovrencu, in sem priobčil že precej spiskov, posebno od l. 1925. dalje.

Kot župni upravitelj v Adlešičih sem začel precej drugo leto in sicer meseca januarja l. 1887. pisati župno kroniko, ki je bila prva v vsi dekaniji Semiški, in sem jo pisal, posebno še za časa svetovne vojske, prav natančno in obširno. V njej sem zapisaval mnogo let tudi vremenske opazke, katere sem potem porabil za svoje različne spise in sestavke v »Dolenjskih Novicah« od l. 1915.—1919. pod naslovom: »Doneski k vremenoslovju Bele Krajine«. Pri svojem odhodu iz Adlešič pustil sem v arhivu 7 zvezkov župnih kronik in sicer za čas in obsežnih po straneh:

I. zv. od jan. 1887. do avg. 1904., strani 240. II. zv. od sept. 1904. do konca 1907., strani 196. III. zv. od jan. 1908. do sept. 1911., strani 196. IV. zv. od sept. 1911. do avg. 1916., strani 382. V. zv. od sept. 1916. do okt. 1918., strani 190. VI. zv. od okt. 1918. do febr. 1921., strani 190. VII. zv. od marc. 1921. do apr. 1922., strani 80.

Dopisoval sem pa tudi v »Amerik. Slovenca« blizu 20 let, skoraj edini izmed slov. duhovnikov, za kar sem dobival list zastonj. Ok. l. 1910. pisal mi je tedanji urednik »Am. Sl.« dr. Jos. Klepec in me prosil, da naj še nadalje dopisujem v list, češ, da so ravno moji dopisi pridobili »Am. Sl.« največ naročnikov med Belokranjci, ki so izvedeli iz njih belokr. novice, katere sem sporočal ne samo iz svoje župnije, ampak tudi iz drugih belokr. župnij. To sporočanje domačih novic v »Am. Sl.« mi je pa mnogo koristilo glede denarnih prispevkov in podpor za cerkvene potreščine, kadar sem kaj potreboval za župno cerkev ali podružnice. Pisal sem svojim župljanom v Ameriko in jim poslal nabi-

ralne pole. In res sem dobil prav veliko podpor. Večkrat sem dobil na eno pismo po 50, 100, pa tudi 150 gl. In to je bilo nekaj pred 25., 30.—40. leti. Darovali pa niso samo Belokranjci in Slovenci, ampak veliko tudi Hrvati. Za vse stvari, kar sem rabil pri cerkvah, sem dobil več kot polovico iz Amerike, drugo pa doma, in vse po prostovoljnih doneskih, da ni bilo treba nikdar pobirati po hišah ali pri davkih. Z Ameriškim denarjem sem preskrbel in naredil nove cerkv. zastave, nove orgle, dva križeva pota, v župni cerkvi in v Tribučah, oba nova vel. oltarja pri obeh podružnicah, prekril sem s pločevino župno cerkev in podružnico v Tribučah in oba zvonika pri podružnicah, v štirih letih sem sezidal 3 kapelice, v katerih eni, v Dolenjcih se tudi mašuje, naročil sem več novih zvonov, zadnjega največjega za župno cerkev, za katerega sem dobil en dan iz dveh krajev v Ameriki 48.000 K, in več drugega.

*

Moji spisi in spiski.

»Slov. Narod« l. 1880. št. 9. in 10. Listek: O najdbi rimskih denarjev v Mokronogu.

»Novice« l. 1880. št. 17: Domače starine: Slov. mapa iz l. 1775. — št. 20: Pravljica o Hmelniškem gradu na Dolenjskem.

L. 1886. je izšla knjižica: Zgodovina Šempeterske fare na Dolenjskem.

»Slovan« l. 1886. št. 12. in 13.: Lavoslav Gorenjec — Podgoričan (živiljenjepis).

»Slovan« l. 1886. št. 14., 20. 24.: Belokranjske narodne pesmi.

L. 1887. je izšla knjižica: Zgodovina Adlešičke fare na Belokranjskem.

»Slovan« l. 1887. št. 5., 6., 7., 11., 12.: Belokranjske nár. pesmi.

»Ljubljanski Zvon« l. 1887. št. 8.: Ivanjske pesmi iz Adlešič.

»Slovenec« l. 1887. št. 238. Listek: Nekoliko belokranjskih besed in izrazov iz Adlešič.

»Drobtinice« l. 1887. st. 288.: Belokranjski pregovori.

»Dom in Svet« l. 1888. str. 196.: Belokranjski pregovori.

»Dom in Svet« l. 1889. str. 132.: Belokranjske narodne pesmi.

»Dom in Svet« l. 1889. str. 163.: Belokranjske narodne pesmi.

»Dom in Svet« l. 1890. str. 256.: Belokranjski pregovori in reki.

»Dom in Svet« l. 1891. str. 174.: Mokronog (s sliko).

»Dom in Svet« l. 1891. str. 430.: Narodne stvari: Pesmi VI., VII.

»Dom in Svet« l. 1891. str. 431.: Nekoliko belokr. izrazov in slovniških posebnosti iz Adlešič.

- »Zgodovinski Zbornik« l. 1889.—1895. št. 4., 5., 6., 8., 9., 10., 17., 29.: Doneski k zgodovini zvonarjev iz zvonov na Kranjskem.
- »Dom in Svet« l. 1892. str. 480. in 528.: Nekoliko belokranjskih vraž in praznih ver.
- »Dom in Svet« l. 1893. str. 96.: Belokranjski pregovori in reki.
- »Dom in Svet« l. 1893. str. 136.: Grad Pobrežje v Beli Krajini (s sliko).
- »Dom in Svet« l. 1893. str. 192.: Belokranjski pregovori in reki.
- »Zgodovinski Zbornik« l. 1893. str. 359.—364.: Zgodovinski drob- tinice iz nekaterih cerkva na Dolenjskem.
- »Dom in Svet« l. 1893. str. 365.: Žalostna gora na Dolenjskem (s sliko na str. 209.). Ravnotam Grad Krupa v Beli Krajini (s sliko).
- »Dom in Svet« l. 1893. str. 367.: Mokronoški grad (s sliko).
- »Dom in Svet« l. 1893. str. 431.—432.: Nekoliko belokr. izrazov in slovnških nenavadnosti iz Adlešič II.
- »Izvestja muzejsk. društva« l. 1893. str. 160.: Dve opazki k Vrhovčevi »Zgodovini Novega Mesta.
- »Dom in Svet« l. 1894. str. 383.: Nekoliko belokr. vraž in praznih ver. III.
- »Dom in Svet« l. 1894. str. 512.: Nekoliko belokr. vraž in praznih ver. Vile.
- »Izvestja muzejsk. društva« l. 1895. str. 127.: Zemeljski potres v Mokronogu.
- »Izvestja muzejsk. društva« l. 1895. str. 167.: Koliko je štela Ljubljana pred 93. leti rokodelcev, obrtnikov in trgovcev. Ravnotam str. 168.: Zanimiv napis.
- »Dom in Svet« l. 1896. št. 4., 6., 10., 13., 14., 16.: Iz belokr. besednega zaklada. I.
- »Dom in Svet« l. 1897. št. 5., 6., 17.: Iz belokr. besednega zaklada. II.
- »Dom in Svet« l. 1897. str. 640.: Nár. blago: Vile.
- »Dom in Svet« l. 1899. št. 16., 17., 18., 20.: Iz belokr. besednega zaklada. III.
- L. 1906. izšel je I. zv. »Bisernic«, l. 1909. pa II. zv. »Bisernic«.
- »Dom in Svet« l. 1911. str. 164.: Belokranjski pregovori in reki.
- »Izvestje muzejsk. društva« l. 1908. str. 78.: O Vodnikovi in Čopovi sliki.
- »Carniola« l. 1911. str. 230.: Iz spominov na lakotno leto 1817. in: Kako nastajajo včasih krajevna imena.
- »Lovec« l. 1911. str. 113.: O divjem prascu — in str. 133.—134.: Divje zveri nekda v Beli Krajini.
- »Zlata Doba« l. 1912. str. 29.: Alkohol in potomstvo.
- »Carniola« l. 1912. str. 147.: Kako se spreminjajo včasih priimki.
- »Carniola« l. 1912. str. 223.—231.: Doneski k zgodovini zvonarjev in zvonov na Kranjskem. (Tu je tudi seznam vseh do tedaj znanih a) kranjskih zvonarjev, v kronol. redu, b) vseh tujih zvonarjev, katerih zvonovi se nahajajo na Kranjskem.)
- »Carniola« l. 1912. str. 292.: Nekoliko popravkov k R. Peruškovi oceni mojih »Bisernic«.

»Zlata Doba« l. 1913. str. 149.—150.: Alkohol — morilec.

»Carniola« l. 1914. str. 96.: Zanimiv zvon — in: Star zvonec iz edine pravoslavne cerkve na Kranjskem (iz Bojanec. — Ta zvonec sem kupil od cerkv. predstojništva na Bojancih za 12 gl. in ga podaril dež. muzeju v Ljubljani. V spisku sem objavil tudi nekaj podatkov glede naselitve Bojančanov na Bojancih).

»Lovec« l. 1914. št. 3. je prinesel 4 zapiske a) o ustreljeni kanji, b) o ustreljenem kačarju, c) o živo ujetem kragulju, č) o veliki bobnarici.

»Dom in Svet« l. 1914. str. 411.: 4 belokr. nár. pesmi — in str. 412.: Belokr. pregovori in reki.

»Lovec« l. 1914. str. 210.—211.: O nekaterih ticah selilkah glede na letošnjo izselitev.

»Dom in Svet« l. 1915. str. 108., 139.—140.: Iz belokr. besednega zaklada.

»Dolenjske Novice« l. 1915. št. 1.: Doneski k vremenoslovju meseca sušca v Beli Krajini.

»Dol. Novice« l. 1915. št. 5., 6.: Iz žalostnih zapiskov belokr. župne kronike: Ponesrečenci Adleške župnije v Ameriki.

»Dol. Novice« l. 1915. št. 9.: O nekaterih večjih požarih v Beli Krajini v zadnjih 27. letih.

»Dol. Novice« l. 1915. št. 13., 14., 16., 17., 18.: Doneski k vremenoslovju Bele Krajine II: Kako je v zadnjih 27 letih delala toča škodo po Beli Krajini, vzlasti v Adleški župniji.

»Dol. Novice« l. 1915. št. 27.: Doneski k vremenoslovju Bele Krajine III: Kdaj je v zadnjih 28 letih v Beli Krajini, vzlasti na Gorjancih, vsako leto prvikrat sneg zapal.

»Dol. Novice« l. 1916. št. 45.—52.: Doneski k vremenoslovju Bele Krajine IV: Kake žime smo imeli v zadnjih 29 letih v Beli Krajini, vzlasti v Adleški župniji.

»Dom in Svet« l. 1916. str. 52.—53.: Belokranjski pregovori in reki.

»Dol. Novice« l. 1916. št. 2.: O potresih v Adlešičih v zadnjih 30 letih.

»Carniola« l. 1916. str. 80.—84.: Doneski k zgodovini zvonarjev in zvonov na Kranjskem II.

»Dol. Novice« l. 1916. št. 7.—15.: Doneski k vremenoslovju Bele Krajine V: O vročini in suši v Beli Krajini, vzlasti v Adleški župniji, v zadnjih 30 letih.

»Dom in Svet« l. 1916. str. 279.—280.: Iz belokr. besednega zaklada.

»Dol. Novice« l. 1917. št. 44.: Dodatek k spisu v Dol. Novicah št. 7.—15.

»Dol. Novice« l. 1917. št. 47.—52. in št. 1., 2.: Kakšne letine smo imeli v Adleški župniji v zadnjih 30 letih.

»Dol. Novice« l. 1917. št. 4.: Kako so nekje v Beli Krajini lisico lovili.

»Dol. Novice« l. 1917. št. 5., 6., 7.: Kakšno zimo smo imeli letos v Beli Krajini, vzlasti v Adleški župniji.

»Dol. Novice« l. 1917. št. 9., 12., 14., 16., 29., 33. in l. 1918, št. 3., 8., 9.: Iz spominov na lakotno leto 1817. Spis je sestavljen za Dolenjske dekanije Semič, Novo Mesto, Trebnje in Žužemberk, kolikor sem mogel dobiti podatkov iz župnih matic za posamezne župnije.

»Dol. Novice« l. 1918. št. 10.: Kako so ujeli nekje v Beli Krajini kuno-zlatico živo.

»Dom in Svet« l. 1918. str. 168.: Belokranjski pregovori in reki.

»Dom in Svet« l. 1919. str. 172.: Belokranjski pregovori in reki — in: Iz belokr. besednega zaklada.

»Dol. Novice« l. 1919. št. 6.—35.: Doneski k vremenoslovju Bele Krajine VI: Kakšno vreme smo imeli v Beli Krajini, vzlasti v Adleški župniji v zadnjih 10 letih v posameznih mesecih. (Spis je natisnjen samo do konca julija l. 1917., ker so potem »Dol. Novice« prenehale. Ostali rokopis pa je v župni kroniki v Adlešičih).

»Dom in Svet« l. 1919. str. 310.: Belokr. pregovori in reki.

»Lovec« l. 1920. str. 150.: Divje mačke in volk v Beli Krajini l. 1919.

»Dom in Svet« l. 1920. str. 9.—10. (na platnicah): Belokranjski pregovori in reki.

»Lovec« l. 1921. str. 63.: O udomačeni vidri.

»Lovec« l. 1921. str. 127.—128.: Nekoliko podatkov o tičjem življenju v Beli Krajini za l. 1920.

»Lovec« l. 1921. str. 145.—156.: O jazbecih v Beli Krajini.

»Lovec« l. 1921. str. 358.—359.: O divjih mačkah v Beli Krajini.

»Lovec« l. 1921. str. 379.: O dehorjih v Beli Krajini.

»Dom in Svet« l. 1922. str. 48.: Belokr. pregovori in reki.

»Lovec« l. 1922. str. 140.: Divje mačke v Beli Krajini.

»Lovec« l. 1922. str. 227.: O divjem prascu — in str 230.: Nekaj doneskov glede tičjega življenja v Beli Krajini za l. 1921.

»Lovec« l. 1925. str. 364.—365.: O udomačenih vidrah.

»Lovec« l. 1926. str. 164.: O divjih mačkah.

»Lovec« l. 1926. str. 229.—230.: Nekoliko podatkov o tičjem življenju v Št. Lovrencu na Dol. za l. 1925.

»Mladika« l. 1926. str. 310.: Narodni pregovori in reki a) Belokranjski iz Adlešič — str. 428.—429. b) Dolenjski iz Št. Lovrenca.

»Lovec« l. 1926. str. 406.—407.: Želve v Krki.

»Slovenec« l. 1926. št. 294. Listek: † Milan Šašel (življenjepis s sliko).

»Lovec« l. 1927. str. 43.: Želve v Krki.

»Slovenec« l. 1927. št. 26 a. Listek: O divjanju fašistov o priliki anekdote sije l. 1921. v Istri.

»Slovenec« l. 1927. št. 57., 61., 62. Listek: Dve zanimivi pismi nekdanjega spremljevalca misijonarja Knobleharja na njegovem misijonskem potu v Egipt, Nubijo in Sudan iz l. 1853. in 1854.

»Lovec« l. 1927. str. 207.: O udomačeni vidri.

»Lovec« l. 1927. str. 207.—208.: Nekoliko podatkov o tičjem življenju v Št. Lovrencu na Dol. za l. 1926.

»Lovec« l. 1927. str. 236.: O nekdanjih risih na Kranjskem.

»Lovec« l. 1927. str. 308.: O udomačeni divji gosi.

»Lovec« l. 1927. str. 345.: O nekaterih nenavadnih gnezditvah.

»Lovec« l. 1927. str. 374., Želva v Krki.

»Mladika« l. 1927. str. 435.: Dolenjski pregovori in reki.

»Lovec« l. 1927. str. 441.—442.: Mačka velika škodljivka lova — in: Kača na drevesu.

»Lovec« l. 1928. str. 27.—29.: O zatiranju tic-selilk po Italijanih — in: Par opazk glede škurhov na Kranjskem.

Časopis za slov. jezik, književnost in zgodovino« 1928 str. 171—173: Slovarski doneski iz Št. Lovrenca na Dol.

»Lovec« l. 1928. str. 88.—89.: Nekoliko podatkov o tičjem življenju v Št. Lovrencu na Dol. za l. 1927.

»Lovec« l. 1928. str. 202.: Zvestoba lovskega psa.

»Mladika« l. 1928. str. 304.—306.: Nepoznan slovenski slikar (Jakob Šašel, s sliko).

»Lovec« l. 1928. str. 339.: Ljubezen in prijaznost ovčjega psa do drugih živali — in str. 341.: Želve na Kranjskem — in: Želve v Krki in drugod.

»Mladika« l. 1928. str. 465.: Dolenjski pregovori in reki.

»Lovec« l. 1929 str. 111—112: Ornitološki zapiski za Št. Lovrenec ob Tem. na Dolenjskem in njegovo okolico za l. 1928.

Résumé.

Ivan Feliks Šašelj, le plus fécond des folkloristes slovènes, naquit le 13 mai 1859 à Mokronog (département de Ljubljana). Il était curé pendant 36 ans dans la paroisse de Adlešiče, en Carniole Blanche. Ainsi il avait l'occasion de connaître jusqu'au fond l'âme et la vie du peuple, habitant les rives de la Kolpa.

Japodi.

(*m*-prefiks).

K. Oštir.

Okrajšave: A = K. Oštir Alarodica (Razpr. znanstv. dr. za humanist. vede I). BA = Beiträge zur alarodischen Sprachwissenschaft I. DAN = Danuvius-Asamus-Naissus (Arhiv za arban. star., jezik i etnol. II). IP = Illyro-Pelasgica (Arh. arb. II). IT = Illyro-Thrakisches (Arh. arb. I). M = Voridg. Metallnamen in Alteuropa (Arh. arb. IV). PE = K predslovanski etnologiji Zakarpatja (Etnolog I). SA = Sumerski izvor abacističnih številčnih imen (Čas XVI). T = Kleinasiat. Termilai „die Wölfischen“ (Razpr. V—VI). VA = Veneti in Anti (Etnolog II). VZ(f) = Voridg. (= alarod.) Zahlwörter auf dem Balkan (Fortsetzung) (Arh. arb. II—III).

Jezikovno razločujejo na jadranskem obrežju sledeče plasti: a) Paleoevropci, ki so autohtoni in sorodni z Etrusko-Reti, Liguro-Pikti, Ibero-Baski, Predgrki¹, Staroprednjeazijati (Kari, Lyki, Predhetiti, Kavkazci, Elami, Sumeri, Mitani) ter s Hamiti izvzemši Semite. b) Doseljeni centralnoidg. (kjer sovpadata *k* in *k'* v *k* Schrijnen MSLP XXIII 60 sq.) Ilyri,¹ Veneti¹ in Mesapi¹. c) Satamidg. Albanci in kentumidg. Itali; slednjič v južni Italiji Grki iz Grčije in Gali ter Slovani na vzhodnjem Jadranu.

§ 1. *lāpodes* 'Ιάποδες, *lāpydes*, 'Ιάπυδες med Istrijo in reko Uno so Ilyri, pomešani z Gali; deblo **jāpu/od-* nahajamo tudi v Italiji in sicer v **lāpudiskom* > *lapuzkum numen* na iguvinskih tablah ter v *Apuli* (ā!) ob gori *Garganus* v jugovzhodnji Italiji. Začetni *j-* v **jāpu/od-* > *Apuli* je izginil: bodisi čez grški **Ἰάπο/υδ-* v južnoitalski Graecia Magna, če je tu še prehajal *j-* v *h-*, bodisi verjetneje čez etruški **Apu/od-* — v etruščini odpada začetni *j-*, n. pr. lat. *luno* > etruški *uni* etc. —, in sicer na poti iz jugovzhodnje Italije čez etruško

¹ Kjer se je autohtona plast ohranila le v doseljenih Indogermanih, jo označujem s *pred-*, torej Predilyri etc.; dosedaj sem predidg. plast na vzhodnjem Jadranu imenoval Ilyre, centralnoidg. pa Trake.

Kampanjo v Rim. Prehod $d > l$ v $*jāpu/od-$ $> Apuli$ je ali lat. (dialektični?) kakor v *dacruma* $> lacrima$, ali pa že predilyromesapski kakor n. pr. $Δάσιμος \infty Δάσιμος$ etc., o čemer iz drugih paleoevropskih dialektov obširno v M 13 ter IT 110, kjer navajam tudi predilyrotraške vzglede.

§ 2. Tudi prehod $j- > 0$ v $*jāpu/od-$ $> Apuli$ je morebiti že predmesapski, h čemur iz paleoevropsčine predkymr. *iach* ∞ ($kk < \kappa \infty k$) predgršk. *ἔζος* etc. M 12, T 197 cf., torej ni izključena sorodnost med $*(j)āpu/od-$ v *lapuzkum* in *Apuli* ter $*((j)ā)poid-$ v *Poediculi* = $Πενκέτιοι$ v apulijskem gričevju (Le Murgie) južno od reke *Aufidus*. K izpadu začetnega vokala *ā-* v $*(j)āpu/od-$ $> *poid-$ pr. predmesapolyr. *Ἀπενέσται* ∞ *Πενέσται*, *Ἀλουψοί* ∞ *Lopsi*, *Avendone* ∞ *Οὐένδων*, v kolikor *a-* ni *ā-*prefiks M 9.

K $ū/ō \infty oi$ v $*jāpu/od-$ $> lapuzkum$ *Apuli* ∞ *Poediculi* cf.: predilyromesap. *Calucones* ($< *cal-ūca :: *cal-anca$ „burrone“) v *Alpah* ∞ *Καλοικίνοι* v *Ilyriji*; *Μονήτιον* ∞ *Μοεντ-ίνοι* (če ne **Μορετ-*) v *Ilyr.*; *Ὀναϊον* ∞ *Οἰνεύς* — poleg $*a/oun-$ (kakor *Caloucianus* pri *Salonae* ∞ *Καλοικίνοι*?) v *Una!* A 305 — v *Ilyr.*; morebiti semkaj tudi $ū \infty ui$ v *ilyr. Muccurum* ∞ *Μονίζουρον*. Običajnejši je $ō/ū \infty oi$ v predtraščini: *Αουδίας* ∞ *Αουδίας* etc. Kretschmer Einleit. 226 f.; v predfryg. *Μύτας* ∞ *Μοίτας* ter $ū \infty ī$ v predmesapolyr. *Dasumius* ∞ *Dasimius*, v predtrašč. *Ὀδρουσίται* ∞ *Ὀδριζίται* etc. in v predgršč. *Τυ/ινδαρ-* A 299 sq. Nejasno je, imamo li opraviti z $ū :: ō \infty ū/ū :: ō/ō$ ali z $ū :: ō \infty ū :: ō/ī :: ō/ī$; na vsak način pa sloni alb. $ō > e$ in $ū > ü$ na slični predalbanski alternaciji. K $ō \infty oi$ v predgrščini *Τροζάν* ∞ *Τροζιάν*, v liguro-ret. *Στόνοι* ∞ *Stoeni* in k $ū \infty ī$, $ū/ō \infty ai$ cf. T 201, 227, kjer se obravnava tudi ligur. $u \infty i$ T 229. Slično palatalizacijo nahajamo v predilyr. $ō \infty ē$: *Δαορσοί* ∞ *Daversi*, *Δορτο-?* ∞ *Tri-dente*, *Scordus* ∞ *Σκερδά*; k $ō \infty oi : ē$ pr. tudi $ā \infty ai : ē$ v predilyromesap. *Μαζαῖοι* ∞ *Μαιζαῖοι*, *Platorius* ∞ *Pl(a)etorius* etc. poleg *Brattia* ∞ *Brettia*, kar se nikakor ne da ločiti od maloazijat.-etrusk. $ā \infty ai : ē$ v *clan* ∞ *clenar*, *-at-* ∞ *-aet-*: *-ητ-* etc. Herbig Kleinasiat.-etrusk. Namengleich. 30.

§ 3. a) Če obstoja vez med $*(j)āpoid-$ v *lāpo/udes*, *lapuzkum*, *Apuli* in $*((j)ā)poid-$ v *Poediculi* — ki jih stavijo k *ilyr. Ποιδίον* ob izlivu Murice v Muro na meji med Norikom in Panonijo —, se da morebiti s precejšnjo verjetnostjo dognati tudi prvotni pomen debela $*(jā)pō(i)d-$. Radi naziva *Πενκέτιοι* za rimsko *Poediculi*, h čemur Nissen Ital. Landesk. I 540 cf., ni nemogoča domneva, da je $*poid-$ v *Poediculi* = gršk. *πένη* „pin maritime“ v *Πενκέτιοι*. S tem $*poid-$ „πένη“ je z $oi \infty a$ identično ligur. $*pad-$ v *padi* „Kiefern“ — Plin. 3, 122

„... quoniam circum fontem (sc. Padi) arbor multa sit picea, quales Gallice vocentur padi...“ —; izraz „Gallice“ označuje le „v jezikih Galije“, kjer pa se je poleg galščine govorilo na jugu tudi iberookvitski in ligurski.

K *oi* ∞ *a* v *Poediculi* „Πενέτιοι“ ∞ *padi* „Kiefern“ cf. deloma *oi* ∞ *ō/ū* v *Poediculi* :: *Iapo/udes* etc. zgoraj § 2, deloma *ō/ū* ∞ *ā* v ligurōpredvenet. Βόδεγος ∞ (*b* ∞ *p*) *Padus* „Po“ (sorodno z etrušk. *pute* „Quelle, Fluß“ > lat. *puteus* etc. BA § 147), ligur. *Meticoni* ∞ *Meticanio* (odtod predrom. končnica -*ō/ān-/*), predilyromesap. Βροτίας ∞ *Brattia* (: *Brettia*) poleg *ō/ū* ∞ *ē* po § 2 v *Bruttii* ∞ Βρέττιοι, *Scordus* ∞ Σκρδά etc. BA § 3716. Upoštevati je treba tudi *ū/ō* ∞ *au* ∞ *ā*, če je radi *Apūlia* izhajati iz **(jā)paud-* poleg **(jā)pōd-* — *au* prehaja v *ū* v latinščini v pralatinški nezačetnem, torej nenaglašenem zlogu! —; k temu cf. predilyromesap. *Splono* ∞ Σπλαῖνον ter Ταυλάντιοι ∞ Ταλάντιοι, Βαστα ∞ *Basta* etc., ligur. *Pa(u)lo* in *Nema(u)s-* T 229 ter slednjič *ū/ō* ∞ *au* : *ā* v βύριον „οἶκμα“ Hesych. ∞ βαυρία „οἶκία“ v predmesap. ∞ βαρις id. Hesych. in etrušk. *ufle* ∞ *aufle* ∞ *afle* BA § 3716.

b) K predmesap.-ligur. **poid-* ∞ **pad-* „πέυκη“ spada z izpadom *ā*-vokala v deblu **pā^xd-* — *ā^x* se javlja kot: *ū* v *Iapudes* :: *ō* v *Iapodes* :: *au* v **(J)āpau-* > *Apūlia* :: *oi* v *Poediculi* :: *a* v *padi*; k *ū* > *0* v **pūd-* > **pd-* cf. predgršk. οἶ-σπος οἶ-σπότη, predilyromesap. Α(ῖ)ρονπινοι > *Arpi* *Arpinum* — **pd-* > asimilirano **bd-* v predgršk. *r*-pluralu (cf. etrušk. *clen-ar* „filii“) βδ-αρ-οι „δρυες, δένδρα“ Hesych. ter nadalje morebiti z *bd* > *d* (kakor σίδη > σίδη, *σαμβ-δ- > σάνδαλον poleg σάμβαλον, σαμβέκη :: *σαμβ-δ- > σανδύκη) w̃-prefigirano VA 56 sq. ἰ-δη „forêt, bois de construction pour navires“; vrh griča Ἰδη pri Troji je poraščen s „picea“ PW Realencycl. s. v. Fichte 2268. Z *d* ∞ *dh*, o čemer obširno M 44 cf., primerjaj predgršk. φθειρ „Frucht einer Fichtenart“ iz **bdh-r-* — k adjektivnemu -*r-* cf. M 2 — poleg **bd-* v βδ-αρ-οι.

§ 4. a) Poleg **/(j)ā/pā^xd-* > **pd-* > **bd-* v § 3 b cf. z ohranjenim začetnim **jā-* **jābd-* v predgršk. Ἀβδηρα > Ἀβδηρα s *h-* > *0* iz *j-*. K pomenu pr. kult heroja Ἡρακλῆς Πενχεύς v južnotraških Ἀβδηρα oziroma prenešeno v Ἀβδηρα na pyrenejskem poluotoku Gruppe Griech. Mytholog. u. Religionsg. 718 c k 217₁ in Roscher Lexik. s. v. Peukeus; -*r-* v Ἀβδηρα Ἀβδαρα je pluralni formant kakor zgoraj § 3 b v βδ-αρ-οι oziroma se vsaj ponavlja v predgršk. krajevnih imenih Φάλαρα Φάληρον, Ἀσσηρα etc. A u tran Introd. 456.

b) Mesto z -*r*-formantom praoblike **jāp[ā^x]/d-ār* > **jābdār-* > Ἀβδηρα — *ā* :: *e* je ali gršk. dial. *ā* > *ē*, ki reflektira maloazijat.-etrušk.

ǣ ∞ ě Herbig Kleinasiat.-etrusk. Namengl. 30, ali pa je že predgršk. izvora — je podaljšano *jǣbd- „abietineae“ z -l- v predslov. *jabdla > jedla¹ „ἐλάτη, abies, Tanne“ z jǣ- > je- na slovanskih tleh ter s slov. bd > d kakor v ἔβδομος > sedmъ etc. Seveda se da izvajati slov. jedla tudi iz *jebdlā s poznanim mediteranskim ǣ ∞ ě, h čemur primerjaj poleg predslov. Danapris, Danastris :: Dnēpr-, Dnēstr- etc. predvsem etrušk. clan :: clenar, maloazijat. atli :: etli ter predilyromesap. ǣ ∞ ě v Δάλμιον :: Δελμίνιον, Brattia :: Brettia, Lausaba :: Leusaba, Spalato :: *Spelt- > *Splēt- > Split, Σάροδον :: Σαρδά, Παρθῖνοι :: Περγηναῖται, v kolikor ni e = ə iz a v nenaglašeni poziciji oziroma e > a n. pr. pred r v Anderoa > Andaruani.

Praoblika *jebdl- se opira predvsem na predbalt. *jebdl-jē > *edle v stprus. addle, lit. ēglė, let. egle „Tanne“, če je izpal j- v stavčni zvezi za konsonantom v prabaltščini pred ě in če je bdl istotako že v prabaltščini v dl prešel, za kar pa ni dokazov. Sicer pa je predbaltoslov. *edl- napram *ja/ebd-l- razločljivo tudi že iz predbaltoslovanščine ne le glede j- > 0 — kakor zgoraj § 1—2 lapuzkum :: Apuli in spodaj § 6 a β predlat. abies etc. —, ampak tudi glede bd > d, h čemur zgoraj § 3 b βδαροι :: ἱ-δη etc. cf. K -l-sufiksu v *jabd-l- :: *[j]e[b]d-l- cf. predlat. viola, insula napram predgršk. ἰόν, νήσος ter -l- v predgršk. rastlinskih imenih: μεσπλήν, φάσηλος „faba“, σε-ὄτ-λ-ον (: z b ∞ b M 33 in σε- M 5 k predlat. bēta), predlat. *leir-l- > lilium :: λείριον, λιμυράλη, πετέλα (> *τε-ελ- >) πελέα „orme (kot „arbre aimant un sol aqueux“ k etrušk. pute „Quelle, Fluß“ BA § 147)“ etc. K *a*(b)d-a-l- „abietineae“ morebiti predalb. detēne „Wacholder“ z alb. aε > 0 in eventuelno z alb. bd > d kakor pt > t. Kračina a/e v Ἀβδηρα edla Apūlia napram dolžini ā v lāpodes Apuli bazira na mediter. ā¹p (l = zlogovna meja) :: a¹p¹p (cf. Āpulus :: Appulia) VZ 266, Herbig Kleinasiat.-etrusk. Namengl. 31; a¹p je kompromis iz ā¹p in a¹pp-, lat. Apūlia morebiti le radi lat. a¹pp- > a¹p-.

§ 5. a) Kakor se je prvotno ob gori Garganus locirano ime Apuli iz *(j)āpōd- „πεύκη“ razširilo na celo Apulijo oziroma na Mesapijo in Japygijo — Messapia Appulia; Iapygia autem est, quae nunc Apulia appellatur PW Realencycl. s. v. Iapyges 729 —, ravnotako se je najbrže tudi naziv predmesapoilyr. naroda Ἰάπωνες Ἰήπωνες (v = ū)

¹ lat. *ebulus* „Holunder“ radi dozdevnega postanka iz krvi palih vojščakov Schrader Reallex.¹ s. v. Holunder z e ∞ a k predgr. ἔβ-αντ-ες „νεκροί“ (0 ∞ l T 197) ἄ-λιβ-αντ-ες id.; k *[l]i]b- „νεκρός“ s predtrašk. b ∞ m v B/Mενδῖς IT 103 tudi dak. β-λμ-α id.

raztegnil ne le na kalabrijski poluotok od mesta *Tarentum* do kraja *Brundisium*, ampak na celo jugovzhodnjo Italijo od mesta *Metapontum*, da celo od kraja *Thurii* oziroma *Κρότων*, do gore *Garganus*. *Ἰάπυρ*-, ohranjeno tudi v *ἰάπυξ* „severozahodnji veter iz Kalabrije“, vežejo z *Ἰάπυ/οδ*- etc., tako da se glasi koren **jāp*- in da je *-οδ*- oziroma *-ῖγ*- le sufiksalna podaljšava; k *-ῖγ*-formantu cf. predgršk. *φαρβγαι*, morebiti *Ῥορυγία* etc.

H korenu **jāp*- „abietineae“ v *Ἰάπ-ο/υδ-ες*, *Ἰάπ-υγ-ες* etc. § 1—4 cf. z *ǣ ∞ ū* — kakor etrušk. *afle ∞ ufle* etc. BA § 371₆ — predvsem predgal. (to je ligur. v Galiji oziroma, če gal., tedaj s *p* > kelt. *k^u* > gal. *p* § 6 b a) *ἰονπικέλλουσον* „ἄρκυνθος“; *-ik-ell-* kakor v ligur. (a) *ra-v-iceli* „pitydia e pinastris“ :: etrušk. *Rav-enna* radi pinijskih gozdov v okolici in s pomenskim prehodom „abietineae > juniperus“ kakov v predslov. **sme/o/brk-* „Tanne, Fichte > Wacholder“ Miklosich s. v. Simpleks **jūp(p)-* ali slično tiči morebiti v **alpinorom.* > veltl. *gūp gup*, tess. *žūp*, *gīp*, *gub*, wallis. *žup*, spengad. *gok* „Alpenrose“, če je v gengad. *gop*, puschl. *gob*, veltl. *gub(a)* „Wacholder“ REW 4596 ohranjen prvotni pomen; k **jū'p*- :: **iup'p⁻¹* cf. zgoraj § 4 b in k ligur. *-us-* v *ἰονπικ-έλλ-ουσ-ον* cf. ligur. *Nerusi*, *Varusa* etc. Müllenhoff Deutsche Altertumsk. III 188. Semkaj z aspiracijo M 44 tudi predgršk. **juph-* < *ῥφέαρ* „τὸ ἐπιφύομενον ταῖς πεύκαις καὶ ἐλάταις“ Hesych. s. v. *ῥφέαρ*.

b) Naziv prvotno pač kalabrijskih *Ἰάπυρες* po **jāp*- „abietineae“ se da podkrepiti še s sledečimi okolnostmi:

a) Kalabrija je bila v starem veku gozdnata RW Realencycl. s. v. Calabria 1325 in pečke njenih pinij so uživale veliki sloves Nissen Ital. Landesk. II 863.

β) Ime kalabrijskih *Sal(l)entini* se težko loči od predlat. *saltus* „gebirgiger, waldiger Landstrich“ (*ǣ ∞ ǣ* M 41) brut. *Sila* „ein Waldland“, *sīl-va* „Wald“ etc. VA 58 s. v. *Vasal(a)etus*.

γ) Slednjič spada ime severnokalabrijskih *Μεσσηνιοί* k predlat. *sap(p)īnus* „Art Tanne oder Fichte“ etc., o čemer obširneje spodaj § 6 sq. cf., kjer se v § 10 obravnava tudi *me*-prefiks. „Μεσσηπία“ se je s časoma raztegnila na celo jugovzhodnjo Italijo, kjer prebivajo

¹ Iz **jupp-* črez **junp-* > **jun^ep-* > lat. *jūniperus* „Wacholder“ z ljudskoetymološkim *ū*; o čemer obširno VZ 323 cf.

² Slično predslov. *bmela* „Mistel“ (*i ∞ a* M 41) *omela*, predlit. *āmalas* k predjugoslov. **[b]mol-ik-* „pinus peuce“ (*l ∞ r*) *omora* „Fichte“; k *l ∞ r* n. pr. *λέβινθος* :: *ἐρέβινθος* cf. T 182.

*Sal(l)entini, Messapii, Calabri, Peucetii = Poediculi, Daunii*¹ in *Apuli*; vrh tega so *Μεσσαπία* deloma istovetili z Japygijo — *συνεχής* (sc. ob mesto *Metapontum*) *δ' ἐστὶν ἡ Ἰαπυγία ταύτην δὲ καὶ Μεσσαπίαν καλοῦσι οἱ Ἕλληνες* ... — PW Realencycl. s. v. *Iapyges* 728.

§ 6. *Μεσσαπία* stavijo k *Μεταβον Μεταπόντιον*, obmejnim mestom med Lukanijo in Japygijo. Predno obravnavamo *t ∞ ss* v *Με-σσαι- ∞ Με-ταπ-* ter **ta*b/p-* „abietineae“, o čemer spodaj § 7 b cf., par besedi o *b ∞ p* v *Μεταβον ∞ Μεταπόντιον* ter o *-nt-* v *Μεταπόντιον*:

a) *α)* Alternacija *media ∞ tenuis b ∞ p* — bodisi da bazira na *b ∞ B > p* oziroma na *p > b ∞ p*, bodisi da *b/p* le substituira fortirani *B* oziroma lenirani *p* — je glavni znak predidg. jezikov v Evropi in Prednji Aziji; tukaj navajam le par vzgledov iz predmesapoilyrščine, v kolikor nimamo opraviti z dialektičnim oziroma hronološkim ali drugače pogojnim *p > b* oziroma *b > p* etc.,: *Brundisium :: Βρεντέσιον*. — *Γαλάριοι :: Calabri*. — *Adria :: Ἀτρία*. — *Dasus :: Τάστος*. — *Bandusia :: Βαντία*. — *Δαυλάντιον :: Taulantii*. — *Βοϊόν :: Ποϊόν*. — *Decadaron :: Δεκάτερα*. — *Enedi :: Veneti*. — *Budua :: Butua?* — *Medeon :: Μετέον*. — *daranθoα :: Tarentum*. — *Teuda :: Teuta*. — *Ζέντα :: Senta*. — *Dazas :: Das(s)ius*. — *Μαιζαῖοι :: Maeseius*. — *Pazinates :: Pasini*. — iberorom. **balsa* „Pfüzte“ :: predilyr. *Pelso lacus*. — *Δησιδιάτων :: Dēsitiates*. — (liguro-ret.) *Genauni :: Cenauni*.

β) Pod tem vidikom ne preseneča paleoevrop. **jā*b-* „abietineae“ poleg **jā*p-* v *Ἰάποδες* etc. § 1—5, ki ga nahajamo v sub § 3 b, 4 a obravnavanem **jab[o]d-* > *Ἀβδηρα* etc., če *bd* ne iz *pd*. Nadalje spada semkaj: s pluralnim *-a^xr-* ter s staroevrop. *j ∞ 0* (*j > ' > 0* v nena-glašenem zlogu) T 197 predlat. **ab-a^xr-* > *abi-et-* „Tanne“ — k *r ∞ 0* cf. *pirum :: ἄ-πιον* etc. M 8 —; predgršk. *ἄβ-ι-ν* „ἐλάτην, πεύκην“, predskyt. *Ἀβ-ι-κ-ή* „Ἰλᾱία“; predgal. *Abn-oba* „Schwarzwald“ iz **āb-[u]n-* radi predgršk. **[a]b-ūn-* > *βόνη* „πεύκη“; liguroiber. *Eb-usus* „Iviza, glavni otok balearskih, po *πίτυς* imenovanih *Πιτυόσσαι*“ poleg *Ἐβύσος*, *Ἐβεσος* etc. PW Realencycl. s. v. *Ebusus* in z izpadom

¹ Tudi **daun-* spominja na poznogršk. *δαύ-νη* „Lorbeer“, ki spada z *b ∞ bh* k predgršk. *δάφ-νη* poleg (*n ∞ r* M 21) **duw-ar-* (*k a ∞ u* cf. etrušk. *afle ∞ ufle*) > *Δαφνεία* Hesych. (*d ∞ l* M 13) *λάφ-νη* (*bh ∞ b*, *n ∞ r* M 33, 21) predlat. *laurus* — predgršk. *δαύ-χνα* zahteva praobliko **da*b-(k)n-*, čigar *k* je izpal kakor v etrušk. *-cn-* > *-n-*, ali pa radi *k ∞ ' M 6* —, tako da so tudi *Daunii* prišli do svojega imena po rastlini lovor, ki raste v Italiji predvsem v obobalskih nižinah, kamor se sme uvrstiti Daunijo.

nenaglašenega *e-* (iz *a-* prejšnjih oblik radi iber. $a \in e$ BA § 3716) *Βεῦσος, Βυσσός*.

γ) Z **Eβεσος* je glasoslovno radi $b \in bh$ M 44 identično predgršk. **Eφεσος*, če spominja ženski spol mesta *ή *Eφεσος* na feminina imena drevja (*ή φηγός* etc.) in če je *Σάμορ-va* „**Eφεσος*“ = *Σμύρ-va* id. (s predgršk. -*na* T 209) sorodno s predslov. **(s)smale/ir-k-* > *smole/brk-* „Fichte, Tanne, Wacholder, Zeder“ Miklosich s. v. *smerkz*. Tudi *Amorges* „**Eφεσος*“ PW Realencycl. s. v. Ephesos 2787 morebiti iz **'Amoqγ-* < **'Amoqγ-* (*h-* < *s-* napram *σ-* < *ss-* < *s-* [**'Amoqγ-* komaj iz dobe pred *s-* > *h-* in *Σάμορ-va* iz dobe po *s-* > *h-*], kakor tudi v *Έλλοι :: Σελλοι*) iz **samq-r-g-* ($g \in k$) predslov. *smel/o/br-k-*, to radi paleoevrop.-maloazijat. menjavanja *media* $\in$ *tenuis*. Istotako nahajamo morebiti *s-* in *h-* v Hesych. *Σαμορία = Σαμορινία* „**Eφεσος*“ ($k \ r \in \theta$ cf. M 8 in T 184) napram **Aίμων-* v *Haemonion* id. PW Realencycl. l. c.; $k \ a \in ai$ cf. maloazijat. *Βαβα* $\in$ *Βαίβαι* etc. BA § 3716, T 210.

Poleg tega glej $k \ *(j)eb(h)-$ „abietineae“ > **Eφεσος* še dejstvo, da je najslavnejši boginji mesta **Eφεσος*, namreč **Αρτεμις *Eφεσία*, posvečena cipresa, ki ima slično kakor „abietineae“ iglasto listje — *h* čemur tudi spodaj § 6 bβ prvotni pomen „abietineae“ besede *κυ-παρίσος* cf. —, če tudi spominja *έφ-* v **Eφεσος* radi čebele na efeških novcih (čebela je sveta žival efeške Artemis) z $bh \in b$ M 44 na predgršk. plural **[e]b-r* „čebele“ v *Βρίσαι* „Nymphen, die den Aristaios die Bienenzucht gelehrt haben sollen“ ter z $e \in a$ in $b \in p$ na predlat. *apis* „čebela“ VA 55, 64. Morebiti se da izluščiti tudi iz *Σέμη* radi *Μεταποντίς = Σέμη*, ki iz **me + tap-* „abietineae“ § 7 ba, **(s)sūm-* ($ū \in \tilde{a}$ kakor etrušk. *ufle :: afle*) **(s)sam-* v prvotnem pomenu „abietineae“ ter tako dalje za **Eφεσος = Σάμορ-va* **(j)ebh-* :: **(s)sam-* v pomenu „abietineae, cupressus“. Sicer pa je najverjetneje, da je *Amorges* „**Eφεσος*“ z $u \in a$ identično s predslov. **(a)mar-* „abietineae“ v shr. *omor-a* „Fichte“ ($r \in l$ M 6, T 182 n. p. *ῥορίωνθος :: λέβωνθος*) jugoslov. *mol-ik-* spodaj § 7 bγ.

b) α) Z izpadom začetnega *(j)ā-* v **[(j)ā]b-ar* (*r*-plural kakor etrušk. *clen-ar* „sinovi“) cf. paleoevrop. **bar-u¹* „(Wald von) abietineae“ v pragerm. **baru-*, praslov. *borъ*, gršk. *βαρύ-ες* „*δένδρα*“ Hesych. S fe-

¹ Z $a \in o$ cf. alpin. in subalpin. **bora* ($r \in R \in rr$) **boi-ra* „legno rotondo, pedale“ REW 1214, Battisti Studi di stor. e lingu. 41 n. pr. livinallung. *borěšk* „bosco di conifere“. Semkaj tudi predskyt. *Βοροῦ-σχοι* „Volk in Sarmatien neben den Abikoi, Bewohner der Hylaia...“ PW Realencycl. s. v. Boruskoi.

minimim *-t(t)-* je podaljšano predlat. **aba^x[r]-a^xt-* > *abiet-* „Tanne“ ter **b[a]ru-tt-* iz **baru* v južnoital. *Bruttii* ($u \in e$) *Βρέττιοι* — začetni *ā^x* korena **(j)ā^xb-* „abietineae“ se še javlja v **Αβυστον* ($b \in p$) *Aprustani* „kraj v deželi Brutijcev“ iz **[j]ab-[a]r-u-st-* z lokalnim *-st-* kakor v predilyr. *Pirustae*, *Βάκυστα*, *Παρνοῦστα* etc. —, ki so prebivali v gorovju *Sila* (: predlat. *sil-va* „gozd“), poraščenim z drevjem „picea“; o brutijski smoli poroča [Dionys. XX 15]: „πασῶν ὧν ἰσμεν ἡμεῖς ἐδωδεστάτην τε καὶ γλυκυστάτην τὴν καλουμένην Βρεττίαν πίτταν“ PW Realencycl. s. v. *Bruttii* 910.

Morebiti bazira tudi nepopolna glosa *Βρεττία μέλαινα* . . . Hesych. na temni barvi iglastih gozdov kakor n. pr. češ. *černý les* „Nadelholz“. Radi črnega bora, ki pokriva na mnogih mestih otok *Brač*, nadalje semkaj *Brettia* ($e \in a$) *Brattia* na Jadranu. Slednjič tiči **br-a^xt(t)-* (> *Brattia* :: *Brettia*, *Βρέττιοι* :: *Bruttii* : *Brittiii*; $k u \in i$ cf. A 299 in T 201) „abietineae“ oziroma z $b \in p$ **pr-a^xt(t)-* id. morebiti tudi v britan. *Βρετ(τ)ανοί*, *Brittani* :: *Πρετ(τ)αν-*, kymr. *Prydyn* „Picti“ = ir. *Cruithin* iz **k^urt-* < **pr(i/e)t(t)-* s kelt. substitucijo *k^u* < *p* (kakor *planta* > stir. *cland*, kymr. *plant* etc.) A 294 radi $p > ph > h$ ter morebitno naslonitvijo na **k^urt-* „Gestalt“, če so veliki gozdovi antične Britanije Forbiger Handb. III 271 dovoljni dokaz za to etymologijo in če bazira morebiti tudi *Pic-t-i* v *Caledonia silva* (pr. tudi z lokalnim *-st-* podaljšano britansko narodno ime *Boresti* : alpin. **bora* p. 931) istotako na paleoevrop. **pik-* „abietineae > pix“, h čemur § 6 bγ cf.

β) Najbrže semkaj tudi predrom. **br-en-ua* „Lärche“ v Alpah, izvedeno z etruško-ret. *-ua*-končnico § 10 b s. v. *μασχάλη* iz z *-en-* podaljšanega **br-en-* ($b \in p$) ligur. *Pren-icus* mons (kakor n. pr. etrušk. *araθ-en-*), ter predalb. **brad-* > *breδ-* „Tanne“ s femininim *-d-* (: predgršk. *σεμι-δ-αλις* :: predlat. *simila* etc.), ki je radi $d < i \in t > t(t)$ identičen s *-tt-* v **bra^xtt-*. Isti, vendar aspirirani M 44 *-th-* > semit. s substitucijo *-p-* nahajamo v predsemit. **burāp-u* „cupressus“ — LXX tudi: „πεύκη, πίτυς, ἄρκευθος“, Hi. „abies“ — (> aram. > gršk. *βράθυ*); predsemit. **burāpu* se ponavlja z $b \in p$ in $u \in a$ v predgršk. *κν-πάρισσος*, predlat. *cu-pressus* s **ko/u-* „fructus, bacca“ kakor predgršk. *κν-αμος* „bacca lupi“ T 219, *κό-μαρον* „arbose“, *ἄ-κν-λος* „gland comestible du chêne“ etc. spodaj § 10 b s. v. *μόρτος*; k -*tš*-formantu drevesnih imen cf. M 2. S *κν-πάρισσος* primerjajo tudi predsemit. **ku-pr-* „Nadelholz“ — cf. asyr. > hebr. *gopher* Gen. 6, 14 — > „Pech“ > „Erdpech, Asphalt“ v asyr. *kupru*; iz **ku-pr-* „fructus abietinearum“ > *pix* > *tus*“ morebiti tudi etrušk. **ā-kaphr-* > **acarr-* (z etrušk. *ph* >

$f > h) > \text{lat. } acerra$ „Weihrauchkästchen“ z etrušk. $u > \varnothing$ v nenaglašenem zlogu.

γ) Z -d-formantom cf. k $*(j)\check{a}^x_B-$ ($B = b/p$) „abietineae“ $*\check{a}^x_{Bu}/od-$ v $\text{'Iá}\nu/\theta\epsilon\varsigma$ ter z $(j)\check{a}^x > \theta$ predskyt. $*bud-$ „abietineae“ v Βονδῖνοι , o katerih poroča Herodot IV 109, da $\varphi\theta\epsilon\iota\varrho\sigma\tau\alpha\gamma\acute{\epsilon}\nu\sigma\iota$ „žive od sadeža $\varphi\theta\epsilon\iota\varrho$ «Frucht einer Fichtenart»“. Z -n-formantom je podaljšano $*(j)\check{a}^x_{b-un-}$ v predgal. *Abnoba* „Schwarzwald = *Nadelwald“ < $*\check{a}b[u]n-$ napram $*[a]b\acute{u}n-$ v predgršk. $\beta\acute{o}\nu\eta$ „πεύκη“ Hesych. Z -i-kakor predlat. *lar-ix* etc. cf. $*(j)ab-i-k-$ „abietineae“ v predskyt. $\text{'A}\beta-\iota\kappa-\acute{\iota}$ „Γλαία“ — iz $*ab-i-$ v predgršk. $\acute{\epsilon}\beta-\iota-\nu$ „ἐλάτην, πεύκην“ —; a- je odpal v predgerm.-predkelt. $*bik-$ „pix“ > stnord. *bik*, stir. *bí* — če ne iz lat. *pix*! — ter z $b \infty p$ v staroevrop. $*pik-$ „pix“ > lat. *pix*, lit. *pikis*, gršk. $\pi\acute{\iota}\sigma\sigma\alpha$ < $*pikja$, stcslov. *pěklě*.

c) Menjavanje $t \infty ss$ v $\text{Μεταπόντιον} :: \text{Μεσάπιοι}$ je ali substitucija p -glasu s t oziroma ss , ali pa najbrže alternacija $t(t) : t(t)h$ (< $\tau(h) < \theta \infty \vartheta > s :: s > s's >$) $st : ts$, h čemur poleg materiala v M 19 še predilyromesap. $\Delta\epsilon\nu\theta\epsilon\lambda\eta\tau\alpha\iota :: \text{Denseletae}$; $\Delta\alpha\varrho\theta\acute{\omega} :: \Delta\alpha\varrho\sigma\iota\omega;$ $\Delta\alpha\sigma\sigma\alpha\rho\acute{\eta}\tau\iota\omega :: \Sigma\epsilon\sigma\alpha\rho\acute{\eta}\theta\iota\omega$ ($k d \infty t \infty th$ v predilyr. kakor n. pr. *Dardania* :: $*\Delta\omicron\varrho\tau\alpha\nu\alpha :: \Delta\omicron\varrho\theta\acute{\alpha}\nu\alpha\iota$ cf. Jokl Eberts Reallex. s. v. Illyrier 48) Kretschmer Einleit. 265, ki razlaga $th : ss$ iz idg. k ; predtrašk. $\text{Μεταμυριανοί} :: \text{Μεσάμυριανοί}$; predlat. $*theik-$ > $*fecatum ficus$:: predgršk. $\sigma\acute{\upsilon}\kappa\omicron\nu$ etc. BA § 400 sqq. Pri oblikah na grškem teritoriju je upoštevati tudi $t\check{s} > \text{dial. } \sigma(\acute{\sigma})$ oziroma $\tau(\tau)$ n. pr. $\sigma\acute{\upsilon}\kappa\omicron\nu : \tau\acute{\upsilon}\kappa\omicron\nu$, kar pa mislim, da ne velja za $\text{Με-ταπόντιον} : \text{Με-σάπιοι}$, če $\text{Με-σάπ-} :: \text{Με-ταπ-}$ k predlat. *sap(p)inus* „Art Tanne oder Fichte“ :: predlat. *tibulus* „pinaster“, o čemer spodaj § 7.

d) Formant -nt- v $\text{Μέταπον} > \text{Metapontum} > \text{Μεταπόντιον}$ predstavlja po mojem mnenju lokalno končnico, ki je sestavljena iz etrušk. adjektiv- > lokalnega -n(n)- n. pr. *Ravenna* ter iz etrušk. lokativnega -t(h)- n. pr. *spureθi* „in urbe“, *municlet* „in habitaculo“, *uθniaθ* „in arca“, *avaiθi* „in cella“, *clθi* „in cella“, *Nepe* :: *Nepete* etc.; krajevno ime v lokalu je tako pogost pojav, da mi za to ni treba navajati vzgledov. Ravnotako Τάρα-ντ- „(ob reki) *Tara* > Tarent“, Kretschmer Glotta XIV 88 ff. suponira „zum Fluß *Tara* gehörend“; predilyr. *Malu-nt-um* „(na) gori (: predalb. *mal*)“; $\Sigma\iota\pi\alpha > \text{Sipo-nt-um}$ (če $\Sigma\iota\pi\alpha$ ne iz $*\Sigma\iota\pi\alpha[n]$ radi *Verzo : Verzan*, genet. *Verzantos*!); predgršk. $\Sigma\acute{\alpha}\mu-\nu\theta-\omicron\varsigma$ „(na) višavi“ :: $\sigma\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma$ „ὕψος“, Kretschmer l. c. 105 „auf oder an einer Höhe gelegen“; $\Sigma\nu\rho\acute{\alpha}\chi\omicron-\nu\tau-$ „(am) *Συράχῳ*-Sumpf“ (: z etrušk. -ax iz $\Sigma\nu\rho\alpha$ „Tochter des Archias, Gründers von Syrakus“); Sal(l)u-nt-um „(in) *saltu*“. Sicer pa nahajamo tudi v predilyr. le -t-

v lokalnem (ali vsaj v adjektivnem!) pomenu — n. pr. *Iader* > lokal. **Iader-t*? > *Iadert-inus*, poznolat. fl. *Naren-t-o*, 'Ορορτίον :: *Naron*; *Ab-sor-t-ium* :: 'Αψωρος, *Curicum* „urbs“ :: *Curic-t-a* „urbs > insula“ kakor *Arba* „urbs, insula“ —, ki se zlije s krajevnim -*n(n)*- (*Παριέννα*, **Αρβαρον*, *Nedinum* : ethn. *Neditae* etc.) v krajevni -*nt*-.

§ 7. K analizi *Mé-ταβον*¹ :: *Με-σάπιου*¹ (*Messāpus*¹) — kar se po navadi izvaja iz idg. **me-t/dh-* „medius“ + **āp-* „aqua“ — in k prvotnemu pomenu korena **t/ssā**_B (*B* = *p/b*) „abietineae“ cf.:

a) *Thebae Lucanae* = *Mé-ταβον* [Cato HRR 70, fr. 68] Steph. Byz. s. v. Θήβη (... ὀγδὸν Ἰταλίας...), Gruppe Griech. Mythol. u. Religionsg. 3683, če je to ime ljudskega izvora, a ne prenešeno iz Grčije. K *t ∞ th* v *Mé-ταβον* :: *Thebae* cf.: predmesapoilyr. *Tarentum* :: *daranθoa*, *Scirtari* :: Σκιρτάτα, *Butua* :: Βουθούη, *Gentius* :: Γένθιος, *Boutrωτός* :: Βουθρωτός, *Ditus* :: διτхайи, *Dalmatae* : *dalmaθoa*, *Petale* :: Πεθάλα, *Titurisa* :: Τιτόρα, *Teuta* :: Τευθίς etc. Jokl Eberts Reallex. s. v. Illyrier 48, Krahe Alt. balkanillyr. geogr. Namen 85. K *ā ∞ ē* v *Mé-ταβον* : *Me-ssāpus* :: Θήβη cf. zgoraj § 2. Pr. še tudi morebiti *ā* (: *ai*) :: *ē* v predmesapoilyr. *Dassarētae* :: Δαισιτιᾶται (*ā ∞ ai* kakor *Μα(ι)ζαῖοι*, *Dera(e)mistae*) :: *Dēsitiates*. Težje je najti paralele k prefiksu *me-* v *Mé-ταβον* : *Με-σάπιοι* :: *Thebae*. Pr. vsaj deloma predmesapoilyr. *Mandetrium* :: *Andetrium*; **Me-tubarris* (*Metubarbis*) „Sumpfgegend in Pannonien“ :: (*rr* < *R ∞ r*) Σύβαρις „Quelle in Achaia“, *τύβαρις* „Sumpfeppich“, morebiti *Mé-τονυλον* „auf zwei Gipfeln gelegener Ort“ :: (*l* :: *l* > *ll*) Τονύλλον „mons“ VZ 287? Nadalje cf. predtrašk. **ma-* v: *Magaris* :: *Egerica* :: -*ger-*; *Mé-tιζος* :: -*διζος*; *Mé-δεκα* :: Δεκε-; *Μό-καρσος* :: *Carsium* -*καρσις*; *mi-dne* „vicus“ :: -*δινα* (*i ∞ ā* IT 81) predgal. -*dūno-* etc. IT 129. K *m*-prefiksu v drugih paleoevropskih in staroprednjeazijatskih jezikih cf. spodaj § 10 a—b, kjer se tudi omenja *m(a*)*-prefiks pri drevesnih imenih: *Mé-ταβον* :: *Με-σάπιοι* bazira namreč na **me-tab/p-* :: **me-ssāp-* „abietineae“ v predlat.

¹ Prvotno kalabrijski *Me-ssāpi* so se morebiti imenovali tudi **A-tābi*, če izhaja veter *Calaber atābulus* iz narodnega imena **Ata-bu(lu)s* (kakor grški *ἰάπυξ* < *Ἰάπυξ*); o tem vetru poje Horat. [Sat. I 5, 78] Nissen I 389:

incipit ex illo montes Appulia notos
ostentare mihi, quos torret atabulus.

Vokal *a-* v *atabulus* je ali prefiks *a-*, o čemer cf. obširno M 9, ali pa spada h korenu in je v *Thebae* :: *Mé-ταβον* *Me-ssāpus* odpal kakor zgoraj § 2.

tibulus „pinaster“ :: (ĩ ∞ ǣ kakor v *Sila* : *silva* :: *saltus* etc. M 41) *sap(p)inus*. Morebiti spada semkaj tudi slov. *Kronovo* :: **Mo-kronovo* (> *Mokronog*) iz predilyr. **Kran(n)ava* :: **Ma-kran(n)ava*, če k ligur. *Cranav-is* „Cranves, dép. Haute-Savoie“, predgršk. *χαράνα* „Quelle“ (*ǣn'n* ∞ *a'n*) predalb. *kron-* id.

b) K pomenu „abietinae“ korena *lāb- :: *tsāb- v Με-ταβόνιον :: Με-σάπιος Me-ssāpus cf.: ab

α) K *tš^xB- „abietinae“ cf. predlat. *tibulus* — Plin. 16, 39: *Pinaster... Eisdem arbores alio nomine esse per oram Italiae quas tibulos vocant plerique arbitrantur* —, ki po mojem mnenju ni sorodno s predlat. *tifata* „iliceta“; *tifata* najhitreje s t ∞ s M 19 (n. pr. predarm. *thuz* :: predgršk. *σῆξον* etc.) in ei ∞ ū T 202 (kakor **theik*- > **fēcatum* *ficus* :: *σῆξον*) k predlat. **sūf*- > *sūber* „Korkeiche“ (: berber. *t-a-saf-t* „Ballotaeiche“), rom. **sōber* (tudi **sīber*? REW 8357?) z *ū/ō* iz *ō* ali *e/au*. Vokal *ī* v *tibulus* — k -*l*- cf. predlat. *viola*, *insula* :: predgršk. *ἰών*, *νῆσος* etc. — iz *ī* ali *ei* se čredi z *ā* kakor n. pr. *Sīla* : *sīlva* :: *saltus*, etrušk. *Titienses ab Tatīo* etc. M 41; vmesna stopnja med *ā* in *ī* je *ē*, tako da je *ā* :: *ī* rezultat menjavanja *ā* : *ē*, o čemer v predmesapoilyr. zgoraj § 2, 4 b cf., in *ē* :: *ī*, h čemur pr. iz predmesapoilyr.: *Denda* :: *Dindari* (: *Dando*?); *Separi* :: *Σιπάροντρον* (: *Sapua*?); *Σετονία* :: *Situa* (: *Σατίων*?); *Βρεττίοι* :: *Brittii* (: *Brattia* poleg *Bruttii*); *βρενδον* „*ἐλαφον*“ :: *Brindia* (: Hesysch. [s. v. *(α)ραῖς] .ραῖς „*ἐλαφος*“ = **βρένις* z *nd* > *n* kakor predalb. *brin*-?; cf. tudi *u* v *Brundisium*) etc. Krahe Alt. balkanillyr. geogr. Namen s. v. Radi *ī* ∞ *ā* in *t* ∞ *ss*, h čemur obširno M 19 ter zgoraj § 6 c cf., stavim k predlat. *tibulus* „pinaster“ iz **tš*B- „abietinae“ še sledeče *(s)šāp- id. < *(t)šāp < *s/sāp- z *ā'p :: *ap'p in kontaminacija -ap-:

β) αα) Predgršk. Σαπυς-ελάτων „gora v pokrajini Argolis“: -ελάτων je lokalni kolektiv k ἐλάτη „sapin“ kakor δαφνών „Lorbeergebüsch“ k δάφνη etc., -υς- v *Σαπ-υς- kakor Ἀμφρ-υς-ος (: *ἄμφρ- „Kermeseiche“ T 198) etc. je predgršk. lokalni formant -υτς-; -ελάτων je torej grška prestava predgršk. *Σαπ-υς- s gršk. σ- iz ss- napram ss- < s- :: s- v sledečem:

ββ) Predlat. *sap(p)inus* „Art Tanne oder Fichte“ in predgal. = ligur. *Sapaudia* > *Sabaudia* > *Savoja*, *Savoie*, ki je izvedeno s predgal. ligur. *p ∞ P* > *pp* (cf. *Bononia*, *-bona* :: *Bonna*, predkelt. *mello-* „collis“ :: ligur. *Blustie-melus* mons etc. VZ 266) iz predrom. **sapp-* (> frc., prov. *sap* „Tanne“) poleg predkelt. **sap-* > **sak-* (s substitucijo *p* čez *k*^u, ker je kelt. *p* prešel v *h* A 294) > **sap-* v korn. *sib-uit* „abies“, kymr. *syb-wydd* „Föhre“. Formant *-aud-* v *Sap-aud-ia* (kakor v pred-

gal. *Bagaudae* etc. Holder I 283?) je pač identičen z *-aud-* :: *-ō/ūd-* v **lāpaud-* > *Apūlia* (poleg *Appulia* kakor **ssap(p)-!*) :: *lāpulodes* etc. zgoraj § 1 sq.

Semkaj z *ā* ∞ *ē* tudi **(s)sep-* „abietineae > pix > unguentum“ v *Seplasia* „forum Capuae, in quo plurimi unguentarii erant“, če se je tukaj prvotno prodajalo kadilo ali maža iz smole; vsaj izraz *fraus Seplasiae* izvira od tod, da so mešali s smolo drevesa picea — in sicer z belimi zrni, ki se nahajajo v smoli — kadilo PW Realencycl. s. v. Fichte 2268. Beseda *Seplasia* iz **sep-l-*, h čigar *-l-* zgoraj § 7 ba *tibulus* cf., kakor spodnjeital. krajevna imena *Canusium*, *Genusium*, *Venusia*, *Bandusia*, *Brundisium* etc.; k lokalnemu *-as-* pr. še Trombetti Arh. arb. III 97. Slednjič iz **ssapsn-*, ki je podaljšano z genetiv. > adjektiv. > femininim *-n-* T 209 iz **(s)sap[ā̃]s-* — cf. zgoraj *Σαπν* oziroma feminini formant *-s(s)-* kakor zgoraj § 6 a γ v **Eφεσος* —, tudi **ssasnā* v predsl. *sosna* „abies, Fichte, Föhre“ ter v predgršk. **i-σασα* „pix“ > *ισάσαν* „ισάνιον, ῥήτινν“ Hesych., h čigar *i-* T 247 cf. Ker prehaja v grščini *psn* v *phn*, je izpad *p* pred *sn* že paleoevropski. Ohranjen je *ps* morebiti v predgršk. **sāps-* „abietineae > pix“ > **ήψ-* > **ή ψ-* (*ή-* se istoveti s členico *ή!*) > *ή ψάγδας*¹ > *σάγδας* „das in Asien aus picea gewonnene, sehr weiße Harz > *είδος μύρον* Hesych.“ — kakor zgoraj *Seplasia* „*pix > unguentum“ —; *h-* iz *s-* napram (*s* ∞ *s* >) *ss-* > *σ-* v *Σαπν-ελάτων*, če **ήψ-* ne brže iz **jāp-[ā̃]s-* zgoraj § 1 sq. obravnavanega **(j)ā̃^xB-* „abietineae“. Isti *i-*-prefiks kakor v *i-σάσαν* nahajamo tudi v bašk. *i-zai* „sabin, pin“, če ni ta beseda romanskega izvora in če iz **i-zah/b-* s *h* < *f* < *ph* ∞ *p* (v predlat. *sap(p)inus* etc.) oziroma s *[p]* ∞ *p* čez *b* (> *0*) ∞ *p* kakor bašk. *alper* ∞ *auher*, *pullum* > *ollo*.

γ) S prehodom labialna eksplosiva :: labialni nosnik IT 103, t. j. *p/b* ∞ *m*, cf. k **ssā̃^xp-* „abietineae“ paleoevrop. **ss(ā̃^x)m-* id. v predsl. **smale/ir-k-* — *-k-* kakor v predlat. *lari-x*, *pi-x* :: predskyt. *Ἀβι-κ-ή* etc.; *a : e : i* kakor v *Brattia* :: *Brettia* :: *Brittii* etc. § 3 a — > *smo/e/ir-k-* „Fichte, Tanne, Wacholder, Zeder“ poleg **ss(a)mōr-* v *Σάμορ-va* = *Σμόρ-va* „*Eφεσος*“ zgoraj § 6 a γ z istim pluralnim *-r-* kakor zgoraj § 6 a β **[(j)ā̃]b-ar-u* „(Nadel)wald“. *Amorges*, *Morges* „*Eφεσος*“ iz **(')Auoqγης* s *h-* iz *s-* praoblake **samōr-g-* (napram *ss-* v **ssa^xm-* > *Σάμορ-va*!) zgoraj § 6 a γ, če ne verjetneje iz **amōr-g-* radi predsl. **amar-* > shr. *omora* „Fichte“, ki iz plur. **(j)ā̃^xB-ar-* (> staroevrop.

¹ -gd- iz -kt- kakor maloazijat. *Kru-* :: -γδ- Sundwall ENL 117 in k predarm. *kathn* „Milch“ etc. BA § 492.

*baru „(Nadel)wald“ § 6 b α) kakor *ssā^xm- „abietineae“ iz *sā^xB- id. Sufiks -g- v (A)morges — kamor tudi spodnjeital. Μόργητες — napram -k- v *smør-k- radi media ∞ tenuis | kakor v Γαλάβριοι :: Calabri etc.

δ) Z „abietineae > pix“ slednjič predbaltoslov. *sm-al-ā „pix“ (> slov. smola „Pech, Harz“, lit. smalà „Teer“), čigar -l- kakor zgoraj § 7 b α v tibulus. Med s in m v *ss[ā^x]/m- izpali ā^x-vokal je najbrže še ohranjen v predgršk. Σῆμη, če k *ssā^xm- „abietineae“ kakor Με-ταποντις = Σῆμη k predlat. tib-ul-us „pinaster“. K *tsā^xm- > *ssā^xm- morebiti tudi alpin. sing. *(t)sum- „abietineae“ :: plur. *(t)sim-[ā^x]r- id. v *(t)sūn-dr-a (nd < md!) „pinus mugo, pinus montana“, *tsimr-u „cembro“ Battisti Studi di stor. lingu. 42. K ā :: ū :: ĭ v Σάμορ-va :: Σῆμη, *(t)sum-dr- > *(t)sundra :: *tsimr-u cf. Brattia :: Bruttii :: Brittii ter etrušk. afle :: ufle poleg predgršk. Τυνδαρ- :: Τυνδαρ- etc. VZ 270 sqq.; (t)s iz s's < s ∞ s, h čemur M 7 cf. Nejasno mi je slat. cozymbrum (< *xo-ζύμβριον?) > ags. cursumbor „Weihrauch“; komaj iz *ku-(t)sum^r- s ts ∞ ζ kakor σικα :: ζακυνθίδες, ko- kakor π-πάρισος :: *burāpu § 6 b β in z „abietineae > pix > tus“. -dr- v *(t)sun-dr-a kakor v predgerm. -dr- n. pr. stvn. affol-tr-a „Apfelbaum“ etc. IT 129.

§ 8. Prvotni pomen „abietineae“ v Θήβη = Με-ταβον : Με-ταπόντιον (A-tābulus) :: Με-σάπιοι, Me-ssāpus bazira poleg *tā^xB- :: *(s)sā^xB- „abietineae“ v § 7 b še na sledečem:

a) V okolici bojotskih Θήβαι raste „picea“ PW Realencycl. s. v. Fichte 2268.

b) Με-ταποντις, prejšnje ime kar. otoka Σῆμη, najbrže iz *tab- ∞ *ssām- „abietineae“ radi Poseidonovega kulta Gruppe Griech. Mythol. u. Religionsg. 258; Poseidonu posvečeno drevo je ἐλάτη etc., o čemer sub c cf.

c) Na Balkanu je več gora z imenom Με-σάπιον: tako v Bojotiji, na Euboji in v Pajoniji — poleg tega cf. s p ∞ b Με-σάβα „mesto v Kariji“, Με-σάπεια „kraj v Lakoniji“, Με-σάπια = Βοιωτία, Με-σάπιοι v Lokridi, Με-ταπα „kraj v Aitoliji“, Με-τάπιοι v Elidi, Με-ταποντις = Σῆμη in slednjič na Kreti potok Με-σάπιος iz *ssap- „abietineae“ kakor borē id. > rus. potok Borovenka; ravnotako morebiti tudi reka Bradanus pri Metapontu k predalb. *brad- > bred- „Tanne“ ter bityn. Ἐλάτας „reka“ iz ἐλάτη —, ki jih je najlažje izvajati iz *me-t/ssāp- „abietineae“; Με-σάπος je tudi ime Poseidonu (?) in dvema njegovima sinovoma (Bojočan, Etruščan) Gruppe Griech. Mytholog. u. Religionsg. Index. 1820 s. v. Messāpos in na bojot gori Με-σάπιον leži eno izmed najznamenitejših svetišč Poseidona l. c. 68. Po mojem mnenju se da *Με-σάπ(ι)ος = Ποσειδών razlagati

iz dejstva, da *ssap- pomeni „abietineae“ in da so „abietineae“ — predvsem ἐλάτη — posvečene Poseidonu, h čemur cf.:

α) Ἐλάτης „priimek Poseidona v Atenah“ iz ἐλάτη „sabin“.

β) φελατίνη po ἐλάτη, ki je sveto drevo Poseidona, boga Elateje Gruppe Griech. Mytholog. u. Religionsg. 748. Tudi πίτυς je posvečena Poseidonu Murr Pflanzenw. i. d. griech. Mythol. 116, Gruppe I. c. Sachregister s. v. Fichte.

γ) Slednjič pr. še Poseidonov priimek Ἀσφαλ(ε)ῖος, če iz ἀσφαλής „ferme“ + *a-sph-al- „abietineae“ < *ss[ǣ*]ph- s h po M 44, h čemur pr. ἀσφαλ-τος „abietineae > *pix > bitume, asphalte“.

§ 9. a) V §§ 1—5 rekonstruirano *(j)ǣ^xB- > *B- „abietineae“ je sorodno s *tǣ^xB- :: *(t)sǣ^xB/m- id. § 6—8; vmesna stopnja je *lǣ^xB- id. Interdental θ v √θǣ^xB- „abietineae“ prehaja v nenaglašeni, zato lenirani stopnji v l, iz česar z l > j > 'T 197 *(j)ǣ^xB- id. (torej t ∞ 0 kakor v tabula [bh ∞ b] ἄβαξ etc. l. c. 199 sq.), za naglasom v θ > τ > t(t) :: th, pred naglasom pa v s :: s > s's > st, ts. K dental :: s-glas :: likvida cf. M 18:

predarm. thuz „ficus“ < *thug(h)- :: predgršk. σῦκον :: mingr. lugi.

predslov. *t(j)udjv :: *stjudjv :: ljudv „populus > publicus > alienus“.

predslov. tyky = predrom. *tūcc- = predtrašk. τουτάστρα (l. *τονκα-στρα) :: predgršk. ζακ-υνθ-ιδ-ες :: predgršk. κο-λοκ-ύνθ-η s κα- „fructus“ § 10 b s. v. μύρτος.

predtrašk. κτίσται „... οἱ χωρὶς γυναικῶν ζῶσιν“ :: predgršk. κέστερ „νεανίας“ :: etrušk. a-cale „Iunius“ (k ∞ kh) predslov. cholste „caelebs“.

predarm. kathn „mleko“, predgršk. redupl. (γάλα)-κτ- :: predlat. caseus :: predgršk. γάλα(-κτ-), predlat. colostrā etc.

√θob(h) „albus“ > predslov. topol- „populus alba = lat. albarus“ :: ἀσφό-δελος¹ „albucus“ :: ἀλφός :: ἀφύω „être ou devenir blanc“.

K dental ∞ likvida pri √θB „abietineae“ cf. M 13 ter predvsem Θήβη = Μέ-ταβον = (ǣ/ě ∞ ū) Ἀ-λύβας id., tako da imamo tudi pri *me-ssǣ^xp- alternacijo t :: ss :: l v: Μέ-ταβον = Μέ-ταπόντιον = Θήβη id. :: Με-σάκτιοι :: Ἀ-λύβας „Μέ-ταβον“.

b) K *lǣ^xB- „abietineae“ cf. pluralni *lep(e)r- v bašk. *lepher- > leher „pin“ > ler (> otok Αἴρων) — k p ∞ ph > h cf. bašk. alper :: auher

¹ K *ǣsp- „albus“ tudi predslov. *ǣs- (< *ǣps-) > a/os- „Silberpappel, Zitterpappel, Espe“, predstvn. aspa „Espe“, predbalt. *apsā/ē id.; s *-kar- „niger“ — cf. predgršk. ἄ-καρον „τρυφλόν“ — je sestavljeno predslov. oso-kor- „Schwarzpappel“.

ter etrušk. $p \propto ph > f > (h)$ n. pr. *capat-* :: *cap/fat-* > *cahat-* BA § 224 —; brez aspiracije M 44 pr. predgršk. **λεπρ-* „abietineae“ v *Λέπρεον*, kjer je pokopal *Ἡρακλῆς Πενκεύς*, *παρὰ πένυνης δένδρω*“ Buneja Roscher Lex. s. v. *Peukeus* 2174, nadalje v otoku *Λεπρία* pri *Ἐφεσος* (< *(j)ebh- „abietineae“ § 6 aγ) ter v *Ἀ-λόπη* „Ἐφεσος“ (k l :: 0 v *Ἀ-λόπη* :: *Ἐφ-εσος* cf. M 12, T 197) in *Ἀ-λύβας* „*Μέ-ταβον*“ brez pluralnega -r.

c) Na podlagi alternacije $b \propto \delta > w$ — cf. *Βάκχος* :: *Ἰ-[f]ακχος*; lyk. *kupa* „Grabhöhle“ ($lp \propto pph > fff$ predrom. **cuff-* „Höhle > hocken, schlafen“ REW 2351?) :: *kuw-* „einschließen“; lyk. *i-sba-zi* „σορός“ :: kar. *σουα* „τάφος“; maloazijat. *Ασπενδος* :: *Εστφεδ-ινως*; lyk. *επττ-* :: predgršk. *αὐτός*; predtrašk. -*δαπα* :: -*dava*; predgršk. *θεσπ/φ-* :: **θεσφ-* > *θεός*; etrušk. *lep-* :: *lev-*; predrom. **lappar-* : ligur. *λεβηροίς* :: iber. *laur-ex* etc. M 33, T 190 — cf. **lāw-* „abietineae“ z *ē*-prefiksom v **ē-lew-* > predarm. *etevin* „Zeder“, predslov. *έλου-υόβ* „Wacholder“ ($e \propto a$ kakor etrušk. *clenar* :: *clan* etc. Herbig Kleinasiat.-etrusk. Namengl. 30) **e-law-* v **w-e-law-ij-* (k w- cf. VA 56) > maloazijat. reka *Ἐλαιος Byleum* „Ἐλάτας < ἑλάτη «sapin»“ ($e \propto a$; cf. tudi *a-* v *a-tabulus* :: *ἄ-σφ-αλ-τος* :: *Ἀ-λύβας*, *Ἀ-λόπη* etc. M 9) **a-lōw-* (z *ā* < *ō* kakor *κασαλ-βάς* *κασωρίς*, *κράννα* :: **κρονν-* > *κροῦναι* etc. T 189; cf. tudi *Ἀ-λόπη* § 9 b) v *Ἀλω[f]-εύς* „Poseidonov sin“ > *Ἀλωάδαι* „velikani < „veliki kakor smreka“ — pri Homerju je *ἑλάτη* ... *οὐρανομήκης* —, zato se imenuje njihova sestra *Ἐλάτη*. S femininim -t- je podaljšano *(w)e-lau-t- > predgršk. *ἐλάτη*¹ (*φελατή* § 8 cβ) „sapin“, *Ἐλύτιος* „Ποσειδῶν ἐν Λέσβῳ“ Hesych., če ta priimek radi Poseidonu posvečenega drevesa *ἐλάτη*; k femininemu t-formantu (prein sufiksu!) cf. T 239 sq., k *au* > *ā* :: *ū/ō* cf. etrušk. *aufle* :: *afle* :: *ufle*, predgršk. *Ραῦκος* > *Ράκιος*, *κασάρα* :: *κασαλ-βάς* :: *κασωρίς* T 216, 189.

§ 10. V §§ 1—9 smo izvajali imena japodo-japygijskega Metaponta: *Θήβη*, *Thebae*, *Μέ-ταβον*, *Με-ταπόντιον* (:: *Με-σάπιοι*) :: *Ἀ-λύβας* (: *Ἰάπυδες*, *Ἰάπυες*) iz **ḡāp* „abietineae“ — čigar *ḡ* za naglasom v *zT* : *t* in *p* v *zP* > *zpp*, pred naglasom v *sz* oziroma *wz* in v nenaglašeni poziciji v *l* oziroma v *p* > *b* prehajata, torej **zTb* (: *Μέ-ταβον*) ∞ **szP* (: **sappo-* v predrom.) ∞ **lwz* (: predslov. *έ-λου-υόβ*); iz *P* = *pp* v sekundarno nenaglašenem položaju *p* in iz *s* v sekundarni poziciji za naglasom *sz* > *s's* > *ts* > *ss*, iz *l-* se razvije čez *j-* > alternacija *l* ∞ *0-* T 197 —, v naslednjem še par besedi o *m(ā)*-prefiksu v *Μέ-ταβον*, *Με-σάπιοι* etc.

¹ *ἐλάτη* ne spada k nvn. *Linde*, ki iz **lim-th-* k predkymr. *llwyf* (*m* ∞ *ph*) predslov. *lipa*.

a) Poleg *Μέταβον* napram *Θήβη Thebae* id. ∞ *Ἀ-λύβας* id., pred-ilyr. *Mandetrium* napram *Andetrium* etc. zgoraj § 7 a, *Μεταποντίς* :: *Σύμη* zgoraj § 7 b δ, 8 b in morebiti *Μέταβος* „sin Sisypha“ :: **Σί-τυβη* > *Σίτυφος* (: etrušk. *tupi* „*πέτρα“ [u ∞ a] kar. *ταβα* id. M 5) cf. predvsem *māx-* v drevesnih (*Μεσάπιοι* k *sappīnus* „Art Tanne oder Fichte“! in rastlinskih imenih spodaj s. v. **ma-cēsne* etc. Sicer pa nahajamo *ma-* v alb. *ma-fēs* :: *thes*, *ma-stáp* :: *stap* etc. spodaj; morebiti v lit. *mā-daras* „Verächtlichkeitsausdruck für schlechte Arbeit“ :: *daraũ* „machen, tun“, *ma-gila* „Göttin des Zornes, der Pest, des Todes“ :: *giltinė* „Tod“.

V Mali Aziji cf. k *m*-prefiksu razven zgoraj v § 7 a in spodaj v § 10 b obravnavanih slučajev še: *Μαδνασα*, *Μεδνασα*; *Μα/ε-γαρσος* :: *Γαρσα*, *Μυ-γισσος* :: -γισσα (*γισσα* „λίθος“), *Κισσος*; **m-akzza* : **akzza*; **m-arza* : **erze*; **m-rbbe* : **t-rbbe* etc. Sundwall ENL s. v. Iz Ibero-baščine in Libyoberberščine pr. BA § 354 sq., T 238, Trombetti Lingu. basc. 60 n. pr. iber. *Ma-grada* = afrik. *Me-gradī* = berber. plur. *i-m-građ* „collo“ etc. Laoust Mots et choses berbères 494 navaja rastlinska imena z *m-* n. pr. *mamlal* „marguerite“, *muasfal* „lise-ron?“, *mulbina* „euphorbe“ etc. Iz kavkaškega teritorija cf. geografska imena kakor *Me-tasoris* :: *Tassirus* IT 130. *Ma-* v *Μα-ζεβς* „Ζεὺς παρὰ Φρυγί“ Hesych. najbrže k gršk. *μα* „particule affirmative“ = stind. *sma*; *mu-* v **sumer*. > asyr. *mu-sukkannu* „Palme“ :: (*sumer*. *n* ∞ *l* n. pr. *udun/l*) asyr. > gršk. *σοῦκλαι* „φοινικοβάλανοι“ Hesych. najbrže k *sumer*. *ma* „Land“ oziroma *mu* „Baum“. Ničesar nima opraviiti z *m*-prefiksom semit. *m*-prefiks, ki se je razvil iz interogativa *mā* Brockelmann Grundr. 375. Prefiks **mā/ō-* v slov. *ma-kleně* etc. vežejo z idg. **mē* „ne“; če je ta prefiks sploh idg., bi ga najraje identificiral z demonst. *m-*, ohranjenim v stind. *a-mu-* „jener“. K vzgledom v § 10 b pr. deloma tudi Oštir Vorgriech. *μῶλν* § 6 v Schrijnen-Festschrift

b) Predgršk. *ἀμνγδάλη* „amande“ z *a-* in *d* :: *r* M 13 iz *μύκηρος* „noix“ :: (*ē* ∞ *a*) *κάρυ[σ]ον* (*k* ∞ *l* M 6) *ἄρυ[σ]α* (*u* ∞ *ā/ēi* T 227) predlat. **carāl/ēis-na* > *carīna* „Nußschale“, predsllov. *orēchъ*, predlit. *riešas* (*r* ∞ *R* > *rr*) predalb. *aře* (*a* ∞ *u*) bašk. **khurr-* > *hur* „noisette“. Iz **mō-rā[i]š-kl-* — k *āi* : *ā* cf. T 210 — tudi predlat. *moracia moracillum* „nux dura“ z etrušk. *[s]k*, o čemer sub *μασχάλη* cf.

Predsllov. **ma-cēsne* „Lärche“ s -*sn-* napram -*šn-* > -*[x]n-* :: (*ai* ∞ *ō* T 227) predgršk. *κῶνος* „(pomme de) pin“, *κόννος* „zapfenartiger Ohrenschmuck“, *κόνναρος* „Tanne?“ (*ō* ∞ *ē*) predgerm. **kēn-* „Kien“ z gršk. in germ. -*sn-* > -(*n*)*n-* ali predgršk. *[s]* T 249.)

Bašk. *madari* „poire“

:: *udare*, predalb. *darðe* ($d \in th >$ semit. β) predasyr. **ka-maṣar-u* > *kameššaru* (> ?) syr. *kumatr-ā*, čigar *ka-k* sumer. *ka* „Frucht“ ali pa kakor s. v. *μύροτος*.

Predgršk. *μα-δωνάξ* „Seerose... *φύεται δ' ἐν ταῖς λίμναις καὶ ἐν τοῖς ἐλώδεσιν*...“

:: *δωναξ* ($\delta \in o$ VZ 266) *δόναξ* „Sumpfroh“, predlet. *duoñi*; $\sqrt{d\check{x}n}$ „aqua“ DAN 350 sq., -*āw-* formant kakor v predslov. *Dunavb* „FN“, k -*ax-* cf. Nehring Glotta XIV 153 sq.

Predbaltoslov. **mal/eld-* „feierliche Rezitation > Bitte“ (> lit. *malda*, slov. *mo[l]d-l-a* kakor *insu-l-a* :: *νήσος*, **žēl-dl-* > *želo* + *žalo*) < **mal/ē-l[ū]d-* (kakor stvn. *aruzzi* > *ἄροδς* T 203)

:: predlat. *laud-* „Lob“, predstir. *luad* „Rede“ ($d \in t(h)$ in $\check{a} \in \check{e}$) predgot. *liuþon* „singen“ ($\check{x}u \in u$) predalb. *lūt-* „flehen, bitten, feiern“ ($\check{u} \in \check{i}$ T 201) predgršk. *λή* „Bitte“ s $\lambda \lambda < \lambda$ in predlat. *lito* „unter günstigen Vorzeichen opfern, sühnen“.

Paleoevrop. **mal/elk-* (> gršk. *μέλιον* „*ζοήνη*“, lit. *mal̃kas* „Schluck“, let. *malks malka* „Trunk“, slov. *molka* „Lache“ [$>$ shr. *mlāka*]; cf. tudi *molky-ta* „Sumpfwende“) < **ma/e-lək(ū)-*

:: **lakū-* > lat. *lacus* „stehendes Gewässer“, ir. *loch* „See“, germ. **lax/gu-* „See, Wasser, Flüssigkeit“, slov. *loky* „Lache“, gršk. *λάκος* „Vertiefung“.

Predidg. dial. **ma/eng-* (> gr. *μάγανον* „sortilège“ etc.) < **ma/e-mg-*

:: predstperz. *maguš* „mage“ > *μάγος* „sorcier“.

Paleoevrop. **mā/ēzg/k-* (> slov. *mazgarjv* „Spinne“ [$\check{a} \in \check{u}$ BA § 371] *mězgyrjv*, lit. *māzgas* „Knoten“, stvn. *māšca* „Masche“) s $k \in g$ kakor *maloaz*. *Σκαροι* :: *Ρω-σγητις* k

:: predrom. **soca* „Seil“ ($o \in e$) dak. *ανιαρ-σεκ-σέ* „*όνο-βρυχίς*“ ($k \in kh$) predgršk. *σχοῖνος* „jonc; natte ou corde de jonc“ (> lat. **sxūni-* > **ffūni-* > *fūnis* „corde“?).

Lyd. *μά-γαδς* „das bei den Lydern erfundene harfenartige Saiteninstrument“ < **mā-ghadh-* z z ə < z i

:: predgršk. **ghidh-* > *χιδ-* > *κιδάρα* „cithare“.

Predalb. *magār* „Esel“ z -g- po

:: **[a]gār* v dak. **άγαρ-σεξέ* (mesto *ανιαρ-*) „*όνο-βρυχίς*“ (in alb. *kritš* „Eselsfüllen“?).

Predgršk. μαγδαρίς „πέριμα etc. σιλφίον“
 :: (g/k kakor Μν-γισσος :: Κισσος; ũ ∞ ĭ T 201) κίδαλον
 „κρόμνον“ kakor poznogr. σκορδολάσσαρος „silphium“.

Predgršk. μά-καρ- „selig“

:: κεραυνός „foudre“ (cf. Ἡλύσιον „μακάρων νῆσος“ :: ἐνὶ ἡλύσιος
 „fulmine ictus) ali κάρ „θάνατος“ (ǣ ∞ ě) κήρ (k ∞ kh M 44) Χάρων
 „Totenfährmann“ (a ∞ u) poznolat. Aera Cura „eine Unterweltsgöttin“
 z ai[s]/r- „göttlich“ T 249.

Paleoeurop. *mak(a)š „Leder > Beutel“ (> lit. mākas makšnā,
 slov. *mo[k]chēn- > mošēn- [a ∞ e] gršk. μέσχος¹ „δέριμα, κώδιον“ < *μέξος)

:: predgršk. κάς „δέριμα“, *ǣ-š-ós > ǣsós¹ „abgezogene Haut,
 Schlauch“, predlit. [k]ši-kš-nā „Leder“. S š ∞ r M 13, 18 cf. predlit.
 mēkeris „Beutel“, predgršk. μυκαρίς „νυκτερίς“ Hesych. kakor lit. šikšnó-
 sparnis „Lederfliegler“ :: kilik. κώρυκος „sac de cuir“. K ě/ǣ :: ō/ũ cf.
 T 193.

Predalb. make „Mastixharz, Leim, Haut auf stehenden Flüssig-
 keiten“ < *ma-kǣst (k ∞ 0 M 6, 10) predgršk. μα-στ-ι-χ-η „Mastixharz“

:: *στ-[ι]χ- (k [i] cf. σέρ(ι)φος) > σχ-ί-νος „Mastixpistazie“.

Predgršk. μά-χαιρα „coutelas“ (h ∞ 0) μα-γαρίς „μικρά σπάθη“
 Hesych.

:: (g ∞ k) predarm. *k[a]r- „Eisen“ v erkath M 42.

Predgršk. μαχλοίων „χορμύων“ < *ma-kšl- < *škl-

:: σκίλλα σχίνος „oignon marin“, philist.-sumer. *šg-l „Lauch“
 Oštir Vorgriech. μῶλν (Schrijnen-Festschrift) § 1—5, kjer se še ob-
 ravnava μῶ-λν[γ] „Zauberlauch“ :: predslav.-germ. *lāuk- „Lauch“
 (āuk :: āg) predmaked. λακ-, predskyt. -λαγ- ter *μν-τφ- (> μντ-, μνσ-)
 :: predsemit. *thw-um- > *pūm-u id.

Predgršk. μακκούρα „χειρὶ σιδηρᾷ, ἣ χρώνται πρὸς τοὺς ἱππους“
 Hesych., če dor. iz *ma-skur- „Eisen“

:: predalb. *sakūr- > hekur „Eisen“ M 37.

Predkelto-germ. *mak(k)u- (k(k) :: g n. pr. etrušk. Maccenius ::
 Mac[gius] *magu- v stir. macc „Sohn“, stkymr. map, stir. mug „Sklave“,
 got. magus „παῖς“ magab- „παρθένος“ z -a- < -o- < -[w/o- napram -[g]wī
 v mavi „χοράσιον“ (a ∞ ē) megs „γαμβρός“

:: (0 ∞ l M 12, T 197, če izpad -l- ne radi istovetenja -l-
 v got. magula „παιδάριον“ z deminut. -l-) etrušk. Aclūs acalē „Junius“

¹ Če ne k ῖ-σκ-λαι „αἰγυαί μῆλωται“ T 246.

(: *juven-*), predlat. *cal-endae* *„Neumond“, etrušk. ἀγαλήτορα „παῖδα“ BA § 350.

Predslov. *ma-klēnē*

:: *klē/bnē* „Ahorn“ ($n \infty 0$ M 18) predlit. *klē-va-s* z -ua kakor v sledečem.

Predgršk. *μαλάχη μολά/όχη* „mauve“, (+ -ua str. 1062) predlat. **ma(s)lax-ua* > *malva*

:: *[σ]λάχη ($\emptyset \infty \bar{e}$) predslov. *slězъ*, polj. *ma-slez* „buphagium“, če ne s -[s]l- kakor etrušk. *fuflun(s)l* Lattes R. Ist. Lomb. II/46 367.

Etrušk. *malav-is(-χ)* „eine reich geschmückte Göttin, Charis?“, **malá[u]-θ-* > *mlaθ-cemarni* „favori? Trombetti“

:: predgršk. *λώ[χ]ίος* „bon“, predlat. *l/dau-tia* (z $l \infty d$ M 13) „Bewirtung fremder Gäste und Gesandter“ (kakor got. *gasti-gophs* „Gast-gut > φιλόξενος“), *du-enos* > *bonus* „gut“, etrušk. *ei-tv-a* „optima?“ ($\emptyset \infty b$ M 33, T 190) maloazijat. *ταβ-* „ἀγαθός“ Steph. Byz. s. v. *τάβαι*.

Predgršk. *μανδραγόρας* radi „vis somnifica pro viribus bibentium“ k

:: **ανδρ-* < **ανρ-* : *αναιρος δναρ* „rêve“, predalb. *ānderē*, predarm. *anurj*; k -αγ- cf. *πάτα(γ)γος* etc. PE 15 in k adjektivnemu -r- cf. M 2.

Predgerm. **mapl-* „Ahorn“ (> ags. *mapuldr*, stnord. *mopurr*) < **matpl-* > **matl-* (> stvn. *mazzoltra*) < **ma-tp-l-*

:: ($t \infty r(r)$ M 13, 18 n. pr. *ἄ-μωτα* :: predrom. **marro*) predalb. *řap* „Platane“ ($a \infty \bar{e}$) predslov. *řep-ina* ($r \infty 0$ M 8 kakor *pirum* :: *ἄ-πιον*) predlat. *op-ulus* „Feldahorn“.

Predslov. *ma-rěna* „Färberröte“

:: **rěna* < **wřědn-ā* ($\check{e} \infty a$) predgršk. *[χ]ρε/αδαν- v *ἐρενθ[ο-ρ] ἐδανον ἐρυθρό-[ρε/α]δανον* ($d \infty t$ in $n \infty 0$ kakor etrušk. *alfni* :: *Alfius*) predgerm. **wratj-* > stvn. *rezza* poleg *tn* > *nt* (cf. etrušk. *ἄνδας* „βορέας“ < **adn-* „Herbst“ VZ 280 v *Ἀρι-άδνη* etc. T 194) v *predgerm. > rom. *warentia*.

Predgršk. *μάρτυρ-* „Zeuge“ < **μαλτυρ-* v kret. *μαλτυρ-* (z $l > j$ kakor etrušk. *selcia* > *seicia* ?); **ma-l[u]t-ur-* s $t \infty d$ in z -ur- kakor maloaz. *Καρων-ρ-α* k

:: predlit. *liüdyju* „bezeuge“?

Hesych. *μάσκη (μάκκορ)* „δίκελλα“ ($s[a^x]k \infty tük$ M 19, T 203) predslov. *motyka* „ligo“ — komaj k -tykati „heurter“ — ($t/s \infty 0$ T 198) *μάκελλα* „pioche, hoyau“

predir. *suc* „Pflugschar“ (*sukk* ∞ *dik* M 19, T 201, VZ 266) *δίκελλα, τέκ/χος* „pic ou marteau de tailleur de pierres“ (*d* ∞ *l* M 13) predlat. *ligo*. *Z a ∞ i in k* ∞ *kh* M 41, 44 semkaj *μτ-σγ-ος* „houe“ in *z li-* T 242 *λτ-σγ-ος* „Grabscheit“.

Predgršk. *μασχάλη* „Achselhöhle unter dem Oberarm“
 :: (*skh* ∞ *khs* > (*s*/*s*) n. pr. *λέ-σχη σκένος* :: *ξένος, κριξός* > *κρισός, ξεν* > *σνν* M 10, IT 101) **[σχ]lā* v *μά-λη* id.; **σχ-λ-* h Hesych. *ἄκχός* = **ἄκχόρ* „ῥῆμος“, lakon. *ἄχαλιβαρ, κράββατος*, *ἄσάντης σάνθαν* id. < **σχανθ-*. Morebiti s *[s]/kh* kakor etrušk. *puri[s]/χ¹* Lattes R. I. Lomb. II/42 795, II/46 366, Fiesel Gram. Geschl. 27 semkaj predlat. **mā-[s/x-u-or-t-²* > *māvors* „kurzer Mantel, mit dem man Hals und Schultern bedeckte“ :: **[s]xwort-* > **fort-* v *mā-forte* id.

Predgršk. *μά-σπ-ετον* „Blatt oder Stengel des *σίλφιον*“
 :: (*l* ∞ *l* T 184) *σέλπον σίλφιον* (*l* ∞ *r* M 6) *sirpe*.

Predskyt. *μασσο-αγ-εται* z zlato rudo
 :: (*ā* ∞ *āu*) predbaltoital. **āuso-* „Gold“ M 14.

Paleoeurop. **mast-* :: **mazd-* (kakor maloaz. *Σεμεα* :: *-ζεμς* IT 78, 94) v slov. *most* „Brücke“, germ. **mast-* „Mast“ :: ir. *maide* „Stock“, lat. *mālus* „Mast“

:: Hesych. **azd-* > *ἄζοξ* „βλή“ :: (*l* ∞ *k* M 6, 10) *ἄστον, ἄβλον*“ (*st* ∞ (*t*)*s* M 7) *ἄ-ξ-ος* „βλή“, *ξ-βλ-ον* (*k* ∞ *l* M 6, 10) *βλή* (*ū* ∞ *ī* T 201) predlat. *Sīla sīl-ua*. Sem tudi predtrakofryg. **μο-ξ-v-* > *μόσσον, ἡ ξβλινη οἰκία*“ z *n* ∞ *l* M 21?

Etrušk. *μασντιπως, σανριτις*, če **μα-σνπ-ιτ-ω-ς* (-*it-* kakor *θup-it-*)
 :: (*u* ∞ *a*) predgal. *σαπάνα* (*p* < *k^u* < *p* ∞ *p(p)*) predalb. *šap-ī* „Eidechse“, predrom. **sapp-* „Kröte“ (**ssāp(p)-* ∞ **ssāb* T 190) pred-

¹ Kakor *μυχός* „der innerste Ort“ :: predrom. **müsg-auda* „Versteck, Vorratskammer“ (:: *σᾶκός* „Zaun“), *μάσκη* :: *μάκελλα, Ἀσκληπιός* :: *ἄκος* etc.

² Kakor predlat. *vol-va* „Gebärmutter“ (: etrušk. *Volumnus* „Gottheiten der Neugeborenen“ T 242); *sīl-ua* :: *Sīla*; *val-vae* „Doppeltüre“ (: etrušk. **wa^l-* „2“ v *A-villius* *, „Secundus“, **ca-wil-* „5 + 2“ > *Caelius* „September“ T 225); [*v*]*ul-va* „Sumpfras“ (: [*u*] :: *e* n. pr. etrušk. *cru/el-*) *Velia* „palus“, *ἐλέα* „Sumpfvogel“ etc. BA § 164, DAN 376); *acn-ua* *, „120“ (: bask. *ehun* „100“ VZf 146 sq.); *cal-va* „Schädel“ (: *calautica* „Art Kopfbedeckung“, *caliandr(i)um* „Häubchen etc.“ [*k* ∞ *g*] *galea* „Haube, Helm“); predgršk. *μάδρ-va, ὀξύα, σικά, τιφη* < **tikh-uā* (*t* ∞ *s*) *secale* T 227; predlit. *klē[n]-va-s* (: *klen*); etrušk. *petr-ua*. -*r-t* kakor *teba* :: *Tibur(-t-)*, *Ὀδυσσεύς* > *uðus-te*.

gršk. σαῦ-ρ-ος „lézard“; -r- kakor *alb. > rum. șopîr-lă in bašk. chaber-ama „tortue“.

Predgršk. *ματα(γ)κ „λόγξ“ > Hesych. μάταρ + ματακό-
:: (a/u, t/l M 13) λόγκ- id., predidg. dial. *lŭk- (l ∞ r T 182)
*rūk- (0 ∞ h) *lat. dial. > gall. rufius; k a(n) cf. Herbig Kleinas-
etrusk. Namengl. 29.

Predlat. matula matella „Topf“ (t ∞ th M 44) Hesych. μαθαλίδες
„ἐκπώματά τινα; οἱ δὲ μέτρα, ὡς κῶαθοι“
:: predlat. attanus atalla „Art Gefäß“ etc. A 275 z n ∞ l
M 21 ali pa z an > a > a kakor s. v. *ματα(γ)κ.

Predgršk. μάλλιν „couteau“
:: (0 ∞ k M 6) predlat. cul-ter.

Predgršk. μαῦρος „μέλας“
:: (+ fem. -nā T 209) predbaltoslov. *vār-nā „Krähe“.

Lyd. Μηδινεύς „Ζεύς“ Hesych. (n ∞ 0 M 18) etrušk. *Meti[n]-ənt-
> Mez(z)-entius etc. „Gegenpart des Juppiter Latiaris“
:: etrušk. tīn- „Ζεύς“ T 238.

Predlat. mefitis „schwefelige Ausdünstungen der Erde“ z dial.
ohranjenim -p- > -f- in z ī iz - ai

:: *fae-ti- > foeteo „stinken“ s fae- > foe-, h čemur Sommer
Handb.² 78 cf., (a ∞ e) predgršk. θείον „Schwefel“.

Predgršk. Μέγαρα (μέγαρον)
:: (k/g kakor Κισσός :: Μν-γισσός) Κάρ „Herrscher in Megara“,
Καρία „Burg von Megara“ etc.

Etrušk. meχl- „populus“, če ne iz meθl-, (e ∞ a) Μάχλινες „liby. u.
kauk.-skyth. VN“

:: predgršk. θ-χλος „foule, populace“ (kh ∞ k M 44) κέλ-ωρ
= etrusk. cl-an „filius“ kakor gent- = Kind.

Predgršk. μήκων „Mohn“ etc. (āk ∞ ēkh) predgerm. *mēx/gan-
(k(h) :: g n. pr. k/chruša ∞ grūša)

:: predlit. āguon-ā; *k[ur]-ōn z [u] T 203 in [r] M 8 h *κνρ-λ-
(kakor vīo-l-a) > Κυλλήνη „Μηκώνη“, ἀλι-κύρκης „φύλλα μήκωνος...“
Hesych.?

Predgršk. μέ-λαθρ-ον „Dach(gebälk), Haus“

:: *lath-r- (-r-plural kakor etrušk. clen-ar) k predgerm.
*lat¹t(h)- „Latte“ v *latt- :: *ladā- (t(t) ∞ ss M 19 in l ∞ 0 T 197)
predlat. asser (če ne disimilatorično iz *lasser!) „dicke Stange, Latte,
Balken“ (at¹t ∞ ā¹t) atrium „Mittelraum des ital. Hauses“.

Predgršk. *μελίη* „frêne“ < **σμελϝ-* < **μελσϝ-* (z ljudskoetymološko naslonitvijo na **σμαλϝός* [: lit. *smelus* „gris cendré“) > *μαλός* „λευκός“ radi *ξύλον λευκόν* [Theophrast. Pflanz. 3, 11, 3] ali pa z metatezo kakor v *κόρ[σ]νος* > *σκόρνος* s. v. *μόρτος*) < **me-ls-w-* z -w- (kakor *malva* : *μαλάχη*) in **ls-* < **l[ǎʰ]s-* „Esche“

:: (*l* ∞ *l* T 197 n. pr. etrušk. (*l*)*autni*) lit. *ūosis*, slov. *j-as-en-b*, gršk. *ἄχερ-οῖς* „Weißpappel“, lat. *ornus* „wilde Bergesche“, kelt. **osn-* „Esche“ (ǫ ∞ ā in *s* ∞ *s* > *sʰs* > *ts* > *tsh* M 7) arm. *h-aç-i*, (+ *-k-* kakor *lar-i-c-*) germ. **as-k-* > „Esche“; **ōz-* > stisl. *ōr* „Erle“. K *(*l*)*ǎʰs-* „weiß“ z ā ∞ *i* M 41 tudi **a-lis-* v predmaked. *ἄλιζα* „ἡ λεύκη τὸ δένδρον“ ter paleoevrop. **alis-* „Erle“ (*i* ∞ [*i*]) predrom. **dr-als-um* „Alpenrle“ (**dr-* z [*au*] kakor *ἰ-πνός* :: *βαῖνός* k *Ταῖρος* :: *-δανρος* „mons“).

Predgršk. *μῆλ(λ)αξ* (*μῆλαξ*) „jeune homme, page; νεώτεροι Hesych.“ < **me/i-dl-ǎk-*?

:: *δαλῶ* „ὑπερήλιξ, νεώτερος“ Hesych. etc. T 247 s. v. *ῥ-τυλος*.

Predgerm. **meluk-* „Milch“, predslav. *mēlkó*, predlat. *melca* (alpin **malga* „Alpenwirtschaft“?) < **me-lək-*

:: predlat. **lak-* v *de-licus*; *γῆθ* „Milch“ BA § 492 (> **z* *q(l)*) T 197 ∞ *gʰz* T ∞ **[g]sz* M 6) v arm. *kathn*, *γάλα-κτ- la-ct-*, *κ/γλαγ/κ-*; *ἄ-μῦ-κτ-αν* (*t* ∞ *l*) *ἄ-μν-κλ-ις* :: *γλν-κός* „süß (wie Milch)“, *μόρο-χθ-ος* :: *μόρο-ξ-ος* (*Μαροξός* „BN“) *γ α λ α ξ ι ας* :: lyd. *μῶός* (*l* ∞ *r*) elam. *mur-* „Erde“ BA § 426.

Predlat. *Menerva*

:: etrušk. *Nor-t-ia* *id. T 238.

Predgršk. *μέροπες* (*l* ∞ *th* T 198) **ḥ-m[ε]θρ-* > *ἄνθροπος* < **d(h)r-ōp-*

:: lyk. *-dr-* „homo“ v lyk. *tuce-dr-i* „statua“ (:: etrušk. *te-ce* „posuit“) BA § 441.

Predlat. *merulla* „Mark“ < **mī-sur-el-* (*i* ∞ *u* T 201) **mu-su[r]-el-* (k [*r*] cf. M 8) > *μῦελός*

:: **sū/ōr-* „Fleisch“ > *ὄρη* „cuisse“, *sāra* „mollet“ kakor **mē-ms-* „Fleisch“ > **maʰs-g(h)-* „Mark“ + *μηρός* „cuisse“.

Predgršk. *μέ-σπιλ-ον* „nèfle“

:: (*s* ∞ *t* M 19) afrik. *tuber* id? (*p* ∞ *p* > *pp*) predsemit. *ṭpp-ḥ* „Apfel“ (*t* ∞ *l* T 198) paleoevrop. **ǵp/bǵʰl(l)-* > predrom. **aballinca* „Alpenmispel“.

Predskyt. *μέσπη* „σελήνη“

:: (*p* ∞ *h/w* M 33, 46, T 190 n. pr. etrušk. *špur(eḥi)* „urbe (in)“ :: *Šfar-(d)-* > *Ξῡάρις Σάρδεις*, *θεσπ/φ-* :: *θε[σ]φ[ός]* predgršk. **soh/f-*

▷ σελήνη etc. ($ts \infty \check{z}d$ M 7) sva. *doštul* ▷ georg. *m-thvare* :: *thve*
Bork Beitr. I 26 (*st, ts < s \infty t* M 19) etrušk. *tiv*.

Iberorom. *mesto* „Eiche“, bašk. *a-metz*, predir. *mess* „Eichel“
:: ($[k]st \infty ka^{*}ts$ M 6, 7, 10) predrom.-gal. **cassānus*, bašk.
-*kaitz* etc. BA § 72.

Predslov. *město* „Ort, Stadt“ < **mē-gst-*

:: predtrak. *gesti-s-tyrum* „locus possessorum“ (:: *τύραννος*);
k -s- cf. IT 95.

Etrušk. *meθl-* „populus“ (predgot. *maþl* „(*Vols)versammlung“)

:: ($l \infty n$ M 21) predgršk. *ἐθνος*.

Hesych. *μέθλην* „ἔρνα“

:: predalb. *dele* „Schaf“ ($\bar{o} \infty \bar{u}$) *θῆλ-ακ-ος* „sac (de peau)“
kakor *měchz* „Schlauch“ < *měša-* „Widder“.

Predkymr. *mi-gwrn* „Knöchel“

:: *as-gwrn* „os“, predslov. *kor(a)-k[r]z* etc.

Hesych. *μικλας* „αἰγας“ < **mik[i]l-*

:: **κιλ-* „αἰζ“ ▷ *Κιλ-ικ-ες* ▷ *cilicium* „Decke aus kilikischem
Ziegenhaar“.

Predgerm. **mistil-* „Mistel“

:: predgršk. *στελὶς ἀστυλὶς* ($[k]st \infty k(t)s$ M 6, 7, 10) *ι-ξῶς* ▷
vi-scum VA 68.

Predgršk. *μίτρα* „(Kopf)binde“ ($i \infty u$ T 201) predlit. *mūturas*

„Art Kopftuch“, Hesych. **μούραταρ* = **μύταρος* ▷ **μούταρορ* „πίλος“?

:: ($(u) \infty a$) predtrak. *ταραβοστεις* (:: *βαστάζω*) „πιλοφόροι“

($a \infty au$) Hesych. *ταυρίνδα* „κεφαλή“, predskyt. *τάρανδος* „Art Hirsch“

($t \infty d$) bask. *a-dar* „corne“ ▷ predgal. *adar-ca* „Schilfschaum“, pred-
alb. *drēn-* „Hirsch“.

Predslov. *moder[b]njb* „Lärche“

:: ($n \infty l$ M 18) lykaon. *δέρ/λβεια* „ἔρκενθος“ iz predlat. **dar-ik-*
▷ *larix* + **b(e)n* v *βόνη* „πεύκη“.

Predslov. *modrē* „blau“ < **ma-dr-* „Waid“ (kakor *vornē* „Rabe ▷
schwarz“) — tudi *μά-δρ-να* „prunelles, crèques“ kakor *λίτσο* ▷ *slivā*?

:: predlat. **w-i-dr-* ▷ *vitrum* „Waid“; k „Waid : blau“ cf.
Schrader Reallexik. s. v. blau in Waid, k *wi-*prefiksu cf. VA 68 sqq.

Predalb. *mod/tutē* „Erbse“

:: **[a^{*}]d/tá^{*}t-* < Hesych. *δδ-όλ-υνθ-οι* „ἐρέβινθοι“ ($d \infty r$ M 13;

+ *b/b-plural*) *δροβος* *ἐρέβινθος*, *ervum* *araweiz*, *ἐράβινθος* ($r \infty l$ M 182)

λέβινθος, *ι-άλιον* T 247 ($0 \infty g$ M 6) *γέρ/λ-ινθος*.

Predslov. *mogyla* „Grab(hügel)“ ($\bar{u}l :: ul/l$) predalb. *máguľe* z -g- po simpleksu

:: ($\check{u} \in \check{e}$ n. pr. etrušk. *cru/etl-*) Σουαγ-γελα „Königsgrab“ (g/k kakor Μυ-γισσος :: Κισσος) etrušk. *e-cl-θi* = predlat. *cella* etc.

Predslov. *Mokošb* „μαλακία“

:: -košb „Wollust“, predlit. *kēkšē* „Hure“.

Predgršk. *μολόβριον* „Wildschweinferkel, Frischling“ ::

:: ($l \in \theta$ M 12 oziroma $l-r > [l]-r$ T 198) *θβρια* „petits des animaux sauvages“ ($l \in n$ M 12, 18, 21) *νεβρός* „faon, jeune biche“.

Hesych. *μολόθουρος* „... ὄσπριόν τι...“

:: *λάθυρος* „vesceron, Hesych. «εἶδος ὄσπριον»“.

Predgršk. *μόλουρος* „Art Schlange“, *μολ(ο)υρίδ-* „Art Heuschrecke“

:: ($l \in L > ll$) *Ἰ-λλυριός* „Schlangendämon“ T 247.

Hesych. *μολπίς*, *ἐλπίζ* = **ἐμπίζ*?

:: **λαπ-τ-* $>$ *λάττα* „μυῖα“ Hesych. ($l \in \theta$ T 197) predlat. *apis* „Biene“.

Hesych. *Μόλσος*, *ὁ δῆμος; Αἰολεῖς*“

:: (($\check{u}$) [*οἰ-σνπος* $>$ *οἰ-σπότη*] $\in \bar{a}u$) *λαf[σ]ό-* $>$ *λεώς* ($\bar{a} \in \bar{e}$, $s \in d$ M 19) predgerm.-baltoslov. **lēud-* „Volk“; *Λεδός*.

Μολύχραι :: *Ὀλύχραι* Pape s. v.

Predgršk. *μό/ωρον *μοῦρον* ($>$ rom. **mūrūm*?) „Brom-, Maulbeere“

:: **-r/ū/w-* ($\bar{b} \in b$ M 33, T 190) predlat. *rubus* „Brombeere“ ($r \in \theta$ M 8) predgršk. *βάτος* „ronce, mûre sauvage“ ($a < \bar{a} \in an$ Herbig Kleinasiat.-etrusk. Namengl. 29) dak. *μαντεία* „Brombeerstrauch“ = predalb. *man* „Maulbeerbaum“ z $b > m$ radi n .

Predgršk. *Μορμο-λύζη*

:: predlat. *Romulus* „*Wölflein“; *Τε-ρου-ίλαι* „Λόκιοι“, *Ῥάμιθα* = *Μαζαβδά* $<$ **Mad'abat-* „Ort, wo Wölfe sind“ T 225, 205 sq.

Predgršk. *μορμόνος* ($n \in l/r$ M 21) *μόρμουρος* „Art Meerfisch“

:: ($m-n < b-n$ [*τερέβινθος* $>$ *τέρμινθος*]) predslov. *ryba* „Fisch“; egypt. *rm*, bask. *arrain* z $-n < -m$? Semkaj *μόρμυ[ν]η* „Art Fisch“ in *murmillo* „Gladiator, auf dessen Helmspitze ein Fisch zu sehen war“

Hesych. *μοσποί* „θυσίαι“

:: *σάπιθος* etc. T 238.

Predgršk. *Μόσυχλος* „ein feuerspeiender Berg“ s -σ- iz -ss-

:: ($u \in a$) predir. *sachilli* „sudaria“ (kakor slov. *po[k]-tē* $<$ *pekō*) :: bašk. *i-zek-i* „brûler“. Morebiti semkaj **sk* :: **zg* id. (cf. Σκα-ροε

:: *Pw-σγη-τις*) v predgerm. *askōn „Asche“ (predalb. [a]h-i?) :: *azgōn, predarm. *ac-ux* in *m(ā*)*- eventuelno predrom. **mascarare* „mit Kohle schwärzen“ REW 5390. K pomeni cf.: *pe-pel-ε* „cinis“ < *paliti* „urere“, *τεφρα* < **dheg^h*- ter *carbo* < lit. *kūrti* „heizen“, lit. *anglis* „Kohle“ < *ungnis* „Feuer“.

Predlit. *mo[t]/muō* „Scheitel“
:: predslov. *tēme* z *m-n* < *p-n* :: (*t* ∞ *0* T 198) predlat. *apex* „Spitze“ (egypt. *tp* „Kopf“).

Etrušk. *μou-του-κα* „Thymian“ (-*k*- kakor *larix*), dak. *μό-ζου-λα* (ζ = -*đ*; *l* kakor *vio-l-a*)

:: (*d* ∞ *d/th*) predgršk. *θύ-μ-ος* id., *θύμβ-ρ-α* „Saturei“ (*th* ∞ *ss* M 19) *σι-σύμβ-ρ-ιον* „Minze, Quendel“ (*th/ss* ∞ *l* M 13, 18, 24) predlat. *luma* „eine Minzenart“ (*u* ∞ *a*) *κα-λαμ-ινθη*, qu. v. s. v. *μόρτος*.

Paleoeurop. **mo/uzgh-* (> gršk. *μόσχος* „Schößling“, lit. *māzgas*, [*μούσχανον* Hesych. ?] alb. *mugut* z *zg* > *gg* in *n* ∞ *l* M 21)

:: predgršk. *ὄ-ῶσχος* (*gh* ∞ *kk* [etrušk. *Agnanius* = *αχινανα* :: *Accenna*]) predrom. **succa* „Stamm“ REW 8411.

Predslov. **mozgъ* (> rus. *možžucha* *možžebelnikъ* „Wacholder- (beere)“)

:: predgršk. *Ι-σχν-ς* „Sohn des Elatos (: *ἐλάτη*)“ (*sg(h)* ∞ *skh* kakor *g/k/chruša* „Birne“, *Σκα-ροι Pw-σγη-τις* IT 78, 94) predlit. *skujā* „Tannennadel und -zapfen“, predslov. **skhw-* > **schw-* > *chvoja* „Nadelbaum“ > bolg. *hvojna* „Wacholder“.

Μόγδων ἀντιθεος
:: predgerm. **gud-* „Gott“ (maloaz. -*γδι-* :: *Κτι-*) **ka^t/d-* „Gott“ VZ 278, T 249; predfryg. *Γθα-ν-μαας* „*Göttin der Erde“.

Predlat. *mūgil* „Meeräsche“ z -*gil* < **x^lz* < **xl-is*
:: predgršk. *χελ-μών*, **χελ[μ]v-ών* > *χελ/ιλών*.

Predlat. *mugilo* „Natlaut des Waldesels“ — če ne k *mūgio!* —
:: (*k/g* kakor *Κισσος* :: *Μv-γισσος* in *l(l)* kakor *Μολλι-* :: -*μολι-*) *κίλλος* „*ὄρος*“ > *κίλλος* „gris“ (*i* ∞ *a* M 41) Hesych. *γαλλια* „*ὄνισκοι*“.

Predrom. **mūgos* „Zwergtanne“ REW 5721
:: (*o* ∞ *e*) predir. **ges-* > *gius* „Kiefer“ VA 63?

Μό-ξ-ος „Artemispriester“
:: (*ks* ∞ *ss* M 10) *ἐ-σσ-ήν* „id., roi etc.“, etrušk. **cass-* „caput“ PE 28 (*a* ∞ *o*) predgršk. *ζόττα* s -*ττ-* < *tš*; predhetit. **haš-* „rex“.

Etrušk. *mu-nic-le-t* „habitaculum“ (-*i-* < -*ə-* < -*z* a)
:: *nac-(n-)* „repositorium“ T 244?

Predgršk. *μω/οζός* „Haselmaus“ (: *μῶς* „Maus“?) :: **ō-kš-* v predslov. *pul-[k]chz* (*kš* :: *š* M 10; *ō* ∞ *ei* T 202) predgršk. *ἐλ-ει[σ]ός* (*0* ∞ *g* M 6) predlat. **gl-eis-* > *glir-* *(*g*)*lēr-* :: paleoeurop. **koš-* > stvn. *hasal* „Hasel“, stir. *coll*, lat. *cculus*, lit. *kasulas* „Jägerspieß“ A 299.

Predslov. *mærky* „Möhre“ (*k* ∞ *kh*) predgerm. **murx-* (*r* ∞ *0* T 184) predstir. *meccun* „radicem, nvir. «Möhre»“

:: (*r* ∞ *d* M 13 in *0* ∞ *au* [*l-πνός* :: *βαννός*]) predgršk. *δαῖκος*.

Predgršk. *μόρος* „Klippe“ (*u* ∞ *a*) *μάρομαρος* „pierre, marbre“ — tudi alpin. > frc. *marmotte* „mus Alpinus“, (+ *mūs montis* >) obwald. *murmont*, > stvn. *murmunto*? — (*m* ∞ *p*) *Μάρπησσα* „Marmorberg auf Paros“

:: *δ-ρμος* „βωμός“ Hesych. (*u* ∞ *i* T 201, *m* ∞ *p*) *Πιπῶτα* „Alpes“ (*r* ∞ *l* pred *b/p* T 182) *Α-λ[ι]π[ι]βια* (*a* ∞ *o*) *Ο-λβια* id.

Etrušk. *murs* „urna“ < **murce*ⁿ (kakor *Felsina* < *felcna*) :: predlat. *urceus*, *ὕρχη* (*0* ∞ *n*) *ur[c]na* (*0* ∞ *k* M 6) predslov. *kærk/g-* etc.

Predgršk. *μόρος* „Henkelkorb“ :: *ἄρου/χος* „corbeille“; *α* < *m*?

Predgršk. *μόρος* „myrte“ = *asyr. > avest. *muštə-* z asyr. *rt* > *št* (*t* ∞ *š* M 19) *μυρόλη* :: Hesych. **χο-ρσ-v-* > *κόρνος* „κεντρομυρόλη“ + *σκόρνος*, *ἀ-κί-ρσ-ίλα* (*r* ∞ *'* M 8) asyr. *asu*. H *χο/ε-* cf.: M 32, T 220 (: *ἄ-κν-λος* „gland comestible du chêne“) *κύ-αμος* „*Beere des Wolfes“ l. c.; *κν-πίρισος* :: predsemit. **burāpu*; *cu-sco-l-ium* (*0* ∞ *r* M 8) :: predrom. **scar-l-att-* „Scharlach“; *κο-λοκ-ύνθη* (*l* ∞ (*d*)*z* M 18, 24) *ζακ-υνθ-ιδες* (*l* ∞ *t* 13) predrom. **tūcc-* = predslov. *tyky* (*t/l* ∞ *0* T 197 sq.) *κύ-κν-ον* = *cu-cu-mis* „Gurke“; *κό-μαρον* „Erdbeere“; *μ/ε-μαί-κν-λον* (predrom. **ma-justra* REW 5250 kakor etrušk. **genelistra*) :: elam. *mur-* „Erde“ (**mūr* ∞ **mō/ai[r]* T 227, M 8) lyd. *μωός*; *κο-κκγία* „Perrückenbaum“ :: *-κκ-* < *-τκ-* < *-κτ-* (*occa* < **octa*) *κότινος* „wilder Ölbaum“ > *cotinus*, *κοκκγία*; *κύ-μινον* „Kümmel“ < **κν-’μ[v]-(-νω-)* T 220 (semit. *u’* > *a’* Brockelmann Gr. I 194, asyr. *mn* > *mm* l. c. 159) **ka’mn-(ān-)* > asyr. **kam-mānu* (> pun. *χαμᾶν*, arm. *čaman*, hebr.-aram. **kammōn* > *κάμων* + asyr. *kamūnu*) :: (‘ ∞ *t*, *m* ∞ *p* T 198, 179) egypt. *tpnn* *ταπν*; *κύ-πριον*, *ἀρβό-γλωσσον* :: *βάριον*, predslov. *bo/aranz* BA § 81; *κν-κλάμινος* :: ?; *κἀ-[μ]στανον* :: *μόστηνα*; *κα-λαμ-ινθη* :: *luma* (*l* ∞ *j* M 12) **jām-inθā* > *ή μινθη*; *κό-λν[x]-θρον* „reife Feige“ (kakor *Κερ(κ)νόν*, *μάρα-θρον*) :: min. *lugi* „Feige“; *κο-λο[f]-itia* „schotentragender Baum“ :: (*θ* ∞ *b* M 33, T 190) :: *λοβός* „cosse, gousse“.

Predgršk. *μύσχοι* „σκολιοί“ > *μυχλός* „Zuchtesel“ kakor *mūscellus* > *mūlus* „Maulesel“ (iz **μύσχος* [cf. s *sk* > *ks* *μαξ-εῖνος* „όνίσκος“] je izposojeno alb. *mušk* in z *u* ∞ *i* IT 81 slov. *mbsk/gz*)

:: (*l* ∞ *n* M 21) sumer. *šakan* „Esel?“.

Mys. *μύσων* „δξένη“

:: (*ss* ∞ *ks* M 10) predgršk. *δ-ξ-ύη*.

Predlat. *mustella* „Wiesel“ < **mu-kster-la* „nevěstka = Wiesel“

:: *κέστερ* „νεαρίαζ“. K „jung > Braut > Wiesel“ cf. Falk-

Torp s. v. Maar II.

Etrušk. *mut(a)na* „sarcophagus“

:: *uθn(i)a-θ* „arca-in“ (*t(h)* ∞ *l* M 13) predlat. *lanius* „Fleischer“.

* * *

Résumé:

Iap-odes aus **jā^xB-* :: **t/ssā^xB-* „abietineae“; wozu mit *m(ā^x)-* Präfix auch *Me-σάπιοι*.

Ljubljana.

Razvoj etnologije in njene metode v zadnjih desetletjih.

Prof. univ. dr. L. E.

Pojem.

Etnologija je veda o kulturi primitivnih ali nepismenih narodov.

Kulturo razumemo tu v najširšem pomenu: kultura je vse človekovo udejstvovanje, kolikor je plod njegovega duha. Zatorej govorimo lahko tudi o kulturi primitivnih narodov; kajti njihovo orodje, orožje, njihova mitologija in umetnost itd. spadajo v kulturo.

Etnologija je potemtakem kulturna zgodovina primitivnih narodov.

Etnologija se deli na več delov. Z ozirom na

A. Materialno kulturo:

1. Ergologija, ki proučava, če smemo tako reči, tehniko, obrt, industrijo primitivnega človeka (orodje, orožje, nakitje, bivališča, obleke...).

Ergologija prazgodovinskega človeka se imenuje prehistorična arheologija.

2. Nacionalna ekonomija, ki proučava razne oblike gospodarstva (lov, živinoreja, poljedelstvo).

B. Duhovno kulturo.

1. Sociologija, ki proučava družabne oblike in socialne institucije (zakon, družina, stanovske organizacije, rod, država...) narodov: v zvezi z njo je pravoslovje, ki proučava pojme prava (lastninska pravica, osebne pravice, sodstvo, kazen itd.).

2. Lingvistika — jezikoslovje.

3. Veroslovje in mitologija (éthnologie religieuse), ki sistematično proučava verstva, jih primerja in skuša spoznati njih medsebojno razmerje.

4. Estetika, ki proučava proizvode umetnosti (plastika, slikarstvo, stavbna umetnost, godbe, godala, pesnitve...).

Sorodne vede so:

Antropologija proučava fizično stran človeka, morfolologijo telesa (odtod ime: fizična antropologija) ter skuša

a) ugotoviti razmerje človeka do drugih organskih bitij; pri tem ji služi tudi oni del paleontologije, ki se peča s človeškimi okameninami — fosiljami;

b) deliti človeštvo na rase in to na podlagi morfoloških razlik (lobanja, oči, lasje, kožna barva itd.).

Antropogeografija: proučava vpliv narave, podnebja, flore, faune itd. na razvoj človeške kulture.

Glede terminologije bodi omenjeno: Francozi rabijo za etnologijo, kakor smo jo opisali, izraz: **etnografija**. Mi bomo imenovali etnografijo deskriptivni del etnologije, ki zgolj opisuje kulturne prilike raznih narodov, dočim etnologija primerja, vzporeja razne kulture in hoče dognati njihov vznik in razvoj.

Angleži rabijo izraz: **physical anthropology** za antropologijo, **cultural anthropology** za etnologijo.

Razvoj etnologije kot samostojne vede.

Kot samostojna veda o kulturi primitivnih narodov se je etnologija razvila šele v drugi polovici 19. stoletja. Prej je bila združena z geografijo, naravoslovjem in z antropologijo.

Od l. 1850. naprej se je pa etnologija emancipirala od sorodnih ved in se začela mogočno razvijati.

Razlogi:

1. V muzejih (Pitt Rivers museum v Oxfordu, British museum v Londonu, Trocadero v Parizu, kolonialni muzej v Leydenu, muzeji v Berlinu, Hamburgu, Stuttgartu, Kolinu, prav tako tudi v ameriških muzejih), so se nagromadile bogate zbirke etnološkega materiala iz vseh delov sveta in so dajale pobudo za etnološke študije; v Nemčiji je širil predvsem etnolog Bastian navdušenje za potovanja in za etnološke muzeje.

2. Pojavila se je reakcija proti brezplodni, zgolj špekulativni filozofiji idealizma in subjektivizma; želja po realnem spoznanju človeške psihe in zgodovine je našla v študiju vidnih in otipljivih kultur primitivnih narodov primerno poprišče za svoje udejstvovanje.

3. Zanimanje za kulturo primitivnih narodov je zlasti še narastlo, odkar se je vedno bolj in bolj vkoreninjala teza: kultura sedanjih primitivnih narodov nam predstavlja prvotne faze človeške kulture sploh, skozi katere so prehajali tudi narodi višjih kultur: tako bi gledali na lastne oči prvotne faze naše lastne kulturne zgodovine.

Pobudo za splošno priznanje te teze sta dala dva činitelja:

a) Prazgodovinske izkopine: l. 1859 je priznal prvi tedanji geolog Charles Lyell, da so kamneni pestnjaki, igle itd., ki jih je našel Francoz Boucher de Perthes l. 1839., res izdelki človeške roke in torej ostanki iz prazgodovine naših prednikov. Čimveč prazgodovinskega orodja, okamenin itd. se je razkrilo, tem bolj se je kazala analogija, podobnost med kulturo sedanjih primitivnih narodov in prazgodovino. Marsikatero vrzel v prazgodovinski kulturi je pojasnjevala etnologija iz sedanjih kultur. Torej, tako so sklepali, živi prakultura, iz katere se je razvila evropska kultura, še danes v primitivnih kulturah.

b) Darwinova teorija o evoluciji. (Darwin [On the origin of species by means of natural selection, London 1859] zagovarja načelo biološke evolucije = razvoja višje vrste živali iz nižje, in: Descent of man 1871, kjer zagovarja razvoj duševnih sposobnosti človeka iz živalskih nagonov.)

V zmislu te teorije se je življenje vsepovsodi razvijalo iz nižjih oblik v rastoči vrsti navzgor: torej gotovo tudi človeška kultura, in sicer v vseh panogah. Ali niso potemtakem primitivne sedanje kulture verna slika prvega razvoja evropske kulture?

L. 1859. je bilo torej epohalno za etnologijo, posebno tudi radi tega, ker sta izšli 2 deli: Bastian, Der Mensch in der Geschichte; Waitz, Anthropologie der Naturvölker.

Začele so izhajati etnološke revije (n. pr. v Nemčiji: Zeitschrift für Ethnologie 1869), ustanavljale so se stolice za nove vede, nastala so društva (Ethnological society v Angliji, Société d'Ethnographie v Franciji 1859, v Nemčiji: Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. V Ameriki Smithsonian Institution in Bureau of Ethnology (Powell 1880). Muzeje smo že omenili.

Predvsem se je razvijala etnologija v Angliji in Nemčiji, in sicer se je v Angliji bolj gojila sociologija in veroslovje, v Nemčiji bolj ergologija.

Glavno vprašanje za etnologijo kot samostojno vedo je bilo vprašanje metode. Nastal je načelni boj med dvema metodama, ki še danes ni popolnoma razčiščen.

Metode.

I. Evolucijsko-psihološka metoda.

Pod vplivom Darwinove teorije o biološki evoluciji so začeli etnologi (predvsem Bastian: Beiträge zur vergleichenden Psychologie, 1865, Der Völkergedanke im Aufbau einer Wissenschaft vom Menschen 1881) uvajati načelo evolucije tudi v etnologijo, češ: človeška kultura se razvija (kontinuiteta) v nepretrgani rastoči vrsti od enovitega do kompleksnega, od nižjih do višjih stopenj, tako da ni skokov vmes. Vsled splošne enakosti (uniformitas) človeške duše in njenih sposobnosti in teženj ustvarja človek povsod in v vseh panogah civilizacije iste elemente človeške kulture (kar imenuje Bastian: Elementargedanke). Kulturne paralele na raznih delih sveta izvirajo torej iz enake duševne dispozicije in nastajajo povsod samostojno in ločeno ena od druge. Potemtakem je moral biti razvoj v vseh panogah kulture povsod enak. Če se pa pojavljajo v raznih delih sveta različne stopnje kulture, so to različne faze enega in istega kulturnega razvoja in naloga iznajdljivega etnologa je, da rekonstruira iz teh raztresenih delov celotno vrsto kulturnega razvoja; etnolog torej poljubno nadomešča pomanjkljive stopnje v eni zemljini z elementi druge zemljine: posluži se induktivne metode, vé iz svoje rekonstrukcije a priori, kakšen je bil razvoj pri drugih plemenih: psiha človeka deluje instinktivno, nujno, kakor zakoni narave: kakor ugotavlja naravoslovje tipične in konstantne pojave rastlinstva in živalstva, tako ugotavlja etnologija pojave človeške psihe: etnologija je naravoslovje človeške duše.

*

Edini faktor, ki diferencira ta sicer povsod enaki kulturni razvoj, je vpliv okolja, podnebja itd.; zato nastajajo nekoliko različne oblike kulture (Völkergedanke).

Na podlagi te metode so sestavili etnologi dolge razvojne vrste raznih kulturnih panog, tako sta n. pr. v sociološkem oziru Morgan (*Systems of consanguinity and affinity of the human family* 1871 in *Ancient Society* 1877) in Bachofen (*Mutterrecht*, 1861) postavila sledečo vrsto za razvoj družine: promiskuiteta, skupinski zakon (občevanje ene moške skupine z eno žensko skupino), matriarhat, poligamija, patriarhat, monogamija. Ali pa: Tylor, *Primitive Culture*, 1871, je sestavil dolgo vrsto verskih stopenj, začenši s pojmom človeške duše (animizem).

*

Razen imenovanih so bili pristaši evolucijske metode še sledeči etnologi: Waitz-Gerland: *Anthropologie der Naturvölker*, 1859; Mac Lennan: *The Patriarchal Theory*, 1885; Peschel: *Völkerkunde*, 1874; Frazer: *The Golden Bough* (III. 1907—1914); Schurtz: *Urgeschichte der Kultur* 1900; Weule: *Anfänge der Naturbeherrschung*, 1921; Haberlandt in mnogo drugih.

Kritika evolucijske metode.

Sijajen razmah naravoslovnih ved in materialistični duh 19. stoletja sta dala naravoslovnim metodam prevladni vpliv na druge vede, zgodovino, filozofijo itd. Toda v zadnjih desetletjih se vrši preorientacija in duhovne vede se otesajo tega vpliva; tako tudi etnologija.

Evolucijska metoda hoče zmehanizirati in sšablonizirati vse one silno kompleksne in mnogolične pojave pri raznih narodih, ki jih označamo z izrazom »kultura«. — Kakor veljajo naravoslovni zakoni (iz enoistih semen nastajajo enoiste rastline pod različnimi podnebji ali vzgon tekočine na potopljeno telo je enak absolutni teži odmaknjene tekočine = Arhimedovo načelo), tako ustvarja tudi splošna enaka naravna človeške psihe povsod iste plodove v isti zapovrstnosti (razvoj od nižje do višje stopnje). Čeprav je treba priznati, da je človeška psiha povsod v bistvu ista (vsi ljudje imajo razum, voljo, čustva, afekte) in da to kaže na enotnost človeškega rodu, iz tega nikakor ne sledi, da mora način vdejstvovanja teh zmožnosti biti isti. Pri človeku pridejo popolnoma novi činitelji do veljave.

a) Predvsem svobodna volja posameznika, bliskovita intuicija ženija in njegova nepreračunljiva inica-

tiva, nastop novih osebnosti. S kakšnimi zakoni se dajo pre-
računati taki impulzi v razvoju kulture? — Svobodna dejanja
ljudi se ne dajo vkovati v slepo delujoče zakone narave. Raz-
voj, zapovrstnost, niz svobodnih dejanj, iniciativ, impulsov ime-
nujemo zgodovino človeštva, pa tudi veda, ki nam vse to meto-
dično opiše, se imenuje zgodovina. Ker torej ne gre za
opisovanje tipičnega mehanizma, ni naravoslovje poklicano v to,
da proučava človeško kulturo, ampak zgodovina.

b) Različni genij narodov ali njihov naturel, zna-
čaj: individualnost narodov: Odkod n. pr. pride, da postanejo
Benečani sloviti morjeplovci, Osmani pa ne? Zakaj zavladajo
vprav Rimljani nad drugimi narodi? Prav tu se vidi, da je teo-
rija Bastiana (»Völkergedanke«), ki pripisuje vse konkretne
razlike narodnih kultur edinole geografskim vplivom, pogre-
šena. Vsekakor se kaže »geografski« vpliv v tem, da se kultura v
velikih prostorih (v azijski stepi) drugače razvija kakor na malih
otokih (v Oceaniji), drugače ob rodovitnih porečjih Nila, Evfrata,
Ganga kakor v močvirnatih pustinja Mackenzie — reke v Ka-
nadi, itd. — Narava daje ugodne prilike, navaja, vzgaja, toda
odloča pa vendarle narod sam, oziroma njegov intimni genij.
Zakaj n. pr. nastajajo visoke kulture v Ameriki v visokih gorstvih
Kordiljer, v starem svetu pa v nižavah ob Nilu, Gangu, Jangtse-
kiangu?

c) Versko-etični moment: vpliv verstev na razvoj kultur je
naravnost izreden; so primitivna plemena, pri katerih dajejo
verski, mistični motivi smernice za vse panoge življenja (inicia-
cije!), ali pa egoizem, altruizem itd.

d) Migracije kulturnih elementov; narodi se oplojajo po med-
sebojnih kulturnih stikih.

*

Da so ti faktorji merodajno vplivali na kulturni razvoj evrop-
skih in drugih narodov z visoko kulturo, nihče ne more tajiti.
Toda evolucionisti, kakor Waitz, Bastian, Vierkandt, Wundt
hočejo vzdržati svojo hipotezo o železnem zakonu nujnega raz-
voja človeške kulture vsaj glede primitivnih narodov in razliku-
jejo radi tega med kulturnimi in nekulturnimi na-
rodi, historičnimi in ahistoričnimi. Toda ti narodi
niso brez kulture: imajo jezik, orodje, obleko, umetnost,
mitologijo; niso brez zgodovine: pojavljajo se med njimi

osebnosti, ki započnejo novo dobo, novo kulturo, ki izumijo to in ono (ogenj, lončarstvo, kolo etc.); tudi pri njih ustvarja s v o b o d n a v o l j a to, kar imenujemo zgodovino.

Po aprioristični tezi, da se morajo vse panoge kulture povsod razvijati v isti rastoči vrsti od nižjih do višjih stopenj, so evolucionisti sestavljali dolge razvojne vrste kulturnih pojavov in predpisovali narodom po svojih bolj ali manj duhovitih kombinacijah, k a k o s o m o r a l i ž i v e t i, namesto da bi preiskovali, kako so v resnici živeli.

Amerikanski etnolog Laufer sodi l. 1918.: Evolucijska teorija je najbolj sterilna in kvarna metoda v zgodovini znanstva: igrača za velike otroke.

II. Kulturno-historična metoda.

Ker gre naloga etnologije za tem, da obdeluje z n a n s t v e n o material, ki ga ji nudi etnografija, to se pravi, da klasificira kulturne pojave, proučava njihov postanek in razvoj, jih primerja itd., in ker je razvoj človeške kulture zelo kompliciran sistem nešteti s v o b o d n i h učinkov človeka, hoče biti ta metoda predvsem h i s t o r i č n a : njeno glavno načelo je: spoštovanje dejstev; ugotoviti je treba brez vsakih apriorizmov, **kaj je bilo in kako je bilo.**

Ali je sploh mogoče spraviti kak sistem v množino kulturnih pojavov?

1. Kakor pri geologiji ali klimatologiji ali lingvistiki, je treba fiksirati e t n o l o š k i z e m l j e v i d; to se pravi: ugotoviti »izo-kulture«, enake kulture; etnologi so namreč pri svojih raziskovanjih opazili, da se ponavljajo širom sveta tipične skupine kulturnih elementov: imenovali so jih kulturne tipe ali komplekse. Tak kulturni tip obsega elemente raznih kulturnih panog (materialna, socialna, etična, versko-mitološka kultura...), ki so stalno združeni in ki zadoščajo nekako vsem življenjskim potrebam dotičnega plemena.

Geografsko ozemlje, na katerem se nahaja i s t i kulturni tip, imenujejo »k u l t u r n i k r o g«. Nahaja se n. pr. skupina sledečih kulturnih elementov skupaj tako v Ameriki kakor v Afriki in Oceaniji in Indiji: matriarhat, poljedelstvo, četverooglata hiša, tajne moške zveze, maskirani plesi, animizem, lunarna mitologija.

Ta kulturni tip imenujejo »matriarhalno kulturo«. Takih tipov poznajo zdaj 8—10.

2. Kadar je navidezni kaos nebroj kulturnih elementov (etnografija, ki deskriptivno opisuje kulture narodov eno za drugo brez notranje vezi, nam živo predločuje ta kaos) reduciran na neko število kulturnih skupin, se s tem etnološko raziskovanje o postanku, razvoju, medsebojnem razmerju kultur osredotoči na kulturne skupine namesto na posamezne izolirane elemente.

3. Dejstvo, da se nahaja isti kulturni tip na raznih delih sveta, se ne da drugače razložiti, kakor da ima en sam izvor in da se je selil iz ene pokrajine v drugo, kakor je to tudi pri jezikih ali mitologiji. Če se nahaja isti ali zelo sorodni jezik, isti mitološki motiv v Afriki kakor v Aziji, sklepamo na skupen izvor.

4. Za zgodovino kulture je važna kronološka zaporednost kulturnih tipov. Kateri krog je starejši? Tu nam nudi geografska stratigrafija kultur nekaj kriterijev:

A. Glede relativne kronologije (starosti kultur v danem, določenem ozemlju).

a) Ako en kulturni krog drugega preseče in ga deli na dvoje, je prvi krog gotovo mlajši na tem ozemlju (hamitska kultura v Afriki preseče totemsko in matriarhalno).

b) Ali pa, če je kaka kultura potisnjena na skrajno točko kakega ozemlja, a so na ostalem ozemlju še raztreseni ostanki te kulture, kakor razvaline iz preteklosti, je ta kultura gotovo starejša od ostalih kultur.

Tako n. pr. je tu in tam po Avstraliji še ohranjen obred izbivanja zob in dviganja fantov proti nebesom: a doma so ti obredi v tasmanski kulturi, ohranjeni na jugovzhodu Avstralije.

B. Glede absolutne kronologije: katere kulture namreč so na zemlji sploh starejše ali mlajše.

a) Amalgamacije, mešanice več kulturnih tipov so gotovo mlajše od enovitih čistih kulturnih tipov.

Značilen zgled take mešanice je n. pr. zahodno-afriška kultura (matriarhalna in totemska kultura).

b) Če se izkaže po geografski legi kaka kultura v vseh pokrajinah za relativno najstarejšo, je to (nekak) kriterij za absolutno starost.

c) KomPLICIRANI sistemi sorodstva in sklepanja zakonov, komplicirana mitologija, rafinirana ročna tehnika so znamenja, da je dotična kultura mlajša.

5. Ves modus procedendi je šele mogoč, ko so že ugotovljeni kulturni tipi; za to ugotovitev (da se nahajajo res isti kulturni **elementi**, posamezni in v skupinah, na raznih delih sveta) uporablja kulturno-historična metoda dva kriterija, ki ju imenuje **kriterij forme** in **kriterij kvantitete**.

Kriterij forme: Če si dva elementa kulture, ki se nahajata na različnih krajih, tako sličita v detajlih, da ni mogoče, da bi različni ljudje, neodvisno eden od drugega, iznašli isti detajl, je treba sklepati na isti skupni izvor tega elementa; treba je torej le ugotoviti odkod, kdaj in kam se je ta element selil. N. pr.: oklepi, sestavljeni na isti način iz šibic, pri Čukčih in v severno-zahodni Ameriki; ali kajak pri Eskimih; ali mitološki motiv (ptica potapljalica prinese iz globočine morja nekaj blata in iz tega nastane zemlja) v Aziji in severni Ameriki.

Kriterij kvantitete:

Ako se najde taka detajlna sličnost na več predmetih in elementih raznih krajev, ki pripadajo različnim panogam kulture, je treba sklepati, da gre za kulturni tip istega izvora, ki se je pa selil v razne kraje. Sicer so ti elementi med seboj v neki organski zvezi: to se pravi, da se dajo razlagati iz cele mentalitete dotičnega kulturnega kroga, a vendar detajlna oblika enega elementa ni odvisna od oblike drugega. Tako n. pr.: V matriarhalni kulturi se da razumeti iz gospodarske oblike poljedelstva pretežni vpliv žene (»žensko vladje«), večja hiša (ne nujno četverooglata) za spravljanje pridelkov; tajne moške zveze s plesi in nastopi v maskah, predstavljajočih duhove kot reakcija moškega spola proti žensko vladju, animizem, vera v duhove zemlje, ki oplojajo, oživljajo zemljo. Seveda mora biti poraba teh kriterijev pravilna, znanstveno utemeljena. Iz kakih navideznih ali zunanjih analogij se še ne sme takoj sklepati na medsebojno odvisnost, na selitev. Prvenstvo gre pri analogijah nevidnemu elementu ideji, ki je utelešena v tem ali onem pojavu. Tako so si plesi avstralskih, indijanskih, prazgodovinskih in morda celo evropskih plemen na zunaj zelo podobni, a kljub temu imajo eni lahko totemski, drugi verski, tretji svetni značaj in so različnega izvora. — Pre naglo sklepanje iz neke navidezne analogije na medsebojno

odvisnost dveh pojavov je zavedlo premnogo etnologov v fatalne zmote.

Metoda primerjanja na podlagi omenjenih kriterijev je v navadi tudi v drugih vedah: Linguisti sklepajo po isti metodi na sorodnost in skupen izvor jezikov, literarni kritiki iz tekstov na uporabljene vire etc. etc.

Znanstveniki, ki zastopajo kulturno-historično metodo.

Začetniki: Ratzel opozarja že l. 1880. na selitve kulturnih elementov. — Frobenius je prvi primerjal celotne kulturne komplekse v svojem delu *Masken und Geheimbünde* 1899.

Sistematično so razvijali načela nove šole:

Ankerman, *Kulturkreise u. Kulturschichten in Afrika* 1905. — Gräbner, *Melanesische Bogenkultur* 1909, *Methode der Ethnologie* 1911. — Foy, *Führer durchs Reutenstrauch*, Joest-Museum 1910. — Schmidt v »*Völker und Kulturen*«, 1924 in v reviji *Anthropos*.

Bolj ali manj se bližajo tej metodi:

Anglež: Rivers, Nemca Ehrenreich in Grosse. — Amerikanci: Wissler, Kroeber, Wheeler, Boas, Swanton, Laufer, Lowie, Krause.

Kulturno-historična metoda je šele iz najnovejše dobe in je glede pozitivnih rezultatov v početku svojega dela. Njeni zastopniki uvidevajo, da je dejanski postanek in razvoj raznih kultur človeške zgodovine silno komplicirana rezultanta različnih faktorjev, pred vsem sledečih:

1. iznajdbe genijev in iniciative posamnih izrednih osebnosti;
2. selitev, stika, kombinacije raznih kultur;
3. individualnosti, naturela, značaja raznih narodov;
4. moralnih, etičnih faktorjev (pred vsem so vplivala verska naziranja na razvoj kulture);
5. geografskega okolja (podnebje, gorovja, ravnine, morja in tako dalje).

O naravnih duševnih sposobnostih, ki so iste pri celem človeškem rodu, tu ne govorimo posebej. Napaka evolucijske šole

je bila, da se je ozirala samo na ono splošno naravnano človeške psihe in na geografsko okolje, dočim je vse druge omenjene činitelje prezrla.

Ker je prva naloga kulturno-historične šole, da ugotovi krog, to se pravi geografsko razsežnost posamnih kulturnih tipov, oziroma da ugotovi elemente, ki tvorijo kulturni tip, mora pred vsem skrbno primerjati v minimalnih detajlih posame elemente. To more storiti samo na podlagi zelo obširnega in mnogoličnega materiala, lingvističnih študij, versko-mitoloških detajlnih podatkov itd. Zato je razumljivo, da bo delo trajalo mnogo desetletij. Ob koncu skušamo podati tabelo kulturnih tipov, ki jih je ta šola doslej ugotovila pred vsem za primitivne narode. V glavnem se sme trditi, da so ti rezultati precej sigurni, vsaj toliko, da pač smemo govoriti o neki prakulturi kot najstarejši in o nekaterih abnormalnih kulturnih pojavih, kakor totemizem, matriarhat, kot poznejših pojavih v zgodovini človeške kulture. Ni čisto gotovo, v koliko skupin spada n. pr. prakultura, a to je končno postranskega pomena. Da pa tvori kultura Pigmejcev, Tasmancev in nekaterih drugih plemen vsaj doslej najstarejšo znano kulturo, so si etnologi precej na jasnem. Zakaj je ta kultura najstarejša? V tem oziru nam da pojasnilo geografska lega teh kultur. V vseh delih sveta je ta kultura potisnjena ali na najskerajnejši del kontinenta ali na kake otoke ali v nedostopne pragozdove, tako da je jasno, da se je morala umakniti pred naslednjimi kulturami. V Afriki so Pigmejci v mnogih skupinah raztreseni po pragozdovih, Bušmani so se umaknili v puščavo Kalahari, v Aziji so Pigmejci in njihovi sorodniki v nedostopnih gozdovih otoka Ceylona, na Andamanskih otokih in na polotoku Malaka. Ainu so se umaknili pred Japonci na otok Yesso in na Kurile, v Avstraliji so se skrili zastopniki prakulture za visokim gorovjem v južnovzhodni Avstraliji in na Tasmaniji. V Ameriki so se umaknili na Ognjeno zemljo, v gorovja Brazilije in v Kalifornijo. Samojedi in Eskimi na obal ledenega morja.

Poleg geografskega momenta nam da migljaj za njihovo starost tudi ergologija, ki stoji na najnižji stopnji tehnike.

Redkokje na svetu se najde kulturni tip v čisti obliki. Povsod skoraj je stik raznih kultur ustvaril mešanice. Pred vsem so razširjene mešanice, sestojеče iz totemistične in matriarhalne kulture in še bolj iz nomadske kulture na eni strani ter totemistične in matriarhalne na drugi strani.

I. Prakultura:

A. Gospodarstvo in ergologija.

Ekonomski element (oblika gospodarstva) zelo vpliva na vse panoge kulture, čeprav ne moremo priznati zgodovinskega materializma Marksistov, ki izvaja vso kulturo izključno iz gospodarskih prilik.

Pred vsem igra ekonomski element veliko vlogo v prakulturi, ker je vsa pozornost pračloveka obrnjena na prehrano.

Gospodarstvo je sistematično pridobivanje eksistenčnih sredstev s pomočjo namerno pripravljenih pripomočkov (orodja, ognja etc.). Potemtakem je gospodarstvo svojstveno človeku in o gospodarstvu živali se ne more govoriti.

V prakulturi razlikujemo več nijans, starejših in mlajših. Tako imamo v južnovzhodni Avstraliji ostanke starejše prakulture (tasmanske) med Tasmanci, Kurnajci in še nekaterimi rodovi; ostanke mlajše (bumerangove) med plemeni Juin.

Poleg Avstralcev pa smatrajo nekateri etnologi tudi še Pigmeje kot zastopnike prakulture.

Pigmejci so pritlikavska plemena (stas do 150 cm), raztresena po pragozdovih centralne Afrike, nadalje prebivalci Andamanskih otokov (v Bengalskem zalivu, okoli 1800 duš. Semang na polotoku Malaka, Nigriti ali Aëta na Filipinih (okoli 25.000 duš). Bržkone imajo tudi afrikanski Pigmejci (kakor oni v Aziji) svoj lasten jezik, ki ga pa skrbno skrivajo pred tujci.

Na severu so zastopniki prakulture arktični Samojei in Eskimi.

Gospodarska oblika prakulture je preprosto osvajanje tega, kar nudi narava.

Možje so lovci ali ribiči, ženske nabirajo sadeže in izkopavajo korenine. Hrano si pripravljajo na ta način, da pečejo ali cvrejo sadeže in meso v žarečem pepelu ali na razbeljenem kamnu. Poznali so ogenj (napravljali so ga z drgnjenjem ali žaganjem ali vrtanjem, rogljanjem lahko gorljivega lesa) in ni res, da bi hrano večinoma surovo uživali. Kuhati človek bržkone še ni znal v prakulturi.

Bivajo v duplinah, napravljajo si iz vejevja zaslone proti vremenskim neizgodam ali zlagajo iz lubja in vejevja okroglaste koše brez stranic.

Material: Pigmejem so služili za orodje in orožje: les, školjke, kosti. Kamnitnega orodja očitno še ne poznajo, kar je znamenje visoke starosti pigmejske kulture. Tasmanska in bumeranška kultura pa pozna orodje iz obdelanega kamna in spominja na prazgodovino.

Obleka: Plemena prakulture nosijo ovoj ali pas ali katerokoli pokrivalo za spolovila, krilo iz vrvic z nataknenimi peresi, predpasnik, spleten iz ličja, trak iz lubja, in sicer imajo ženske sploh vse, moški pa vsaj večinoma pokrita spolovila.

Nakitje je bolj ali manj nepoznano. Teorija evolucionistov, da so najstarejša plemena hodila naga in da se je obleka polagoma razvila iz ornamentov in nakitja, ki je baje prvotnejše, ali bila obramba proti vremenskim neizvedam, je s tem ovržena. Glavni razlog je spolna sramežljivost; kajti v neki starosti, pri spolno godnih, se začne rabiti obleka sistematično. Kult nagote se je razvil v poznejši totemski kulturi.

Napadalnih orožij za ročni boj in štita ne poznajo; boj jim je nekaj nenavadnega; Pigmejci poznajo lok — godal in bobna nimajo. Osvajalno gospodarstvo ima za posledico, da se selijo plemena v malih skupinah 15, 30, 100 oseb in da si ne napravljajo večjih zalog.

B. Socialne razmere:

Razdrobljenost plemen in osvajalni način gospodarstva ustvarja demokratizem: ni socialnih razlik, ni bogatašev in revežev, ni gospodarjev in sužnjev, vsi so enaki. Živijo kakor brezskrbni otroci v bogati naravi, ki jim daje vsega v izobilju: prava gospodarska idila.

Kot edini družabni organizem se javlja v prakulturi družina, in sicer monogamna družina (en mož — ena žena) v stalni obliki, tako da je zakonska zveza bolj ali manj nerazdružljiva. Ta družina je obenem tudi nositeljica gospodarskega življenja, je gospodarska enota, to se pravi: družina pridobiva zase, ne za kako večjo skupino. Delo je po spolih primerno razdeljeno: mož se peča z lovom, žena pripravlja ogenj, jedila, nabira sadeže itd. Med obema vlada nekaka gospodarska in socialna enakopravnost.

*

V prakulturi ni opaziti stalnih, trdnih večjih plemenskih organizmov, ki bi spominjali na državo; glavarjev ni, celo ne

dednih glavarjev; skupne zadeve ureja od časa do časa svet starešin. — Družina je torej prvotna stanica človeške družbe, starejša od države; spolnega in gospodarskega komunizma ni, kakor so to trdili evolucionisti; ženska si bolj ali manj svobodno izbira moža, o ropu žensk kot nekako stalnem načinu si dobiti ženo, ni govora.

Suženjstvo, trgovina s človeškim blagom, osvajalne vojne, kanibalizem so neznani.

Svet starešin skrbi za pravni red: vsaka skupina ima svoje ozemlje, prepire razsoja starešinstvo.

C. Verske ideje:

Pri plemenih južno-vzhodne Avstralije, ki spadajo v prakulturo, najdemo razmeroma nepričakovano vzvišene verske ideje, pred vsem vero v eno samo najboljšo bitje.

Nauk o Najvišjem bitju se je podajal pri teh plemenih od rodu do rodu ob slovesnem trenutku življenja, ob iniciacijah. Iniciacije so slovesni obredi, ki trajajo po cele tedne in s katerimi plemenski starejšine sprejemajo spolno godne fante kot so-vredne člane v plemensko zvezo. Pri tej priliki dobivajo fantje pouk v tradicijah in svetih izročilih pradedov. Ta pouk ima vršec v nauku o Najvišjem bitju, čigar ime fantje pri tej priliki zvedo. Glede teh obredov velja najstrožja »disciplina arcani«, tako da niti ženske lastnega plemena nič ne zvedo o njih, še manj pa tujci.

Kurnajci imenujejo svoje najvišje bitje Mungangua, pleme Yuin: Darumulun, Kulin plemena: Bundjil.

Atributi, ki jih pripisujejo ta plemena svojim bogovom, kažejo, da gre za isto, edinstveno suvereno božje bitje.

To bitje je večno, je bilo pred vsem stvarstvom, pa se ne ve, kdaj je začelo bivati, dočim je vse drugo od njega; ni umrlo in biva še sedaj v nebesih. — To bitje je stvarnik sveta in ljudi, je vsevedno in vsemogóčno, kajti vidi, kaj delajo ljudje na zemlji, gre, kamor hoče, in stori, kar hoče, je etični in pravni zakonodajavec, kajti določilo je družabni red plemenom in dalo zapovedi za zakon in moralno življenje, je najvišji čuvar tega družabnega in pravnega reda, ki ga sankcionira s kaznimi v življenju in po smrti. Obenem pa nosi tudi attribute najvišje dobrote in svetosti, kajti dalo je orodje in orožje, učilo je ljudi vse umetnosti, dalo jim je solčno toploto, njegovo ime je tako sveto, da se ne

sme imenovati, to bitje se ne more upodabljati razen pri iniciacijah, te podobe pa se morajo takoj uničiti. Avstralci nazivajo to bitje »oče« in pod tem imenom je splošno znano.

Glede verskih idej Pigmejcev so sicer naše informacije še pomanjkljive, a po poročilih iz zadnjega časa vemo, da imajo izrazito vero v enega samega Boga in da se zatekajo z otroškim zaupanjem v molitvi k njemu ter mu prinašajo prvenstveno daritev (med, palmovo vino, orehe, tudi lastno kri).

Zanimivo je dejstvo, da je njihova vera čistejša kot njihovih sosedov; nima namreč kulta prednikov, duhov, fetišev, niso vdani magiji, ne nosijo amuletov, ne poznajo krvavih človeških žrtev, dočim je vse ozemlje naokoli ob obrežjih Nigerja in Konga (Sudanski Zamorci in Bantu) nasičeno z animizmom, s krvavimi žrtvami, z magijo in s fetišizmom.

V arktičnih pokrajinah Samojedi in Eskimi (kakor v prazgodovini mustierski lovci) darujejo Najvišjemu bitju lobanje in dolge kosti medvedov, jelenov itd.

II. Primarne kulture.

Totemistična kultura.

Iz prakulture se je razvila bržkone v Indiji totemistična kultura s svojo nam tako tujo mentaliteto glede razmerja človeka do živali. Totemizem je namreč svetovni nazor svoje vrste: vera v mistično sorodstvo ene skupine ljudi z eno vrsto živali ali rastlin, izvirajoče iz skupnega potomstva. Na podlagi tega sorodstva nastanejo medsebojne obveznosti: medsebojna zaščita, prepoved zauživanja itd. — pleme nosi ime živali.

A. Gospodarstvo in ergologija:

Značilna gospodarska oblika: lovstvo višje stopnje. Totemisti razvijajo lov v pravi sport in porabljajo ves svoj čas, vso svojo spretnost, vse svoje duševne in telesne sile za lov. Ne lovijo kakor v prakulturi samo za domače potrebe, ampak divjačino oddajajo tujim plemenom v zameno za druge potrebščine. Verjetna je hipoteza, ki izvaja totemizem iz gospodarskih prilik. V enem kraju je prevladovala ta vrsta divjačine, v drugem druga. Za plemena je bila divjačina dotičnega kraja, kakor so pač bila naseljena, eksistenčni pogoji. Služila jim je za mejnjo pri sosednih plemenih. Zato so jo varovali, prepovedovali jo ubijati, jesti, uredili so pogoje lova (lovopust!) — Videli so

ljudje v živali nekako duha-varuha; začeli so nositi isto ime, nositi razne znake kot simbole te živali, jih narisali na hiše, čolne, orodja, na lastno telo (posebno v Severni Ameriki): tako je nastalo neko mistično razmerje.

Ergologija:

V tej kulturi so prvi začetki trajnega naseljevanja in bivašišča se gradijo bolj solidno, ker so plemena navezana na divjačino enega kraja. Kupolska ali okroglasta koliba (poveznjen koš) prakulture se razvije v tipično totemsko hišo z okroglim stenovjem in s koničasto streho: s tem, da se streha podpre s stenami, se pridobi več prostora za zaloge. Kolibo imenujemo navadno stan brez sten, čigar streha se dotika tal, hiša ima stene.

Prenosno kolibo ali kočico imenujemo šotor. Šotor brez stranic je po obliki strehe kupolski ali koničasti šotor, šotor s stranicami je »jurta« ali »kibitka« (Zelthaus). — Šotor je tipičen predvsem za nomadsko kulturo; kje je stena nastala (v totemski ali nomadski kulturi), ni gotovo. Totemisti prebivajo v raztresenih naseljih (kot lovci!!), ne kakor poljedelci v gosto naseljenih vaseh.

Obleka:

Ta kultura goji moško, fantovsko lepoto, ker hoče fante predvsem razviti v krepke, sportne lovce; zato ima kult nagote, lišpa, nakitja, toalete las, predvsem pri moških. Da se ohrani skrbno napravljena frizura, rabijo za podzglavje, ko se vležejo, nizke, lesene stolčke kot naslonjače. — Tipičen za totemsko kulturo je pas iz lubja (kot prvi ščit proti bodalom) in ovoj za spolovila (očividno kot pokrivalo po obrezi).

Tkalstva in lončarstva ne poznajo, orodja so iz kamna in kostenine, skrbno obdelana in tudi umetniško okrašena. Kot motiv ornamentike prevladuje prema črta v obliki trikotov in kotov sploh. Imajo izdolbene sklede, izdolbena drevesa jim služijo za čolne; orožje je bodalno, zaostreno (kopje, sulica, večkrat zobčasta); poslužujejo se kopjemeta. Mrličje izpostavljajo dalj časa.

Tehnika, obrt:

Totemisti so primitivni predhodniki obrti in industrije. Obrt se je nekako tako porazdelila po plemenih kakor totemi, da imamo že neko obrtno specializacijo (v Polineziji, Sudanu) in lahko je mogoče, da današnja delitev v kaste v Indiji, ki ima vsaka svojo obrt, izvira iz nekdanjih totemskih klanov.

Iz tega se je razvila trgovina (izmenjava obrtnih izdelkov in totemskih živali) od plemena do plemena, »mešetarji« so bili nedotakljivi.

B. Socialna kultura:

Totemska kultura potisne moški spol v ospredje, ker sloni gospodarstvo predvsem na možu kot lovču. — Ravnopravnost obeh spolov, kakor se nahaja v prakulturi, izgine. Nastajajo enostranske moške združbe za vojno in lov, predvsem fantovske zveze, diferencirane po starosti (starostni razredi).

Zakoni so mogoči samo med različnimi totemskimi klani, v klanu stroga eksogamija. Poseben izraz enostranskega prevladovanja moškega spola je *patriarhat*: po očetu se ravna rodovnik otrok, on je lastnik vsega, vladar. Iniciacija (uvredba mladine v sopravno plemensko sožitje), ki se je vršila v prakulturi pri obeh spolih, se omeji tu na fante, in sicer ima pri iniciaciji glavno vlogo ozir na fizično moško silo (moč) in zato poudarja iniciacija seksualni element: povečuje spolno godnost. Bržkone je s tem v zvezi obred obreze v raznih oblikah (circumcisio, subincisio, incisio). Izvor tega obreda ni še popolnoma pojasnjen, bržkone pomeni legalizacijo spolnega občevanja, oz. uvod v normalno spolno življenje. Falitični kult je v zvezi s tem.

Idejo prvenstvene daritve so morda šele nomadi pridejali obredu obreze.

V tej kulturi se moški nekako emancipira od družine in že fantje, ki so člani fantovske zveze, živijo večinoma izven družine v »fantovskih klubih«, v »fantovskem stanu«; to so posebne kočice za moške; ženskam je vstop prepovedan.

Ker ima vse pleme isto totemsko žival, ki jo izmenjava z drugimi plemeni, je gospodarstvo stvar plemena; pleme je gospodarska edinica; pleme skrbi tudi za ohranitev divjačine z določenimi obredi; svet starešin stopi v tej kulturi radi tega z večjo avtoriteto v ospredje, oziroma polagoma nastopajo poedini glavarji. Ideja države nadvlada idejo družine.

C. Verske ideje:

V tej kulturi se umakne Najvišje bitje nekoliko v ozadje: namesto njega stopi solarna mitologija. — Svetlo solnce, izvor vse rasti in vsega življenja na svetu, zatemni v podobi solarnega junaka Najvišje bitje. Solncu, kot vzoru lepote in moči se morajo

zenačiti mladenči v iniciaciji. Tudi spolna godnost nekako pride od solnca kot od vira življenja: zato ponekod obreza ob solnčnem vzhodu.

Pojavlja se magija, bržkone v zvezi s solarno mitologijo. Od solnca, pravira in vzroka vsega življenja, si človek navzame idejo, da bi mogel tudi on obvladati naravne sile in doseči gotove zaželjene učinke: nastane *magija*, umetnost, ki je v tem, da skuša človek učiniti z nedostatnimi sredstvi izredne učinke. Prireja ceremonije, plese v živalskih maskah, da s tem pričara divjačino, tako tudi plese za dež itd.

Nadalje je neka vrsta verskega razmerja (vsaj navidezno) do totemske živali, zato tudi do totemskih prednikov, iz katerih baje izvira klan. S tem v zvezi tudi kult prednikov, oziroma kulturnih herojev, ki so po tradiciji prinesli ta ali oni kulturni element in bili totemske živali in ljudje obenem, torej neke vrste manizem. Simboli totema so na orodju, orožju, kočah, se rišejo pri iniciacijah fantov v drevesno skorjo ali na tla itd.

D. Kulturni krog (geografska area):

Totemistična kultura je v glavnem omejena na primitivne narode razen treh pokrajin, kjer tvori bistven element višjih kultur (*Inka* — Peru, vzhodni Dravida — Indija, stari *Egipt*; distrikti imajo vsak svoj živalski kult, solnčna mitologija, obreza, balzamiranje). Sicer so glavna ozemlja totemizma: Afrika, ki se z izjemo pigmejskih in bušmanskih pokrajin kaže vedno bolj totemistično vsaj v starejši plasti. Avstralija, južna obal Gvineje, nekateri otoki Melanezije, mali otoki Indonezije, v Severni Ameriki; severovzhodna plemena Algonkin deloma, v Južni Ameriki izolirana plemena med Andami in velikimi ravninami obrežja reke Amaconke.

Materopravna (dvoskupinska) kultura.

V nasprotju s totemsko kulturo prevladuje v tej kulturi mati, žena, to je kultura ženskega vladja. To nam prav tako tuje nazarje kakor ono totemistične kulture izvira iz gospodarske oblike, kakor je to dokazal že Grosse (*Formen der Familie und Formen der Wirtschaft*, 1896). Kultura obsega starejši kompleks (tipično dvoskupinska kultura) in mlajši: kultura svobodnega materinega prava (melanezijska). Mlajša je nastala pod vplivom nomadske kulture.

A. Gospodarstvo in ergologija:

V prakulturi je žena nabirala sadeže, kakor jih je nudila narava. Kje in kdaj pa je žena vsadila sama seme v zemljo in začela z drogom (motiko) zemljo kopati: začetek poljedelstva, enega največjih kulturnih pridobitev. Kdaj je to bilo? Najstarejši zgodovinski viri iz Egipta, Sumerije, Elama, Kitaja že poznajo poljedelstvo. Kje je nastalo? Bržkone v Aziji, in sicer v južni. Doslej nam znana zgodovina pitomih rastlin kaže v to smer. Pšeni ca je bila glavno hranilo Egipta in Mezopotamije v najstarejših časih, bržkone se je prva pšenica tu privzgojila. Ječ men pravtako, rž je mlajša, pride v Evropo iz Male Azije, a j d o uvedejo šele Mongoli v 13. stoletju v Evropo, njena divjača se nahaja v bajkalski pokrajini, riž je iz Indije ali Kitajske (tam tudi kot divjača), b o m b a ž iz Birme, b a n a n a gotovo iz južnovzhodne Azije, odkoder šele pride v Afriko, s a g o (škrob) takozvane sagopalme je glavna hrana nove Gvineje in deloma malajskih otokov, t a r o, predvsem v južni Aziji (zauživa se korenina, podobna pesi ali repi), j a m s, gomolj (kakor krompir), pravtam. Prav tako so prišli iz Azije m a k, k o s t a n j, s l a d k o r n i t r s t, s a d n a d r e v e s a (jablane, hruške, črešnje, orehi, breskve, marelice).

Z novega kontinenta Amerike je kuruza, krompir, fižol, solnčnica, tobak, paradižniki, manjok (strupeni gomolj, ki se na razne načine čisti strupa).

H r a n a je predvsem vegetarična in se v prvi dobi, ko še ni lončarstva, pripravlja v vročem pesku ali z razbeljenimi kamni.

Ergologija:

V starejši kulturi je glavno orodje m o t i k a. V mlajši kulturi (pod vplivom Nomadov) p l u g. Radi večjih zalog živil se je stan, ki je bil v prakulturi zaslon (z drogi podprto vejevje), razširil v p r a v o k o t n o h i š o z dvokapno streho. O b l e k a je večinoma iz rastlinskih vlakenc ali lubja, animalsko blago (kože) stopi v ozadje. Predvsem se r a b i r o t a n g (vlakna palme). Isto blago tudi za ščite, tetive, loke, koše, košarice itd.

V tej kulturi iznajde žena p l e t a r s t v o: košarice, spletene iz spiralnih svitkov (stebela lijane ovita z vlakni). V mlajši kulturi iznajde žena t k a l s t v o in l o n č a r s t v o.

Orodje in orožje kaže masivne okorne oblike z ozirom na prevladujočo k v a n t i t e t o produkcije (totemistična kultura je

ustvarila finejšo, bolj umetniško tehniko). Orožje je predvsem udarno: kakor n. pr. buzdovani, kiji z okornim debelim oglavjem. Nadalje kamnite sekire, privezane kakor s pletenim ročajem k toporišču. (Totemska sekira pa tiči v razklanem toporišču kakor zagožen kij.) Tudi prače služijo za lučanje kamenja, kot obramba široki ščiti. V zvezi z udarnim orožjem: trepanacija. Kot prometno sredstvo predvsem čoln iz desk ali drevesnih skorij (izdolbeno drevo je tipično za totemsko kulturo). V ornamentiki prevladuje okrogla črta, meander, dočim v totemski prema črta, posebno značilna je trikotna ornamentika.

Godala: tolkalna: boben z ozko zarezo za dajanje signalov, nadalje boben iz kože, potem harmonika na zvočne palice, na katere se udarja (marimba v Afriki); pihala-trobila (panova flavta); strunska glasbila (večstrunska gitara).

V mlajši poljedelski kulturi, kakor se je razvila v tropičnih nižavjih južne Amerike (obrečje Amaconke, Orinoka), Afrike (obrečje Kongo, Niger), v malajskem in melanezijskem otočju je že tudi govedoreja in svinjereja (ne pa v Ameriki). Nadalje opojne pijače iz raznih rastlinskih sokov: palmovina, bananovina, betel, kava, kajenje.

B. Socialne razmere:

Žena je začela obdelovati polje in postala s tem lastnica zemlje in njenih sadežev. Obdelovanje zemlje postane glavni vir eksistence, lov stopi v ozadje, ker zahteva poljedelstvo stalno naselitev, poljedelstvo je sploh sovražno divjačini. Ker je žena glavna nositeljica gospodarskega življenja, nastane matriarhat, ki pomeni: a) mož mora služiti več let, da si dobi ženo; po poroki ali ostaneta ločena, da jo mož samo obišče od časa do časa ali se preseli za nekaj časa ali za stalno k plemenu svoje žene; b) otroci dedujejo po materi posest in ime, rodovnik po materi; c) mati, oziroma njen brat, ima polno avtoriteto, mož ostane bolj ali manj tujec v ženinem plemenu, se ponekod tudi ne sme udeleževati obredov tega plemena.

Glede sklepanja zakonov je žena svobodna, oziroma ona snubi. Pleme je (v starejši kulturi) mehanično razdeljeno v dve skupini. Zakon je samo mogoč med člani teh dveh skupin, nikdar pa ne med člani iste skupine.

Iniciacija deklet:

Doba prve dekliške menstruacije = spolne godnosti se strogo praznuje: mora ostati doma, se kopati, maziliti, postiti... fantovska iniciacija odpade.

Tajne moške zveze (kot reakcija proti ženam) se skušajo s pomočjo mističnih obredov, maškerad uveljaviti, fungirajo kot tajna policija in si lastijo nadoblast.

Ku v a d a spada v mlajšo kulturo, razširjena je predvsem v južni Ameriki in zadnji Indiji: mož mora ob porodu žene nekako namesto žene markirati vse okoliščnosti poroda, očitno da more žena iti za svojim delom.

Poligamija, suženjstvo:

V starejši dobi je enoženstvo, pa polagoma stopi namesto daljše služnosti od strani moža kupovanje neveste; tako postane žena za moža s t v a r. Bogataš si kupi več žen, žena je dragocena delavka, sužnja. Položaj žene prehaja torej v tej kulturi iz enega ekstrema v drugega.

V mlajši kulturi se pojavlja veldružina, nastanjena v podolgovati stavbi (dostikrat na koleh).

Tipična oblika naseljevanja je vas, ki je tudi politična enota. Med vasmí je živahna lokalna trgovina, ki je v rokah žene, ker gre predvsem za poljedelske pridelke (branjevke). Morda je v tej kulturi nastal prvi denar (školjke, korale).

C. Verske ideje:

Oblika poljedelstva in ženskovladje vplivata na verske ideje. Najvišje bitje prakulture stopi v ozadje, namesto njega stopi p r a m a t i (kakor v bumerangovi kulturi pračlovek). Istoveti se z luno, kakor prej praoče; žena je pogostoma duhovnica in šamanka.

Nadalje stopijo namesto Najvišjega bitja nešteti duhovi, ki oživljajo v s o n a r a v o, duhovi zemlje: a n i m i z e m. Kako ta nastane? Morda tudi iz lunarne mitologije. Kakor iz temne lune izrastejo razne faze lune, tako iz mrtvega človeka, ki je v zemlji, torej iz zemlje novi duhovi. Nadalje se temna luna vedno znova vojskuje proti svetli luni in jo uničuje, zmanjša — iz mrtvega prvega človeka izhajajo zli duhovi, ki človeka v obliki bolezni, vremenskih nezgod napadajo in oškodujejo. Tudi manizem, kult prednikov, je za razlago animizma važen. Duše prednikov so v zemlji in jo oživljajo. Te duhove je treba pridobiti z molitvami in žrtvami. Od

njih je odvisna rodovitnost zemlje. Ti duhovi so silno krvoločni in zahtevajo duše kot ceno za svojo naklonjenost. Duša je pa v krvi, zato mora teči človeška kri. Če se človeku posreči, si pridobiti naklonjenost duha, oziroma ga obvladati z različnimi vkletvami in ga prisiliti, da stalno biva pod kakim drevesom ali kamnom (fetiš), potem lahko vse od njega dobi, če ga napoji s človeško krvjo; kri mora curljati na fetiš. Fetišizem je v tem, da je duh stalno zaklet v predmet in podvržen človeku.

Možje se, da paralizirajo nekoliko prevladni vpliv žensk, družijo v tajnih moških zvezah, ki v skritih kočah častijo človeške lobanje. Te predstavljajo bržkone lobanjo luninega praočeta in lovci na človeške glave skušajo oživljati v sebi s kultom lobanj življenske sile praočeta. V zvezi s tem bo deloma kani-balizem. Moške zveze prirejajo ples v maskah, češ v maskah se javljajo duše mrtvih. Krvne človeške, pozneje živalske žrtve, katerim se iztrgajo srce, pljuča, drob, naj simbolizirajo usodo lunarnega pračloveka, iz katerega so, ko je segnil v zemlji, izrastli duhovi, ljudje, vsa vegetacija; tako naj tudi iz teh žrtev poganja nova življenska sila.

Posebni organi, ki znajo preganjati vremenske nezgode, ozdravljati bolezni, množiti divjačino, oplojati naravo s tem, da simbolizirajo praočeta ali pramater (obleka in boben predstavljata praočeta in njegovo lobanjo), so šamani. S plesi, z zakletvami, z izumetničenim obredom obvladajo v ekstazi duhove in vtelesijo v sebi praočeta.

Nomadski kulturni krog.

P. Schmidt, opisuje nomadsko kulturo kot samostojen kulturni tip, ki je nastal predvsem v sibirski stepi. Bržkone se je ta kultura razvila neposredno iz prakulture (Eskimo, Samojedi). Kakor se je iz prostega nabiranja sadežev razvilo nekdanje poljedelstvo, tako se je kje iz lovstva razvila živinorejska kultura nomadov. Tri glavne skupine obsega nomadska kultura:

1. Sibirski plemena (Uralo-altajska);

- a) Starosibirce (Čukči, Korjaki, Itelmi, Jukagiri, Jenisejci 20.000);

- b) Novosibirce (Čunguzi, 66.000, ki nomadizirajo po vsej Sibiriji, Mongoli ali Burjati okrog Bajkalskega jezera, 400.000, Turki pod imenom Jakutov, Tartarov, Altajcev, Kir-

gizov, Baškirov, Uzbekov, Čuvašev, okrog 13.000.000. Sam o-jedi-Fincev, 42.000 v Aziji.

2. Ariji ali Indoevropejci tvorijo srednjo skupino nomadov, bržkone so prihajali iz Turkeстана skozi južno Rusijo kot nomadi v Evropo in tam šele od predindoevropskih plemen prevzeli poljedelstvo; drugi del se je obrnil kot Medijci, Perzi proti jugu in zasedel Perzijo in Mezopotamijo, tretji del Indijo, četrti del kot Armenci Malo Azijo.

3. Hamito-Semiti; njihova domovina je bila ali Arabija ali Mezopotamija. Iz Arabije so okrog 2000 pred Kristusom šli kot nomadi skozi Sirsko puščavo, zasedli Mezopotamijo in podjarmili poljedelske Sumerce. Nekje v prednji Aziji se je odcepila od njih hamitska veja, se selila v Afriko, tam zasedla vso Afriko do Kanarskih otokov (Tuareg, Berberi, Kabili, Egipčani, Gala, Bahima in morda celo Hotentoti).

A. Gospodarska kultura:

Za nomade je tipična živinoreja. Celo pleme se seli stalno od kraja do kraja. Hrana, obleka, posode, šotori itd. se pridelajo od živine. Kot hrana služi v prvi vrsti meso, mleko, kri; za obleko koža, dlaka, usnje; za posode usnje, za šotore kože. Živinorejec se razlikuje od lovca v tem, da goji cele črede ene pasme, lovec pa žival uniči. Z živinorejo se začne kapital (capita... toliko glav živine).

Krotitev, udomačanje živine, je velik kulturni čin in zelo težavna stvar; šele po mnogih rodovih se instinkt živali človeku prilagodi. Pleme mora ostati vedno nekako v bližini svojih čred, ko jih pastirji ženejo od pašnika do pašnika. Kvečjemu eden do dva meseca ostanejo na enem kraju. Geografske in klimatske prilike dirigirajo selitve nomadov. Pozimi so nomadi v nižavi, v predgorovjih, živina koplje večkrat pičo izpod snega. V vročem poletju se umaknejo v gorovja. Deloma se selijo v vročem poletju v severne stepe. Kot udomačene živali pridejo v poštev: velblodi, severne jeleni, konji, goveda, ovce, koze, osel. Najbolj tipični Nomadi so Kirgizi v centralni Aziji. Večkrat ima ena sama družina 50.000 ovac, 5 do 10.000 konj; koze se rabijo predvsem kot živali vodnice. Konje redijo nomadi kot jezdno žival in posebno tudi zaradi kobiljega mleka, ki se v ovčjem mehu pretolče in opleta s tolkačem, mleko se skisa in kipi in po štirih dneh se pije kot neke vrste opojna pijača: kumis po imenu. Selitev z zimskih na poletne pašnike ali obratno je zelo važen dogodek in se

praznuje tudi z določenimi obredi. Spored: najprej ovčje črede s kozami kot vodnicami, potem konji, za njimi goveda, na koncu velblodi z vso prtljago, pohištvom itd. Žena gospodinja jaha na konju in vodi za seboj na povodcu velbloda, za katerim gre dolga vrsta drugih velblodov.

Kdaj in kje je nastala živinoreja? Hahn zagovarja že 20 let teorijo, da so poljedelci iznašli živinorejo in da je živinoreja nekako postranska panoga poljedelstva; baje se je to zgodilo v Babiloniji. Njegov razlog, da namreč nomadi tudi danes povsod gojijo poljedelstvo, ni odločilen. So nomadi, kakor Hotentoti, ki ne poznajo poljedelstva.

Kulturno-historična šola trdi, da je živinoreja enkratna kulturna iznajdba, in sicer se je to zgodilo v stepah srednje Azije, in pod vplivom te iznajdbe so se upitomili v južnih poljedelskih kulturah morda perutnina, svinja, govedo. Za centralno Azijo govori to, da se tam nahajajo divje zvrsti konja, velbloda, jelena in da je pokrajina za to primerna.

Motivi za udomačenje živali: so morda sport (kakor pri pticah) ali korist: mleko, pripraga, ježa, če ni zadostovala že simbioza. Žival išče bližino človeka za živež, varstvo.

Katera žival je bila prva udomačena žival? Ni gotovo. Pes se pojavlja v prazgodovini šele na meji med paleolitikom in neolitikom. Pri sedanjih narodih, ki rabijo psa za vprežno žival, se je v nekaterih krajih pes nekoliko umaknil konju in severnemu jelenu. Rabijo psa v mrzlih severnih krajih (Eskimi, Ostjaki, Samojedi, Jukagiri, Čukči, Korjaki, Ainu, Kamčadali, Gilijaki, tudi Rusi v teh pokrajinah). Na gospodarstvo pride deset psov; ena pripraga 10 psov prevozi na dan 350 do 400 funtov po 80 km. Psi so bolj vztrajni kot jeleni in konji, čeprav ne tako brzi.

Severni jeleni služijo vsem severnim plemenom kot vprežna žival, obenem tudi za hrano in obleko, pri Čunguzih pa tudi kot jezdna žival in za mleko. Najbolj so udomačili jelena Čunguzi in za njimi Jakuti. Ti so prišli z juga in kot nekdanji konjerejci so bili bolj sposobni za to. Jakuti prevažajo v teh krajih z jeleni pošto. Pri Starosibircih je jelen bolj divji in ostane le v čredi, tako da prav lahko spet zdivja. Čukči tudi radi privabijo divjega jelena v svojo čredo za križanje. Toda še nikdar se ni posrečilo, da bi mogli danes doživeti ukrotitev

divjega jelena. V Ameriki jelen ni udomačen. Morda se je jelen šele pozneje udomačil, ko so se bili Eskimi in Indijanci že izselili v Ameriko. Jelen je zelo glupa žival, niti po dolgih letih ne spozna svojega gospodarja in ne more ostati na potu, če ni na vajetih ali privezan k drugemu vozu.

Konj je bil bržkone ukročen pri Turko-Tatarih. Zakaj? Divji konj se še sedaj nahaja v Cungariji. Amerika in Avstralija ne poznata konja. Kulturni narodi starega sveta Kitajci, Indijci, Babilonci pa poznajo konja od leta 2000 pred Kristom, toda za isto dobo je ugotovljeno, da ga je poznala centralna Azija. V prazgodovini se konj pojavlja šele v neolitiku v dobi bronca, bržkone so uvedli Azijci konja iz Azije v Evropo.

Velblod je bržkone tudi doma v notranji Aziji, vsaj dvo-grbni. Približno 1100 pred Kristom pride v Mezopotamijo.

Govedo je doma najbrž kje v južni Aziji, morda je banteng iz Sunda ali zebu iz Indije prvotno plemo. Govedo je očitno starejše kot konj, kajti pojavlja se že v kamneni dobi neolitika in je bilo udomačeno v Evropi pred prihodom Arijev.

Ergologija nomadov:

Ergologija je revna, ker so nomadi doma v stepi. Obleka večinoma iz usnja, kože. Bržkone izvirajo iz nomadske kulture hlače (radi jahanja). Klasični narodi: Rimljani, Grki, Egipčani niso poznali hlač, pač pa Medi, Perzi, Germani. Tudi mokasin (čevlje in hlače iz enega kosa usnja) je od nomadov, na severu porabljajo oni obuvala, obleko, sukno iz težke kožuhovine.

Kot stan se pojavlja v tej kulturi šotor v dvojni obliki. Bolj na severu kot koničasti ali piramidni šotor, posebno pri jelenorejcih. Ogrodje iz lesenih drogov je poleti pokrito z brezovim lubjem, pozimi z jelenovo kožo. Bolj na jugu se pojavlja prava hiša s stranskimi stenami in s koničasto streho (jurta ali kibitka). Čukči imajo znotraj v jurti še posebno pravokotno spalnico iz jelenovih kož, Korjaki jih imajo celo več. Morda je tu kombinacija nomadske in matriarhalne kulture. Ob ledenem morju poznajo Korjaki, Čukči in Eskimos tudi podzemsko hišo, ki je deloma zakopana v zemljo in pokrita s prstjo. Od zgoraj je odprtina, skozi katero se pride po lestvi.

V tej kulturi je bržkone nastalo kolo kot vozilo. Vodna prometna sredstva so najbrže starejša. Gotovo tudi krplje, smuči, sanke. Morda je kolo nastalo iz sank ali iz valjarja. Kolo se najde

samo v višjih kulturah. Od začetka so morda konji in velblodi vlačili po tleh na drogih naloženo blago in tu se je morebiti valjar podložil. Kot orožje rabijo nomadi bodala, sulice, kopja, meče, sablje, predvsem pa lok in puščico. V Aziji se najde posebna vrsta loka, namreč refleksni zloženi lok: refleksni se napne v protinaravni smeri, da ima večjo prožnost. Zloženi lok pa je sestavljen iz dveh lesenih drogov ali iz roženine in kit, da je tem močnejši.

B. Socialna kultura:

Tipična je veledružina. Radi skupne črede ostanejo sinovi pri očetu. Družina se torej okrepi. Oče postane patriarh. Razvije se patriarhat. Te močne družine so velika življenjska sila nomadov, ki jim daje premoč nad drugimi kulturami. Za družino je treba okrog 300 jelenov. Vzdržati nekako se morejo samo bogatejši, slabejši pa delajo pri bogatejših. Pri nomadih vlada izrazita monogamija, tako da o poligamiji v večjem obsegu ne more biti govora. Monogamija je prevladala tudi pri Indoevropcih in vlada še danes pri Hamitih. Semiti so vpeljali poligamijo pod vplivom drugih kultur.

Nevesta je odvisna od očeta. Ženin plača kalim — odkupnino, neko število glav živine. Toda večkrat tudi ženin uropa nevesto, ampak z njeno vednostjo. Nomadi visoko cenijo predzakonsko devištvo, prav posebno Starosibirci. Čukči in Korjaki zelo obsojajo druge nomade, ki kupujejo nevesto kakor bi bila žival. Pri njih mora ženin služiti več let za nevesto in tudi ob sklepanju zakona mora ženin prestati trdo preizkušnjo, pri kateri ga sorodniki, predvsem ženske, zavirajo, tepejo, deklico skrijejo itd., simbol nevestine svobode. Značilno je, da je zakonska pogodba pri mnogih neveljavna, če se dokaže nezvestoba neveste. Celo smrtna kazen se večkrat izvrši. Pri poroki, ko nevesta za vselej zapusti veledružino svojega očeta, je ženitvanski sprevod z mnogimi konji, velblodi, zelo slovesen. Neke vrste odpor, navidezni boji, odpor neveste itd. spada k ceremonijelu. V družini stopi žena nekoliko v ozadje za možem. Ni več enakopravnosti kakor v prakulturi, zato ker je živinoreja in animalistična hrana, ki je predvsem odvisna od moža, na prvem mestu. Prvorojenec uživa posebne socialne in gospodarske pravice. On sledi očetu kot patriarh in zato tudi podeduje največji del vsega premoženja.

C. Verske ideje:

Nomadi poznajo Najvišje bitje in ga častijo kot gospoda nebesnega svoda. Nebesni svod, ki se povzpenja nad nepregledno stepo je bil nomadom simbol božanstva. Ta nebesni Bog je duh, ki je večni, pravičen, vir življenja, vlada svet. Mongoli so imenovali tega Boga Tengri. Turki poznajo tudi besedo Tengeri, Tangri, Tangara, Tari, kar pomeni nebo. Samojedi poznajo nebesno bitje pod imenom Num, Jumo in Finci poznajo tudi to ime Jumar. Voguli, ki so v sredi med Samojedi in Turko-Mongoli, poznajo Numi-Torum, torej je Num isti kot Tengri. Nomadi prinašajo svojemu nebeškemu gospodu prvenstvene daritve, in sicer mu darujejo kumis ali pa tudi živega konja, ki ga pa ne umore ampak zapodijo v stepe. Krvave žrtve, pri katerih sodelujejo vedno šamani, pa darujejo duhovom, kar je očitvidno vpliv matriarhalne kulture. Najvišje nebesno bitje poznajo tudi Indogermani (Dyaus Pitar, Jupiter itd.) in Semiti (Alah, El).

III. Sekundarni kulturni krogi.

Etnografski zemljevid nam kaže, da se redkokje nahaja kak kulturni tip v čisti obliki. Vsled selitve kulturnih ciklov so nastale različne mešanice.

Totemistično-matriarhalna kultura.

Obe kulturi se predvsem nahajata pri primitivnih narodih in sta se širili po vsem svetu, vsled tega tudi njuna kombinacija.

A. Gospodarstvo:

V gospodarskem oziru pomeni ta mešanica združitev višjega lovstva in poljedelstva. Vsled tega se predvsem razvija trgovina: izmenjavanje poljedelskih pridelkov s tehničnimi izdelki totemistov. Tako n. pr.: se vrši v Melaneziji izmenjava med poljedelskimi proizvodi obmorskih plemen (kokos itd.) z bodali, pasovi itd. totemistov v notranjosti. V Avstraliji se izmenjavajo ščiti in bumerangi s sadeži in jedili. Irokezi in Huroni (poljedelci) so dajali tobak in druge pridelke za puščice, kože itd. Algonkin-Indijancev. Glede ergologije: kanu iz izdolbenega debela ima še ob straneh deske. Bodala, sulice se nahajajo skupaj z buzdovani, kiji in tudi še z lokom. Četverokotna hiša ima piramidno ali koničasto streho. Okrogle kolibe s koničasto streho tvorijo vas ali pa četverokotne hiše so raztresene kot posamna naselja. V umetnosti se pojavlja živalska maska, tudi pri plesih.

B. Socialne razmere:

Dvoskupinska organizacija se združi s totemskimi klani. Navadno se totemski klani porazdele med obe skupini, n. pr.: skupina: Sokolov — Orlov se deli v totemske klane Kenguru, Emu, Netopir; skupina: Vran se deli v klane: Kača, Podgana, Mravljinčar. Med člani teh dveh skupin je stroga eksogamija. Totemist klana Kenguru se sme poročiti samo s članico klana Kače itd. Medsebojni vpliv se vidi tudi že v tem, da dobita glavni skupini tudi ime totemističnih živali. Prav posebno figurirata n. pr. v Avstraliji orel in sokol kot zastopnika ene skupine, vrana kot zastopnik druge.

C. Verske ideje.

V mitologiji se združi solarna mitologija totemizma z lunarno mitologijo matriarhata. Skušajmo razložiti. Prva lunarna mitologija se pojavlja v kulturi bumeranga; luna postane simbol pračloveka, praded a človeškega rodu in stopi na mesto najvišjega bitja. V matriarhalni kulturi se časti pramati in luna je nekako predstaviteljica te pramatere ali pradedinje. Dve glavni fazi lune, svetla in temna luna, sta brata, sinova pramatere, eden simbol svetlih vzvišenih lastnosti, drugi simbol temnih in nižjih. Ko prideta totemistična in patriarhalna kultura v stik, stopi solarni junak na mesto svetle lune in temna luna postane lunarni junak kot tak. Po vsem svetu so neke živali (sokol, orel, volk, lev, v Avstraliji tudi kenguru in emu) simboli solnca, kača, vrana, mravljinčar, podgana, pajek, črv, zajec simbol lune. Prvotno sta skupini matriarhalne kulture imeli imena brez pomena ali pa imena, ki sta v kaki zvezi s svetlo in temno luno. Pod vplivom totemistične kulture se zdaj en razred nekako veže s solncem, vsled tega ime sokol, kenguru, emu itd. Drugi razred se veže z vrano, kačo, mravljinčarjem itd. — V Egiptu nastopita za solničnim Bogom Ra: svetli Osiris in temni Set. Tajne moške zveze matriarhalne kulture se združijo s starostnimi razredi totemistične kulture. Postanek stanov. Iniciacija deklet, ki je bila v matriarhalni kulturi samo zunanja, se komplicira z operacijo iz totemske kulture.

Mešanica nomadske kulture s totemsko ali matriarhalno.

Nomadi potrebujejo zaradi svojega gospodarstva velike prostore, na svojih jezdni h živalih se hitro premikajo, poljedelci so

navezani na grudo. Čisto naravno je, da so nomadi udirali v poljedelske kraje in tam ugrabili sadeže poljedelcem, oziroma so periodično zahtevali neko odkupnino. Črede ne spoštujejo nobenih meja, polje pa je po svojem bistvu omejeno in načrtano. Bolj ko se je razvijala živinoreja na eni strani in poljedelstvo na drugi, bolj sta prišli kulturi v nasprotstvo in na mnogih delih sveta so nomadi trajno in stalno zavzeli poljedelske pokrajine in ustvarili popolnoma novo kulturo. Prav ta mešanica teh kultur je ustvarila veledržave in višje kulture, n. pr. v Polineziji, v Mehiki, Peru, na Kitajskem, kulturo Babiloncev, Egipčanov, v Sudanu in končno kulturo v Indiji in v Evropi (Grki, Rimljani itd.). Toda ta mešanica se ni oblikovala povsod na isti način. Ne moremo govoriti o enotnem kulturnem tipu, ki bi bil nastal v enem kraju. Mešanice so zato različne, ker so se razlivala nomadske čete na vseh delih sveta čez poljedelske pokrajine. Na splošno lahko pravimo, da je združitev nomadske kulture s poljedelsko ustvarila vse večje kulture na svetu in da je ta zgodovinski pojav odločilna tema zgodovine sploh.

A. Gospodarstvo:

Omenili smo, da so, ker sega prvotna domovina nomadov od severovzhodne Azije do Afrike, nomadi udirali na vse strani v poljedelske kulture in da so nastale različne varijante mešanic. Take varijante so n. pr. sudanska kultura, polinezijska kultura. Ena je bolj celinskega značaja, druga pomorskega. Ali pa: na enem delu sveta je prevladala bolj totemska tehniška kultura in je nekako umetnost obvladala kulturo drugih panog (kakor v Egiptu, Grčiji, Polineziji in Peru). Drugod spet je poljedelska kultura bolj prevladala. Tako n. pr. v Mezopotamiji, na Kitajskem, kjer se vsa obrt, umetnost podreja kmečko demokratični podlagi. Industrija nekoliko zaostaja, morda tudi zaradi tega, ker ni totemistične podlage. V Indiji se obratno spet obrt specializira po kastah. Zdaj je dognano, da slonijo indijske kaste na predarijskih temeljih, očitno na totemizmu.

Nomad pride v poljedelske kraje kot osvojevalec, gospodar. Poljedelsko, ročno delo zaničuje. Tega ni vaje. Kljub temu pa stremi za tem, da zagospodari nad zemljo in njenimi pridelki. Domače ljudstvo razlasti, oziroma si ga podvrže, zasužnji. Nomadi si razdele zemljo med seboj, obdeluje jo pa domače prebivalstvo. Nomadski kralji, nomadski patriarhi združijo kolikor mogoče veliko zemlje v svojih rokah. Tako n. pr. v

Babiloniji, tako v Egiptu. V Indiji direktna razlastitev ni bila mogoča radi preobširne zemlje, pa Arijei so si znali pridobiti višji vpliv z versko-mističnimi sredstvi. Na Kitajskem je sicer močna kmečka struja, tako da ljudstvo ni oropano lastnine, toda cesar (»Sin nebes«) je veljal kot vesoljni lastnik zemlje. Na Japonskem so v prejšnjih časih bili cesar in višji stanovi izključni lastniki zemlje, v Mehiki, v Kolumbiji, v Peru so bili vladarji neomejeni gospodarji zemlje. Na Kitajskem in v Peru se je celo zemlja delila vsako leto na novo. V Ugandi in Ruandi so Hamiti (Batuci, Bahima) izključni gospodarji zemlje. V tej mešani kulturi posoja nomad vprežno živino poljedelcu za plug. Obenem mu tudi da gnoj od živine za plodovitejše poljedelstvo. Prometna sredstva se izboljšajo, kolo nomada se porabi za poljedelstvo. Nomadi organizirajo v velepoteznih oblikah gospodarstvo. V Egiptu vršijo kontrolo nad kanalizacijo in namakanjem zemlje. Na nekaterih delih sveta je nomadski vpliv manjši. Tako n. pr. je v ospredju poljedelski element v južni Kitajski, na severu pa že prevladuje nomadska kultura (konj, velblod, voz itd.), na jugu nosilnice, ladje itd. Na Japonskem, v Indoneziji in Ameriki se vrši poljedelstvo brez vprežne živine, pač pa poznajo jezdno in tovarno žival, konja na Japonskem, v Ameriki lama. V Polinezijski sploh ni udomačene živali, razlog: geografske prilike otočja. Zelo razvita je tehnika umetnega namakanja v Polinezijski, v južni Aziji, Mezopotamiji, Egiptu in v Ameriki, Mehiki, Peru.

Ergologija teh mešanih kultur seveda tudi ni enotna. Tako imata polinezijska in sudanska kultura (najbolj preiskani, ker segata v primitivne kulture) svojo posebno ergologijo. V Polinezijski: tehnično zelo popoln čoln s sulicastimi vesli, trikotna jadra. Posebno razvita je tehnika obdelovanja lubja (za obleko) palmovih vej, zelo različni in slikoviti kiji, nadalje posode, okrogle sklede, izrezljane iz lesa, za Sudan je pa zelo tipična tehnika železa (obroči, obodi, zapestnice, ovratnice, sekire, srpi, bodala). Glede tehnike železa: Železo je izmed kovin najzadnje prišlo v tehniško porabo. Povsod je poraba bakra in brona pred železom ugotovljena. Za Evropo smemo trditi, da je približno tretje tisočletje pred Kristom doba bakra, drugo tisočletje doba brona, prvo tisočletje doba železa. Tehnika železa je namreč zelo težka in komplicirana in zato so druge kovine, zlato, srebro, baker itd., prišle prej v porabo. Bržkone so tudi mehovi in vsa tehnika topenja železa nastala kje v Aziji. V Ameriki, čeprav je tam toliko železne rude, tehnika železa ni bila znana in pihal

na meh niso rabili v tehniki bakra in brona. Tehnika železa je morda nastala kje v zahodni Sibiriji med poljedelci, kajti nomadom je prepovedano prekopavati zemljo, z zemljo sploh nimajo veliko stikov, a izmenjavali so od prvih iznajditeljev železo za orodje in orožje.

B. Socialna kultura:

Že pri gospodarstvu smo omenili, da so nomadi hoteli zagospodariti nad zemljo. Nomadi so se čutili vzvišene nad poljedelci in totemisti. Imeli so boljše orožje (lok in puščico), bili so bolj gibčni (konji, velblodi), bolj bojeviti in enotni (veledružina), zaničevali so ženskovladje matriarhalne kulture, ročno delo in rokodelstvo totemistov. Ne z znojem, ampak s krvjo, so hoteli zmagati. Nadalje so bile njihove verske ideje (Najvišje nebesno bitje) daleko vzvišene nad živalskimi totemi in animizmom nižjih narodov. Zemljo so razlastili, oziroma se je polastili, kakor smo že omenili, da so jo na novo razdeljevali; prejšnji prebivalci so postali njihovi služabniki, sužnji. Družba se razvija vertikalno v najvišje, srednje in najnižje stanove ali stopnje. Kralj je absoluten dedni vladar. Kakor se nomad sploh ne druži rad s poljedelci, tako mora tudi kralj ostati čistokrven (vsled tega ponekod zakon s sestro. Kralj ima absolutno oblast (Čingiskan, Tamerlan), ne rabi več starešin, temveč glavarji plemen postanejo njegovi satrapi. Okrog njega se zbirajo njegovi zvesti oprode kot ministri (služabniki), katere si on prosto izbere. Kralj je vir in temelj vseh zakonov, vse pravice, on je obenem tudi sodnik. V tej kulturi nastane dvor z luksusom. Za dvor veljajo minuciozni predpisi, kralja nikdo ne sme videti, pred kraljem morajo vsi ležati na tleh, se smejati ž njim itd. Kralj postane božanstvo ali vsaj ljubljenelec Boga, kralj edini daruje, pa je tudi odgovoren za vreme. Kralj stopi v sorodstvo z božanstvom. Kralj je solnce, vir življenja, ki se ne sme starati, vsled tega kralja po neki dobi umore. Kralj razdeli fevde: njegovi oprode dobijo zemljo proti obveznosti, da so kralju vedno na razpolago. Ti fevdalci oddajajo spet zemljo nižjim fevdalcem in tako naprej. Končno je kmet tlačan zadnji, ki obdeluje zemljo za svojega gospodarja. Suženjstvo: Velepotezen nomad uporablja mase totemistov rokodelcev in poljedelcev za velika dela, kanalizacijo, stavbe, piramide, templje itd. Zato krati tudi osebno pravico do mačinov. Egipt, Babilonija, Rim, Grčija slonijo na suženjstvu. Tudi Peru, Mehiko, Kolumbija. Suženjstvo je nastalo pri višjih kulturah pod vplivom Nomadov.

C. Verske ideje.

Nebesno božanstvo se istoveti s solncem, (Mitra?), totemizem povzroča poseben kult ene ali druge živali, bika, goveda (v Indiji!).

Ali pa: nebesni bog (nomadski) ima za ženo mater-boginjo zemljo (matriarhalno). Iz Najvišjega božanstva, duhov prednikov in duhov narave se razvija polagoma politeistični panteon; paralelno s socialnim stopnjevanjem slojev tudi hierarhija duhovnikov.

Slovstvo in viri, ki sem jih *passim* uporabljal:

W. Schmidt u. W. Koppers, Gesellschaft u. Wirtschaft der Völker, I. 1924.

Dr. Georg Buschan, Illustrierte Völkerkunde, I. Bd. 1922, II. Bd. 192

F. Gräber, Ethnologie in Kultur d. Gegenwart, 1923.

Semaine d'Ethnologie religieuse, I (1913), II (1914), III (1923), IV (1926).

Razni letniki revije Anthropos.

A. Gahs, Kopf, Schädel und Langknochenopfer bei Rentiervölkern, Festschrift gew. P. W. Schmidt, Wien 1928.

Kulturni tipi

I. Pra-

materijalna kultura, sociologija,

1. **Pigmejski** (eksogamno = monogamistični). nižji lovci, zasloni proti vremenu, koši, orodje iz lesa, školjk, kostene, neobdelanega kamna, kot orožje primitivni lok; sulic, kijeve skoraj ni. monogamija, ravnopravnost moža in žene, lokalna eksogamija.
2. **Tasmanski** (eksogam = geschlechts = totemistisch). nižji lovci, zasloni, primitivna orodja iz kamna, zaostrena bodala, metalna orožja, plav. monogamija, sledovi poligamije, spolni totemizem, lokalna eksogamija.
3. **Bumerang** (eksogam = gleichrechtlich). nižji lovci, zasloni, orodja iz kamna in lesa, orožje: bumerang ali zakrivljena metala iz lesa, v Afriki iz železa, prvi ozki ščit iz lesa, plav. več poligamije, spolni totem, lokalna, klanska eksogamija, ravnopravnost moža in žene.
4. **Arktični** nižji lovci, orodja in orožja večinoma iz lesa in kostenine, okrogla stanišča, ali podzemska, ali iz snežnih plošč, ali iz kitovih reber. monogamija prevladuje, stalnost zakona.

II. Primarne

5. **Totemski** (westpapuanisch, ostafrikanisch, exogam = vaterrechtlich). višji lovci, okrogla koliba s koničasto streho, bodalno orožje (sulice, kopja, kopjemet, brez udarnih ob koncu zaokroženih kijeve bumerangov, i. d.); kot ščit pas iz lubja, čolni iz debela ali lubja. totemski eksogamni klan, velika razcepljenost v male totemske skupine s posebnimi jeziki, patriarhat, mož v ospredju, starostni razredi.

ali kompleksi.

kulture.

iniciacije, umetnost,

iniciacija fantov in deklet, brez telesne operacije, se ne poslikajo z barvami, nimajo godal, niso tetovirani, ne izbijajo zob, ne prevrtavajo orodja.

iniciacija fantov in deklet, tetoviranje, vzorci iz brazgotin, nos preluknjen.

iniciacija fantov in deklet, izbijanje zob, brnula, palice zvočnice.

tekme, igre, plesi mladine, spominjajo na iniciacijo prakulture.

kulture.

tajna iniciacija za fante po starostnih razredih z obrezo, ovoj za spolovila, naslon za podglavje, piščali (flavta).

verske ideje,

eno samo najvišje bitje, brez animizma, naturizma, magije, češčenja prednikov. Primicialna daritev, grob v zemlji.

eno samo Najvišje bitje brez animizma, naturizma in kulta prednikov. Nekaj magije, grob v zemlji ali v votlih drevesih ali sežiganje mrličev.

eno samo Najvišje bitje, identificirano s prvim človekom in z luno, grob v stenski globini.

vera v Najvišje bitje »Universum« ali »Nebo«; darovanje velikih kosti in lobanj Najvišjemu bitju.

Najvišje bitje identično s solncem, magija, pogreb na odru pod milim nebom. Ornamentika preme črte, rezbarska plastika.

geografska area,

Srednja Afrika, Bušmani, Andamanci, Semang na Malaki, Vedas na Cejlonu, Senoi na Malaki, Toala na Celebes, Nigriti na Filipinskih otokih.

Tasmanija, južnovzhodna Avstralija, (Kurnai in Hepara).

Južnovzhodna Avstralija, Gornji Nil, Sudan.

Samojedi v Aziji, Eskimi v Ameriki.

na obalah Avstralije, Nove Gvineje, Santa Cruz, Fidži, Moluki, Dravida, večina Afrike, Severna Amerika.

6. **Dvoskupinski materopravni**
(mutterrechtliche Zweiklassenkultur, exogam, mutterrechtlich) ostpapuanisch, westafrikanisch).

poljedelci, pravokotna hiša z dvostransko streho, udarno orožje, buzdovani, kiji in bati z debelimi beticami, brez zaostrenega orožja, široki ščiti, čoln iz desk ali lubja, prača, lesena pila za ogenj (Feuersäge).

dualizem, večkrat s fratrijami, razredna eksogamija, matriarhat.

7. **Nomadski**
(vaterrechtlich-grossfamiliar)

živinorejci, nomadi, šotori, veledružina, konj ali velblod ali severni jelen za vprego ali ježo, sanke ali voz, sulice, kompliciran lok.

patriarhalna veledružina, krvno sorodstvo kriterij za zakon, prednost prvorojenca.

8. **Melanezijski**
(Bogenkultur freimutterrechtlicher Kulturkreis).

poljedelci, veledružinska hiša, stavba na koleh, napredna oblika loka, okrogli ščit na rami, višeci most, opojne pijače in narkotični užitki, betel in kava, tobak, svinjereja, bergljasto veslo, oglavnica za dež, ploščati loki, puščice radialno operjene.

matriarhat brez razredov, svobodno materno pravo, veledružina.

9. **Polinezijska kultura, Sudanska kultura, (freivaterrechtliche Kultur).**

poljedelstvo in živinoreja, brodarstvo, čolni z držaji na zunaj, s kopjastim veslom. V Polineziji obdelava lubja zelo razvita; v Sudanu lončarstvo in tehnika železa.

patriarhat brez klanske eksogamije s plemiči iz nižjih stanov, politična hierarhija, absolutna suvereniteta kralja in suženjstvo

III. Sekundarne

iniciacija deklet, fan- lunarna mitologija, luna v čisti obliki samo v
 tovska izginja, tajne zve- kot boginja, svetla luna Oceaniji in Sunda, v Afri-
 ze, panova piščal, godal- Najvišje bitje. Animi- ki združen s 7. kulturnim
 ni lok, maske, češčenje zem in šamanstvo. krogom. Vzhodna Av-
 lobanj in prednikov. Or- stralija, Sprednja Indija
 nament polkrog na pr- deloma.
 sih, ornamentika v me-
 andrih, boben, tehnika
 svitkastih zavojev (Spi-
 ralwulsttechnik).

tekme in dirke. Bog nebes, Najvišje Uralo-Altajci, Ariji, Se-
 bitje, prvenstvena dari- Gvineja (morda cela),
 tev (mleko ali živina).

kulture

češčenje lobanj (tudi na- Nebesni bog (nomadski) Indija Melanezija, Nova
 sprotnikov), lovci na gla- ali solčni (totemski) ima Gvineja (morda cela)
 ye, kuvada, boben s kož- mater — boginjo zemljo Borneo, Sumatra, Kongo
 nato opno, (Felltrom- (matriarhalno) za ženo. in Gvinejska obal.
 mel), lončarstvo, glavni-
 ki, spiralna ornamentika,
 dvakraten pokop; pri
 drugem pogrebu se kosti
 očistijo od mesa.

flavta, tritonova troblja.

Južna in vzhodna Azija,
 Polinezija, Sudan.

Sommaire.

L'éthnologie est la science qui poursuit comme objet de ses recherches la vie spirituelle des peuples primitifs ou le développement de leur culture.

L'éthnologie s'est établie en science autonome depuis l'année 1859: les collections riches dans les musées d'un côté et les trouvailles préhistoriques de l'autre, qui semblaient indiquer des analogies surprenantes entre la préhistoire et la civilisation des primitifs donnaient à la science nouvelle un grand essor.

Mais sous l'influence des théories de Ch. Darwin les ethnologues (Bastian etc.) ont appliqué à la science nouvelle une méthode purement évolutionniste en supposant que la vie psychique de tous les peuples a dû se développer partout par les mêmes étapes d'une évolution ascendante.

L'erreur fondamentale des évolutionnistes était en ce qu'ils voulaient produire une science naturelle de l'esprit humain au lieu de s'adonner à l'histoire de son développement.

Pour eux, la liberté de l'individu, l'initiative de l'inventeur et du génie, le caractère individuel (naturel) des peuples, le contact des civilisations hétérogènes en cas de migrations ne jouaient presque aucun rôle dans la formation des civilisations; au moins ils contestaient ces éléments chez les peuples primitifs, qui seraient donc sans histoire.

Une réaction était inévitable et des savants de tous pays ont collaboré en quelque manière à l'élaboration d'une méthode plus scientifique. C'est la méthode historique qui gagne toujours plus de terrain.

Surtout des savants allemands, les Dr. Gräbner et Schmidt, l'ont cultivée; l'école, qu'ils ont fondée, est connue sous le nom: *historico-culturelle*.

Cette école tâche de distinguer tout d'abord les différents types de civilisation (Kulturtypen, «komplexe») et fixer leur situation géographique (Kulturkreise). C'est par l'aide de deux critères que ce résultat est obtenu, critère de forme et de quantité (l'identité d'abord d'un élément isolé et ensuite, d'un ensemble d'éléments culturels en différents pays est l'indice de parenté des civilisations. En outre, il s'agit de reconstruire la chronologie de différentes civilisations par les indices du critère géographique et de poser la question d'origine.

Grâce à cette méthode rigoureusement scientifique l'école historique a réussi à réunir les éléments innombrables des civilisations primitives dans quelques groupes, qui nous représentent des types bien distingués de civilisation.

1. D'après leur classification, la civilisation la plus primitive comprendrait quatre types de civilisation, celle des Pygmées, des Tasmaniens, des peuplades septentrionales (arctiques), des Australiens (boumerang).

Comme régime économique c'est la cueillette (chasse, plantes sauvages) sans culture et élevage. Comme institutions sociales, la monogamie et une cérémonie d'initiation pour les jeunes gens, sont plus ou moins en vogue.

La croyance en un Être suprême, créateur de l'Univers et législateur, s'accuse en différents degrés.

2. Un autre groupe, plus récent, comprendrait des civilisations anciennes, comme celle des totémistes, chasseurs par excellence, des cultivateurs du sol, des nomades éleveurs de bestiaux.

Les institutions sociales et religieuses diffèrent sensiblement entre ces types. Les totémistes accordent une prépondérance absolue à l'homme sur la femme et cultivent la cérémonie d'initiation pour les seuls garçons; le soleil se substitue à l'Être suprême des civilisations primitive et cause un riche développement de la magie. Les cultivateurs du sol donnent la prépondérance à la femme à cause de son prédominance économique. L'Être suprême est conçu comme »Première mère« et s'identifie avec la lune. Une mentalité animistique s'accuse: les sociétés secrètes, le chamanisme, le culte des crânes, les sacrifices sanglants, le cannibalisme. Les nomades constituent la famille patriarcale nécessitée par l'existence de grands troupeaux. Il semble que l'élevage de bestiaux a pris son origine en Asie centrale. En matière de religion, les nomades vénèrent un dieu suprême du ciel (maître du ciel matériel).

3. Par un troisième groupement on tâche d'expliquer les civilisations plus récentes comme fusion des types anciens, qui se seraient entremêlés en différentes combinaisons: Fusion des totémistes avec des cultivateurs: les clans totémistes se distribuent entre les deux classes de mariage. La Mythologie du Soleil et de la Lune s'entremêlent (se confondent) — ou fusion des nomades soit avec les cultivateurs soit avec les totémistes,

ou mélange de tous les trois. Les nomades, expansifs, occupent la terre cultivée et dominant comme classe aristocratique la masse des cultivateurs. Les rois, représentants du Dieu-Soleil, deviennent des despotes et sont divinisés. Fréquemment, par influence du droit maternel, une Déesse — Mère de la Terre — s'adjoint comme épouse au Dieu-Ciel. Les grands systèmes polytheistes naissent peu à peu de la fusion d'esprits, totems, ancêtres etc.

La civilisation matérielle s'achemine vers la fondation de grands États et de grandes villes: c'est le commencement de hautes civilisations.

Антрополошки карактер Јована Цвијића.

Др. Нико Жупанић.

Овим чланком настављам серију антрополошких описа истакнутих Југословена, од којих су били као последњи приказани политичари Никола Пашић и Миленко Веснић¹. Модерна географска наука убраја Јована Цвијића међу своје одличне преставнике, тако, да ужива светски глас, што доказују почастна одликовања и некролози поводом његове смрти.

О Јовану Цвијићу постоји већ више биографија² као и аутобиографија иза млађих дана, зато ћемо овде навести само главне податке његовог живота. Јован Цвијић родио се 29. IX. (12. X.) 1865 у варошици Лозници у Подринском округу, у трговачкој породици. Основну школу учио је у Лозници, гимназију у Шапцу и Београду, Велику Школу у Београду, где је свршио (1888) математичко-природословни одсек. После једногодишњег службовања као гимназијски професор отишао је 1889 у Беч да штудира географију и геологију код Албрехта Пенка, најчувенијег геоморфолога тадашњег доба, и ту је постигао докторску част (1892). Од г. 1893 до своје преране смрти предавао је као професор географију на Великој школи односно на Универзитету у Београду. Био је неколико пута ректор универзитета и под крај живота председник Академије Наука и био је почашћен и многим чланствима туђих академија и научних друштва. Код куће и у иностранству уживао је популарност и поштовање.

С Јаваном Цвијићем дошао сам у додир кореспонденцијом у почетку године 1903 поводом публиковања моје политично-етнографске брошуре „Macedonien und das türkische Problem“. Било је то тада, кад се у Србији народ борио са последњим Обреновићем за своја права, а у Македонији буктао пожар револуције, потакнут од Бугара. Бечка официјозна штампа (Neue Freie Presse)

¹ Н. Жупанић, Антрополошки оцрт Николе П. Пашића и Миленка Р. Веснића („Етнолог“, I, 74—83). Љубљана 1926/1927. — ² Р. Vujević, Cvijić Jovan, Dr. (Narodna Enciklopedija Srpsko-Hrvatska-Slovenačka, I, 408—409). Zagreb 1926. — N. Županić, Jovan Cvijić, Biografska studija, („Dom in Svet“, letnik XX, str. 264—271). Ljubljana 1907. J. В. Данеш, Јован Цвијић. — (стр. IV*—56, с сликом Ј. Цвијића. Посебно издање Географског друштва у Београду. Београд 1907.

и нарочито Ватрослав Јагић потпомагали су бугарску ствар. Пошто је Ј. Цвијић нашао да је моја брошура била написана онако како треба, у југословенском духу, заинтересовао се толико за ствар, да је дошао у Беч, где сам се састао и упознао с њиме (у мају 1903). Од тада, нарочито после мог доласка у Србију (1907), остао сам у додиру с Јованом Свијићем све до његове смрти, било да смо разговарали о културно-политичним приликама јужних Словена, било о строго научним, етнолошким проблемима. Долазило је и до неспоразума и до сукоба између нас, али се опет све изравнало. Тако сам имао прилику да донекле упознам Цвијићеву спољашност, његове расне црте и менталитет.

За време Конференције Мира у Паризу, где смо били заједно чланови Етнографске секције СХС-делегације, замолио сам покојног Цвијића за љубазност и дозволу, да узем на њему извесне кефалометричне и друге антрополошке мере као и комплексционе забелешке. Он је удовољно мојој молби и тако сам га посетио (5. јула 1919) у његовом стану у Паризу и извео мерења помоћу инструментарија Р. Мартиновог система. Тада је стајао Јован Цвијић у 54. години свога живота.

I. Антропометриски и кефалометриски подаци.

1. Висина узраста	1655 mm
2. Мере на можђанском оклопу:	
Највећа дужина главе	188 "
Највећа ширина главе	172 "
Најмања ширина чела	102 "
Хоризонтални обим главе	560 "
3. Мере на лицу:	
Растој углова доње вилице	105 "
Растој између arcus zygomatici	144 "
Физијогномска висина лица	179 "
Растој: корен носа — брада	120 "
Растој: корен носа — уста	75 "
Висина носа	52 "
Ширина носа	39 "
4. Комплексија:	
Боја косе: отворено кестењаста (lichtbraun)	
Боја бркова: затворено плава (dunkelblond)	

Боја очне ириде: плава (са ситним тачкисама кестењастог пигмента око пупиле)

Боја коже: бела са роза-инкарнатом.

Комплексија Јована Цвијића била је дакле отворена (светла), иако се примећују слаби трагови крвне мешавине и једног тамног расног елемента.

5. Index cephalicus.

Index cephalicus (IC) једнак је квоцијенту из продукта највеће ширине (NS) помноженог са 100 и највеће дужине главе (ND):

$$IC = \frac{NS \times 100}{ND} = \frac{172 \times 100}{188} = 91.48$$

Ако одузмемо овом кефалијском индексу по методу Р. Брое две јединице, добијемо index cranii = $91.48 - 2 = 89.48$. То значи, да је био Јован Цвијић изразит брахикефал, шта више он није спадао можда међу хипербрахикефалце, него чак међу ултрабрахикефале (индекс 90 и више). Он је имао ширу, округлију и вишу главу него је просечно имају Цвијићеви земљаци из Подринског округа (индекс 87.3).³ Тај облик главе долази највише од енормо развијеног париеталног дела. С обзиром на своју статуру Цвијић је несразмерно имао велику главу, нарочито можђански део.

По облику лубање Ј. Цвијић био је изразит динарски тип. Но ипак га не можемо убрајати у ову расну групу, која је најизразитија баш у Далмацији, Херцеговини, Босни, Лици и Западној Србији, јер код Цвијића нема осталих компонената, наиме стаса и тамне комплексија, без којих ознака си не можемо преставити Деникеров динарски тип. Цвијић није изгледао висок и танак, већ понижи и темељан. Са Н. Пашићем, н. пр., Ј. Цвијић је имао заједничку само светлу комплексију, али у морфолошком погледу његова лубања била је дијаментрално различита. По облику главе и изразу лица Цвијић ме највише подсећа на австријског маршала Светозара Боројевића (умро 1922 у Целовцу), родом Србина из Војничке границе (Баније).

Од старих Словена Јован Цвијић је свакако наследио светлу (отворену) комплексију, док је његова екстремна брахикефалија највероватније предсловенског балканског порекла.

Јован Цвијић одликовао се у своме животу несломљивом жељом за радом и истрајношћу, великом динамиком воље, мирним

³ N. Županić, Narodna Enciklopedija, III, str. 338. Zagreb 1929.

темпераментом у пресуђивању и организаторским духом. Његов природњачки рутинирани научни дух више је схватао спољашње облике земље и цивилизације него бестелесне психичке феномене.

Résumé.

Le célèbre géographe serbe, Jovan Cvijić, avait les qualités de race suivantes: son crâne était haut et ultrabrachycéphal (index 91'48), il était plutôt de petite que de grande taille (165 cm) et de complexion claire (yeux bleus, peau blanche d'un incarnat rose, cheveux chatain clair, moustaches blondes). Il a hérité la complexion des Slaves primitifs, et la forme de la tête probablement des habitants préslaves de la Péninsule Balkanique. Bien que Cvijić soit extrêmement brachycéphale, nous ne pouvons dire qu'il est du type dinarique, car la haute taille et la complexion fomée lui manquent. D'après la forme du crâne il était tout à fait différent du politicien Nikola Pašić.

Slovenske panjske končnice.

(Donesek k studijam o slovenskem ljudskem slikarstvu).

Dr. Stanko Vurnik, Ljubljana.

Ena najzanimivejših pojav na polju slovenske etnografije so gotovo poslikane panjske končnice, ki kažejo dragocene zaklade predstavne fantazije slovenskega kmeta, nje živo fantastiko in zdrav, robusten snovni humor, formalno-umetnostno odet v izredno dekorativno čutno obliko. Poslikane panjske končnice so tudi zato vredne posebne studije, ker velja ta panoga za slovensko specialiteto na etnografskem polju, s kakršno se ne more ponášati noben drug narod v Evropi.

1. K slovenskemu ljudskemu slikarstvu sploh.

O ljudskem slikarstvu Slovencev iz dobe koj po dohodu v naše kraje vemo še zelo malo. Zelo zanimivo bi bilo vedeti, kako so slikali naši rojaki takrat, ko so imeli še neko samosvojo, prvotno kulturo, katere še niso začele prekvášati tuje kulture. Iz VII. do IX. stol. izvirajoči najstarejši nam ohranjeni sledovi Slovencev, kovinaste in keramične izkopnine, o katerih poroča dr. Walter Šmid,¹ kažejo abstrakten ornamentalni dekor vrezljajev in vtisnin, geometrično-ritmične tvorbe kakor: vodoravne vrste krogov ali navpičnih črt, pletivo valovitih vijač ali cikcak, izpolnjen s pikami ali krogi. Figuralen okras je redek, pa še tedaj gre le za linearen, dekorativen tvor, ki komaj da spoznati figuralne težnje. Dr. Šmid pripisuje v omenjeni razpravi izkopine Slovincem, pa s pridržkom, da se podoben okras najde tudi pri drugih zapadnih narodih onega časa. Tako se moramo vprašati, ali imamo opraviti pri »najstarejših sledovih Slovencev« s pristnim slovenskim delom ali pa s tujim importom.

Iz konca srednjega veka in iz renesanse šele imamo ohranjen zanesljivejši ljudsko-slikarski material v cerkvenih fre-

¹ Carniola 1908.

ska h, ki jih obdeluje dr. Fr. Stele. Nedvomno so te freske naroda z mlado kulturo že tuje, večinoma alpsko-nemški vplivane in jim torej ne gre več značaj strogo konservativne, originalne ljudske umetnosti, kakršnega ima nastarejša narodova kultura, vendar gre v teh delih več ali manj še vedno za ljudskoumetnostne primesi, ki se drže našega precej primitivnega renesančnega cerkvenega slikarstva. Jernej iz Loke in Mojster presbiterija sv. Ožbalta sta bila boljše vrste ljudska slikarja, kar kaže njuno še precej srednjeveško pojmovanje snovi in groba, več ali manj ploskovita obdelava teles ter slabo razumevanje nemških in italijanskih tedanjih naprednih slikarskih vrlin. Izredno zanimivi za studij so tudi ornamentalno poslikani leseni stropi iz kmečkih cerkev izza XV. stol. dalje do konca XVIII. Sprva gre še za ploskovito ornamentalen, abstraktno geometričen dekor (cikcaki iz raznih barv, zvezde), pomešan z versko simboličnimi predmeti (ribe, križi, kelihi, jeleni, grozdje itd.), potem slede v XVI. in XVII. stol. naturalistični rastlinski elementi (grozdje, akant); v XVIII. stoletju (n. pr. Kostanj v Tušhinju), ožive v čutno pestri barvanosti poleg svetih monogramov in simbolov lepotni čustveni predmeti kakor so vaze z nageljni, vrtnice, vijaje, ki tvorijo tipične snovi baročni in rokokojski ljudski umetnosti vse srednje Evrope. Kmalu že se oblikuje načelo umetnega estetskega okrasa ploskve, ki zamenja nekako v koncu XVII. stoletja stari tektonski princip samih robnih bordur: poudarjena sreda in ogli; robne vijaje in simetrično zapolnjene večje praznine. To načelo se drži do zadnjega, do smrti naše ljudske umetnosti, ne le v slikarstvu nego je lastno tudi vezeninam in plastični dekoraciji.

Tudi zunanjščina cerkvene in profane ljudske arhitekture sta od nekdanj bili deležni ornamentalnega in figuralnega slikarskega okrasja. Naj omenim le pogoste cerkvene freske sv. Krištofa — velikana, ki nese otroka Jezusa čez vodo, v kateri plavajo vse vrste vodna bitja in vodne deklice, naj omenim požarne freske sv. Florijana, sv. Družine, Marije, Jožefa, gospodarjevega patrona na zidu kmečkih hiš, omenim rdečebel poslikane polknice in zapahnice, da ne pozabim naših originalnih ženitovanjskih skrinj, ki so se izza srede XVIII. stoletja začele barvno poslikovati in so vredne posebne razprave. Kakor je do srede XVIII. stoletja živel na frontah in pokrovih teh skrinj zgolj reliefni izrezljani pla-

stični dekor, tako se ta plastika v drugi polovici tega stoletja nekam umireva in okrneva, zagrnejo jo pisane barvne vaze rož in figure, ki v XIX. stoletju na skrinji suvereno gospodarijo, pustivši plastiki le še rob ne stružene polstebriče ali le srednje tri okvire. Iz XVIII. in začetka XIX. stol. imamo še večino samo rastlinsko (vazo z nagelji, vrtnice) okrašene skrinje, poslej se uveljavlja tudi figuralni okras (zaroka Marije z Jožefom itd.). Tudi skrinje so važno polje, na katerem se je udeleževal ljudski slikar. Navadno gre na njih za troje ali petero polj, simetrično razvrščenih okrog srednjega z najvišjim robom, ključavnico in letnico; v poljih so ali sveti ali profani prizori iz življenja, najčešče pa vaze z rožami, polja obrobljena z zavesami in cveticami ali abstraktno ornamentiko.

V tej vrsti važna species so slike na steklo, ki so polje izključno samo figuralnega nabožnega slikarstva. One pisane, kričeče barvane, a vendar barvno ubrane in zelo dekorativne slike, katerih primitivni stil so radi posnemali moderni »primitivisti« in »ekspresionisti«, so bile v »bohkovem kotu« razvrščene poleg razpela. Veliko te robe je bilo k nam prinesene iz Tirolske, Bavarske ter nemške Koroške; pri nas so jo izdelovali Kočevarji in zlasti Poljanci in Selčani ter Kamnogoričani, radovljiški in kranjski okoličani. Najstarejše iz XVIII. stol. so še na ogledalu, one iz XIX. stol. na steklu; predstavljajo na modrem in rumenem svitem polju svetnike v krajini z vsemi simboli in emblemi opremljene, vrhove pa zapolnjujejo vejice vrtnic in belih rož. Slovenske slike so imele v XIX. stol. često slovenske napise. Zanimivo, kako so neki ikonografski tipi iz Nemčije (Dürer, sv. Trojica itd.) zašle v to produkcijo in se v njej držali, često spominjajo te kompozicije celo na srednji vek ali bizantinsko slikarstvo. Omeniti moram tudi vezensko ornamentiko slovensko, ki zasluži posebno razpravo.

2. O čebelarških panjih in njih končnicah sploh.

V vrsti panog slovenskega ljudskega slikarstva pa so posebno imenitne naše panjske končnice, ker tvorijo nekakšno slovensko ljudsko-umetnostno specialiteto, ki je nima noben drug narod. Bile so razstavljene že v Avstriji, Nemčiji, Švici, Češkoslovaški in povsod izzvale splošno

živahno zanimanje, ne le čebelarjev in etnografov, nego i umetnikov in vse javnosti.

Čebelarstvo je bilo v naših krajih že od nekdaj zelo razvito. Že Strabo (IV. 6 in Solumella (IX.) omenjata čebelarje na našem ozemlju, ki so v Italijo izvažali vosek in med. Do XVII. stoletja nimamo še zbranih literarnih virov o slovenskem čebelarstvu; tedaj pa ga opisuje Valvasor obširneje in v XVIII. stol. imamo že izpod Janševega peresa lastno strokovno čebelarsko literaturo.

Čebelnjaki so arhitektonski zanimivi in štejemo pri nas več tipov, o katerih nam bo govoriti pri delu o slovenski ljudski arhitekturi. Gre za lesene enocelične stavbice podolgovatega tipa. Vhod je na ožji strani, na eni podolžni strani, kjer je mesto stene vrsta polic s panji, je streha ozka in visoko dvignjena. Kar se panje¹ tiče, trdijo čebelarji, da je bil najstarejši panj na našem ozemlju pravi »panj«, to je pokončna, izvotljena lesena klada, dočim so bili pri južnih in vzhodnih naših sosedih, kakor tudi pri vzhodnih Štajercih in Belokranjcih kakor pri Hrvatih v rabi slamnati panji okrogle stožčaste ali pa valjaste, v sredi vzbočene oblike. V Beli krajini zovejo take panje »koše«, na vzhodnem Štajerskem pa »košnice«. Z napredkom so prišli v rabo podolžno položeni okrogli klade-panji (primeri v Slov. Čebelarju XXVIII. slika »Mikličevega čebelnjaka v Novih Lazih na Kočevskem,« str. 132). Dalje so prišle v rabo tkzv. »polklade«, »polkranjiči« s polkrožno sprednjo stranjo, in ti so bili neposredni predhodniki od srede XVIII. stol. dalje veljavnih podolgovatih četverkotnih zabojev »kranjičkov«, ki so živeli na Koroškem, Gorenjskem in Dolenjskem ter zapadnem južnem Štajerskem pod imenom »Janšev panj«.²

Panji so se naložili na police čebelnjaka v ravnih vrstah in nadstropjih. Pri čebelnjaku je navadno stal v strah ptičem, da ne bi žrli čebel, lončen ali lesen vojak, Turek ali drugi strah, kakor to kaže naša slika starega čebelnjaka iz Sore pri Medvodah. Ti strahovi tvorijo posebno poglavje na polju slovenske ljudske plastike; v tej zvezi nas pa zanimajo sprednje panjeve končnice, na katerih se je eminentno izživljalo slovensko ljudsko figuralno slikarstvo.

¹ A. Bukovec, O postanku našega narodnega panja. Slov. Čebelar XXVIII. str. 131 nasl.

² Wester, Slovan 1905/6.

Madona med cvetjem, 1758,
najstarejša znana končnica.

Sv. Trojica. 1887.

Sv. Trije kralji. 1797.

Zadnja večerja. 188?

Job na gnoju in njegova
huda žena. 1869.

Marijino oznanjenje. 1870.

Štirje evangelisti. 1885.

Madona, sv. Neža in sv. Barbara.
Relief.

Ciklus o izgubljenem sinu.

Izpoved moškega in ženske.
Pri možu angel, pri ženski vrag.
Relief.

Pobožni orač Izidor in angeli.

Kronanje Marije. Relief.

Končnice z religioznimi snovmi.

Zakaj pa so čebelarji poslikovali te končnice? Vprašal sem več čebelarjev na kmetih, pa sem dobil odgovor, da se mora panj od panja po končnici ločiti, da čebela svojega laže najde.

Časovna in lokalna omejitev navade poslikovanja končnic.

Iz dejstva, da so se »kranjiči« z ravno, četverkotno sprednjo končnico, pojavili šele nekako sredi XVIII. stol. ali kratko prej kot nasledniki pletenih ali kladastih in okroglih panjev, sklepamo, da poslikovanje končnic v XVII. stol. in prej še ni bilo v navadi. Haberlandtova opazka v Österr. Volkskunst, češ da je najstarejša končnica še iz l. 1686, kakor bom kmalu dokazal, ne drži. Najstarejša nam znana končnica iz vseh dostopnih zbirk je iz l. 1758.

Če skušam sedaj lokalno omejiti rabo poslikanih končnic, se odkrije za ljudsko umetnost pri Slovencih zelo zanimivo dejstvo, da je pravo ognjišče te vrste slikarstva v severozapadnem, nemškoalpski vplivanem ozemlju Slovenije, na Koroškem in Gorenjskem ter severozapadnem Dolenjskem in Štajerskem. Na Primorskem, Belokranjskem in vzhodnjem Štajerskem te rabe ni, sploh, kakor sem že dejal, tam od nekdaj nimajo panjev iz desk nego slamnate koše in košnice, ki se ne dajo poslikati, na Primorskem pa se čebelarstvo malo goji, ker tam za čebele menda ni prave paše.

Vzrok tej ljubezni za slikarstvo in barvo pa se mi zdi, tiči še globlje, naravnost v svojevrstnem duševnem značaju našega, recimo alpskega ljudstva. Alpski tip hiše ne sloni na tektonskem, nego subjektivističnem in slikovitem stavbnem načelu. Mislim si one rezljane ganke in pažne line, ki love vase bogate, slikovite sence, mislim na nebrojne požarne freske na stenah, na umetne okraske gavtrov, rdečebelo poslikane polknice in zapahnice — pa primerjajmo alpske hiše z ostalimi slovenskimi! (Ravnotako bi lahko primerjali alpsko glasbo, nošo, vezenino z ostalimi nošami, glasbo, vezeninami pri nas!) Drugod nič od vsega tega. Abstraktni, tektonski princip, ki ne pozna očesnih efektov, nego konstruktivno logiko stavbe, ki se ti v svoji popolni goloti in neposlikanosti najmočneje razkriva!

Slikovita fantazija, moremo reči, je doma v severozapadni Sloveniji, ne na njenem jugu in vzhodu

in ravno to ozemlje je bilo od nekdanj specifično ognjišče slovenskega ljudskega slikarstva.

Tu je tudi dom poslikane panjske končnice.

Zgodovina nam ta teoretski rezultat popolnoma potrjuje. Panjske končnice so slikali na Koroškem in v Bohinju, okrog Bleda, Radovljice, Kroke, Kranja, Škofje Loke, Medvoda, v Poljanski in Selški dolini, ponekod tudi na zapadnem Štajerskem in severnem Goriškem (Tolmin), odkoder so se prodajale tudi na južnovzhodno Dolenjsko in drugam, kamor so kot import zašle. Tudi ime te slikarije »mal« (po nemškem »malen«), kaže na alpski izvor.

Alpski in dolenjski čebelnjak je, kakor pravi Wester v »Slovanu«, res nekakšna ljudskoumetnostna galerija slik. Žal, v novejšem času, ko je naš folklorno umetniški živelj pod vplivom kulturne nivelizacije izhiral, je vsega tega konec. »Žnidaršičev panj«, moderen, enobarven, vlada vsepovsod; devetdeseta leta XIX. in začetek XX. stoletja so videla figuralno slikanje panjev izumreti.

3. Zgodovina zanimanja za poslikane končnice, njih zbiranje in publiciranje.

Zanimanje za neke panoge naše ljudske umetnosti datira še v konec XVIII. stoletja; romantiki so s posebnim veseljem studirali narodno pesem in ljudske noše. Arhitektura je šele v našem stoletju vzbudila resnejše raziskovalce in čudno, o panjskih končnicah vse do začetka našega veka ne najdemo v naši literaturi nobene ne domače, ne tuje beležke; dasi je morala galerija v čebelnjaku presenečati vse tujce pri nas in z barvno pestrostjo in snovnim bogastvom privlačiti vse ljubitelje ljudstva in njegove duše.

Zaenkrat zgleda res, da je šele dr. Walter Šmid odprl svetu oči o tej slovenski ljudskoumetnostni kurioziteti in sicer so čitali o njej najprej Nemci v »Illustrierte Monatsblätter für Bienenzucht«, leta 1903 (Klosterneuburg). Dve leti nato, začetkom leta 1905. je avtor, uradnik Rudolfina v Ljubljani, dotično razpravo razširil in izdal v »Mittheilungen des Musealvereines für Krain« (XVIII, Laibach, pg. 103—108) bolj splošen, kratek, a informa-

tiven članek »Der bildliche Schmuck der Krainer Bienenstöcke« (Folkloristische Skizze). — Razpravica je našla še isto leto odmev v »Slovanu« (1905) 6, pag. 22, 25), kjer se je oglasil Josip Wester s člankom »Slovenske končnice in folklor«, v katerem opozarja na Šmidovo razpravo v »Mittheilungen« in bodri k zbiranju našega folklor. No, končnice so se začele nabirati in g. Šmid je prve spravil v muzejsko zbirko, pa jih je kmalu razstavil tudi na Dunaju, kjer so vzbudile splošno zanimanje.

V poletju leta 1911. jih je ogromno število nabral tedanji ravnatelj Rudolfini dr. Jos. Mantuani, večinoma iz krajev: Trboje pri Smledniku, Kranj, Čirčice, Rupa, Voklo, Sidraž, Mirna, Prapreče pri Lukovici, Lanišče pri Kamniku, Škofja Loka, Homec, Godovič, Ledine, Šamarca, Mali Videm pri Št. Lovrencu itd.; po letu 1911. do danes se zbirka nadaljuje. Vsega skupaj šteje danes etnografski muzej v Ljubljani okrog 650 poslikanih končnic; dasi ni prostora za razstavo vseh, je to vendar največja zbirka tega materiala na svetu. Končnice so kmalu zaslovele; romale so z ene razstave v inozemstvu na drugo (med dr. Dunaj, Bern, Praga) in leta 1911. se jih je prav živahno spomnil v svoji »Österreichische Volkskunst« (Wien 1911) prof. dr. Mihael Haberlandt, ki jih je tudi nekaj iz Koroške in Gorenjske pridobil za Museum für Volkskunde na Dunaju. V Sloveniji ima večjo zbirko poslikanih končnic tudi Čebelarstvo društvo v Ljubljani, dalje urednik Slov. Čebelarja, nadsvetnik A. Bukovec v Ljubljani. Nekaj jih je v hribih, kamor še ni prodrli praktični Žnidaršičev panj, še v aktivni rabi, nekaj jih hranijo čebelarji in zasebniki v spomin, večjih zbirk pa ni. Podpisani sem ogledal ves material etnografskega muzeja in Čebelarskega društva, ki ga je z ljubeznijo stavil na razpolago nadsvetnik Bukovec in videl in si zabeležil marsikaj s te stroke na etnografskih studijskih potih po Sloveniji, pa se mi zdi, da omenjeni zbirki vsebujeta ves bistveni material; zastopani so skoraj vsi snovni in stilni tipi in kronološki razvoj te panoge slikarstva se da z nju lepo sledovati. Da bi rešil še redki preostali material na deželi trohno, sem bodril k zbiranju končnic za muzej v predavanjih o slovenski ljudski umetnosti v ljubljanskem radiju leta 1928. in napisal tudi v časopise par člančičev; leta 1927. sem tudi celo vrsto končnic v slikah objavil v »Ilustriranem Slovencu«, da vzbudim za stvar zanimanje, da se ne uniči.

4. Mera in material končnic.

Prednje panjske končnice so večinoma iz lipovega, včasih iz smrekovega lesa, redkeje iz javorovega in skoro nikoli iz trdih lesov.

Spodaj na sredi je, kakor rečeno, žrelo, pri dvojno širokih panjih sta celo dve.

Kar se tiče oblikovnih mer panjev, te niso vedno enake, posebno se menja širina. Le glede višine in dolžine so mere precej ustaljene (primeri tudi Bukovec, o. c. str. 134). Les za panje so čebelarji skrbno odbirali in ga dolga leta sušili, preden so dali delati panj. Zato so se panji tudi držali svojih 150 do 180 let in še danes kljubujejo po nekod panji iz XVIII. stoletja vsem vremenskim neprilikam.

Najmanjše končnice, kar jih poznam, merijo po dolgosti 25—27 cm in visočini 12—14 cm, srednja mera je nekako 15—17 cm višine in 30 cm dolžine, največji pa merijo 35 cm v dolžini, dasi se mera višine v bistvu ne izpreminja dosti.

5. O barvah in slikarski tehniki.

Žal, ni se mi posrečilo kaj prida dognati o barvah za končnice in njih pripravljanju; dolgo je že tega, kar se končnice ne poslikavajo več in marsikaj se je že pozabilo in ne bomo dognali več.

Končnice so slikarji lepo zgladili in včasih, kakor sodim, tudi z belo kredo ali barvo grundirali. Na to podlago so s svinčnikom nanесли obrise, kar še kažejo nekatere končnice, nakar so prišle barve.

Kakšne barve pa so rabili kmečki slikarji panjskih končnic?

Bile so to neke vrste temperaste barve, često domačega izdelka, kakor sodim in kolikor sem mogel pozvedeti.

Gotovo so slikarji končnic v XVIII. stoletju povzeli od meščanskih slikarjev, kako se meljeta barvast kamen in zemlja v prah. Ta prah ali razni barvasti kupljeni praški se zmešajo z jajčnim beljakom in barva je gotova. Često nadomešča beljak olje. Mnogih barv in kompliciranih mešanic na kmetih niso rabili. Včasih, često sta zadostovali rdeča in modra na beli pod-

lagi, s črnimi obrisi, navadno je poleg še zelena in žolta ter rjava in večinoma je s tem barvna skala zaključena. Posebnih »občutij«, za katera so potrebne barvne finese, ti ljudje sploh niso slikali.

6. O slikarjih panjskih končnic.

Slikarji se na končnice niso podpisovali, skoro vse so a n o n i m n a d e l a .

Je-li so končnice poslikavali lastniki čebel sami, ali pa posebni ljudski slikarji?

Seve, imamo absolutno grobo, povsem »analfabetski« poslikane končnice, ki jih je nemara poslikal pravi lajik, večina pa kaže v okviru ljudskega slikarstva neko rutino, ki je v svojem okviru precej visoka. Seve, ne smemo soditi po visokoumetnostnih kriterijih anatomije, proporcij, perspektive, barve, draperije ... na teh naivnih tvorih, toda v svojem okviru so včasih dosegli slikarji panjev čisto neko gotovost in neposrednost, ki preseneti. To so morali biti rutinirani ljudski slikarji ali pa specialno panjski slikarji, vaški umetniki ali umetnice, ki so se najbrž čisto i poklicno pečali s to rečjo, morda v zvezi z rezbarstvom, freskantstvom, slikanjem na steklo, ki je, sodeč po ogromnem številu naših »bohkov« in »marter«, slik, moralo »nesti«.

Tako bi sodil zgolj iz sklepov na podlagi ogledovanja materiala. Zelo pogosto srečaš iste barve, iste poteze, iste napake na več končnicah, če jih natančno raziskuješ. To bo nemara dokaz za to, da je posamezen panjski slikar moral čuda veliko naslikati in prodati naokrog, zakaj dela iste roke so bila v rabi na različnih krajih.

Gre torej večinoma za dela nalašč v to svrho izurjenih vaških umetnikov, ki so od te obrti celo živeli; zanimivo je, da je bilo med temi tudi veliko — umetnic, ki so se udejele tudi v stroki slik na steklo. Te domneve so mi potrdili tako stari čebelarji kakor tudi stari kmečki ljudje v Bohinju, okrog Kranja, Radovljice, Kroke, Poljanske doline, Medvoda in Škofje Loke. G. nadsvetnik A. Bukovec v Ljubljani, urednik čebelarskega glasila, mi je potrdil, da je bilo eno izmed najvažnejših ognjišč te slikarije v selški dolini, kjer da so slikale večinoma ženske. S tem v zvezi citam v »Jutru« z dne 6. I. 1929. v članku »Narodni slikarji v Selški dolini« izpod peresa ravnatelja g. B. Račiča te le

zanimive podatke: Neki stari Tomažek mu je naznačil za glavne zastopnike te slikarije v selški dolini Podnartovčevo Micko in Babjekovega Gašperja iz Selc in Plnadarjevega Toneta iz Železnikov. Prva je umrla pred kakimi 40 leti in je bila iz Selc št. 19 (p. d. Blaževčeva h.). Njen oče, p. d. Podnartovec (doma iz Podnarta) je bil tudi slikar. Micka je naslikala na stotine panjev, religiozne in kmečke žanrske snovi. Slikala je tudi martre in znamenja ter slike na steklo. Slikala je navadne končnice za 5 krajcarjev, »za en zeksar je namalala celo vojsko.« Gašper je bil slabši slikar in se je proslavil z naslikanimi ženskami, ki tepo biriča (glej dalje). Plnadarjev Tone je slikal končnice, znamenja in jaslice, po poklicu je bil sobni slikar.

Z Dolenjskega in Belokranjskega nimam nobenih vesti, mislim pa, da je bilo pravo ognjišče tega slikarstva na Gorenjskem in kakor vsled razširjenosti robe sklepam, tudi na slovenskem Koroškem.

Iz inventarskih beležk o panjskih končnicah etnografskega muzeja v Ljubljani posnemam, da je n. pr. končnico št. 2416, predstavljačo »Vihar na morju«, datirano z l. 1876., darovano od posestnika P. Žontarja v Kranju, »slikala neka ženska iz Tolmina«. Isto opazko nosita št. 2433, »Kralj David« ter št. 2442, Sv. Barbara, l. 1878, ter št. 2439, Sv. Štefan, l. 1875. dalje 3113, Lovec, kmet in psi.

Št. 2423: Marijino vnebovzetje iz l. 1867. je po opazki v inventarju slikal Janez Gosar v Dupljah na Gorenjskem.

Št. 2490, Lovčev pogreb, šele izrisano končnico brez barv je risal 14-letni pastir Gustl Mihelič v Sidražu l. 1911., dalje 3070, Ime IHS z rožami l. 1911. več končnic je okrog l. 1915. slikal Fr. Zaba vnik iz Šmarce pri Kamniku, te pa že s samonko visoko rutino, z oljnato barvo, kopirane iz meščanskih predlog (št. 3051—60 ter 2494—95, 3062).

7. Predmetnosti na končničnih slikah.

Predmetnosnovni element je na teh končnicah daleč bolj povdarjen kakor umetniško stilni. Ljudska figuralna umetnost pri nas je neke vrste dekorativno predstavljena snovnost, epika, pripovednost.

Kakšne snovi so pa ljubili naši ljudski slikarji od l. 1758. do naših časov?

Sili se mi primera z ljudsko pesmijo: tam je duša ljudstva peta, tu slikana, na obeh poljih se je dala z vso vsebino. Pokazala je odnos našega ljudstva do sveta in nadsвета, pokazala svoje predstavne zaklade, v katerih često vibrira še srednji vek in renesansa, misli, čustva, humor, satira, verstvo, zgodovina, država, vojaštvo, erotika, legenda, bajka, vaška kronika — vse je v teh sličicah. Vesel jih mora biti etnograf, zgodovinar, psiholog, pa tudi umetnik. Pristno, robustno zdravje veje iz njih, življenja vesel optimizem in smeh, pa tudi živa vernost.

Največ je razmeroma religioznih snovi, za temi pridejo žanrske, zgodovinske, humoristične, satirične zgodbe iz kmečkega življenja, zelo malo je samo dekorativnih, nefiguralnih.

a) Religiozne snovi.

Med ca 600 tu obravnavanimi končnicami je okrog 250 poslikanih z religioznimi snovmi. V verskih predstavah ljudstva vibrira često še srednji vek, dalje nemška renesansa, ki so jo kmetje spoznali v naših freskah XV. in XVI. stoletja, dalje naša, italijanski vplivana baročna umetnost koncem XVII. in XVIII. stoletja. Verske snovi se podajajo etnografski pač, kakor jih je posredovala velika umetnost, zato je ta panoga snovno malo originalna. Zato jih ne bom podrobneje opisoval.

Stari testament je zelo priljubljen. Vse od kraja sveta vro kmečkemu slikarju religiozne zgodbe izpod čopiča. Upodablja stvarjenje luči (E 81), Adama in Evo (Č. D.), Raj (2400, 3103), Izgon iz raja (2401), Kajna in Abla (3123), Vesoljni potop (2402), Noetovo daritev (2299, 3173), Abrahamaovo žrtev (E 114, E 115, 2403), Juditino zgodbo (3158), zelo priljubljen je Izgubljeni sin, narodno v ciklu šestih prizorov na isti končnici, često prenešen v slovenske noše (2316, 2405, 2410, 2411, 3162), Padanje mane v puščavi (E 112), Mojzesova palica (2305, 2306, 3104), Elija, ki se v ognjenem vozu pelje v nebo (2322, 2409, 3083), zgodbe o egiptovskem Jožefu (2304, 3061), Izraelci in Egipčani v Rdečem morju (2406, 3094), Kralj David s harfo (2433) itd. Posebno priljubljen motiv je tudi Job na gnoju, ki ga milujejo prijatelji, a jezika vanj njegova huda boljša polovica (2301, 2300, 2302, 2303, 3160). Job je sploh postal

nekak patron čebelarjev in neredko sedi za čebelnjakom, dočim mu dva Kranjca godeta na gosli, mika pa tudi slikarja, da se iznese pri tej priliki nad ksantipastim spolom.

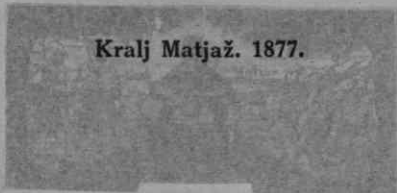
Bogato je zastopan **novi testament**. Marijina zaroka (3114), Marijino oznanenje (2309, 2422, 3077, 3095, 3108), Marijino obiskovanje (2310); Rojstvo Jezusovo v hlevcu z osličem in voličem, pastirci in repatico (2311, 2412, 3105), Sv. Trije kralji (E 78, 2413, Č. D., Sv. Družina (2312, 2414, 3088), Sv. Janez Krstnik, krščujoč Jezusa (2327, 3072), Marija in sv. Ana (3149), Dvanajstletni Jezus v templu (3106), Ozdravljenje mladeniča iz Naima (3126), Cvetna nedelja (2313, 2417), Kristus in Samaritanka (E 83), Vihar na morju (2416), Jezusove izkušnje (3169), Sv. Jožef (2432, 3137), Ženitnina v Kani (2314, 2415), dalje Kristusovo trpljenje: Zadnja večerja, priljubljen motiv (2315, 2418, 3073, 3147), Križev pot (3107), Ecce homo (3148), Simon iz Cirenene (2420), Oljska gora (2419, 3068), Polaganje v grob (2421), Marija Magdalena in angel (3096), Vstajenje (2502).

Izredno priljubljena snov je Marija, bodisi v vlogi Madone ali Imakulate (2424, 3085) v vseh mogočih variantah, obdana od pestrih rož ob nogah (2319, 2320, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 3110, 3121, 3131, 3166, 3172), posebno pogosto je tudi kronanje Marije po sv. Trojici (2317, 2318, 2430, 2431, 3076), Vnebovzetje Marije (2423), dalje je gori omenjeno Oznanenje in Obiskovanje; čudno pa je, da ne poznam nobene Pietá, kakor tudi nobenega križanja!

Priljubljene so tudi Nebeška glorijska in Sv. Trojica (2307, 2398, 2443), Poslednja sodba (E 82, 2454), Pekel (2332), reminiscenca iz srednjega veka, personificiran kot proklete žroč zmaj, dalje ornamentalna sveta monograma IHS (3070, 3074, 3150) in MARIA (3116 združeno v monogram), dalje ponazoritev Sedmerih zakramentov (2460), oltar z monstranco (2459, 3143, 3142), ki jo stražita vojaka, ali ptiča, dalje Sveti srci, plamteči s trnjem kronani in krvavi (2326, 3064, 3098), golob sv. Duha (2308, 2399, 3120).

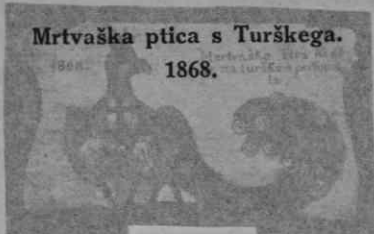
Od svetnikov, predstavljenih z vsemi emblemi in simboli, v odlični noši stoječih med dekorativnimi vazami z vrtnicami, gre prvenstvo takozvanim kmečkim svetnikom, ki varujejo hišo

Kralj Matjaž. 1877.

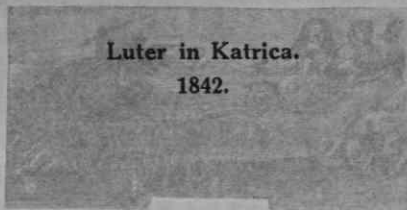
Mrtvaška ptica s Turškega.

1868.

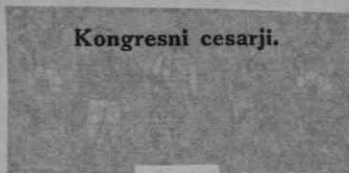

Luter in Katrica.

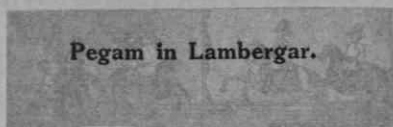
1842.

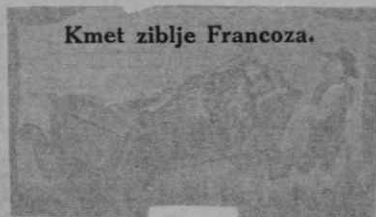
Kongresni cesarji.

Pegam in Lambergar.

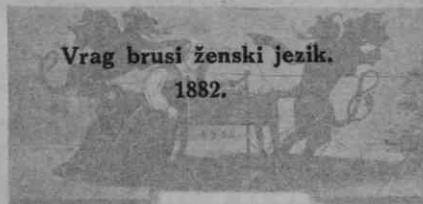

Kmet ziblje Francoza.

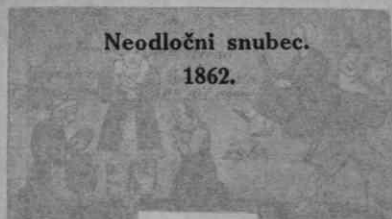
Vrag brusi ženski jezik.

1882.

Neodločni snubec.

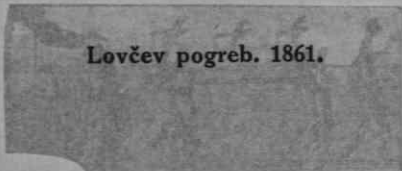
1862.

Kozel žre krojače.

Lovčev pogreb. 1861.

Ženski mlin. 1866.

Končnice z zgodovinskimi in žanrskimi snovmi.

ognja, polje toče, so patroni gospodinj ali dekel, priprošnjiki zoper razne ljudske bolezni itd., potem pridejo najbolj popularni patroni našega ljudstva.

Sv. **Jurija** borečega se s pošastjo sem našel štirikrat (2331, 3069, 3112, 3134), za njim pridejo sv. **Anton** (2330, 2444, 3082, 2446), sv. **Izidor**, pobožni hlapec, ki mu angeli orjejo njivo, medtem ko moli (2458, 3146, 3163), sv. **Florijan**, varih pred ognjem, vitez s kebljico v roki (2453, 3165), **Janez Nepomuk**, ki ga mečejo z mosta (2452, 3140), priprošnjik zoper kužne bolezni sv. **Roksosom**, ranjen na kolenu (2447, 2448, sv. **Mihael**, prebadajoč pošast (2434, 2435), sv. **Štefan**, ki ga kamenjajo (E 113, 2439), sv. **Janez evangelist** (2321), **Sv. Janez Krstnik** (2327, 3072), sv. **Peter in Pavel** (2323), sv. **Jakob** (2325), sv. **Avguštin? Gregor?** (3091, 2329, 3161), sv. **Luka** (2328), stigmatizacija sv. **Frančiška** (2445), sv. **Valentin** (2449), sv. **Šimen** (2438), sv. **Pavel** (2437), sv. **Martin** (2440), patron loncev sv. **Hubert** (3122, 3174).

Od **ženskih patron** srečaš sv. **Polono**, priprošnjico za zdrave zobe (2451), sv. **Barbaro** (2442), sv. **Nežo** (2441) i. dr. (2324), večinoma pa gre za **Marijo**.

Priljubljene so tudi **legende**, poleg one o **Izidorju**, ona sv. **Genovefe** (E 117, 2450, 2456), dalje o **Pričevanju umrlega smedniškega grofa** (2340, 2341, 2457), čigar sin vnovič terja desetino od kmeta, ki pa mu za pričo hudiči privedo iz pekla starega grofa. Ne vem pa, kaj pomenijo uprizoritve na končnicah, kjer letajo hudiči okrog cerkve (3065, 3066, 3118, 3101).

Od **cerkvenih opravil** se upodabljajo **Obhajilo** (2461), **Sedem zakramentov** (2460, 2501), **Izpoved moškega in ženske** (Čeb. dr. ima eno slikano, drugo v plastičnem, polihromiranem reliefu; pri moškem stoji angel, pri ženski, hudič — češ menda imajo ženske bolj kosmate duše. Dalje se upodablja **Poroka** (2463).

b) **Snovnosti iz kmečkega življenja** (genre in humor).

Kar se tiče nereligioznih snovi, imamo opraviiti s kmečkim genreom. **Erotika, razmerje med spoloma**, smešenje raznih lastnosti moškega in ženske igrajo tu veliko vlogo. Lascivnih snovi

nisem nikjer našel. Najprej naj opišem snovi iz življenja žensk ter one, v katerih se hudomušno dražijo ženske.

Slovenski kmet smeši žensko ničemurnost, željo žensk, ostati večno mlade, njih jezikavost in ksantiparstvo, njih lov za hlačami, njihovo nagnjenje k ljubosumju itd. Gre za hudomušno dražljivost in satiro in v te vrste simboliki je naš ljudski umetnik zelo iznajdljiv in humoren, često celo drastično ekspresiven. Vrag igra v upodobitvah simbolično izraženih humoresk in satir veliko vlogo.

Nečimernost žensk se n. pr. smeši z upodobitvami, na katerih vidiš, kako vrage, repati, rogati, kosmati človek-kozli pero in »žehtajo« velike kupe ničemurnega ženskega perila, ki je vse čipkasto in mora vedno biti vabljivo belo, pa se tupatam tudi koketno pokazati izpod gornje obleke (prim. 3444, 2345). Tako kaže ena končnica tri vrage; eden meša perilo v kotlu, drugi ga izpira ob perilniku, tretji ga lika na mizi. — Na drugi sliki vidimo prešerno v levo stran korakajočo žensko, kateri vrag v samokolnici pelje izpod kril kukajoče spodnje perilo (2346).

Ženska lastnost, da žele ostati večno mlade, se smeši z upodobitvami ženskega mlina. Tema je stara last zapadne Evrope. Mislim, da so jo Slovenci dobili preko Alp. Ženski mlin je zelo priljubljen tema. Slike (2347, 2348, 3164) kažejo lesen mlin na ročni, vodni ali veterni pogon z mlinskimi in vodnimi kamni ter lijakom na vrhu, v katerega mečejo vrage stare, grbaste in redkolase babnice, katere prinašajo moški v hrbtnih koših. Iz mlina frče mlada dekleta, in to naravnost v naročje brhkih fantov, ki jih za mlinom že čakajo.

Ženska jezikavost se smeši često na zelo drastičen način. Tema je zelo priljubljen, kar kaže cela vrsta takih slik (2366, 2367, 2474, 2475, 3086). Ljudski umetnik je žensko jezičnost dopovedal s tem, da je prikazal, kako vrag ženski jezik brusi. Kosmati človek-kozli s krempljastimi nogami in netopirjevimi perutmi gonijo z nogami ročne bruse in s kovaškimi kleščami drže babi, oblečeni v ošpetelj in rdeč modrc ter ruto jezik na brusilni kamen, ali pa tišči žensko h kamnu drug vrag, ki jo drži za vrat in ji čepi na hrbtu.

Žena-ksantipa je ovekovečena, kakor sem že gori omenil na slikah, ki predstavljajo Joba, ki je nekak patron za kronske mučenike z ženami ksantipami. Končnica 2349 kaže

ženo, ki je moža spodila iz hiše, na sliki 2350 preteplje moža, na neki končnici iz zbirke Č. D., je prišla ksantipa v gostilno po moža, ga zasačila pri kvartanju z vinskimi bratci in ga nemilo popadla za lase.

Ženska z magovalka moškega je simbolično prikazana na oni končnici Č. D., kjer mož pelje ponosno sedečo ženo na ročnem vozičku.

Ženske, ljubiteljice moških hlač so tudi zelo priljubljen tema (2351, 2352, 3064, dve končnici Č. D.). Na eni sliki vise na čavljju na steni irhovke. Dve ženski držita vsaka za eno hlačnico, dve drugi sta prihiteli in jim hočeta irhovke iztrgati, pri čemer se pulijo in vlečejo za lase. Ali pa irhovke kuhajo v kotlu, okrog katerega si štiri ženske dajo opraviti, oblizujoč si prste. Na eni je naslikan breg ob vodi. Na bregu sedi v sami srajci, lajbcu in klobuku mlad fant, držeč na drogu svoje hlače, za katere se pulijo tri dekleta, čofotajoč do pasu v vodi. Na eni izmed teh slik se štiri ženske s kuhalniciami, svežnji ključev in metlami tepo za irhovke.

Ženska ljubosumnost je simbolizirana na zelo originalen način, kakor tega nikjer še nisem opazil v izvenslovenski folklori (3368, ena izmed končnic Č. D.). Na eni se dve ženski, ena z avbo, druga z moškim klobukom na glavi, vsaka na svojem petelinu sedeč obdelujeta z metlo in burkljami. Na drugi jezditja ženski na volih in se tepeta z burkljami in kolcem. Prvotno nisem vedel, kaj ta upodobitev pomeni, pa so mi jo razjasnili stari čebelarji in jo je potrdil tudi dober poznavalec teh snovi g. Bukovec.

Ženska je v moških očeh, seve, večja grešnica od moškega, kar je dobilo izraza na dveh končnicah Č. D. Prikazana je cerkvena izpoved. Levo in desno v kotu sta po ena izpovednica, v desni kleči ženska, a ob njej stoji vrag! Ob moškem v nasprotni izpovednici stoji angel.

Ženske tepo biriča. Ta tema sloni na lokalni zgodbi iz Selc, ki pripoveduje, da so si tri ženske iz Selc pustile porezati lase in jih prodale. Hudomušni birič, ki je to vedel, je v nedeljo pred cerkvijo razglasil, naj si dotične ženske dobro osole juho, da jim bodo zrastle drugi lasje. Na to je bil birič tepen od vseh treh, kar kaže selška končnica (glej pod »Slikarji končnic«).

Ženske pode moža ali vraga, ki je ukral lonec. Prikaz se vrši ali ob ognjišču, kjer so pristavljeni lonci ali pred

arhitekturo in ženske pode tuje oblečenega moškega, v drugem primeru vraga, ki urnih krač odnaša lonec. S kakšno zgodbo je to v zvezi, ne vem še.

Ženska in vrag (2478, 2363). Na dveh končnicah vidimo vraga, ki ga ženske zmerjajo, besno gestikulirajoč, dočim jim oni kaže osle.

Zakonski prepir (Č. D.) je lepo ovekovečen na eni končnici. Na levi stoji jezična ženska, roke uprte v bok, gornje telo značilno sklonjeno naprej, z odprtimi ustmi, očitvidno jezikajoč, možu pa je potrpljenje pošlo in v »sveti jezi« je poskočil in ji meče v glavo vse, kar mu pride pod roke: krtačo, ponev, vrč, copato, zajca za izzivanje škornjev, cedilo.

Pretep moških za žensko je prikazan na neki končnici Č. D. V desni strani naslikane krajine stoji ponosno lepo dekle in radovedno ogleduje štiri fante, ki se v levi pretepljejo zanj.

Moški si je uklonil žensko na končnici 2364, kjer mu mora žena vleči brano, sam pa jo zadaj poganja z bičem.

Neodločni snubec je naslikan na končnici Č. D. z napisom »TURK SE ŽEN — Kaj očm strit, ta je stara pa ima 10.000 ckinov, ta je mlada pa nič nima.« V sredi stoji Turek s turbanom, desno pri nogah mu kleči mlado dekle, levo pa stara babnica z vrečo cekinov. V desni pa odnaša drug moški žensko v košu, na rami mu sedi otrok z zavezanimi očmi. Se pravi: prava ljubezen je slepa.

Na končnici 2476 tepeta ženska in moški majhnega fantiča za mizo pri južini. Na sliki 3133 nese ženska na hrbtu nekakšno zver.

Deklici s šopkistrož (2393) sta liričen motiv.

Terica in vrag je zanimiva snov ene izmed končnic Č. D. Tam je upodobljena sušilnica, v kateri tri dekleta z lesenimi škarjami tarejo lan. Pogovarjajo se o tem, kakšnega ženina bi katera rada. Prva tega, druga onega, tretja pa izjavi, da ji je vse eno, če pride ponjo sam vrag. Hipoma se prikažejo tri postave, dva ženina in tretji — vrag!

Nadalje gre za hudomušno **satiriziranje nekih moških stanov ali poklicev**. Predvsem so tu slabi lovci, krojači, čevljarji, moški strahopetci in podobno.

Lovca in medveda kaže končnica 2379, lovca in gamsa 2382, 3078, lovca in srnjaka ali jelena 2383, 2487, lovca in dve

lisici 3097, 3151, lovca, jelena, petelina, psa 3093, lovca, kmeta in psa 3113. Večinoma se smeši lovec, ki je na lovu zaspal, živali pa ga radovedno ogledujejo ali celo brijejo norce iz njega, vohajoč po njem. Tako n. pr. zajec in speči lovec (Č. D.), ali, posebno drastično izraženo, na končnici (Č. D.), kjer lisica lovca brije, medved pa zraven gode na bas. Slabe ga lovca predstavlja 2380, dva takšna skupaj pa 3139. Posebno je priljubljen tema Lovčev pogreb (2384, 2385, 2386, 2490, 3128 Č. D.). Zajci ali lisice pokonci zavrženi neso na »parah« lovca, zraven gre ves žalosten in prihuljen njegov pes. Medvedje neso puško in torbo za sprevodom, pred njim pa neso zajci zastavo, v zraku frče divje race z molki v kljunih.

Krojači, ki nikoli ne drže obljube izgotoviti obleko o pravem času, so zelo priljubljena snov ljudskemu satiriku.

Slikajo se, kako se s škarjami, likalniki branijo velikega polža, ki moli proti njim svoje roge (2377, 3124, 2481).

Krojači, katere žre kozel, ali ki se s kozlom trkajo so tudi pogosto naslikani (2375, 2376, Č. D.).

Krojači-suhci so drastično osmešeni na sličici (Č. D.), kjer je upodobljena krajina z drevesom, v katero piha iz oglov deščice poosebljen veter (dve glavi, ki pihata). Trije krojači-suhci so žrtev vetra, ki jih z likalniki in škarjami vred odnaša v zrak in tam z njimi preobrača kozolce. Komaj eden se je ujel v drevo, katerega se krčevito oprijemlje.

Čevljar se smeši na eni končnici Č. D. Naslikan je, kako dela smolo za dreto: podelava se v škafo.

Strahopetci so osmešeni v slikah z višnjegorskim polžem, ogromno, žabi podobno zverjo, katero napadajo neodločno trije strahopetci (2369). Strah pred polžem slika tudi končnica 2480 (prim. Die sieben Schwaben).

Rečenica »kozol ga trka« je ilustrirana v končnici 2381.

Dva junaka na kozlu sta upodobljena na sliki 3080.

Mož, ki nese na rami spanti okovana vrata 3170 — ne vem, kaj naj pomeni.

Prešič, ki brije moškega, dočim ženska drži posodje (Č. D.) mora tudi imeti svoj pomen kot prizor iz šaljive zgodbe, ki je pa ne poznam.

Debeluh s samokolnico (2378) tudi ne vem, kaj pomeni.

Iz čebelarškega življenja omenjam Tehtanje medu (2390), Roj čebel (2391), Medveda z medom (medved krade satje) in Jobove motive, ki so spravljeni v zvezo s čebelarstvom ali ksaniparstvom.

Iz vojaškega življenja in stanu naj omenim Nabornike (2372, 2472), Pet vojakov (2469, nepoznani mi po pomenu prikaz Vojaka in moža s palico (3100) ter Vojaka na petelinu 2479).

Iz zgodovine je panjskim končnicam tudi marsikaj ostalo. Pegam in Lambergar sta zelo pogost tema (2335, 2336, 2337, 3117), upodobljena sta v trenutku, ko na konjih jezdi drug proti drugemu, oblečena v rokokojske vojaške noše s triogelnimi klobuki in bridkimi sabljami ali pa v trenutku, ko je Pegamu odletela glava. Lambergar jo je nabodel na svojo sabljo, Pegamu za vrat sta pa mahoma priskočila dva majhna hudička, ki čakata duše, da jo zgrabita, ko pride na svetlo (srednjeveški motiv). Na par končnicah sta opisana oba prizora.

Kralj Matjaž z zlato krono, v rdečem plašču, sedeč za kamenito mizo na prestolu, imajoč dolgo na dvojce razcepljeno brado, ki se mota okrog nog mize, obdan od peterih, kakor rimski vojaki oblečenih »jogrov«, je predmet slike na končnici 2338. Prizor se vrši, ne ravno v votlini, nego pod zeleno streho drevsja. Globoko je prodrli Matija Korvin v zavest našega naroda, da se je v njej tako dolgo obdržal!

Luter in Katrica tudi še nista izginila iz domišljije, kakor kažeta končnici 2339 in na od Č. D. Debel menih in nuna sedita v stare sorte vozu, neke vrste antičnem dvokolesniku, vozijo pa voz rožati kozli, katere poganja na njih jezdeči vrag z bičem. Očividno se ljubimca vozita naravnost v pekel.

Kongresni trije cesarji so predmet končnice 2342. V odlični noši so upodobljeni simetrično na ploskev porazdeljeni trije veljaki ljubljanskega kongresa, ob njih stoje šopki rož. To je zgodovinski spomin na kongresne čase. Tudi končnica 3036 nam kaže dva neznana cesarja.

Kmet ziblje Francoza, končnica 2354 je zanimivo humoren spomin na francoske čase. Golorok kmet z žametastim lajbcem in kratkimi irhovkami ziblje ogromno zibelko, v kateri leži speč Napoleonov vojak v vsem svojem »ornatu«, t. j. s kompletno uniformo, čako in puško z bajonetom. Sličica hoče s tem smešiti Slovence, ki so morali po odhodu Francozov iz naših krajev zibati otroke, ki so jih imeli tuji vojaki z našimi dekleti.

Dvoglavi orel je zelo priljubljen motiv na končnicah (2334, 2145, 3157). Dvoglavi orel, kakor že je na teh končnicah iz XIX. stoletja avstrijskemu državnemu podoben, je vendar v naši ornamentiki že od nekdaj priljubljen motiv, ki nima morda toliko z Avstrijo opraviti, ker ga imajo tudi Nemci, Rusi, Italijani itd. v svoji ornamentiki.

Turška ptica (na končnici Č. D.) je reminiscenca na grozote iz časov turških vojsk in vpadov. Ima napis »Mertvaška Tica ki se je na Turškem perkasala«. Slika predstavlja ogromnega ptiča, nekakšnega orla na štirih nogah, pa s pavjim repom. Na glavi ima krono, na prsih križ in mrtvaško glavo, na repu pa še osem mrtvaških glav.

Škric molze kmetu kravo (2377) je aluzija na »mestne škrice, ki kmeta molzejo,« vsekakor duhovita aluzija: Kmet drži kravo, molze jo pa, na stolčku sedeč, škric z visoko štulo na glavi.

Davki (2466) predstavljajo v sobi, na katere steni je obešen cesarski orel, kmeta v slovenski noši, sedečega pri mizi. Kmet, bržkone župan, odšteva nekakšnemu uradniku ali biriču z visoko čako denar. Ker je končnica iz l. 1820., ni izključeno, da gre za obtožbo grabežljivih Francozov, ki so našim ljudem nakladali hude davke.

Pravda (3081) je satira na pravdarsko strast, pri kateri pač zgolj »mestni škric« ima korist.

Zgodovine se tičejo tudi končnice, ki predstavljajo razne vojske.

Bitka s Turki (2353), Boj strelcev (E 80), Bitka med konjeniki in pešci (2470, 2473).

Junak ubija zmaja (2355 in Č. D.), takšna snov bo nemara še v zvezi s starimi pravljicami. Zmaj je zelen, na hrbtu ima polno osti, ima peruti in je sicer podoben kuščarju.

Običaji: Žaganje babe (Č. D.) je redka slika, ki nam prikazuje prastar ljudski običaj naših krajev. Menda gre še za reminiscenco na staroslovansko Morano, vsekakor je to nekaj pustni običaj, ki je pri nas že izumrl. Slika predstavlja na dolgi klopi ležečo staro babo, katero čez pas žagata dva možaka z dolgo drevesno žago. Okrog klopi imajo svoj vrišč in halo šesteri dečki in deklice.

Nabornike (2372, 2472), ki tudi spadajo med običaje, sem že gori omenil. So to fantje s harmonikarjem, ki se v procesiji pomikajo po cesti vriskajoč in živahno gestikulirajoč.

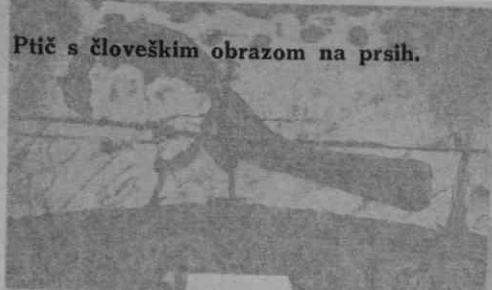
Hudič je zelo priljubljen na panjskih končnicah. Udejestvuje se pri satirah in humoreskah kot deus ex machina, sam pa je upodobljen, ko se pelje na vozu s kozli na končnici 2333. Kakšen pomen ima končnica 3065, kjer hudiči frče okrog cerkvene stavbe, ne vem.

Raznovrstne snovi iz vsakdanjega življenja predstavlja cela vrsta končnic. Medvedarja, ki svoji živali gode na gosli, predstavlja končnica E 116, Moža, ženo in njuno kravo 2343, Prevrnjeni voz, zraven voznika in obupujočega meniha 2356, Postiljona 2358, Voznika, ki pelje sode 2359, Kmeta, ki mu je divja mačka splasila konja 2360, Kmečki par v stari, narodni in drugi par v že moderni, francoski noši 2361, Prizor s kegljišča 2370, Godbo in ples 2371, 2374, Pivce v krčmi 2373, 2465, Tri jetnike v ječi 2388, Moža pri vodnjaku 2389, Moža s pipo v ustih in žlajfico na glavi 2491, Brkat obraz 2492, Vlak 2493, Moža in ženo 2494, Otroke, ki gredo iz šole 2495, Svatbo z godci 2462, 3161, Poroko 2463, Godce 2464, Moža in mizo 3102, 10 slik mesecev 3051—3060, Tri može v krajini 3129, Hišo, moža pri mizi 3130, S polja domov 3171, Slikarja, ki slika gospo 3175, Smrad v šoli (Č. D.), Prizor s košnje 2369. Krajine predstavljajo 2467, 3135, 2392, 2394. Številke za zaznamovanje panjev, brez figuralnih motivov 2496, 2497, 2498, 3075, 3089, 3090, 3092. Marmorjevo inkrustacijo predstavlja 2499, Rože 3132, Vrtnice 3126.

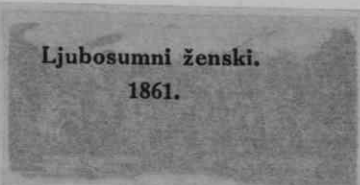
Živali predstavlja cela vrsta končnic. Ptiče 3156, Bolno lisico 2387, Golobe 3115, 3119, Slona in velblode 2396, Kačo in zajca 2397, Zverine, ki žro otroke 2408, Medveda z medom 2468, Petelina, ki ga jaha vojak 2479, (primeri tudi ljubosumne ženske!), Polža 2480, Konja belca 2482, Ples zajca in lisice, pri katerem volk gode na bas (Č. D.), Leva in levinjo 2483, Leva 2486, Mrjasca 2485, Lisico 3071, 3154, 3159, Boj z levi 2395, Peteline, ki vozijo lisico v kočiji (Č. D.).

Zanimiv motiv je ptič, ki ima na prsih človeški brkat obraz v katerega nos kljuje ptičja glava, ki na dolgem vratu moli pred obraz 3067, 3084. Čisto podoben motiv sem našel tudi v knjigi Schwaebische Volkskunst, pa brez objasnila. Tam je reproduciran isti motiv kot slika na steklo. Dvorni svetnik

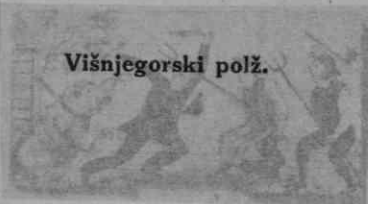
Ptič s človeškim obrazom na prsih.

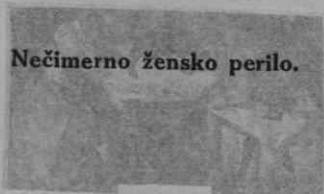
Ljubosumni ženski.
1861.

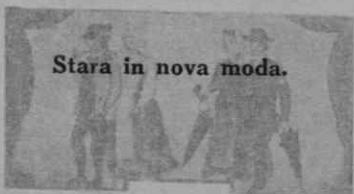
Višnjegorski polž.

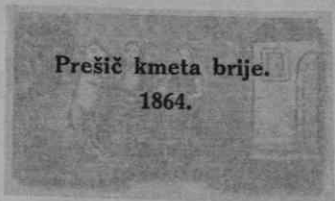
Nečimerno žensko perilo.

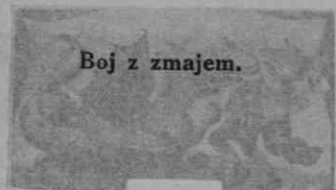
Stara in nova moda.

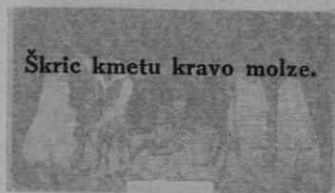
Prešič kmeta brije.
1864.

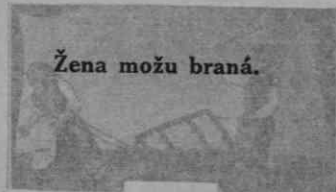
Boj z zmajem.

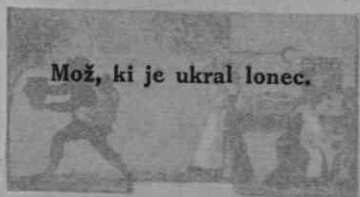
Škric kmetu kravo molze.

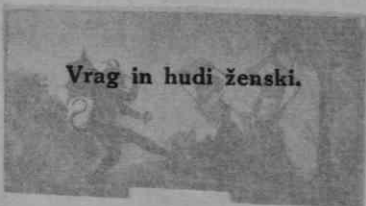
Žena možu braná.

Mož, ki je ukral lonec.

Vrag in hudi ženski.

Končnice z žanrskimi snovmi.

dr. M. Haberlandt, na katerega sem se za pojasnilo obrnil, opozarja na Jahrbuch f. histor. Volkskunde, zv. II. na članek Wilh. Fraengerja, ki mi ni dostopen. Baje je snov celo antična in se na gemah dobi Chimera, ki kaže naprej stopajočega petelina, ki ima na prsih obraz Silena. Od teh upodobitev, nazvanih grili (grško »Gryllen«) so se dali inspirirati bakrorezci XVII. in XVIII. stoletja, ki so marsikaj podobnega ustvarili. Dr. Haberlandt tudi potrjuje, da je upodobitev ptiča s človeškim obrazom na prsih daleč razširjena.

Stil in stilni razvoj slik na končnicah.

Najstarejša končnica, Madona z rožami iz l. 1758. (Č. D.) obravnava idealno snov, ki je tudi idealno tolmačena (abstraktna frontalnost, simetrija, brezprostorje) in strogo simetrično komponirana. V primeri s tedanjo »visoko umetnostjo« (naturalistični realizem) je s svojim idealističnim realizmom že znatno zastarela. Tudi ostale končnice XVIII. stol., upodobitve Pegama in Lambergarja (2335, 2336), Madone na tronu, Sv. Treh kraljev (Č. D.), Sv. Avgušтина (3091) kažejo idealistično pojmovane snovi (tudi že prvi Jagrov pogreb 1786!) v ploskoviti, brezprostorni obdelavi in simetrični kompoziciji. Ta stil vlada vseskozi do nekako l. 1820., ko se začno pojavljati povsem naturalistične snovi, vsakdanje pojmovane, plastično in barvno obdelana telesa, pravilna prostorna obdelava in perspektiva ter prosta kompozicija. (N. pr. Davki). Do nekako 60tih let XIX. stoletja vlada še naturalistično-realistični stil (alegorije, satire, groteske) po- slej pa vlada čisti naturalistični genre v krajini, s prosto kompozicijo ali prosto simetrijo in realno obdelanimi telesi. Vendar se dado končnice težko datirati, ker se snovi venomer ponavljajo v starih koncepcijah. Glavno bistvo tega slikarstva pa je v njega snovnosti.

Ta obilica življenja veselega žanra, ki daje osnovni ton snovem na končnicah, bodisi religioznim ali posvetnim, kaže zlasti lepo, kako zelo so alpski Slovenci duševno sorodni evropskemu, nizozemsko-nemškemu severu, ki je kulturno na Slovence od početka in najdlje vplival!

Resumé.

Les planches de devant des ruches slovènes.

Dans cete dissertation qui est une contribution à l'étude de la peinture nationale slovène, l'auteur décrit les peintures qui se trouvent sur les planches de devant des ruches qui étaient répandues à partir de la deuxième moitié du XVIIIe siècle jusqu'à nos jours, surtout chez les Slovènes, habitant les Alpes. Ces planches peintes sont une spécialité ethnographique slovène. Elles sont en bois blanc, d'une longueur de 25 à 35 cm, et de 12 à 17 cm de hauteur, peintes avec des couleurs à détrempe, fabriquées à la maison. Leurs auteurs sont des artistes villageois de la Haute Carniole et de la Carinthie slovène. Ces peintures représentent des personnages: surtout des scènes de l'Ancien et du Nouveau Testament, ainsi que des scènes originales, très humoristiques et grotesques de la vie des paysans, de l'histoire etc.

Des collections de ces planches peintes qu'on n'emploie plus aujourd'hui se trouvent au Musée Royal d'Ethnographie et à la Société des apiculteurs à Ljubljana. La plus ancienne porte la date de 1758. Celles du XVIIIe siècle et de la première vingtaine du XIXe siècle appartiennent encore au réalisme idéaliste, d'après le dessin plastique des corps, leur composition symétrique et leur matière religieuse. Après 1820 on trouve de petits tableaux pittoresques d'une composition libre, des tableaux de genre et des peintures naturalistes. Ces peintures ont un genre caractéristique qui classe les Slovènes, habitant les Alpes, dans le monde des idées des peuples de l'Europe du Nord.

Iz slovenačke toponomastike.

P. Skok.

I.

G. Pircheggerova studija¹ sadrži više negoli se u samom naslovu kaže. Poslije historičkoga uvoda, u kojem nas obavještuje o etnografskim odnosima u historiji, u koliko su važni za t. zv. toponomastičku stratigrafiju zemalja, gdje su nekada bili alpski Sloveni, autor daje četiri toponomastička rječnika. Prvi, najveći, sadrži slovenske toponime, drugi nejasne, treći njemačka mjesna imena, koja još potrebuju objašnjenja, i četvrti antička imena.

Da bi pokazao, kako uzlazni i silazni ton odlučno djeluje u njemačkom dialektu doline Murice, on daje ponajprije prilično detaljnu fonetiku ovoga dialekta.

Ova fonetika služi kao uvod u sedmi dio radnje, gdje razlaže, kako su slovenski glasovi toponomastičkoga materijala bili adaptirani njemačkom izgovoru („Eindeutschung“).

U osmom dijelu tretira generalna toponomastička pitanja, koja linguistu interesuju: toponomastičke složenice, mijenjanje same osnove, imena za jelo i životinje kao mjesna imena, kako čisto lično ime protiv slovenskoga običaja postaje mjesno, njemačku mociju mjesnog imena prema apelativu, na koji se odnosi, prevođenje u toponomastici ovih krajeva, prenošenje mjesnih imena i napokon razlaže o dočecima *-ach* i *-nitz* bez etimologične osnove. Završuje svoju temeljitu studiju sa naznakom tačaka, do kojih je Lessiak došao, studirajući koruška imena i koje prihvatiše Schnetz i Schwarz, a s kojima će on u kasnijem jednom navratu da polemiše.

¹ *Die slavischen Ortsnamen im Mürzgebiet*. (Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an der Friedrich-Wilhelms-Universität Berlin, hg. v. Max Vasmer.) Leipzig, 1927, p. XXXI + 239. Upor. kritiku g. F. Ramovša, *Slavia*, VI., 775.—786., E. Schwarza, *ZONF*, IV., 297.—304., St. Mladenova, *Jahrbücher f. Kultur u. Gesch. der Slaven*, IV., p. 72—76.

Njegova je toponomastička studija zacijelo sa lingvističkoga gledišta potpuna. Metod mu je siguran. Svoje toponomastičke etimologije osniva, koliko je god moguće, na historijskim grafijama i na tačnom poznavanju lokalnoga izgovora. Svakdje pokazuje, da istotako sigurno vlada germanističkom kao i slavističkom stranom problema. Sedmi je dio u tome osobito poučan. Oslanjajući se na Sieversovu analizu starih slovenskih glasova, autor u tom dijelu razlaže, kako su djelovali na ponjemčavanje slovenskih imena mjesta u dolini Murice gore spomenuti njemački „Steig-“ i „Fallton“ i slovenska intonacija.

Već sada se može kazati, da g. Pircheggerov rad ide među najznamenitija toponomastička ispitivanja posljednjih godina.

Čega on u svojim studijama nije dao, jeste jedino to, što sve možemo da saznamo iz slovenskih imena, koje je sabrao, u pogledu načina slovenskoga naseljavanja ovih krajeva („Siedlungsgeschichte“), u pogledu obrađivanja tla, materijalne kulture i pravnog uređenja, biljne geografije, zoologije i t. d. Sva se ova sinteza ima istom da stvori, nakon što se provjere njegove etimologije, jer se samo sa utvrđenim etimologijama toponomastičkoga materijala može da operiše u kulturno-historijskim pitanjima.

Prije negoli dadem neka kulturno-historijska opažanja na osnovu imena mjesta, što ih je autor studirao, nameće mi se dužnost, da promotrim etimologije, za koje držim, da nijesu ispravne. Slijediću autora od broja do broja.

16. Nije vjerovatno, da *Plischaf* (a. 1426) potječe od **plěšoba*, koje bi bilo izvedeno kao *puščoba*, *tesnoba*. Od imenice *plěšb* = *plěša* „Kahlheit“ ne postoji jošte dalja apstraktna izvedenica na *-oba*. Bolje odgovara adj. *plěšav*, koji u slov. postoji pored *plešiv* (Pleteršnik). Ovaj posljednji dolazi nebrojeno puta supstantiviran u toponomastici, a dolazi i u dolini Murice, n° 14. Upor. *Plešavka* Miklosich n° 448.

17. *pőkűešš* označuje gorsko sedlo (preslop). Nikako nije **pogošta*, koja riječ nije valjda nikada postojala za „Herberge, Wirtshaus.“ Teren upućuje na predložnu složenicu sa *po(d) gvozd-bji* „po šumi.“ Upor. *Podgozdje* Unterwald (Koruška) Miklosich n° 142 i glede *zdbj* > ž > njem. š: *Go'sitz* < *gvozd* + *jb* + *ica*, n° 153.

23. *Pölantzer* (a. 1600) može biti i njem. izvedenica od **po'anica*.

29. *Parschlug* ne će biti od lok. *Porši lokvč*, gdje je prvi elemenat adj. od sasvim nepotvrđenog imena, nego je to *Prvša* od *Prvislav*, koje je potvrđeno u hrv. dokumentima *Prousa* = *Prejsa* (Smičklas, *Codex IX.*, 455. a. 1329., VI., 879. a. 1280.).

34. *Prepullan* (a. 1482) i ostala imena, koja su navedena za uporedbu, ne će biti od *prěpuch* + *-lo*, nego isto što i *Prijepolje* u Sandžaku < *prěd* *pol'e*. Izvedenica na *-janin* je u tom slučaju sasvim razumljiva. Ovo mišljenje treba još verificirati ispitivanjem terena.

38. *Prewnig* (a. 1396), danas *Breuning (graben)* ne će biti **pro-nikva*, koji toponomastikum ne postoji, nego stoji u vezi sa dalm. imenom *Ervenik*, sa slov. *preriv* „Durchbruch eines Flusses (durchs Gebirge“ (Pleteršnik) + *bn* + *ik*.

49. *Pudert* (a. 1454—64), danas *Putrat*, može biti i *pod* *rate*, upor. *Hartje* u Hrvatskoj (Žumberak), u dialektu *Rti*. Ispitivanjem terena moralo bi se ovo mišljenje još verificirati. Upor. *Rad* < *rate* (n° 238).

55. *Copantz* (c. 1280—95) može biti isto što i *Kopanica* (Hrvatska), substantivirani particip, koji dolazi još u *Kopani Cer*, *Brijeg* Ak. Rj., V, 293. Ovo bi trebalo još dodati uz autorove inače ispravne uporedbe.

59. *Krelhof* (a. 1498) < *kral'* može da ide također u djelomično prevedena mjesna imena, koja pominje autor str. 231 c.

67. *Taurisgraben* ne sadrži sufiksa *-ež* u izvedenici od *tur*, jer ovaj služi za stvaranje apstrakta, koji rjeđe dolaze u imenima mjesta. Možda se prije ima pomišljati na lokativ adjektiva *tur**scē*, tako da bi i ovo mjesno ime bilo djelomično prevedeno kao i *Krelhof*.

73. *Dobrain* označuje dolinu. Zato je vjerovatnije mišljenje Vasmerovo, koji izvodi ovo ime od pl. *dobrane* od *dr(b)rb* „Schlucht, Tal“, sve ako se i mora primijetiti, da ovakove izvedenice glase kod Nijemaca obično u lokativu plurala na *-ach*.

74. Pod istu osnovu valja zacijelo staviti i *Debrin-Bach*, *Thal*. Upor. *Dabrina* u Hrvatskoj Ak. Rj., II., 217.

83. Autor uzima, da u *Trayach* postoji neetimologično *-ach* (§ 128, p. 233). Kako nema starijega historijskog oblika, nego samo danas *Trainer Berg*, nije dosta opravdan autorov nazor. Dozvoljeno je dakle sumnjati u ovo mišljenje. I ovdje može da se radi o identičnom imenu sa *Trojane*, koje Ramovš, *Hist. gram.* II., 264. uvjerljivo tumači iz *Trōd-jane* „prebivalci kraja „*Trōd*“ < *Atrante*, *Adrante* sa metatezom dentala *d* — *t* > *t* — *d*.¹ Glede *q* > *a* upor. a. 1351 *Glaboken* p. 198,

¹ Nikako se ovdje ne može raditi o pojavi kao u *Brundusium*, o čemu upor. ZONF., I., 86., kako uči Bajec, *Razprave* IV., 144., jer *nt* > *nd* nije potvrđeno ni u ovome imenu ni u analognim ilirskim ili mesapskim imenima (upor. *Molunat*, *Taranto* i t. d.) Upozorivanje na analognu albansku pojavu kod Meyer-Lübke-a p. 1054 § 52 ne

U ostalom, ime *Trojan* > *Trajanus* dolazi samo na Balkanu u pripovjeticama, ne kao lično ime.

84. *Dra^{sen}bach* (a. 1493), danas *Trassnitz*, vrlo je interesantan primjer, jer nam kaže, da stara potvrda sadrži djelomični prevod od **dražn^{en} potok^{en}* i da je pored toga postojao i istoznačni supstantivirani adjektiv **dražnica*. Za adj. upor. slov. *dražnat* „furchig“ (Pleteršnik) i malorusko *Nadorožna* (Miklosich, br. 85). Nikako ne treba uzeti autorovo izvođenje od imena posjednika, koje nije nigdje potvrđeno.

89. Nerazumljivo je, zašto bi bilo **dolovica* > *Dullwitz* napadna tvorba. Upor. za osnovu *dolov-* u daljim izvedenicama coll. *dol^{ov}uje* (Pleteršnik).

107. Za *Fletschach*, *Flatschach* dostaje **Blatjach*, lok. pl. od *Blatjane*. Upor. *Blaćani* (Dalm.), Rad, knj. 224, p. 104. Ne treba pretpostavljati *Blat^{en}čani^{en}* od *blat^{en}ca*, kako čini autor.

153. *Go^sitz* (a. 1336) ne će biti *gvoz^{de}* + dem. -i^č, nego supstantivirani adjektiv *gvoz^{de}* + j^e sa sufixsom -ica. Upor. *Gôžice*, ime njiva u mome rodnom mjestu (Jurkovo Selo).

157. Villa *Graecznicz* (a. 1275) može biti i supstantivirani adjektiv od *grad^{en}ca*, koji toponomasticum dosta puta dolazi baš u ovim krajevima (upor. br. 156). Upor. *Gračenica* u Hrv. od 13. stolj. i *Gračanica* u Srb. također od 13. stolj. Posljednje je supstantivirani adj. od *gračanin*.

180. (p. 47). *Irdning* je Ramovš, Hist. gram., II., 194. zacijelo bolje protumačio sa supstantiviranim adjektivom *jedl* + *en* + i^č, u što je došlo suvišno *r*, o kojem autor govori p. 183, b, nego li sa **jedin^{en}nik*, koji ne dolazi ni kao apelativ ni kao toponomastikum.

183. Nevjerovatno je, da *Lappenwald* stoji u vezi sa **alp* sa jugoslov. likvidnom metatezom, jer *alp* > *lap-* nije nigdje potvrđeno u slovenačkoj toponomastici.

184. Isto tako ne vjerujem, da je *Laechalben* od *vlach^{en}*, jer bi očekivali ovdje zacijelo adjektiv, dakle mjesto *ch* drugi konsonant. *Stari Vlah*, kraj u Bosni, ne može da služi kao uporedba, jer je nastao pod turskim uticajem, upor. *Karai^{en}flak* za Rumuniju. Upor. i glasovnu poteškoću, na koju, u ostalom, i sam autor p. 190 upućuje.

vrijedi, jer alb. pojava suvisi zacijelo sa općom novogrčkom i djelomično cincarskom. *tr* > *dr* je već romanska pojava, koju su Sloveni već zatekli, upor. patriarca > *podreka*. Metateza je prouzročena po svoj prilici umješavanjem slov. riječi *tr^{en}de*.

196. *Leubenbach* (a. 1494) dobro je upoređeno sa *Loiben* i *Leoben*, ali nije dobro protumačeno sa suponiranim ličnim imenom *L'ubin*. Svi su ovi toponomastici adjektivi sr. roda od adj. *l'ubz*: sr.-hrv. *ľuban* = *ľubak* Ak. Rj., VI., 269. Kao ime rijeke dolazi i u Selškoj dolini i sa hipokorističkim sufiksom -ša: *Luša*, a. 1291 *in der Leubs*, upor. Blaznik, *Kolonizacija* i t. d., p. 22. U Dalmaciji imamo castrum *Ljuba*, adj. ž. r. od *l'ubz*, ali i sa hipokorističkim adjektivom *ľubak*: *L'ubáč*, g. *L'upča*, Ak. Rj., VI., 267., < *l'ubz* + *k* + *jb*. U Macedoniji imademo ime brda u adj. n. r. od apstraktne imenice *Ljuboten*, upor. *Lubotin*¹ Ak. Rj., VI., 303. Opće je poznati primjer *L'ub* + *jane*,² t. j. etnikum od adjektivnog imena mjesta *L'ubz* > njem. *Laibach*, slov. *Ljubljana*. Radi imena rijeke *Ljubljana*, koje je supstantivirani adjektiv *l'ubz* + *jan* + *bn* — *ica* (= rijeka, koja pripada Ljubljani, upor. *Vrnjačka reka* u Srbiji), nastade slov. fem. sg. mjesto plurala. Naznačuju se ovim izrazima mjesta ugodna za stanovanje, kolonizaciju i t. d. *Zeubenbach* ide prema ovome tumačenju u djelomične prevode.

219. *Medwisdorf* (a. 1371) nikako ne treba da bude od ličnog imena. Biće prije adjektivno mjesno ime **Medvědz* + *ja* kao brojne *Medvea* (Istra), *Međeđa* (Bosna).

231. *Norczipach* (c. 1400) nema zacijelo nikakove veze sa novijom našom tuđicom *nor* (slov. i kajkavsko-hrv.), nego sa glagolom *norēti* „roniti“, č. *noriti*. Upor. *nōrac* „ronac“ i ime sela *Norčica* Ak. Rj., VIII., 229. i *ponornica*.

268. Kod *Schresshof* uzimlje autor Schwartzovo izvođenje *črěšvña* od starobav. **cherssa*. Ovo bi bilo moguće samo onda, ako bi i ovdje imali isti slučaj kao i u Dalmaciji, gdje je naziv za ovu medi-

¹ U *Ljubotina draga*, 15., stolj. radi se zaista o ličnom imenu *Ljubota*, koje je potvrđeno. Ak. Rj., VI., 303.

² Upor. Ramovš, Hist. gram., II., p. 62., § 38., 78., 163., gdje se dobro tumači sa „prebivalci kraja **L'ub*“. Upor. istoznačni adj. *ľěp*, n. pr. *Na lepih ravneh* u Selškoj dolini (Blaznik 36). Nema nikakova razloga, da je toponomastikum *L'ub-* predslovenski, kako g. Ramovš tu nagađa. Kontrarni adjektiv toponomastički je *hudi*, n. pr. *Hudi bítek* u Hrv. i veoma često u Selškoj dolini: *Huda njiva* i t. d., (Blaznik, *Kolonizacija* p. 41.), zatim *zao* (veoma često na Otoku Krku: *Želestfn* < *zle strane*, *Zala vala* = *zao zaliv*; isto tako često u Selškoj dolini, n. pr. *Zali log*, Blaznik, o. c. p. 29). -ša u *L'uša* može biti i komparativ, a ne hipokoristički sufiks. Kao komplemenat adjektivu *l'ubz* mogu se zamisliti svi mogući apelativi, koji se odnose na teren.

teransku biljku posuđen i iz starodalmatinskoga: *kriješva*. Za ovakovo mišljenje i kod alpinskih Slovena nema nikakvih indicija.

284. *Strecker Nick Graben* (a. 1482) po svoj je prilici kao i *Jüger* (p. 226) slov. supstantivirani adjektiv od njemačkog ličnog imena *Strecker*, a ne od *strěcha*.

291. Kod *Selsniz* (c. 1150 i t. d.) < *želěznica* autor upućuje, da nema željeza ovdje i radi toga izvodi ovaj supstantivirani adjektiv od ličnog imena, koje se nigdje ne da potvrditi. Kod Sarajeva postoji rijeka *Željeznica*, u Žumberku selo *Želěžno*. Svuda ima ilovastoga terena, koji sadrži željeza. Može se o takvom slučaju raditi i ovdje, a i o željeznim uređajima.

293. Isto tako ne postoji ni lično ime **Zlatanikъ*, koje propinira za *Slatanig* (a. 1384), danas *Schladringgraben*. Poljska mjesna imena kao *Złoto pole*, *Złotopolice* moraju se metaforički shvatiti. Upor. i br. 352 *Am Slatt* (a. 1494) sa sekundarnim gubitkom sufiksa *-bn* kao niže br. 301.

294. *Suppenberg* sadrži zacijelo adj. *župañ*. Upor. *Župaña* (Slavonija), supstantivirani adj. *Župañac* (Bosna). I ovdje se može raditi o djelomičnom prevodu: **župañъ brěgъ*.

295. Za *Svebenic* (a. 1232), danas *šwēwñ* predlaže autor **svepъnikъ*, koje kao slov. toponomastikum nikako ne postoji. Za svoju etimologiju nalazi autor potporu u tome, što misli, da je *Drepach* (a. 1344) njemački prevod. Meni izgleda, da se radi po svoj prilici o supstantiviranom adjektivu *svibъnikъ*. Upor. Miklosich n° 646. Autor i sam mora na str. 213, dopustiti umješavanje njem. *swēben*. Time je uklonjena fonetska poteškoća i za vokal.

296. Ne vidim nikako razloga, da bi *Schweinzhof* moralo dolaziti od lok. *živincě*, kad se i ovdje može uzeti umješavanje njemačke riječi u slov. supstantivirani adj. *sviñica*, koji je dosta raširen u toponomastici. Upor. Miklosich 648. Upor. u ostalom autorovu sumnju p. 220 § 117.

301. *Wyeter* (a. 1353.) nikako ne treba da dolazi od ličnog nepotvrđenog imena. Može se lijepo protumačiti sa adjektivom *větrъnъ*, koji je čest toponomastikum. Upor. Miklosich 722. Gubitak *-n* može biti nutarnjo-njemačka pojava.

309., 310. *Zlaggen* (c. 1600) samo djelomično je dobro protumačeno sa slov. *zlāka*. Samo značenje nije nikako dobro naznačeno. Kako se u dokumentima govori „von ainem wisl in der *Zlägen*“, očito je da imademo istu riječ, koja dolazi i u srp.-hrv. *vlaka* i u selu Rovtu (Selška dolina, upor. Blaznik, *Kolonizacija*, p. 37.) *Na*

vlakah kao ime položaja. U dalmatinskom se dokumentima prevodi sa *Dillatum*. Upor. Nastavni Vjesnik, XXX., p. 132., Miklosich 732 i rum. *năvoloca* „zum zweitenmal umgeackertes Feld“, mac.-rum. *vuloagă* „vrsta gorske livade“. Početno *z* biće ili njemački predlog *ze* ili germaniziranje slovenačkoga (*i*)*zv*.

311. *Zmein* (a. 1366) nikako ne će biti *tmina*, kad autor p. 219 i onako mora da prizna, da je fonetska pojava „völlig vereinzelt“. Posvema zadovoljava *Zmij(i)na*, adj. od *zmij*, u Dalmaciji *Smina* za doba narodne dinastije. Upor. Miklosich n° 774.

317. *Zwanzenhof* biće u vezi sa hipokoristikom od *Svetoslav* > **Svetos*. Upor. za takove hipokoristike od cijeloga prvoga elementa i od početnoga konsonanta drugoga dijela *Budim* od Budimir u južnoslov. imenima mjesta (upor. ČSJZN, V., 1 sl.) i *Vuksan* od *Vukosav*. I ovdje se može raditi o djelomičnom prevodu. Upor. *Radkersburg* = *Radgona* ČSJZN., IV., 43. sl. Nerazumljivo mi je, zašto je autor na str. 230. § 126. tako skeptičan u uzimanju prevođenja na ovoj hibridnoj teritoriji.

322. *Targkhenhoff* (a. 1498) može biti *tręg*.

331. *Vleiznig* (a. 1339) je vrlo dobro protumačeno sa supst. adj. *bliznik*, koji je čest u toponomastici, upor. Rad, knj. 224., br. 8. i *Bliznec* selo i potok kod Zagreba. Nerazumljivo je, za što je ovo došlo među „Unklares“, kad su i onako daleko nejasnije stvari došle u prvi jasni dio. Ne radi se, dakako, o značenju „Zwilling“, nego o „vicinus“, koji dolazi i u romanskoj toponomastici, upor. ZfrPh., XXXIX., 611., n° 11. i *Susjed-Grad* kod Zagreba.

335. *Geitsch* (c. 1600) je možda deminutiv *gajič* ili *gajišće*.

336., 337. *Gradlicz* (a. 1430) i *Grandliczteich* dopuštaju upoređene sa *Gradinica*, Ak. Rj., III., 367. Upor. i *Gradnica* = *Gradeneg* (Koruška) Miklosich 122.

353. *Unbiczertal* (a. 1434), *Umbriczental* dozvoljava upoređenje sa toponimom *vr̥bica*. (Miklosich 746) sa umješavanjem njemačkoga prefiksa.

391—393. Značajno je za imena *die Palt(en)* < **Baltō*, koja bi imala da budu ilirska, da označuju i rijeke, koje primaju pritoke sa slovenskim istoznačnim subst. adj. *blatnica* > *Fladnitz*. Radi toga, što nema likvidne metateze u *Palt* i što je *b* < *p*, autor se je odlučio, da je ova imena metnuo među antička. Uporediti ipak treba rum. *baltă*, alb. *baltë*, gdje nije izvjesno, da se radi o ilirskim riječima, v. moju ocjenu *Slavia*, III., 115.

395. Za *Bielaha* (a. 811), danas pritoka Dunava *Pielach*, sasvim je problematično pretpostavljati keltsku izvedenicu na -ācum. Glede razloga upor. niže br. 412.413. Lessiakovo tumačenje od *Bēla* (sc. *rēka*) je daleko vjerovatnije. Njemački naziv može biti djelomičan prevod.

402. Kod *Celeia* autor pozivom na § 48. bilj. tumači samo *ē* > *i* pred *l* i ostavlja nas u nejasnoći u tome, zašto se drugojačije postupi sa -*eia* u *Cilli* negoli n. pr. u *Alteia* > *Alzei*. Ne objašnjava se o velikoj vjerovatnosti, da se njemački oblik osniva na slov. lokativu, upor. ČSJKZ., III., 30. 152. Upor. sada autora p. 192. § 89., gdje navodi pod *b* primjere za njem. *i* = slov. *i* i p. 192. za *ē* > *i* pred naglaskom.

412. 413. **Magaliaco* za *Melk* je glasovno doduše moguće, no sasvim je hipotetično za *Mödling*. Mi doduše imademo u Illyricumu kao i ovdje (upor. *Arelape* > *Erlaf* danas pritok Dunava, u staro doba mjesto, br. 387) dosta primjera, da su se antička imena naselja danas sačuvala samo kao imena rijeka, potoka i planina, nakon što je nestalo staroga naselja: *Marsonia* > *Mrsunja*, potok kod Broda (Slavonija), *Norin(i)*, potok na mjestu Naronae (Dalmacija), *Promina*, planina kod Promonae (Dalmacija). Ali nemamo nikakvih potvrda za to, da su se imena na -*acum*, koja označuju samo rimske funde, a pripadali su nositeljima galskih i rimskih imena, ikada upotrebljavala i za rijeke. Za vrijeme seobe naroda ovako nazvani fundi i onako su propali. Nema dakle vjerovatnosti, da su im se imena uzdržala baš u nazivima za rijeke koje mimo njih protječu.

417. **Persiniaco* za *Perschling* ima se otkloniti radi razloga iznesenih gore pod 412.—3.; isto tako i **Persio* za *Persenbeug* i *Sveconia* za *Schwechat*, n° 418. i 433., već radi toga što su današnji nazivi potvrđeni samo kao imena rijeka.

419. *Poetovio* > *Pettau* je očito kasnije u 9. stolj. učenim putem došlo u njemački jezik za vrijeme bavorske kolonizacije; zato nije trebalo da figurira niti u popisu antičkih imena, koja uđu u njem. na osnovu simbioze, niti u fonetici ovih imena (p. 179.)

421. *Pfünz* nije od *ad Pontem*, nego reflektuje analogički vulgarno-lat. nominativ *Pontis* kao *Πόντις* kod Prokopa i u romanskim jezicima. Uporedi razliku u pogledu preglasa prema *Leonhardspfunzen* > *Ponte Eni*.

430. Njem. oblik a. 977 *ad Sulpam*, danas *die Sulm*, pretpostavlja vulgarnolat. *Solba* za *Solva*. Upor. *solbit* na natpisima, *Pojave* itd., 52.

Ovo bi bile moje primjedbe na g. autorove etimologije, koje nikako ne mogu da umanje vrijednost ove koliko korisne toliko i potrebne studije.

Kao generalne greške g. autorovih etimologija moram da istaknem ove tri stvari.

Prvo i prvo, odviše operira sa suponiranim ličnim imenima. Rezultat je toga rđavoga ubjeđenja, da u slovenačkim imenima doline Murice nalazi i takovih ličnih imena, koja se ne mogu dokazati nigdje u inače dosta prostranom slovenskom svijetu. Upor. n. pr. br. 291., gdje pretpostavlja egzistenciju ličnog imena **Želēzn-*, koje nigdje ne dolazi.

Nema sumnje, da u imenima položaja (Flurnamen) ima mnogo izvedenica od ličnih imena. Ali ako se prođe n. pr. zbirka Blaznikova, p. 34.—42., gdje ima barem tisuću imena položaja u Selškoj dolini, uvjerićemo se, da je procenat izvedenica od ličnih imena dosta malen spram imena, koja se odnose na druge toponomastičke pojmove. A mora se uzeti, pored toga, na um, da g. Pirchegger obrađuje najstariji sloj slovenačkih imena položaja, čija je kreacija bila završena zacijelo već u 12. stoljeću, ako ne i ranije, i koja se odnose na ekstenzivno obrađivanje tla. Prema računu vjerovatnosti moramo, dakle, uzeti, da ih je percentualno bilo još manje, negoli u moderno doba.

Kao drugu generalnu grešku moram istaknuti, da odviše suponira egzistenciju čistih ličnih imena u dolini Murice kao imena mjesta prema svome nazoru, što ga je iznio na str. 227. sl. § 124.

Slovenska su imena mjesta izvedena od ličnih od reda adjektivne izvedenice, čisti ili supstantivirani adjektivi sa raznim imeničkim sufiksima, od kojih su najčešći: *-bc* (tip *Petrovac*), *-jāk* (tip *Radomerščak*). Osobito je poučan slučaj *Budin(m)* = madž. *Buda*, koji je g. Melich izvrsno protumačio. To vrijedi i za moderno doba, kad se u Hrvatskoj prave mjesna imena, da se počasti čija uspomena, kao n. pr. *Amruševo* od *Amruš* (načelnik zagrebački). Pogotovo to vrijedi za ovako staro doba, u koje idu slovenačka imena u dolini Murice.

Prema tome će se morati za (*iuxta fluvium*) *Zethmisel* (a. 1214., br. 305.), danas sa gubitkom početnoga *z-*, koji se je identificirao sa predlogom *ze* (= *zu*), *Etmisel*, zacijelo suponirati adjektiv na *-jē* **Sētomysl'ē*, koji nije bio supstantiviran kao n. pr. u *Černomerec* < *Črnomēr'ē* + *-bc*, potok kraj Zagreba.

Kao treću zamjerku moram istaći, da g. autor ne iznosi sva toponomastička appellativa kod takovih imena mjesta, koja glasovno dopuštaju različitu interpretaciju. Zašto nije istakao kod *Kra^esnitz*

(c. 1500.) mogućnost supstantiviranoga adjektiva od *kras* (= karstni teren), koji apelativ dolazi veoma često kao naziv za položaje na otoku Krku i u Selškoj dolini (upor. Blaznik, o. c., 41. u Nemiljama i Dražgošama)? Ova primjedba osobito vrijedi za imena, kao što su *Grass* (a. 1494) *im Grazzekh* (a. 1424), koje pod br. 162. i 163. izvodi od *hrast*. Posljednje ime može biti po svoj prilici lijep slovenački lokativ plurala **na Kraseh*.

U ovakovim slučajevima mora da temeljito ispitivanje terena pruži mogućnost za odluku između više jednako opravdanih etimologija. Više puta biće odluka i onako nemoguća. Zadaća je ipak lingviste, da postavi i glasovno opravda mogućnosti, koje se postavljaju same od sebe na osnovu upoređivanja sa toponomastičkim materijalom u različitim krajevima, — to g. autor i čini u obilnoj mjeri, s pohvalom se mora istaći —, kako bi pomogao budućem kulturnom historičaru, koji će graditi svoje zaključke na toponomastici.

Od sitnijih stvari iz fonetičke analize ističem, da kod *Auelniz* (a. 1025), danas *Aflenz* (br. 1.), i kod *Awerspach* (a. 1333) (br. 3) < *javor* nikako ne vidim razloga za mišljenje, koje iznosi na p. 209. § 104., da su ova imena preuzeta prije razvijanja proteze *j*-. Kako je ovo *j*- sačuvano n. pr. u *Journickk* (a. 1363), a ispalo n. pr. u *Assling* < *Jesenice*, moraće se nestanak u *Aflenz*, *Auerspach* tumačiti internonjemačkim razlozima (umješavanje suzvučnih njemačkih riječi i t. d.) *Golrat* (br. 238) ne treba da je kompositum, jer može biti i *golz rŕt* (p. 224.). Isto tako i *Tolrad* može da bude *dolnŕ rŕt* sa kasnijim gubitkom *n*, upor. a. 970 *Vduleni* (< *vŕ dolnŕ*) *duor* = njem. *Nidrinhof*.

Ono, što autor naziva „wechselnde Stammbildung“, nalazi se i na srp.-hrv. teritoriji. Današnja *Mitrovica* zvala se nekada *Dimitrovci* (upor. Јужносл. Фил., III., 74.). Tragova dosta brojnih primjera ima za to i kod cara Konstantina, kad piše naša imena kao čiste adjektive (upor. sada *Zeitschrift für ON forschung*, IV., 233.), a danas su supstantivirani adjektivi. Car Konstantin pruža primjere i za t. zv. Teilübersetzung-e, o kojima autor govori na str. 231 pod c. Primjer je za to *τὸ Μοκρῶνικον*, t. j. *mŕkŕski grad*, danas *Makarska*. Tu je *grad* preveden sa kraticom od *μάκρῶν* (*ibidem*). Sve su ovo veoma stare i obične toponomastičke pojave.

Kao primjer za slučaj mijenjanja ličnog imena, što autor navodi u § 121 c, može još bolje da posluži *Radmannsdorf* za slov. *Radovljica*, gdje imamo zapravo dva hipokoristika od istoga imena: *Radman* i *Radoje* od *Radoslav*. Upor. ČSJKZ, IV., p. 45.

Ne razumijem autora, kad u § 122. b govori o hipertrofiji sufiksa u slučajevima, kao što su *Draskovcz* (a. 1375) i *Khriebenikh* (a. 1478), a zna se, da je to najobičniji slov. način izražavanja imena mjesta izvedenih od adjektiva od ličnih imena. Zadnji sufiks *-ikz* daje adjektivu na *-ovz*, *-iz* vrijednost supstantiva. Tu nema niti kakove hipertrofije niti „Mischbildung-a“, pa ne treba misliti ni na kakove analogije, kako čini autor.

Isto mi je tako nerazumljivo, zašto bi naš lokativ plurala *Cirminach* (a. 1048) od nom. *Cr̃m̃b̃ñane* u Gornjoj Štajerskoj imao da bude prevod od njemačkoga *Rotenmannun*, a ne obratno, kad se zna, da bavarska kolonizacija i onako dolazi poslije Slovena u ovim krajevima.

Kako sam već gore rekao, autor se zadovoljava jakom i penetrantnom fonetičkom analizom imena, a ne upušta se nikako u kulturno-historijske sinteze, koje se mogu dobiti iz ovih studija. Ostavio nas je u potpunoj neizvjesnosti o pitanju, kako se odnosi brojno i teritorijalno onaj toponomastički materijal, koji je u ovom kraju nastao nakon njemačkoga koloniziranja i nakon što nestade Slovenaca među Nijemcima prema starijem slovenačkom toponomastičkom materijalu? Mi na osnovu imena, što ih je iznio g. Pirchegger, ne možemo još zasada ništa da saznamo o tome, koliku su zemlju učinili već Slovenci urbarnom, a koliku nakon toga Nijemci. Za sve to će trebati posebnih studija, kojima će dobro doći radnja g. Pircheggerova.

Najvažniji fakt, koji izlazi iz slov. nomenklature Pircheggerove je taj, da su glavnu rijeku ovoga kraja Nijemci preuzeli u slovenačkom obliku.

Sloveni običavaju kao i Latini u Galiji imenovati pritoke deminutivima, upor. *Neretva* i njezina pritoka *Neretvica* u Hercegovini, *Don* i *Donec* u Rusiji, a *Mosa* i *Mosella* u Galliji. Tako se pritoka rijeke *Mora* > njem. *Muora*, danas *Mur* < keltsko (?) *Marus* nazva *Morica* (potvrđeno ovako već g. 860.).

Autoru valja primjetiti pod br. 227., da slov. oblik *Mora* postoji još i danas u imenu zemlje *Međimorje* i ethnikonu *Međimorec*. Ovako govori narod onoga kraja. (*Među*)*mur*(*je*) je književni srp.-hrv. oblik, koji je nastao, kako g. autor p. 195. ispravno uči, na osnovu njemačkoga *Mur*. Zvezdicu valja, dakle, sa starosl. *Mora* skinuti.

Nadalje valja iz ovih studija istaknuti činjenica, da su i potoci, koji se slivaju u Moricu, slovenački.

Iz svega ovoga valja stvoriti zaključak, da naš toponomastika ovoga kraja uči, kako se je prva slovenska kolonizacija vršila uz

glavnu rijeku i njene pritoke. Baš ovo ističe i Blaznik u svojoj disertaciji p. 14. sl. za Selšku dolinu.

Imamo, prema tome, i ovdje na sjeveru apsolutno isti slučaj kao i na jugu, da Nijemci kao kasniji došljaci preuzimlju slovenačku nomenklaturu za rijeke. Upor. na jugu njem. *Sann* < slov. *Savinja*, *Drann* < slov. *Dravinja*, ČSJKZ, III. p. 152. I ovdje se historija opetuje. Nijemci čine kasnije ono isto, što su Slovenci ranije učinili, kad su zamijenili romanizirane Kelte u Noricum. Oni od njih preuzeše nomenklaturu za veće rijeke (*Marus*, *Savus*, *Dravus*) i samo manjim pritokama (*Morica*, *Savinja*, *Dravinja*) daju svoje izvedenice kao imena rijeka.

I ovdje na sjeveru nalazimo iste motive za nazive potoka kao i na ostalim slov. teritorijama. *Rasing*, potok kod Mariazella, zove se g. 1371. „das wasser genant“ *Resnik* < **račbnik* (p. 223.), supstantivirani adjektiv, koji dolazi u potpunom obliku kao *Rakov potok* u Hrvatskoj, a kao *Raccinico* pominje se već oko g. 1090., danas *Račnik* u Srinjinama (Rad, knj. 224., br. 135.).

Baš ovaj materijal, sakupljen na teritoriji, koja već odavna nije slovenska, u koliko je siguran, biće od osobitog naučnog interesa za upoređenje, da bi se saznala najstarija slov. toponomastička manira.

Osobito upada u oči, da g. Pircheggerova analiza nije iznijela nijednog imena, koji bi se odnosio na pogansku religiju Slovena. Svakako je to značajan fakt, jer i druge još danas slovenske teritorije pružaju veoma malo materijala u ovom pravcu. Izgleda, da je kršćanstvo, koje je izvanredno mnogo tragova ostavilo i ostavlja u toponomastici još i danas, radikalno u ovom pravcu postupalo.

Od imena, koja se odnose na religiju, navodi se samo *Bubosting* (a. 1494.) (br. 48.) < *popovščina* „posjed svećenika u Aflenzu“. Upor. *Popovo polje*, *Popove Gomile*, *Popova luka* u srp.-hrv. toponomastici (Rad, knj. 224, br. 123.). Dakle samo jedan recentan naziv imamo ovdje. Što je bilo sa starom religijom, o tome toponomastika ovoga kraja šuti.

II.

Sasvim drugojačijega je karaktera disertacija g. Pavla Blaznika „Kolonizacija Selške Doline“, Ljubljana 1928, str. 118. On studira imena mjesta ne da rasvijetli lingvistička pitanja, nego stvarna, koja ga interesuju, t. j. koliko pružaju podataka za pitanja historije kolonizacije.

Na prvi se pogled vidi, da radnju piše nelingvista. Imena mjesta selške doline daje djelomice u književnom slovenačkom jeziku bez naznake akcenta, lokalnog izgovora i varijacije u deklinaciji.

Radnja je uza sve to veoma vrijedna, jer vanredno tačno identificira (p. 21. sl.) grafije urbara od g. 1291. i dalje sa modernim oblicima. Ovaki je rad preduvjet za svako toponomastičko istraživanje. Na str. 13. sl. konsultira i geografska imena, da bi riješio pitanje, da li je Selška dolina bila nastavana u predslovensko doba, nakon što mu arheologija i prehistorija nije dala nikakova rezultata. Tu čitamo i jednu dosta lakoumnu tvrdnju. Autor veli, da „pri izčrpnj zbirci vseh geografskih imen ni zasledil nikakih predslovenskih tvorbo“. Izgleda, da ima u vidu samo imena naselja, položaja (Flurnamen) i terenskih oblika. Ali u pitanjima starosti toponomastičkih riječi najvažniju ulogu igraju imena rijeka. Može se postaviti danas kao toponomastički aksiom, da najstariji elemenat pružaju imena većih rijeka. Selškom dolinom protječe *Sora*, koja prima kod Škofje Loke *Polljansku Soru*, a na svome izvoru ima *Zgornju* i *Spodnju Soricu* te *Zadnju Soru*. Njemački urbar iz g. 1291. piše je sa diftongom „maio-rem amnem qui *Zoura* vocatur, trans *Zouriza*“ (p. 15. bilj. 26). Možda se ima čitati **Zuora*, pa imamo isti srednjo-njem. refleks kao i kod *Mora* (upor. Pirchegger, o. c., p. 194. sl. i br. 227). Imamo dakle svakako neslovensku riječ **Sarus* > *Sora*. Može se doduše reći, da Slovenci nijesu saznali za nju baš u Selškoj dolini, nego kolonizujući njezino ušće u Savu, pa idući njezinim obalama sve do izvora. Ali prisutnost ovoga predslovenskega imena nalaže nam, da ne stvaramo zaključka, da ova dolina u predhistorijsko i rimsko doba nije bila naseljena.

Naziv *Sarus* dolazi u imenu rijeke *Sárvus* na galskoj teritoriji, sa nenaglašenim sufiksom -*avos* danas *Sarre*, njem. *Saar*, pritoka Rajne. Keltska nomenklatura utvrđena je u ovim krajevima nedvojno sa *Neviodunum* „Novi grad“.

Pored onoga dijela rasprave, gdje g. Blaznik identificira grafije u urbarima sa modernim imenima, najviše toponomastičara interesira onaj dio njegove radnje, gdje na str. 34.—42. daje detaljne liste imena položaja u selškoj dolini. Materijal je razdijelio po županijama i po selima. Kod svakog imena naznačuje kategoriju kulture, da li je njiva, travnik, sjenokos, šuma ili pašiste. Ovo kategorisanje i dioba po selima ima se pohvaliti. Lingvistu smeta, što nije naznačen i naglasak, partikulariteti iz deklinacije i upotrebe sa predlozima. Etimologa opet smeta, što kod pojedinih imena kao *Vrtača*, *Kras*, *Kališnik* (od *kalъ*) i t. d. nema indikacije tla. Kod *Bezovnica*, *Zovice*, *Bzne*, koje izgledaju, da su izvedenice od toponomastičkoga apelativ *bъzъ* „sambucus“, treba i indikacija o terenu.

Da bi se budući etimolog mogao lako orijentirati, trebalo je nacrtati za svaku županiju poveću kartu i brojevima naznačiti, gdje se pojedino ime nalazi.

Ovo sve autoru nije trebalo za njegove svrhe. Ali ću već ovdje da istaknem i pokažem na njegovu primjeru nužnost takova rada. G. Blaznik kaže na str. 33., da će upotrebiti geografska imena, da dokaže svoju tezu, koju resumira na str. 42., „da je selško ozemlje v ranem srednjem veku najprej naselil slovenski živelj, da je pa tudi kasneje, ko je ta ekstenzivno naseljena tla začel kolonizirati intenzivneje — škofov oskrbnik, nastopal kot kolonist izključno le Slovenec brez najmanjše nemške primesi“. Ova će teza sama po sebi biti bez sumnje ispravna, ali ju je g. Blaznik sa gledišta toponomastičke nauke dokazao sasvim diletantski.

Da bi je dokazao, on je podijelio toponomastički materijal svakoga sela prema izvoru toponima, t. j. na slovenačka i njemačka. Ali je tu postupio bez nužne akribije i bez nužnog etimologičkoga razlikovanja. Među njemačka imena su došla n. pr. *bošt*, *štala*, *v flancakah*, a među slovenačka *kajža*, *bajta* i t. d. Trebalo je tačno razlikovati i postaviti druge kategorije, da bi se dobio dokaz. Trebalo je razlikovati takove germanizme, koji su ušli u slovenački saobraćajni govor od onakovih njemačkih toponima, koji nijesu dio saobraćajnoga govora. *Rovt*, *rovta*, *bošt*, *per kajž*, i t. d. etnologički ništa ne dokazuju. To su isto tako slovenački toponimi kao i n. pr. *Per jezerc*, *Črn student*, *V črnič*, *Hudi laz*, *Za zalo jamo*, *Pod hudo njivo* i t. d.

Daleko je važniji u ovom pravcu n. pr. *Lavtrski vrh* u županiji Strmica (p. 39), gdje imamo neobičnu adjektivnu izvedenicu na *-vskv* od ličnog imena *Walter* potvrđenog za ovaj kraj. Očekivali bi adjektiv na *-ovv*. Ali su Slovenci onoga doba imali još slovenski onomastički sistem (upor. p. 32: item in der Leubs apud Zobodinum et Zemigoy sunt Ill hube culte“), bilo im je dakle ime *Walter* tuđe, stvorili su od njega adjektivnu izvedenicu na *vskv*, koja je dopustiva u *gradski*, *fratarski* i t. d.

Karakteristično je i ime sela *Rantovše* u županiji Stirpnik (p. 36), gdje imademo u *Spodnoj* i *Zgornjoj Luši* i ime položaja *Rantov vrh*. Radi se dakle i opet o adjektivnoj izvedenici od neslovenačkog njemačkog ličnog imena *Rand* sa sufikslnim konglutinatom *-ovše* > *ovv* + *vskv* + *jb*. Ovakovo ime kao i gornje zaista dokazuje, da je ovdje bilo bavarske kolonizacije među slovenačkim življem, a ne *rov*, *bošt* i t. d.

Čak niti očiti toponomastički germanizmi kao *Foßgaus* > *Forsthaus* u županiji Rudno (p. 40) ništa ne dokazuju u etnografskom pravcu

za 12. i 13. stoljeće, jer je *haus* mlado i jer sama riječ dokazuje samo postojanje njemačke šumske uprave u ovom kraju, a ništa za narodnost obdjelavalaca zemlje, t. j. pravih kolonizatora.

Daleko veću dokaznu moć za provenienciju kolonizatora imaju i oni toponimi, koje je Blaznik unio među slovenačke kao imena položaja (Flurname): *Korošovc* (Spodnje Lajše, p. 41.) i u pl. *Korošovce* (Dražgože na Pečah, p. 41.), gdje imademo supstantivirane adjektivne izvedenice od *koroški* < *koronl'vskv* + *jovv* + *vc*. Kolonizator je prema tome došao iz Koroške.

Za svoju tezu o slovenaštvu kolonizatora imao je autor daleko bolje sredstvo u analizi onih mjesnih imena, koja su izvedena od starih slovenskih ličnih imena. Tako u imenu sela *Dragobaček* (županija Stirpnik, p. 37). U okolišu toga sela imademo i ime položaja *Dragobaška*. Nema nikakove sumnje, da su to izvedenice od ličnog imena *Dragobrat*, koje je potvrđeno od 14. stoljeća, upor. Ak. Rj., II., 748. Adjektivni toponim na *jb* nalazi se u *Dragobraća*, selo u Srbiji, *ibidem*. *Dragobaček* je dakle *dragobrat'* + *jāk*. Drugo *r* ispalo je radi disimilacije, koja je sasvim razumljiva u ovim krajevima, gdje već od 13. stoljeća nestaje slovenskoga onomastičnog sistema na korist kršćanskoga. Ime je postalo nerazumljivo, pa je bilo oblakšavano.

Ovakav izvrstan primjer u etnografskom pogledu je ime sela *Dražgoše pri Cerkvi* i *Dražgoše na Pečeh* (županija Rudno), koje dolazi *Dražgost* + *jb*. Za ime **Dražgost* nema doduše potvrda, ali je njegovo postojanje ipak nesumnjivo obzirom na *Draž*, *Draž*e (upor. *Dražev Do* u Bosni, *Dražev Vrt* u Boči = *Draževac* u Srbiji), *Dražilo*, za koje donosi potvrda Ak. Rj., II., 763.

Za *šč* > *š* u ovim krajevima upor. ime položaja *Gradiše* < *gradišče*, koje se nalazi baš u opsegu sela *Dražgoše*, *Kališe* (u županiji Rudno p. 42) < **Kališče*. Od posljednjega imamo i izvedenice *Per* za *Kališnc*¹ u *Dražgoše pri Cerkvi* (p. 41.). Za tim *Pod kopišam* u selu Stirpnik (p. 37) < *kopišče* (Pleteršnik, I., 431.)

Nema nikakove sumnje, da je g. autorova etnografska analiza toponomastičkoga materijala Selške doline diletantska i posve nedo-

¹ Treba rastavljeno pisati. Gomilanje predloga dolazi u imenima položaja (Flurnamen) i u mome dialektu. Ako se lokalitet zove *Za židenicom*, *Za žžom*, *Pot žžom*, onda se ovaj predložni adverb smatra kao jedan pojam izražen imenicom i može da dobije drugi predlog *pod* i *za*, da se označi položaj druge njive. Ovdje je od *Kališe* = *Kališče* izveden supstantivirani adjektiv *Kališnc* = **Kališčenec*.

voljna. Ispričati se može time, 1. što ju je dao kao nelingvista, 2. što je to kod nas prvi pokušaj upotrebljavanja toponomastike u naučne etnografske svrhe i 3. što strogi metod u ovom dijelu toponomastike još nije ni utvrđen.

Već je to napredak za toponomastičku našu nauku, što je g. Blaznik dao iscrpne liste ovoga materijala za Selšku dolinu. Bili bi sretni, da ih imamo za svaku našu dolinu u ovoj mjeri i ovako razređenu prema selima i prema kategorijama kulture tla. Mnogo više diletantizma ima u ovom pravcu u beogradskom *Srp. etnografskom zborniku* i u zagrebačkom *Zborniku za narodni život i običaje*.

Za svoju tezu o slovenačkoj etnografskoj provenienciji kolonista Selške doline imao je g. Blaznik daleko jače uporište u antroponičkom materijalu urbara. Za čudo je, što ovaj materijal on uopće nije ni konsultirao. Kad i kad, ili bolje često puta, ovaj je materijal mnogo pouzdaniji za prosuđivanje etnografskoga sastava nekoga kraja negoli toponomastički.

Iz njegovih navoda na str. 32. ističem n. pr.: 1. „apud *Luntzarium* in dem Ravnich“, gdje očitó imamo obični slovenački kognomen *Lončar*; 2. U *Zemigoy*, u Luši, imamo lijepo naše ime *Semigoj*, od kojega prvi dio kao hipokoristik *Semko* dolazi nebrojeno puta u dubrovačkim listinama; 3. „in der Leubs apud *Ztanzonem*;“ ovdje imademo lijep slovenski hipokoristik *Stančo* od *Stanislav*; 4. u istome selu *Zwetogoy* > *Svetogoj*. Sve je to iz urbara g. 1291. Vidimo dakle, da je u ovome kraju na koncu 13. stoljeća jošte u potpunom cvatu, kao i u susjednoj Hrvatskoj, slovenski onomastički sistem. Istom kasnije potisnuo ga je kršćanski sistem kao i u Hrvatskoj. Nositelji ovakovih imena su bez ikakove sumnje isključivo Slovenci, a ne Nijemci. Time je dan dokaz o etnografskoj provenienciji kolonista.

Od drugog divnog leksikalnog materijala ističem iz g. Blaznikove zbirke: 1. *Pod Trbež* (Spodnja i Zgornja Luša, p. 36) < *trebež*, istoznačni naš toponim sa njemačkim *Rovt*; 2. *Na vlakah*, u Rovtu (p. 37.), dolazi i u Dalmaciji (v. gore, p. 6.); 3. *Za zgonam*, u selu Drago- baček, nalazi se i u Dalmaciji,¹ 4. *V Prtisk*, u selu Bukovica, doziva mi u pamet *Pritiške*, ime livade u mome rodnom kraju; 5. *Na Prlog*, u selu Javorniku (p. 39), odgovaraju nebrojeni *Prelog*, odatle supst. adj. *Preloščica* (kod Siska) u Hrvatskoj, 6. *Kras* i *Vrtace* su ovdje

¹ Upor. moj *Vorläufiger Bericht über eine toponomastische Studienreise in Norddalmatien* (Anzeiger, phil.-hist. Kl., k. Akad. Wien, 1914, Nr. VI.), p. 8.

veoma brojne kao i na ostrvu Krku i drugdje. Zacijelo su karakteristike terena. 7. U selu Njivica imamo na veliko čudo *Banove* (p. 41) kao u Hrvatskoj. Možda je to ostatak toponomastički iz doba Avara. I t. d.

Načje je g. Blaznikova radnja veoma zanimiva. Ne osjećam se dovoljno kompetentnim, da se upustim u kritiku historičkoga dijela. Izrazujem samo želju, da bi slijedile i druge rasprave (disertacije) u ovom pravcu. Naši mladi ljudi najljepši će doktorat steći ovakvim proučavanjem domaćega materijala.

U gornjim primjedbama htio sam samo da karakterišem svoje gledište u ovim pitanjima i da, uz put, označim interes i rezultat, koji mogu da imaju toponomastičke studije u pravcu, kojim je g. Blaznik pošao.

Vivant sequentes!

Résumé.

Contribution à la toponomastique slovène.

Dans cette thèse l'auteur étudie en détail l'oeuvre du slaviste allemand Pirchegger „Die slavischen Ortsnamen im Mürzgebiet“ (Leipzig 1927) et le critique de la façon suivante: Son étude toponomastique est, du point de vue linguistique, parfaite, sa méthode sûre. Son ethymologie s'appuie sur l'orthographe historique et sur une connaissance complète de la prononciation locale. Il montre partout qu'il est maître de son sujet, dans le domaine de la linguistique slave et germanique.

Kr. etnografski muzej v Ljubljani v letu 1928.

V zadnji številki »Etnologa« opisano delo se je lani nadaljevalo; zaradi majhne dotacije je bilo novih pridobitev razmeroma malo, zato pa je napredovalo interno znanstveno delo in se je razširilo občevanje s sorodnimi institucijami tu in inozemstva.

Kar se tiče ljudske arhitekture je muzej lani mnogo storil za raziskavanje belokranjske, štajerske, dolenske, notranjske in gorenjske arhitekture. Ravnatelj dr. N. Zupanič je s preparatorjem D. Vahtarjem raziskoval lani arhitekturo ob hrvaški meji okrog Kolpe in nabral važne rezultate, tlorise in fotografije iz krajev, kjer se prepletata slovenski in hrvaški narodni življenj. Ruta je bila Metlika—Gričje—Podzemelj—Krasinec—Ozalj. Uspeh ca. 40 dobrih fotografij in več tlorisov. Asistent dr. Vurnik je dobil dovoljenje za studijsko potovanje na štajersko. V avgustu je raziskal okolico Celja in Laškega, Pragerskega, Ptujsko polje in Haloze, Ormož, Ljutomer, Veržej, Beltince, Prekmurje in Slovenske gorice. V pogledu ljudske arhitekture je bilo to ozemlje doslej docela neraziskano. Dr. Vurnik je prinesel ca. 60 fotografij in 40 tlorisov ter bogato zbirko nomenklature. Ker so tudi štajerski raziskovalci zastavili z delom, je upati, da bo delo na štajerskem lepo napredovalo. Sedaj je razdelitev tipov slovenske kmečke hiše že jasna: Severozapadni, jugozapadni in vzhodni tip so tri glavne variante, zakaj izkazalo se je, da je vzhodnoštajerski tip v bistvu soroden z belokranjskimi. — Nadalje je dr. Vurnik raziskal hiše na

poti Črnuče—Trzin—Domžale—Homec—Mengeš—Vodice—Sp. in Zg. Brnik—Cerklje—Dvorje—Velesovo, ter na Dolenjskem na progi Velike Lašče—Gorenja vas—Ribnica—Dolenja vas; žal, osrčje slovenske zemlje je tako modernizirano, da so stare lesene hiše že izredno redke.

V načrtu ima muzej za leto 1929. še nadalje raziskavanje, predvsem neobdelano slovensko ozemlje v Italiji in na Koroškem. Ker je državna dotacija za Etnogr. muzej zelo nizka, se nameravajo zaprositi podpore za raziskavanje, ki pa bo zlasti v Italiji zelo težavno. Nekaj je k spoznavanju slovenskega primorskega življa pomogel akad. slikar g. Veno Pilon, ki je muzeju prepustil 179 fotografij iz Gorishe in Primorske ter Notranjske. Kar se tiče Notranjske je dr. Vurnik raziskoval hiše na progi Ljubljana—Vrhnik—Logatec in jih več fotografiral; g. Marijan Marolt je izgotovil več tlorisov starih hiš v Stari Vrhniki, ki so vsled svojih šesterokotnih vež in posebnih vrat prava zanimivost.

Skušalo se je tudi dvigniti zanimanje za ljudsko arhitekturo. Asistent je spisal za beograjsko »Naše Selo« (ur. dr. M. Stojadinović) obširen, ilustriran članek »Slovenska kmečka hiša«, dalje je o tem tudi predaval v ljubljanski radijski oddajni postaji (12 predavanj) ter za Umetnostno zgodovinsko društvo predaval na univerzi o »Kmečki likovni umetnosti na Slovenskem«; tisto predavanje je v načrtu za Celje, Ljubljano (Prosvetna zveza), Jesenice ter Maribor.

Kar se tiče plastike, je muzej dobil od g. Jerneja Miklavčiča (Koprivnik pri Zireh) v dar po ljubeznivem posredovanju g. Lenassija Jul., les. trg. Žiri: železen svečnik z vijačasto ornamentiko iz konca XVIII. ali začetka XIX. stoletja, čelešnik in urezljano leseno stojalo za žepno uro.

Muzej je nakupil od lončarja iz Dolenje vasi pri Ribnici 2 keramična konjička, namenjena za igračo otrokom, lepa primera dolenjske keramike samosvojega stilnega značaja.

Kar se tiče kmečkega slikarstva je muzej kupil od g. Joška Trampuša iz Podjune (Koroško) 3 slike na steklo koroškega tipa.

V ostalem je asistent lani zbiral podatke o panjskih končnicah, dopisoval z gg. univ. prof. dr. Walterjem Šmidom (Graz) in dv. svetnikom dr. Mihaelom Haberlandtom (Wien), ki sta raziskovala končnice, ter ogledal vse večje zbirke končnic, da objavi studijo o njih v »Etnologu«.

Glede zbirke noš se je lani kupila tulasta peča iz Goriške z značilno ornamentiko. V načrtu muzeja je, da se izpopolni srbske, dalmatinske in hrvatske noše in vanje oblečejo mašnequini ter razstavijo v novi vitrini na hodniku, čim bodo gmotna sredstva za to dana. Muzej namerava omisliti pa zlasti tudi ziljske in štajerske ter primorske noše.

Zbirko vezenin urejuje in studira gdna. Brejčeva, ki se posveča vezeninški tehniki in ornamentiki. Treba bo zbirko izpopolniti s štajerskimi, koroškimi in primorskimi vzorci, nakar se bodo vezenine obdelale in publicirale.

Lani se je ekscerpirla in zbiral raztresena literatura o slovenskem etnografskem življu od XVI. stoletja do zač. XX. Sestavila se bo kar moč popolna bibliografija.

Glede ljudske glasbe se je lani zbirka inventarizirala, urejevala in dopolnjevala. V zbirki bivšega odbora za nabiranje pesmi manjka veliko pesmi, ki so se pri Glasbeni Matici, kjer so se več let nahajale, izposojale. Muzej skuša ono kar manjka izterjati. Muzej išče zbirko pesmi iz leta 1821., ki se je poslala na Dunaj. Kanonik g. dr. Kimovec je muzeju obljubil izročiti 300 prekmurskih pesmi, z g. E. Adamičem se muzej pogaja za zbirko pesmi, ki jih je nabral pok. J. Kokošar. Od g. N. Štritofa dobi muzej za nimiv članek o St. Vrazu, nabiralcu glasbenega folklorja.

Pesmi se nameravajo začeti izdajati takoj, ko bodo urejena vprašanja gmotnih sredstev za tisk. Dodan jim bo obširen uvod z analizo.

Dalje je kupil muzej od ruskega emigranta g. Babnika dve oljnati слиki, ki izvirata iz zapuščine pok. slikarja I. Jebačina. Prva meri 72,5 × 88 cm, platno, olje in predstavlja sredi v krogu Zadnjo večerjo, v gornjih oglih Marijo in sv. Janeza evangelista, v spodnjih pa šopke vrtnic in nageljnov. Slika je ljudsko delo iz druge polovice XVIII. stoletja in je alpskega izvora.

Druga slika sicer ni ljudska umetnina, zakaj kljub tehničnim grobostim in stilni zaostalosti jo moramo vseeno uvrstiti v »visoko umetnost« na ših krajev.

Je votivna slika Jere Jerličeve iz l. 1666., kar priča napis:

EX VOTO

GERTRVDIS IERLICHIN,

1666.

Spodaj v interieuru kleči, sklepa joč roki žena v noši prve pol. XVII. stol. (italijansko pečo, kakor jo opisuje Valvasor, tesno črno jopico širokega vratnega robu, ošpetelj je izredno širok na komolcih in gleda na francoski način izpod rokava, široko črno

krilo, bel predpasnik), poleg nje na tleh zibelka z gorenjskimi profili, v njej dete; blazinica in ovoj glave nosita črno gorenjsko nageljnovo ornametiko, zelo značilno. Zgoraj v oblačkih levo Marija z Jezuškom, desno sv. Andrej s križem. Slika je snovno zanimiva in je bržkone domače provenience. Mere: 45 × 60 cm.

Nove pridobitve zaradi izredno majhne dotacije niso bile številne, zato pa je muzej lani živahno znanstveno deloval in obdeloval polje slovenske etnografije. Slejkoprej je potrebna primerna dotacija in lastna, večja, smotreno zidana zgradba, v kateri bo šele mogoče ponazoriti naš življenjski dostojno.

Muzej so obiskovali lani nekateri odlični inozemci. Tako je obiskal muzej poleti univ. prof. etnologije na univerzi v Lwowu dr. Adam Fischer, ki piše obširno delo o primerjajoči slovanski etnologiji. Ogledal si je zbirko in dobil vse potrebne podatke za slovenski del. Dobil je tudi zbirko fotografij hiš, florisov, noš, vezenin, plastike itd. in poslal za protiuslugo muzeju svoja dela o Huculih ter lepo zbirko (45) fotografij iz huculskega narodnega življenja, ki so lepo dopolnile slovenski etnografski material v muzejskem arhivu. Znanstveni stiki s Poljsko so tako navezani, zlasti še, ker je navezano po zaslugi dr. Fischera občevanje z najodličnejšimi poljskimi muzeji in univerzami.

Poleti je obiskal muzej univ. prof. iz Prage dr. M. Murko, bivši predsednik odbora za nabiranje slovenskih narodnih pesmi. Ogledal si je zbirko pesmi in arhiv odbora o naši ljudski glasbi, korespondenco itd. in zbral material za obširno zgodovino tega odbora, ki jo objavlja v tej številki »Etnologa«. Obljubil je tudi sodelovati pri publikaciji in jezikovni redakciji pesmi.

Muzej si je ogledala tudi gospodična Florence Wilson iz Carneggiejevega instituta v Washingtonu; vodil jo je upravnik dr. N. Zupanič.

Ko je maršal Franchet d'Esperey obiskal Ljubljano, je posvetil muzeju posebno pozornost. Zlasti so ga zanimale naše panjske končnice, in med njimi zlasti one, ki vsebujejo reminiscence na Francoze v naših krajih. Etnografski oddelek je maršalu razkazal upravnik dr. N. Zupanič.

Bavarski etnograf dr. K. Kriss (Berchtesgaden) je lani v Jugoslaviji raziskoval votivno plastiko. Ponudil je muzeju dve votivni živali (železo) iz slovenske Štajerske, za kar je s priporočiljem velikega župana in oblasti nega odbora dobil v zameno voščene ga votivnega konjiča, ki ga ima muzej še v par eksemplarjih. Dr. K. Kriss je poslal muzeju tudi svoje delo o votivnih živalih v srednji Evropi v dar.

Z muzejem so navezale stike razne etnografske institucije v Kijevu, Moskvi, Leningradu, Tiflisu, dalje Field Museum of Natural History v Chicagu, g. A. Castellanos, vodja antropološkega instituta na univerzi Rosario (Argentina) itd.

Ravnatelj muzeja dr. N. Zupanič je muzej zastopal pri otvoritvi muzeja v Ptuj, kjer je imel pozdravni govor, dalje na bizantinološkem kongresu v Beogradu (14. maja), kjer je tudi imel predavanje.

»Etnolog«, letnik II., je bil poslan v zameno sorodnim znanstvenim institucijam ino- in tuzemstva in tako navezal stike z etnološkimi institucijami malone vseh evropskih narodov. Muzej je dobil v zameno celo vrsto dragocenih etnoloških publikacij.

Personalia. Muzeju se je ponudila za volonterko gdčna. M. Brejčeva, ki se bo pečala z nošami in vezeninami in se sedaj uvaja v muzejsko delo. Dr. St. Vurnik je položil dne 8. junija

drž. strokovni izpit in dosegel stalnost ter bil imenovan za kustosa I/8/2. Preparator Drago Vahtar je dosegel stalnost. Slikar M. Gaspari je vložil prošnjo za mesto restavradorja in risarja: rešila se bo z novim proračunom.

J. G. Frazer, *Der goldene Zweig* (The golden bough). Das Geheimnis von Glauben und Sitten der Völker. Abgekürzte Ausgabe. Einz. vom Verfasser berechtigte Übersetzung durch dr. phil. Helen v. Bauer. VII+1087 strani. Leipzig, C. L. Hirschfeld 1928. V celo platno vezano 24 mark.

Slovito delo »The golden bough« (Zlata veja) znanega angleškega folklorista in etnologa sira Jamesa Georgeja Frazerja je tako izšlo tudi v nemščini. Sicer ne gre za celoten prevod obširnega originala, zamišljenega z znanstvenim materialom in opombami vred za 12 zvezkov, ampak je to skrajšana, pa še vedno zadostujoča izdaja. »Zlata veja« je, kakor kaže podnaslov, široko zasnovan popis preostankov primitivne religije, kakršni se najdejo še v navadah in običajih skoraj vseh narodov in v vseh časih. Naslov dela izvira od nekega staroitalskega običaja, ki se tiče Dianinega kulta ob Nemejskem jezeru. Bil je to mrk, grozen običaj. Svečenik je mogel namreč postati le tisti, ki je svojega prednika v boju ubil. Pravico do takšnega dvoboja pa je imel samo oni, ki je od določenega drevesa v svetem gaju odlomil določeno vejico. To je bila »zlata veja«. Objasnitev tega običaja je dala Frazerju povod za pregled navad in običajev vseh narodov in za ugotovitev miselnosti primitivne religije. Avtor je nabral ogromno množino materiala in reševal vse probleme primitivne religije. Tako problem Tabusa, ritualnega umora in samoumora svetih kraljev, probleme drevesnih, žitnih, riževih in koruznih

duhov, ceremonije rodovitnosti in vegetacijske praznike, božje jedi, klanje svetih živali, dalje veliko število še danes med podeželskim ljudstvom živih magičnih običajev, misel grešnega kozla, torej prenos nesreče, praznike ognja, sežiganje živali in čarovnic itd. Vse to je avtor ponazoril bravcu z množico znanstveno zanesljivih datov. Frazer nam jasno opredeli razmerje med čarovništvom in religijo, in dokazuje, da imamo pri primitivnem človeku opravičeni najprej s čarovništvom, in pozneje, na višji kulturni stopnji šele, z religijo. Primitivni človek se ima še za gospodarja narave in spozna šele na višji socialni stopnji, da je zgolj orodje v roki višje moči. Vse to je Frazer obravnaval spričo običaja v svetem gaju ob Nemejskem jezeru. Naj omenim še, da se dotika tudi slovenskih in jugoslovanskih običajev, n. pr. zelenega Jurija, koroškega vojvodskega ustoličenja, gorenjskih pustnih običajev itd. — Sijajno pisani nemški prevostavi angleškega dela je želeli, da bi se razširila v svet; moramo jo toplo pozdraviti. Etnološka raziskavanja religije se morajo intenzivneje gojiti kakor so se doslej. Predmet spada k splošni etnologiji in nemara je v tem okviru najvažnejša panoga. Če so se še danes v našem narodu ohranili kaki stari običaji, tedaj naj bi jih izobrazbenec ne obšel s tihim smehljajem. Ne smemo jih presojati kot zaostale intelektualne zablude, nego gre tu za neoficielno religijo, ki se je često vezala s cerkveno pobožnostjo. Tako so se namreč tudi številne čarovne formule iz področja ljudske medicine krščanski vesti naroda s tem izkazovale kot krščanske, ker se v njih imenuje trojedini Bog ali celo ime Jezusa Kristusa. Cerkveno pobožni ljudje tedaj rabijo takšne zagovore z zavestjo, da delajo nekaj krščanskega, ne da bi

za tem početjem čutili animizem ali vero v demone, ki sta seve že povsem izginila iz zavesti. Vpoštevati je tudi navade, ki so danes izgubile v ljudski zavesti že skoro vse zveze z vero in cerkvijo, ali pa je na njih komaj še rahel cerkven dih, kakor n. pr. kres, ki je danes le še zabava ljudstva, dasi je bil včasih element, ki ljudi in živali s tem očiščuje, ker sežiga škodljive materialne in duševne elemente, ki groze živim bitjem s smrtjo. (Frazer, str. 940). Tako živi v tako zvani vraži še vedno neka primitivna ljudska religija. Tor je prastara svojina, ki čedalje bolj izgineva in nič bi ne bilo tako priznanja vredno, kakor če bi naši duhovniki in učitelji te ostanke zbirali in zapisovali, preden so povsem izginili. Frazerjevo delo, ki je sedaj v nemškem prevodu dostopno širšim krogom, bo vsak mr lanko posredovalo razumevanje za marsikateri, na sebi temen in nerazumljiv običaj. Zato naj bo delo najtopleje priporočeno. Opravičljivo je, da so se v to, sicer gladko in lepo prestavo vrinile neke male, nebitvene površnosti in nelepotе. N. pr. se prevaja angleška beseda »students« z dijaki, namesto z učenjaki ali »weapon« z grbom ali pa »Carinthia« za Koroško, ali »John« za Johann. Pri eventualni novi izdaji bo treba takšne napake popraviti, kar ne bo težko. Balduin Saria.

Jan Czekanowski. Wstęp do historii Słowian. Perspektywy antropologiczne, etnograficzne, prehistoryczne i językoznawcze. (Lwowska biblioteka slawistyczna. Tom 111.) Nakład K. Jakubowskiego we Lwowie, 1927. Str. XII + 326 (1) in 2 skrzynki.

»Uvod v slovansko zgodovino« je prvi splošni del univerzitetnega kurza z naslovom »Uvod v poljsko antropologijo«. Sledili mu bodo: II. del — Poljska antropologija, III. del — Etni-

ška antropologija in IV. del — Splošna antropologija. (Avtor večkrat citira prihodnje zvezke. Prim. izvajanja o kostnem staroslovanskem gradivu — 83, antropološkem utemeljevanju dosedanjih in praslovanskih jezikoslovskih domnev — 167, o prehistoričnih kulturah — 236). Prof. Čekanovski predava na Lvovski univerzi splošno antropologijo za medicince in knjiga je namenjena visokošolcem. Predgovor in dve prvi poglavji (61—50) razpravljajo o antropološki znanosti sploh, njenem področju in pomenu. Avtor označi razmerje antropologije do biologije, antropografije in socioloških znanosti ter našteje vidike, katere odpira zgodovini, pedagogiki, medicini (kjer je toliko zagrešila Lombrosova šola. Čuden vtis napravi odstavek o antropologiji in vojni znanosti (41). Vojna oblast mora namreč postaviti na odgovorna mesta prave ljudi, ker skrivajo na primer vojna skladišča veliko vrednosti in nevarnosti. Vsi novinci bi morali prestati volilno psihotehniško izkušnjo in obenem naj sodeluje antropologija. Splošno je znano, da so židje telesno in duševno najmanj pripravljeni za vojno službo. Tudi alpijski brahikefali so slabi vojaki. Zato se niso odlikovali v zadnjih stoletjih na bojnem polju Saksonci in Čehi, dočim uživajo dober glas v tem oziru njih sosedi — Bavarci in Švicarji, ki pa imajo močno primes nordijske krvi. Prof. Čekanovski priporoča tedaj otvarjati vojne, posebno podčastniške šole izključno v okrajih, ki nudijo boljše novince. Menda se bolj zrealijo v tem poglavju poljske razmere kakor znanost. Čehi se ne bodo nikoli strinjali z avtorjem, in še židje lahko navedejo Trockega ali pa n. pr. Maseno, ki je bil med najboljšimi Napoleonovimi maršali.

Zato se odlikuje knjiga v ostalem po širokem razgledu in zanimivih po-

drobnostih. XIII. poglavje »Ozemlja evropskih jezikov« (50—93) poda na temelju neštevilnih strokovnih spisov pregled sedanjega stanja raziskovanj. — V IV. pogl. »Slovanstvo« odklanja med drugim avtor domnevo K. Moszynskega o vzhodni pradomovini, o kateri sem zadnjič poročal. Balto-slovanska skupina je za to preveč sorodna z germansko. Razmerje do keltskih jezikov kaže na slično teritorialno sliko kakor v zgodnji zgodovinski dobi: germanski jeziki so keltskim najbližji, litevski so jim najmanj sorodni, slovanski so v sredi. Tako zvane praslovanske besede v turških jezikih pa so dvomljive z ozirom na poznejše stike (Avari in dr.). Poprej moramo imeti zgodovinsko slovnico turških jezikov (67). Zato spadajo stare keltske izposojenke najbrž še v dobo slovanske edinosti. Razen prehistoričnih keltskih grobov imamo tudi zemljepisna imena istega izvora (reke Nida, Opava in dr. — 96). To pomeni, da so bili Germani le začasno vklinjeni med Slovani in Kelti, najbrž ob neobljudeni mejni črti. Tudi v svetovni vojni so napadali Nemci na zapadni fronti pred vsem točke, kjer so se stikale zavezniške armade (94). Antropološki so nastopili Slovani kot izrazito nordijsko ljudstvo: sinjeoko, plavolaso, z ozkim nosom, podolgastim obrazom, dolgo glavo ter visoko postav (94.). Dolgoglava rasa nikakor ne izumira v Evropi (243). S Finci so se srečali Slovani zelo pozno. Po Mikoli so mejili finski jeziki na praruščino, ne v praslovanščino. Vzhodna pradomovina tedaj odpade. Pred germanskim navalom po 500. pred Kr. so že bili ločeni Balti od Slovanov, oziroma jih delili od Fincev (84). Tedaj so bili Slovani nekje proti zapadu. Botanični narodopisni podatki omogočijo končno lokalizacijo. (Niederle neupravičeno zavrne Ptolemejeve podatke o

Fincih na Visli, da raztegne pradomovino do Dnjepra (87). Slovani so morali dolgo sedeti na razmeroma majhnem ozemlju, da so se izločili v posebno jezikovno skupino. Zapustiti so morali sledove svoje prehistorične kulture. Potem izključenja nedvomno germanskih grobov se prepričamo, da prihaja v poštev edino t. zv. lužiška kultura. — Čekanovski na ta način obnovi nekdanje J. Pičeve nazore in zavrne na temelju raziskovanj L. Kozlovskega ilirske domneve. Prvotno ozemlje — Lužica in Sleziya — se je pozneje razširilo na obvodje Odre in Visle ter Sev. Češko. Velika ekspanzija okoli 500. pred Kr. je ponesla Lužiško kulturo do meje skitskih (iranskih) narodov v stepi ob Dnestru. Medsebojni stiki niso bili dolgi. Zapustili so sicer iranske izposojenke: bog, sveti, kur, t. j. petelin, tor in druge. Toda verske besede se osvojijo sploh v najkrajšem času. Protestantska Finska ima vzh.-slov. obredni slovar, in sicer samo vsled delovanja ruskega Valaamskega samostana, ki se je uveljavil že pred švedskim latinskim pokristjanenjem (97). — Slovansko-iranske stike je končal germanski naval. Premaknil je med drugim Herodotove balto-slovanske Neure. Razmah lužiške kulture je najbrž v zvezi s cepljenjem Slovanov od Baltov. (Rozwadowski). Zgodilo se je veliko poprej kakor se misli. Litevci nimajo iranskih besed; potemtakem so se ločili od Slovanov, preden so slednji spoznali Skite. Seveda bodo imeli slavisti več ugovorov zoper to edino možno domnevo o slovanski pradomovini v II. in I. tisočletju pred Kr. (90 in 222), čeprav bo vsak pri-trdil zahtevi po sodelovanju antropologije z zgodovino, zemljepisom, lingvistiko. (Pogl. VII. Prehistorijske vezi, 211—243). Pozdravljamo tudi stališče, glasom katerega ima podati an-

tropologija s pomožnimi vedami celotno sliko evropskega etniškega razvoja, ne pa ločene slike posameznih dob. (Pogl. VIII. Antropološki zaključki, 244—276 in Sklep. Celotnost evropskega antropološkega etniškega razvoja, 277—282). Zanimiv pregled prehistoričnih kultur vsebuje seveda več spornih poglavij. Poročam na kratko samo o načelnih slovanskih vprašanjih.

Drugi dokaz daljšega skupnega razvoja nudijo sledovi rimskih trgovcev z jantarjem ob Baltiškem morju. Pri vseh Slovanih srečamo veliko latinskih besed in realij: peč za peko kvasnega kruha, (kateri se še vedno ne more udomačiti na Skandinavskem), kuho v loncih, ne pa v kotlu, označbo za kopel — banja ter za ležišče — palati, palac, rus. skamja (klop) — scamnum ter sekira — securis, (dočim je toporišče — iransko delo). Ti sledovi so starejši od poznejšega kulturnega vpliva rimske cerkve, ker so ohranjeni tudi v najbolj starokopitnem severnem delu pravoslavnega velikoruskega ozemlja. Ptolemejevi Venedi ob Visli bi morali biti Slovani, oziroma njih neposredni sosedje. Esti res imenujejo še sedaj Ruse — Venäjä (206). Seveda so bivali Slovani na manjšem strnjenem ozemlju, sicer ne bi mogla rimska trgovina zapustiti tako izdatnih sledov. Samo poprej je lahko nastala tudi sličnost, katero opazujemo zdaj pri ruski, poljsko-karpatški in jugoslovanski hiši. Jantarjeva pot prae-slovanske dobe je imela za zapadne Slované sličen pomen kakor Varjaška pot okoli 1000. po Kr. za Vzhodne Slované. V Afriki (katero je ponovno obiskal avtor, prim. Forschungen im Nil-Kongo, I—II, Lipsko, 1924) je igrala jantarko slično vlogo slonovina, ki je ponesla arabsko kulturo med zame morce. (Prim. o Varjaški poti — 116

in pogl. VI. Etnografski razgledi, 167—210). Brez dokristjanskih Rimskih vplivov menda sploh ne bi postali zapadni Slovani katoliški. Kakor je obveljalo grško pravoslavje v področju Varjaške poti, tako se je ohranil katolicizem na ozemlju Rimskega imperija ob nekdanji Jantarjevi poti. Saj je katolicizem nadaljevanje latinske kulture po propadu njene politične nadvlade (Sklep, 282). Med drugim se zrcali ta tradicija v separatizmu slovaških katolikov, dočim so slovaški protestanti steber sedanje republike! (127).

Posebnost knjige prof. Čekanovskega je uporaba ameriških statističnih metod. (Natisnil je že 1913. univerzitetni kurz »Zarys metod statystycznych«. Yuleve, Tylorove in Pearsonove enačice ter skrižalke razvidno ponazorijo sorodstvo in razmerje posameznih evropskih, ozir. slovanskih jezikov. Velika priloga (Dodatek III.) poda na temelju lobanjskih indeksov iz najrazličnejših azijskih in evropskih grobov VI.—XVIII. stol. pregled slovanske ekspanzije. Srečal bo seveda več ugovorov. Omenim samo Radimiče in Vjatiče, dve ruski plemeni, ki sta bili po Nestorjevem letopisu »od roda Lahov«. To utegne pomeniti samo »prihod od Poljske meje« (114) v zvezi z vzhodno kolonizacijo pod Karlom Velikim (po Šahmatovu) ali z ločitvijo Zap. Slovanov od Vzhodnih po Hunskih, oziroma Avarskih napadih (po Čekanovskem, 99). Ozemlje Radimičev in Vjatičev med Dnjeprom in Oke je bilo torišče drugih prednomadi bežečih ruskih rodov in se krije po Šahmatovu s sedanjim ozemljem južne velikorusčine. Šahmatov izvaja celo nekatere velikoruske jezikovne posebnosti iz prehodnega »lehiškega« vpliva, ker so prišli pozneje Vjatiči pod vpliv Moskve. (118). Tri izmed štirih imen Vjatiških mest (Brjansk in

Kozelsk sev. od Orla in dr.) se ponavljajo na Poljskem. Po Šahmatovu je odnesel odhod obeh skupin prehodna poljsko-ruska narečja. Sedanja meja je jasna v nasprotju s sporno poljsko-češko mejo. (115). Prof. Čekanovski misli, da je mogoče ugotoviti antropološke sledove nekdanjega domnevnega potovanja Vjatičev od Visle proti vzhodu (276).

Izmed slovanskih narodov razpravlja avtor največ o Poljaki, in sicer z ozirom na njih osrednjo lego. Vse V. poglavje (134—166) govori o razvoju poljskega ozemlja. Sedemnajstkrat je bil prerinan velik leksi-kološki diagram (priloga II. in tabela III. pri str. 144.) ki nudi na temelju K. Nitschevih podatkov pregled razmerja med posameznimi narečji. V to svrhu so ugotovljeni količniki ljudskih imen, gospodarskih predmetov, hišnih delov, živali in slično. Dial. k a c o s p e r z (netopir) se razlaga z imenom Kacper. Ljudstvo pribije netopirja na vrata, kjer zapiše začetnice sv. Treh kraljev K + M + B. Netopir slovi kot zlotvor. Isto zvezo kažejo gledališka imena Kasperltheater, Fledermaus in slično (146). — Začetke poljske državnosti je iskati — ne posredno ali posredno — v gotski dobi (135). Vsekakor kaže Poljska država druge polovice X. stol. tak ustroj z močno vladarjevo oblastjo, ki je lahko nastal samo pod vplivom večstoletne tradicije in najbrž prvotne, potem pozabljene osvojitve, kakor je bilo na Bolgarskem in Ruskem. Prvi zgodovinski vladar Mješko I. (960—992) je imel še drugo, najbrž skandinavsko ime Dagome. Na grobu Boleslava Hrabrega (992—1025) se je ohranil, dasi v poznejši transkripciji napis: Regnum Sclavorum, Gothorum sive Polonorum. Antropologija razširja zgodovinarjevo obzorje (45). Slovani so ohranili šte-

vilne gotske izposojenke (97). Pri Litvcih najdemo še sedaj spomine na gotsko državo II. stol. po Kr. v sed. Rusiji. Latiši in Ltevci imenujejo Russe — G u d s, ozir. G u d a s. Ne vemo sicer, kako so prišli Goti na Vzhod (81). A sčasoma bo klimatologija točno ugotovila selitvena leta, kakor je že to storila za pastirske narode v Srednji Aziji (95). — Morebiti se je naslonila poznejša Velikopoljska država na nekdanjo Malopoljsko pod Goti (138). — Tudi imena za Poljake: L a s h i pri vzh. slov., lit. L e n k a s, ogrski L e n g i e l, turš. L e c h i s t a n (Poljska) so v morebitni zvezi z neslov., nemara keltskim L e n c h i — Lingoni (135).

Omenim še, da smatra avtor kljub slavistom, bolgarski člen (postpozicijo) za traški odmev kakor tudi v rumunščini (71) ter ima Ante za vzh. Slované (108). Končam s kratkim, Jugoslovanom namenjenim odstavkom IV. pogl. Slovenci (104—105) so po Czambelu v zvezi s Slovaki (ogr. T o t). Važen dokaz za lego njih pradedovine je plemensko ime D u d l e b i blizu Radgone, (prim. Dudlebe na Volinju in v juž. Češki). Živel so torej sev. od Donave in zap. od Karpatov. Prišli so s Srbo-Hrvati vred po Moravski dolini v nasprotju z Bolgari, ki so obšli Karpate od vzhodne strani čez Sedmograško (103). V nasprotju z izgubami ob nemški in panonski meji je ostala zapadna slovenska meja skoro neizpremenjena v teku več stoletij (104 in 128). — Srbo-Hrvati (105—106) so nedvomno imeli državo — Veliko ali Belo Hrvatsko — severno od Karpatov ob Visli. Razen Porfirogeneta jo omenjajo arabski potovalci; Boleslav Hrabri jo je zedinil s Poljsko. Na to državo kažejo po odhodu na jug zaostali drobci prebivalstva: češki Hrvati v Sudetih in poljski Chroboti v sosednji Sleziji, ne da

bi govorili o Horvatih ruskega letopisa vzhodno od Karpatov, ki so se prelevili v Maloruse (110 in 126). Konstantinova srbska domovina Bela Srbija je ležala v deželi Boiki, ne vem pa, ali smemo misliti na sedanje Maloruse. Bojke v vzhodnih Karpatih (106).

Nisem mislil podati v svojem poročilu pregled vsega izredno bogatega gradiva dela prof. Čekanovskega. Navedeni primeri naj zadostujejo samo za predstavo o njegovem širokem obzorju in pogumni sintezi doslej ločenih vprašanj. Knjiga je razveseljavajoča razmaha poljske antropološke znanosti. Seveda ne nudi končnega odgovora na številna težka vprašanja: etimološka in dr. — zato pa budi posod misel.

Knjiga je opremljena s 37 črteži, 5 skrižalkami poleg teksta in 2 v prilogi. Ima tudi dober seznam virov ter osebni in predmetni abecedni seznam, ustreza tedaj vsem zunanjim zahtevam. Žalibog je ostal avtor nepriznani zvest dosedanji slabi tradiciji pri pisavi jugoslovanskih zemljepisnih imen. Tako čitamo: Durazzo — 101, otok Veglia — 102, reka Isonzo — 104.

Dr. N. Preobraženski.

E. Schneeweis, *Die Weihnachtsbräuche der Serbokroaten*. Mit einer Figurentafel und einer Karte. (= Ergänzungsband XV zur Wiener Zeitschrift für Volkskunde.) Wien, Verlag des Vereines für Volkskunde, 1925. — (VIII. und 232 S.)

Knjiga, o kateri mi je izpregovoriti, je zanimiva, da ne rečem neobičajen pojav, ker predstavlja prvo večjo razpravo, ki nam nudi pregled nad celokupnim kompleksom božičnih običajev in navad pri Srbohrvati. Zanimiva in neobičajna posebno zato, ker je delo prišlo med svet po prizadevnosti

dunajskega društva za narodopisje in — seve — v nemščini. Kakor je izvedel omikani svet, kakšne bisere hrani zakladnica srbske narodne pesmi, se le po nemških prevodih Tereze Albertine Louise v. Jakob (— Talvj; pozneje poročene Robinson), tako se seznanja sedaj, sto let pozneje, po nemški knjigi s častitljivimi narodnimi običaji. Ne, da bi Srbohrvati ne imeli i svojih poročil, popisov, preiskav, itd.; a vse to je raztreseno po mnogoterih publikacijah in celo po dnevnikih, posamezne razprave so lokalno omejene in ne nudijo vselej potrebnih stikov med seboj.

Vsebina knjige je razdeljena tako: Za naslovnim listom tablica, kažoč na prvi strani podiranje drevesa za badnjak, na drugi polazenika v veži. Sledi (str. III.) spremna beseda, ki jo je napisal prof. dr. M. Haberlandt: jedrovito, znanstveno, ki imenuje delo Sch.ovo »...wichtigen und problemreichen Ausschnitt des serbokroatischen Volksbrauchtums«; popisani običaji utegnejo postati važni za raziskavanje evropskih božičnih navad.

Predgovor pisateljev (str. IV.) poroča o virih, iz katerih je zajemal, in o močeh, ki so mu bili na roko pri delu. Sledijo okrajšave naslovov one pomožne literature, ki se pogosteje navaja (str. V.—VII.) in razpredelitev vsebine (str. VIII.). — Razprava sama polni str. 1.—218. — Sledi še kazalo besed in stvari (str. 219.—232.) in dva seznama popravkov; vso knjigo zaključuje zemljevid naše kraljevine.

I. Koledar božične dobe. V tem oddelku se peča z običaji adventa, dvanajsternih noči (volčjih noči, Rohnächte, srb. nekršteni dani), z »badnjakom«; dalje z božičnim ognjem, božično slamo, božičnim drevescem, b. ježem, b. jedjo in pijačo, testotvorbami (Gebildbröte), b. svečo,

»mirbožanjem«, češčenjem vode, s poslaženikom, z b. poseti, z dobo od božiča do novega leta, novoletnim dnevom in praznikom sv. Treh kraljev. Posebej omenja razne čarovnije, kakor: odvrtačni čar, blagoslovilni čar itd., potem pa tudi omejitve in prepovedi gotovih del in navad, sprevo, de, božične igre in pesmi. Omenja tudi, kakšno vlogo ima božič v pregovoru.

II. del obsega izvajanja o postanku in o tolmačenju teh običajev, o poganskih in krščanskih, pa tudi sosednjih vplivov. Dočim je prvi del pretežno deskriptivnega značaja, je drugi natrpan zgodovinskih vprašanj in problemov, ki nudijo gradivo za znanstveno delo še na več dob.

Dobra stran te knjige je vsekakor, da je Sch. zbral večidel dejstvenega gradiva in je je razvrstil kronološko po koledarju ter obravnaval i priprave za božične praznike i običaje o praznikih samih. S tem je izrazil poročila domačih, t. j. srbskih in hrvaških etnografov, folkloristov in pisateljev, ki poročajo — posebno v posebnostih — navadno za posamezna okrožja, in jih združil v celoto. Prednost v zamisli dela je tudi, da je pristegnil — primerjaje — še drugorodne poročevalce: Angleže, Čehe, Fince, Francoze, Grke, Italijane, Madžare, Nemce, Poljake, Rimljane, Romune, Ruse; celo na slovensko slovstvo ni popolnoma pozabil. Tudi to mu je škodilo v dobro, da ne poroča samo dejanskih odnošajev, ampak skuša deloma tudi dognati, kako so nastali nekateri običaji, kakšne so vzročne zveze in namere izvestnih pojavov ter kako jih ljudstvo tolmači, a kako pisatelji. — Suha dejstva in njihovo bistvo si prizadeva, da loči od čarovnije in praznoverja, ki jih obdaja.

Vendar so ostale še nekatere vrzeli in nejasnosti, ki jih je treba omeniti. Tako n. pr. se je težavno ubrati — mestoma vsaj — čuta, da gospod pisatelj ni popolnoma prodrli v skrivnosti srbščine, dasi je nedvomno, da jo govori gladko. Tako prevaja — da navedem en primer — str. 1. kmečki pregovor: »Sveti Mrata — sneg za vrata« tako: »Zu Sv. Mrata liegt Schnee hinter der Tür«; pravilneje bi se glasil prevod: »Der heil. Martin — (bringt) Schnee vor die Türe«; kajti sneg zapade vedno zunaj hiše. — Božična slama (str. 96) ima svojo čudotvorno moč nedvomno pod domnevo, da je ležalo na njej božje dehte, oz. da se postelje ž njo božičku. — Vejica od dreves in vejevja obcesti, koder gre o Telovem sprevod, ima svojo moč od blagoslova, ki je ostal na njej od mimoidočega svetotajstva (str. 101.). Kako so si tolmačili čar zelenja drugi narodi in časi, je preiskovati od slučaja do slučaja in ugotoviti izpremembe. —

Obravnavajoč badnjak (str. 17 in 28) omenja Sch. tudi Slovence (str. 174.) in pravi, da so ga tudi oni sežigali pod imenom »božič« še ok. leta 1850., a ta običaj je danes zatrt ali pozabljen. To je deloma res; imamo pa poročila, da je bila še l. 1885. v Pazinu splošno znana navada, paliti glavo (glavnjo, cok ali čok), kar je isto, vetno s pojmom »badnjak«. Tudi v Vipavi in na Krasu so postopali kmetje tako (Navratil, LMS 1885, str. 161). — Pišoč o obhodih in pesmih, navaja koledniško pesem in prevaja predzadnji stih: »za kalpakom, koledo, kita zdravca, koledo« tako: »An dem Hut ein Strauß Zdravac« (str. 151). Iz tega sledi, da mu je nejasno, kaj pomenja beseda »zdravac«; inace bi jo bil prevedel z »Bruchkraut« ali »Sanikel« (slov. kilovnik, botan. *sanicula* euro-

paea L.). — Ker posega tudi v klasično grško in latinsko slovstvo, bi bilo pač potrebno, da označi posemen takih izrazov, posebno grških, ki niso splošno znani, n. pr. (str. 185). »Eiresione« (*εἰρεσιώνη* — z volno ovita in z jesenskimi pridelki nakičena mladika), ali »Pyanepsia« (*πυανέψια*, t. j. Apolonova svečanost, ki so jo obhajali dne 7. pyanepsija) in podobne.

Najobčutnejše mesto je pa vprašanje slovstva. V taki monografiji človek pričakuje tozadevno slovstvo precej popolno. V Sch.ovi knjigi pa ga pogrešamo dokaj. Osobito starejše slovstvo (16. stol. in dalje) je izločeno; stari potopisi bi bili važni. Pa tudi obsežnejša dela izven srbohrvatskih pisateljev bi bilo treba pritegniti; tako n. pr. zaman pričakuješ, da bi se Sch. opiral na Afanasijeva (Poetičeskaja vozzrenija Slavjan na prirodu, Moskva, 1866—1869, osobito tretji del), Makuševa (O Slavjanach Malizkago grafstva v južnoj Italiji) in dr. več. Niti časopisov ne nahajamo, ki se bavijo s srbohrvatskimi božičnimi običaji, n. pr. »Globus«, 30. zv., št. 4 in 5, Baudouin de Courtenay (v Slovanský Sbornik, 1884) in dr. Čudno je, da je prezrl pretežni del od Slovencev izhajajoče literature, in to vprav najvažnejše spise. Uporabil je — sodeč po citatih — tri od slovenskih pisateljev pisane knjige: Valvasorjevo »Ehre« — ako tega moremo smatrati slovenskim pisateljem, — Wolfov Slovar in Jos. Pajka »Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev«; drugega ne pozna. In vendar bi bil s pridom uporabil razpravo Fr. Hubada: Običaji slovanski (v LMS, 1877, 1878, 1880 [Božič pri Srbih] in 1881). Isto tako »Slovanske narodne vraže in prazne vere« Ivana Navratila v LMS (1885 do 1888, 1890, 1892, 1894,

1896); ta razprava je posebno važna, ker je obsežno primerljiva. Ne trdim, da je na višku, a daje mnogo porabnih kažipotov. V letniku 1885. piše o dvanajstih ali volčjih nočeh, in o božiču (str. 150—183). — Tudi Jos. Stare se peča s to stranjo prostonarodne kulture v: Kroaten im Königreiche Kroatien u. Slavonien 1882. (Posebni odtis iz: Die Völker Österreich-Ungarns, X/2, str. 125 nsl.) In tako bi mogli navajati dalje: Kres, Novice, Vedež in dr.

A ne samo nepopolno je slovstvo, ampak citati so tupatam tako okrnjeni, da so postali brezpomembni. Sch. podaja pač seznam okrajšanih citatov — teh del je 101 — a razen njih navaja pod črto nad pol stotine knjig, ki niso zabeležene v seznamu. — Popolnoma odveč je citiranje lastnega rokopisa »Volkskundliches aus dem Plivatal«. Kaj pomaga ta citat čitatelju, ko nima možnosti uporabiti rokopis, torej tudi niti kontrole niti korektiva. — Ponovno navaja: Murko, Das Grab als Tisch; soditi je, da citira po posebnem odtisu, o katerem pa ne pove, da je prišla ta razprava na svetlo v Wörter u. Sachen, II. 79—160. — Pa so še težje stvari. Na str. 204. navaja: »Wilke, l. c. 110 ff.« Pa išči, kateri Wilke (Georg?) je to in iz katere njegovih razprav je vzet citat. Vsekako oni »l. c.« ni na mestu, ker tega dela — kolikor se spominjam — nikjer več ne omenja. Isto je na str. 203., kjer navaja med besedilom: »vgl. De Visser, l. c. 260«; a vdrugo tega dela ni v knjigi. Čitatelj dobi nehote vtis, da ima pred seboj samo citiran citat. Od čitatelja se ne more zahtevati, da na podstavu takih navedb išče razprave, ki so služile pisatelju kot pomožno slovstvo. —

Zdi se, da je bilo gradivo preobilno, a čas prekratek, da bi je bil pi-

satelj zmogel. — Vzlic tem pegam pa je knjiga važna in moramo biti avtorju iskreno hvaležni za lepo množico gradiva in njegovo razvrstitev. Bodo dimo kakor čebele: poslužujmo se dobrih strani, kakor čebele medu, ostalo pa pustimo na strani.

Mantuani.

Zelenin Dmitrij: Russische (Ostslavische) Volkskunde. (v: Grundriss der slavischen Philologie und Kulturgeschichte, herausgegeben von Reinhold Trautmann und Max Vasmer. Berlin u. Leipzig, Walter de Gruyter & Co. 1927).

Še pred polstoletjem smo se opirali z občudovanjem na dr. Gr. Krekovo »Einleitung in die slavische Literaturgeschichte«, ki nam je risala tudi kulturne predpogoje za razvoj slovanskega slovstva. — Koliko je doznalo specialno raziskavanje v zadnjih 50 letih! In koliko nepoznanih dejstev in stikov so ugotovile razprave v »Archiv f. slav. Philologie«, koliko sadov je prineslo znanstvu primerjujoče poznanje!

Pred nami je važna knjiga ruskega univ. prof. D. Zelenina, tako po obsegu (XXVI+424 str.), kakor — in to še v večji meri — po vsebini. Avtor je poklican, nuditi nam take razprave, 1. ker živi med svojimi rojaki, ki jih more neposredno opazovati in pozna tudi zanesljivost poročevalcev in njihovih poročil; 2. ker ima na razpolago pripomočke v tiskani, na Ruskem zelo obsežni, pa tudi razkropljeni literaturi; 3. ker mu pomaga jo velike narodopisne zbirke ruskih muzejev; 4. ker mu je dostopno tudi slovstvo drugih narodov zaradi znana jezika in s tem tudi njihovo narodopisje in 5. ker je samostojen mislec in neodvisen znanstvenik, ki je tudi sam spisal več tozadevnih znanstvenih razprav.

Namen in nalogo svoje knjige je zarisal Z. jedernato in kratko v enem samem stavku. Glavna naloga knjige je primerjajoča analiza iztočno-slovanskih plemen. V tem smislu je tudi razpredelil in obravnaval gradivo. Na čelu kratek oris zgodovine iztočno-slovanskega narodopisja. Sledi uvod, utemeljujoč razdelitev iztočnih Slovanov — na podstavu etnografskih in dialektoloških razlogov — v štiri skupine: severne in južne Velikoruske, Beloruske, Ukrajince. — Nato obravnava: 1. poljedelstvo, 2. žiwinorejo, ribištvo, čebelarstvo, 3. hrano, 4. živino za vprego, 5. obleko in obutev, 6. kroj noše in imena posameznih delov, 7. nego telesa, 8. stanovanje (hišo), 9. družinsko življenje in običaje, 10. družabno sožitje, 11. obredje letnih časov in 12. ljudsko vero. Za vsakim oddelkom navaja zdevno literaturo.

Temu besedilu sledi slovar v knjigi rabljenih izrazov (v 30 jezikih, odnosno narečjih); nato seznam podob, katerih je med besedilom 245 (v avto tipijah in črtovnicah) a 33 na peterih tablicah iz pokredanega papirja v barvastem tisku. Knjigo zaključuje zemljevid ruskih rodov in narečij.

Da Z. obvlada svoj predmet, ne svedoči samo preglednost v opisovanju, ampak tudi kritika predhodnega slovstva, v kateri včasih označi svoje stališče z dvema ali tremi besedami. Svojemu načrtu ostane dosledno zvest ter primerja običaje vseh štirih skupin, ugotavljajoč sličnosti in razlikosti. Opira se na autopsijo ali na slovstvo, ki je seveda pretežno rusko. Od slovstva v drugih jezikih, kakor je češko (L. Niederle), hrvaško (M. Gavazzi), nemško (v. Geramb, V. Jagić, R. F. Kaendl, V. Masikka, R. Meringer, M. Murko, K. Rhamm — med temi so Jagić rodom Hrvat, Mur-

ko Slovenec, Masikka Finec) in poljsko (Lehr-Splawiński) nahajamo samo posamezna dela v podkrepitev navedenih trditev. Zdi se mi, da bi pisatelj ne bil napačno postopal, ako bi bil navedel tuptam, četudi s suhim mi citati naziranja izvenruskih učenjakov; to bi pomenilo za splošnost več sigurnosti v sodbi. Seveda se drži Z. strogo svojega programa, da piše »oris«, ki ne prenaša preveč podrobnosti.

Da bi sledili vsem njegovim izvajanjem, je v tej oceni izključeno, dokazati se bo mogoče le ene ali druge točke.

Največjo pozornost posveča Z. materialni kulturi svojega naroda: prvih osem poglavij je posvetil tej strani — v kolikor duševna stran v njej ni immanentna. Poslednja štiri poglavja obdelujejo pretežno duševno kulturo. Poročevalec bi menil, da bi v vrsti poglavij zamenjava 3. in 4. ne bila zoper logiko: 4. poglavje na tretje mesto, a 3. na četrto (prim. gori vrsto poglavij!).

Kjerkoli Z. govori o materialni kulturi, poroča najprej, kje obstoja in v kakšnih oblikah; na to primerja v tem pogledu inačice pri posameznih skupinah in lokalnih razmerah ter tolmači — v kolikor je to mogoče — vraže in običaje, ki so zvezani s posameznimi deli, ali zavzema lastno stališče napram drugim naziranjem. Prvih osem poglavij je najbolje obdelanih; problematične stvari so ostale problematične — in to je povsle naravno.

Zadnja štiri poglavja so istotako točna v deskriptivnem delu, nudijo pa toliko za sedaj še nerazrešljivih vprašanj, da stopa jasnost celokupne slike nekoliko v meglenost. Naravno je, da izzivajo tajinstvene strani in posebno besedila, ki spremljajo poedine obre-

de in medsebojne občevalne oblike, k razmišljanju in stremljenju, da se pojasni temni pomen. A dejansko stanje narodopisne vede tega še ne dopušča — v pretežni večini primerov. Koncem koncev so pa razni poizkusi, obrazložiti kak pojav v ljudskem življenju iskreno odobravati, tudi tedaj, ako rešitev zagonetke ni uspela. Če take poizkuse vrše možje, kakor je naš avtor, napotijo druge do globljih študij, ako jim tolmačenje ni popolnoma uspelo. Nekoliko takih pripomb pristavljam temu referatu, ker so stiki med našimi in ruskimi običaji, torej tudi narodopisjem precej tesni.

Za našo zgodovino čebelarstva je vrlo zanimiva ruska čebeloreja, ki nam kaže mestoma še zelo stare oblike, tako v postopanju kakor tudi v pravnem oziru. Tu moramo misliti na odnošaje, kakor odsevajo iz pisanega običajnega prava v lex Langobard, Visogthorum, Salica, Saxonica in dr. — Seveda se tudi na Ruskem čebelarstvo modernizira, a s počasnim korakom.

Med najboljša poglavja te knjige sodi opis, kako se na Ruskem pripravljajo vlakno, kako se prede in tke. Tu nahajamo vretence in dva različna kolvrata: holandski in ruski tip; dalje statve ali krosna raznovrstnih konstrukcij. Ilustracije so večinoma dobro uspele, osobito po risbah narejene črtovnice; fotografični snimki so pogosto narejeni na hitro roko, v neugodni luči in navadno brez filtra. — V tem poglavju obravnava Z. tudi izdelovalne preprog. Oddelek o preprogah je — dasi v bistvu pravilen — jezikovno nesiguren in dolgovezen. »Glatte Teppiche« (kilim itd.) se imenujejo v strokovni terminologiji kratko »Wirkteppiche«, a »behaarte Teppiche« enostavno »Knüpfteppiche«; opisovanje dela je odveč, ker si vsak-

do pravilno predstavlja bistvo teh preprog.

Podobne težave provzroča tudi nemška veziljska terminologija našemu pisatelju, ki pozna bistvo, ni pa siguren v strokovnih izrazih. Z. ugotavlja tri glavne vrste (tipe) ruskega vezanja: križev vbod (krestik), plazen vbod (glad, nastil) in delo na razplet (merezka, perevit). Tretji tip označuje z opisovanjem bistva: »für diesen Typus ist das Ausrupfen der Einschlagfäden in der Leinwand bezeichnend«. To ni dovolj točno: votek se izpuli samo na določenih mestih. Namesto opisovanja zadošča — za nemško knjigo — francoski izraz »à jour«, ki ima pri vezanju edini pomen: delo na razplet. Kakor pri tem, se trudi Z. tudi pri četrtem tipu (ki ga smatra za inačico tretjega), da označi njegovo bistvo z opisovanjem tehničnega postopanja: »... wobei in der Leinwand wirklich Löcher ausgeschnitten werden«; terminus technicus »(guipure) Richelieu« pove vse nedvoumno (rusko: virizuvannja). Do stavim naj, da velja to število veziljske tehnike pač samo za glavne zastopnike; ruski narod jih pozna mnogo več.

Tudi v poglavju o hrani provzročajo nekateri nemški izrazi, dasi so nedvomno v rabi, nekaj nesigurnosti. Tako n. pr. str. 126. izraza »Preißelbeere« in »Moosheidelbeere«, to pa zaradi mnogih sinonimov. »Preißelbeere« (tudi rote Heidelbeere, Kronsbeere, Steinbeere) je nedvomno istovetna z našo brusnico. Bolj zmotana je pa stvar pri imenu »Moosheidelbeere«, ki pomenja lahko dvoje rastlin. Prva (ki se zove tudi Sumpsheidelbeere, Rauschbeere, Moosbeere, Trunkelbeere) utegne biti mahovska črnica; druga pa mahovnica, nemško: Moosbeere, Torfbeere.

Katero izmed obeh je imel Z., na misli? Rabita se v gospodarstvu obe. A dočim ima mahovnica okusen sad, je baje mahovska črnica škodljiva, ako se uživa v večjih množinah; vendar je gotovo, da kuhajo prav iz te mahovske črnicke, posebno v Sibiriji, žganje. V takih primerih je najkrajša pot, da se doda domačemu imenu latinsko botanično; mahovska črnica bo Vaccinium uliginosum L., a mahovnica Vaccinium oxycoccos L. Mestoma je Z. tudi tako postopal (n. pr. str. 127.: Epilobium, Origanum, Satureia) in s tem onemogočil vsak dvom. —

Poglavje o stanovanju ali hiši je pregledno — a poročevalec bi si želel nekoliko drugačne poti in tu pa tam več podrobnosti.

O hiši ugotavlja Z., da je navadno iz lesa, poleg tega so pa tudi, dasi redkeje, pletene hiše, bodisi iz vrbovih viter ali drugega vejevja, iz trstike ali iz ržene slame, ali pa so z ilovico zamazane; tudi iz nezganih glinovnikov. Največ smernosti zahteva pač obdelavanje in spah lesa. Z. nas seznanja pri tej priliki z ruskim tesarskim orodjem. O spahu pa njegovo opisovanje ni popolno, ker omenja (str. 260) samo eno vrsto spaha: zaugolki, to bi bili pa naši slovenski terminologiji (osebito belokranjski) »veliki ogli« t. j. spah, pri katerem mole konci hlodov preko hišne stene prosto v zrak. Vendar so pri Rusih v navadi tudi drugačne rešitve spahov na vogalih; kajti Z. sam jih podaja v podobah, n. pr. str. 155., pod. 98., in 265., pod. 203., ki nam predstavljata beloruski hiši, poslednjo izgledno. Tu vidimo porezane konce hlodov in vogale, obite z deskami, kar bi bilo po slovenski ljudski terminologiji »v žlebeh«. Uverjen sem, da živi tudi med ruskim narodom še tretja vrsta oglov, stoječa med

obema prej omenjenima: da so namreč konci hlodov porezani, a ogli ne zapaženi, torej »mali ogli«, kakor jih zovejo naši tesarji (prim. str. 53., pod. 23.: gumno iz guv. Smolensk, če ne varo snimek). Glede prostorov v hiši loči Z. tri (glavne) tipe na Ruskem: 1. hiše brez veže, torej da obsegajo eno samo ubikacijo; te so zelo redke; 2. hiše z dvema prostoroma, (soba in veža; poslednja more biti predeljena, da je en del porabljen za shrambo ali celo za manjšo sobo; 3. hiše s tremi prostori: soba, druga soba in veža. Včasih se imenuje manjša soba »kamnatka« (torej iz lat. *caminata*, po grškem *καμινος*) pri Slovencih »čumnata«. S hišo so zvezana gospodarska poslopja. Med pomožnimi stavbami za nima Slovence »kozolec« — dasi brez strehe (str. 35., pod. 14., in str. 170., pod. 113 c).

Od notranje oprave je najvažnejše kurišče: ognjišče in peč. Jedro tozadevnih Zeleninovih izvajanj je kritika V. v. Gerambovega in Rhammovega naziranja, ki si nasprotujeta; v. Geramb smatra rusko peč za »Herdofen«, peč, s katero je neločljivo združeno ognjišče, dočim misli Rhamm, da ruska peč nima in ni imela stika z ognjiščem. Z. pa pravi, da je resnica na sredi. Za sedanjo kmečko hišo na Ruskem velja Z. sodba brezpogojno; razvoj se na tem mestu — žal — ne morem poglobljati. Ugotavljam pa, da Z. pri nobenem drugem vprašanju ni uporabljal toliko izvenruske literature, kakor glede kurišča; — v. Gerambove študije (posebno v Wörter u. Sachen III. in IX./1) so vsekako zelo važne — četudi tupatam nekoliko nemškonoarodno-patriotične v sklepih.

V družinskem življenju igrajo, izvzemši fizično stran, vpražne veliko vlogo. Tu je za modernega opazovalca zakladnica problemov in zagonetk;

malo je pisateljev in folkloristov, da bi se protivili vabljuvim sirenskimglasovom in bi ne začeli utapljati se v razreševanje. Celoz. je deloma podlegel, dasi ne zapusti sicer realnejšega zgodovinskega stališča. Posebno tajinstveni mrtvaški obredi in običaji so nedvomno stari ostanki iztočne in obsrednjemorske kulture, kakor n. pr. da postane hiša onesčiščena, ako krije mrliča; kamen v krsti se zdi Z. nejasen; mislim, da pomenja kamen, s katerim so — v Egiptu — odpirali telo mrtvecu; vožnja mrtveca na saneh (tudi poleti), navada, da sedajo hčere na očetovo krsto, škropljenje groba z vodo, pečatenje groba — vse to sodi v egiptovski pogrebni rito (F. Erman, Aegypten, 427 nsl.). Pot, po kateri so prišli ti običaji na ruska tla, je zavita še v meglo. Pa niso le egiptške prvine, ampak tudi drugi elementi v mrtvaških običajih. Da se duša umrlega hrani od gorke pare jedil, je prenešeno iz prazgodovinskega kulta bogov (prim. Homer, Il. I., 66, 317. VIII., 549 itd., Od. XVII. 270: *εὐλογίη*). Odstranjevanje mrličev iz hiš in izpostavljanje brez groba je star perzijski običaj, ki mestoma še danes živi, a pot Rusijo nikakor ne sodi v nemožnosti. Pokrivanje takih mrtvecev z vejevjem in brstjem je pa sinkretistična navada iz staro, oz. prazgodovinsko-grškega in krščanskega običaja. Da se nepokopani rajnik maščuje nad preostalimi živimi, je bilo staro prepričanje Egiptčanov (Ka!). —

Najbolj štedljivo obravnava Z. duševno stran ruske ljudske kulture. Za marsikatero plati pač navaja rusko, sem in tam izjemno tudi drugo slovstvo. A nekoliko več podatkov bi pa že prenesel tudi ta »Grundriss«. Vsekako je presenetljivo, da pogrešamo razen Karskega in Kosiča

zelo važna ruska imena o tamošnji ljudski in narodni pesmi, to so n. pr. Balakirev, Danilov, Filipov, Finagin, Grigorjev, Kašin, Kirša, Lagovski, Lineva, Lopatin, Melgunov, Odojevskij, Palčikov, Prač, Prokunin, Rimskij-Korssakov, Rubec, Sokolski, Sserov, Stachovič, Trutovskij — ne glede na izvenruske znanstvenike, kakor je bil Westphal i. d. v. —

Podobno je z glasbili, katerih dokaj ne omenja. Razen navedenih bi upravičeno pričakovali še nastopne: trskaja dudka, ki je pač umetno, a sedaj ponarodelo glasbilo; kuraj = flavta, istotako; ložki, naroden instrument; torban = velika lutnja z 12 strunami; tjurjuljukalka = trstika (fr. chalumeau); toropil = brundalo (fr. guimbarde); tremuška ali treščotka = raglja; valik, sedaj ponarodel instrument, ki se zove navadno klarinet; volynka = dudí (cornamuse) in dr. —

Popolnejše je poglavje o umetnosti in ljudski tehniki; pa tudi tu bi človek pričakoval poleg Stasova še Butovskega (L'ornement russe), četudi obsega okrasje, povzeto po starih izvirnikih za moderno praktično rabo.

Še nekaj želja imam. Podobe sem omenil že gori, da so v klišejih mestoma medle, če so avtotipije. Pa je še drug korigendum, to pa posebno pri črtovnicah, čijih posamezni deli so opremljeni s črkami. Nekatere teh črk so omenjene v besedilu, druge ne (n. pr. str. 9., pod. 1., kjer so obrazložene v besedilu pod »ralo« črke a, b, d; ne pa e in f; c pogrešamo tudi pri risbi). A tudi obratno se dogaja. Tako na str. 267., pod. 207. in 208., ki nam predstavljata velikorusko streho, prvo iz južne, drugo iz severne Velikorusije. V besedilu je polno napotil v črkah, ki jih iščemo zaman ob risbah. Končno

navajam še nekaj mest, ki jezikovno — za zapadne razmere — niso povsem na višku. N. pr. str. 58.: »Wenn ein Stück Vieh krepirt« (mesto: umsteht); str. 59.: »Der W(ei)ß(r)usse« schleppt beim Umgang des Viehs die Sensenspitze längs der Erde«, kar je po logiki skladnje težko umljivo; pravilno bi se reklo: »Der Wr. ritzt beim Umschreiten des Viehs mit der Sensenspitze die Erde hinter sich«; str. 60.: »Kreuzung von vier Wegen« — se reče krajše in jasneje: »Kreuzweg« ali »Wegkreuzung«; istotam: »Unreinigkeit zu beseitigen oder aufzuhalten« namesto »abzuwehren«; str. 61. »Die Pfeife« — kot pastirsko glasbilo (truba, trembita) — bo pač istovetna s »Hirtenhorn« ali »Alphorn« (pastirsko trobilo); str. 87. »daß die Querstange c sich zwischen seinen Füßen befindet« je neumljivo; bolje »daß dessen Füße zu beiden Seiten der Querstange c auf dem Hebel b ruhen«; str. 132.: »Gänsemarsch« ni izvajati od kite letečih divjih gosi, ampak od hoje domačih gosi, gredočih druga za drugo; str. 159.: »dreht sich um eine hölzerne oder eiserne Speiche«; namesto Speiche bi bil moral pisati Achse, kar potrjujejo risbe št. 103. in 104. —

Ne dvomim, da pride v doglednem času do II. izdaje te velezanimive in za slovansko kulturo tudi važne knjige. Pegice, katerih se ne ubrani nobeno človeško delo, spričo svetle in jedrovite vsebine ne prodirajo in ne prihajajo na površje tako, da bi motile vsakega čitatelja. Te se bodo dale prihodnjič odpraviti. Za sedaj smo hvaležni ruskemu učenjaku za ta lepi znanstveni dar.

Vnjanja oprema je vrlo lepa, reprezentativna, papir močan in gladek, četudi nekoliko težak, tisk (antiqua) jasen in pravilno razstopen v vrstah:

tiskarski izdelek, ki smo ga vajeni pri
tvrdki Walter de Gruyter & Co. —

V Ljubljani.

Mantuani.

Ant. Václavík, Podunajska
Dedina (Vydavateľsko Družstvo)
Bratislava, 1925.

Avtor je 408 stranem besedila pridal še ilustracije v jasnejši pregled. Horvatský Grób, kakor se imenuje Dedina, je mala, znamenita krajina, ki obsega le nekoliko vasi severovzhodno od Bratislave pod malimi Karpati. Ravno po tej knjigi je postala Dedina kljub njeni majhnosti znana. Že ime samo Horvatský Grób, jasno izraža izvor in pravo domovino te male naselbine. Kot otok živi s svojo lastno etnografijo med velikim češkoslovanskim narodom.

Vasi precizno popisujejo in govorijo o hrvaški kali in hrvaškem etnografskem življu, odkoder izvira to svojevrstno slovansko pleme. Vsa njihova ljudska umetnost bazira na hrvaški, deloma tamošnjim prilikam primerno umešana češkoslovaški narodni umetnosti. Vendar je pa umevno, da so se izvoru pridružile marsikateri smernice obmejnih plemen, tako ogrske in nemško-avstrijske.

Življenje Dedine predstavlja neko gotovo skupnost. Po več rodbin živi pod eno streho, ki obsega 4 prostore: kuhinjo, katera spominja na mestne renesančne — prednjo in zadnjo »izbo« ali kamro. Razen najpotrebnejšega so vidne vsepovsod figure iz fajence, bogata dekoracija; tudi na pohištvu so v živih barvah izražene borzdure, vitice in okraši, dalje vezene z različno in bogato tehniko, svete slike, slikane na steklo — vse delo ženske roke, ki ustvarja te umotvore brez vsakih predlog. Ni nikjer lepšega in bogatejšega okrasa kakor pri tem plemenu in nikjer toliko razvitega oku-

sa, kar se tiče ornamentike in barv, kakor pri njih. Vendar izražajo vsepovsod gotovi znaki hrvaški tip. Tudi noše in vezene so izredno pestre, lepih barvnih sestav, bolj slovaškega kroja, vendar imajo v sebi nedvomno še kljub stoletjem, ki so že pretekla, veliko južnoslovanskega duha ohranjenega.

Knjiga popisuje vso to ljudsko umetnost Dedine v najmanjših podrobnostih in vsebuje izredno bogato etnografsko vsebino. Razen popisovanja noš, arhitekture, običajev, razvija tudi lep spored narodnih pesmi in naševov, pripovedk, pravljic, narečja in domačega lekarstva.

Hvale vredno je za Dedino, da je premogla tako lepo izdajo in si s tem ovekovečila svojo lastno etnografijo v pisani besedi, s čimer se marsikateri veliko večji narod ne more ponašati.

Mia Brejčeva.

L'art populaire Hongrois. [Édité par la section ethnographique du Musée National de l'imprimerie de l'Université. — Imprimerie de l'Université Royal Hongroise, 1928, Budapest VIII, Múzeum — körút 6. Gólyavár (Dr. Czakkó Elemér)]. Budapest 1928.

Knjigo pod tem imenom je izdala »Etnografska sekcija narodnega ogrskega muzeja v Budimpešti« leta 1928. Vsebuje le kratke podatke ogrske ljudske umetnosti, ki sta jo ustvarila duša in značaj ogrskega naroda. Snov je razdeljena na osem poglavij:

Prvo naznanja cilj tega dela, drugo meje predmeta, ki ga obsega, tretje pa zgodovino raziskovanja. Četrto poglavje obravnava tradicijo kot čuvaja ljudske umetnosti, peto narečje, šesto sodobno stanje slednje, sedmo poglavje načrtava celoten pregled, osmo značaj ornamentike in barv v ogrski ljudski umetnosti. Knjiga je bogato opremljena z ilustracijami, ki so po-

sebnost zanimive zaradi noš in vezenin različnih ogrskih plemen.

To delo se naslanja na zgodovinsko podlago in na prilike, v katerih je živel in še živi narod. Očrtava originalnost in individualnost jedra njegove kulture in značaja. Poudarja odnosi obmejnih plemen, bodisi severnih ali južnih, ki se medsebojno navzemajo duha v ljudski umetnosti. Izraža se v njihovem načinu življenja, dalje tiste osebnosti, katere so vtisnile lice svoji okolici. Z nekaj primeri pokazuje ta knjiga v svojih lepih ilustracijah — 3240im stranmi — jasno ta odnošaj. Prav posebno poudarja značilnost kožuhov, osobito kratkih, ki imajo na slovanskih mejah dokaj njihovih smeric v sebi. — Vreden omembe je svojevrsten in zanimiv, do tal segajoč kožuh, »suba« imenovan, ki ga knjiga prav posebno poudarja zaradi najbolj karakteristične in pester ogrske ornamentike — »son jardin à fleurs«. Sicer v ogrski etnografiji cvetje izpreminja svojo prvotno naravno obliko in nastopa v najrazličnejših ornamentih, medtem ko se slovanska plemena držijo bolj ali manj naturalizma. Narod zlasti rad vmešava med cvetje živalske prispodobе, osobito ptice pevke. Vse te vezenine so do najmanjše potankosti izvršene: v fileju so ogrske žene še prav posebno izurjene. — Ogrski živahni in temperamentni značaj zahteva tudi veselih in živih barv, kjer prevladuje v splošnem rdeča, zelena, rumena in črna. Vendar pa njihova sestava variira po religiji, to se pravi katoličani, kalvinci, pravoslavni in evangelijske veroizpovedi se ločijo prav dobro po svojih lastnih barvnih sestavih. — Še celo njihovo pohištvo, kakor skrinje, postelje, stoli, zrcala itd., da, še procelja ogrskih kmečkih hiš so najpestrejšje poslikana. Kar se rezbarij tiče, so izurjeni posebno v izdelovanju

pohištva in portalov, kjer se pojavljajo brezštevne variante.

To bi bila le z nekaj besedami izrečena vsebina knjige. Kar se to delo slovenske etnografije tiče, bi bilo prav koristno za obravnavo in proučevanje za obmejna plemena, zlasti Prekmurske, kjer se meša slovenska in ogrska ljudska umetnost.

Mia Brejčeva.

Albin Stocky, Čechy v době bronzové. (Natisnil Jan Štenc). Praha 1928.

Še ni dolgo, kar je prof. Stocky razveselil arheologe in zgodovinarje z impozantno publikacijo o mlajši kamniti dobi na Češkem in zopet je zagledalo svet njegovo delo o bronasti dobi njegove domovine. To delo sicer ni tako obsežno kakor prvo, ali je opremljeno z lepimi in različnimi slikami ter lapidarno pisanim tekstom. Domena Stockyjevega proučevanja je sicer neolitska doba, katero pozna kakor malokdo v Evropi, ali tudi bronasto dobo nam je lepo pojasnil. Tudi Stocky je mišljenja, da je kovinska kultura nastala v Aziji in prišla počasi v Evropo, in sicer najprej v vstočno Sredozemsko stran. Na Češkem je čista bakrena industrija bolj slabo zapazena.

Na lepo reproduciranih fotografijah keramike in metalnega orodja lahko čitatelj vidi in prouči tipe bronzaste dobe na Češkem v raznih fazah: Starejše (Unětická kultura), srednje (kultura juga in zapadnočeških gomil) in mlajše (Lužická kultura) Knovizská kultura, Milavečská kultura, Slezská kultura.

N. Županič.

K. Absolon, New finds in fossil human skeletons in Moravia. — J. Matiegka, The skull of the fossil man Brno III. and the cast of its interior. (Reprinted from the Anthropologie — Prague, VII—1929).

Moravska, posebno okolica Brna, predstavlja klasično najdišče orinjaške (orinjacijske) paleolitske civilizacije in telesnih ostankov tako zvanega orinjaškega rasnega elementa (Aurignacian race). Ti ostanki postglacialne kulture stare kamenite dobe se spravljajo v Brnskem deželnem muzeju, ki leto za letom sistematično odkopava starin bogata najdišča pod vodstvom spretnega raziskovalca prof. univ. dr. K. Absolona in njegovih drugov. V letu 1928. so odkrite izkopine v Predmosti, neke vrste »kjökkenmöddings«, ki so slične onim iz Dolnih Věstonic, samo da so poslednje nekaj bolj primitivne. V Predmostih je odkrita ena lobanja in več dolgih kosti, ki bodo važne za primerjanje s starejšimi ostanki ljudskih skeletov in bodo še bolj odredile morfološko posebnost Orinjacijske rase. Oškrbine na kosteh, posebno na levem stegnu, prizadejane z ostrim kremenastega noža, pričajo o kaniibalizmu tedanjih prebivalcev na Moravskem.

Zemlja, na kateri je sezidano glavno mesto Moravske, Brno, je klasično nahajališče tako zvanega »Brno« rasnega elementa (Brno race), ki mu še ni popolnoma oddeljeno mesto med fosilnimi rasami, ali izgleda, da predstavlja primitivni tip Orinjaške rase. Prve ostanke je odkril Makowsky 1888. leta (Brno I), druge isti znanstvenik 1891. leta v današnji Francouzski ulici (Brno II) in 1927. so odkrili arhitekti (g. Trkal) pri izkopanju temeljnih jam lobanjo s kostmi (Brno III) v zgrčenem položaju 2-15 m izpod površine. Lesova ilovica (Loess loam) okoli skeleta je bila čudno rdeča in ker so tudi kosti pokazale isto barvo, je sklepati, da je bilo truplo pri pogrebu posipano z neke vrste rdečilom v obliki praha.

Prosluli češki antropolog J. Matiegka je opisal in proučil lobanjo člo-

veka Brno III v poedinostih in jo morfološki primerjal z Brno II, Mladeč I, Predmost IV ter z lobanjo iz Combe Capelle.

N. Županič.

V. Lebzelter, Zur Rassengeschichte der Jugoslaven. (Sereta Brunsmidiana, Commentationes oblatæ Josepho Brunšmid septuagenario a discipulis et amicis A. P. III. ID. FEBR. MCMXXXVIII. Ex officina typogr. »Zaklada Tiskare Narodnih Novina). ZAGRABIAE MCMXXXVIII.

Avtor je mišljenja, da more fizična antropologija priti do uspehov po poti induktivnega preiskovanja, nikakor pa ne s pomočjo dedukcije. Induktivno raziskovanje začenja s posameznikom in skuša pri njem zaznati kombinacijo raznih lastnosti zunanosti, ono spaja posameznike iste morfološke kombinacije v kombinacijske tipe. Rasna razdelitev Zapadne in Srednje Evrope ne krije se z ono v vzhodni in jugovzhodni Evropi. Da bi se doznalo, kateri rasni elementi so specifično jugoslovanski, treba je prepoznati sledeče:

I. Fizično kakovost prebivalstva Jugoslavije in sosednjih dežel v prošlosti in sedanosti.

II. Fizično kakovost stanovalcev dežel, iz katerih so se doselila jugoslovanska plemena, v prošlosti in sedanosti.

V polnem neolitikumu je bila Jugoslavija naseljena od »Bandkerami kerjev«, ki so bili nizke rasti in dolihokefalni in ki se jih bi dalo prišteti k mediteranski rasi. To je podpisani konstatiral v svoji razpravi o prazgodovinskih Trojancih pred dvajsetimi leti in še bolj v razpravi o prvih stanovalcih Jugoslavije pred desetimi leti.¹

¹ N. Županič, Les premiers habitants des pays Yougoslaves, Paris 1919, pag. 29: »Nous pouvons dire, toutefois, que les habitants de l'Illyricum à cette époque étaient de petite taille, dolichocéphales avec crâne ellipsoïde, ovoïde ou pentagonal

Dolihoidnost Balkanskega polotoka so poremetili prišleci bronaste dobe iz Male Azije, ki so imeli glavo kratkega sklopa.

V. Lebzelter trdi, da so bili stari Iliri dolihokefalni in da zaradi tega ne morejo biti Srbi njihovi potomci, ker so kratkoglavci. To ne stoji. Stari Ilirci iz halstatske dobe so bili zares veččinoma dolihokefalni, ali bil je pri njih zastopan znaten procent mezokefalije in brahikefalije. Ta brahikefalija se je pa za časa La Tène dobe pomnožila in je pred prihodom Slovencev na Balkanski polotok prevladala dolgoglavce. To pa se je zgodilo verjetno po notranjih fizioloških procesih embriološke prirode. Brahikefalija se je pokazala kot zmagovita v notranji borbi za obliko lobanje. Ker je absolutno utrjeno, da so bili Slovenci pri svojem prihodu v Ilirijo visoki, plavi in dolgoglavci, to so Jugoslovenci dobili svojo sedanjo temno kompleksijo in kratko oblikovano lobanjo najverjetneje od poromanjenih in neporomanjenih Ilirov, dočim so pridržali svojo visoko staturo.

N. Županič.

et cheveux vraisemblablement noirs et frisés. D'après les crânes étudiés, la population de Ljubljana et de Vučedol n'appartenait pas complètement au type néolithique extrêmement dolichocéphale des régions de l'Europe centrale et occidentale; on peut la considérer comme le produit du mélange des Hamites avec les brachycephales asiatiques aux temps énéolithiques et du bronze. Ainsi s'expliquerait la concordance entre l'art ornamental de l'Asie Mineure et celui de Ljubljana et de la Syrie, concordance relevée par différents archéologues, et encore plus frappante entre l'art de Butmir et l'art hellénique primitif. Il est tout de même curieux de constater qu'aucun des treize crânes d'Illyrie n'est brachycephale absolu; or, comme nous l'avons déjà dit, l'Illyrie est aujourd'hui un des centres de la brachycéphalie en Europe. Les brachycephales devaient vivre sur les hauteurs et les plateaux avec leurs troupeaux; ils descendirent à peu dans les plaines et se mêlèrent aux dolichocéphales bruns qui peuplaient les rives des fleuves et cultivaient leurs champs." — N. Županič, *Etnogeneza Jugoslovenâ*. („Rad“ Jugosl. Akad. 222, str. 149). Zagreb 1920.

Trabalhos da Sociedade Portuguesa de Antropologia e Etnologia. Vol. III. III. — Fasc. IV. Porto. 1928.

Vestnik Portugalskega društva za antropologijo in etnologijo, kojega se je v Porto (Rua de Santa Catarina, 261—1^a), prinaša v svojem zadnjem zvezku med drugimi sledeče razprave:

P. Bosch Gimpera: O neolítico na Europa Ocidental e o problema da sua cronologia. Pisatelj skuša na podlagi do sedaj odkritega materiala kronološko fiksirati prazgodovinske dobe na ozemlju zapadne Evrope.

J. A. Pires da Lima: Uma visita a o Monte de S. Miguel o Anjo. Gora sv. Mihaela leži 18 km od Guimarães v pokrajini, ki je bogata arheoloških najdb iz rimske dobe in iz keltiberske dobe, ki je bila neposredno pred njo.

Znani arheolog A. A. Mendes Corrêa, profesor na znanstveni fakulteti in direktor Antropološkega instituta na univerzi v Porto, skuša v razpravi Sur une inscription proto-ibérique d'Alvão d'terminirati napise, ki jih je našel P. José Brenha pred 34 leti v važnih dolmenskih skupinah pogorja Alvão, v bližini kraja Vila Pouca d'Aguiar (Trazos Montes). Na nekaterih kamnih so napisi in zoomorfske ter heliomorfske oblike. Ricardo Severo je tedaj postavil hipotezo, da so to neolitski predmeti in da obstoj abecednih znakov na njih potrjuje mnenje, ki ga je izrazil l. 1891. Estácio da Veiga v prilog neolitske starosti abecede in njene zapadnega izvora. Vendar so prehistoriki skoraj splošno dvomili o avtentičnosti teh predmetov in ti so zapadli pozabljenosti, dokler jih ni objavila za Glozel napravila zelo aktualne.

Pisatelj je mnenja, da so ti predmeti avtentični, in sicer poznejši kakor

iz megalitske dobe, morda iz prehoda iz prvega v drugo železno dobo, to se pravi proti l. 500. pred Kr. Po njegovem mnenju je pisava protoiberska, kar bi stavljal te predmete pred iberske napise iz južne Portugalske in Španske, ki se jih po navadi stavlja v poznejše dobe in ki so se nadaljevali še za časa rimske dobe. Kljub temu, da se Alvžo razlikuje v detajlih od Glozela, smatra, da je izboren argument za avtentičnost slednjega.

Isti znanstvenik je napisal tudi daljši članek o glozelskem vprašanju, ki je zbudilo tako strastne boje v znanstvenih krogih.

V knjižnem pregledu bo nas Slovence predvsem zanimalo poročilo, ki ga je napisal Humberto Pinto Lima o knjigi »Origin of australian beliefs« (Vienna, 1922) od Lamberta Ehrlicha, »o distinto professor da Universidade de Ljubljana«.

Madame de Vaux Phalipau: *La Littérature des Serbes de Lusace.* (Editions des »Amis de la Pologne«, 16, rue de l'Abbé de l'Épée, Paris, 5e), 1929. — 32 str. + 14 slik.

Od l. 1920. sem neutrudna pisateljica, članica odbora pariškega društva »Priateljstvo Lužice« (Les amis de la Lusace) izdaje leto za letom knjižice o Lužiških Srbih, da opozarja francosko in svetovno javnost na najmanjši slovanski narod, pozabljen sredi nemškega morja. Letošnja njena knjižica daje dober vpogled v lužiško slovstvo, od narodnih pesmi in legend, slovnice, slovarjev in prevodov, pa do časopisja, pesništva, romanov in gledališča.

Mouseion. Bulletin de l'Office international des musées. (Institut de Coopération intellectuelle de la Société des Nations.) Št. 6. december 1928. — Razen popisa muzeja za narodno umetnost v Budimpešti prinaša ta zadržana številka članek o »Library Witt«,

ki sta jo ustanovila Sir Robert in Lady Witt in ki jo po pravici smemo smatrati za najboljši dokaz za britansko aktivnost na polju mednarodnega umstvenega sodelovanja. Ta biblioteka ni zbirka knjig in njeno ime bi v gotovomeri lahko privedlo v zmoto: to je vesoljna zbirka reprodukcij, tičočih se zgodovine slikarstva in risarske umetnosti, od 12. stoletja do danes. Številka vsebuje tudi nadaljevanje o anketi za poenostavljenje muzejskih katalogov.

Dr. P. B.

B. B. Бунак, Crania armenica. (Труды Антропологического Научно-исследовательского Института при И. М. Т. У. выпуск II, приложение в »Русскому Антропологическому Журналу, том XVI, вып. 1—2). Москва 1927.

V prvem delu razlaga avtor svojo metodo dela na principu lobanjske tipologije in izločenja tipov iz mešanice. Kranimetrična karakteristika mora sloneti na absolutnih dimenzijah in njihovi skupni pripadnosti in zveznosti. Določeno je 57 dimenzij, ki podajejo najpopolnejši kraniološki program in ki se nahajajo v priloženih tabelah. Odnosno tehnike merjenja je obdržal sistem antropološke šole v Curihi. Bunnak je določil geografske centre za razne tipe: za Dissentis-tipus (alpinska rasa) — zapadna Švica, za dinarski tip — hrvaški variant, za srednjeazijski (turški) — telengetska skupina. To so variante, ki stoje blizu do varians armenica propria (variants pontozagrica) v vilajetih Bitlis in Van v maloazijski Turčiji.

Četrtil del razprave obsega primerjatev treh brahoidnih tipov armenoidnega, alpinskega in dinarskega, in pokazuje, da so variante izšle iz istih elementarnih tipov v neznatno diferencnih variantah. Sličnost evrazijskih in azijskih brahikefalov pa je vrlo relativna. Smer variacije posameznih dimenzij

zija in karakter njihove pripadnosti v možganskem oklepu ter v skeletu obraza, pokazujejo se pri obeh tipih kot zelo različni. Četudi se more priznati sorodnost med evrazijskimi in azijskimi brahikefalci, vendar velja to za daljno prošlost, ko ni bil skupni prototip niti mongoloiden niti evropski. Kar se tiče razmerja med 3 izločenimi elementarnimi tipi, niso bili ti tipi samostojne tvorbe niti rezultat evolucije enega ali drugega od njih. Najbolje bi bilo razložiti njihov izvor in postanek po miksovariaciji. Najverjetneje se je izvršila metizacija zmerno brahikranega in dolihokranega varianta. Eden od izhodnih tipov, ki je v različnih variantah oblikoval evrazijske brahikrane skupine, tip »sigma« pokazuje prilično podobnost kraniološkemu tipu Malajcev. Drugi tip »φ« pripada kakor iz gleda mediteranski skupini, ki je danes že zelo redka (protomediteranska). Prastari narodi Sprednje Azije, kakor Sumerci in drugi narodi prastarega vzhoda, so bili sestavljeni iz 2 etničnih elementov — iz azijskega (po Austranu) ali Hetito-Pelazgo-Ligurskega in protohamitskega tipa.

G. Bunak imenuje naše Hrvate »Kroate« po nemškem načinu, čeprav je ime Hrvat bilo poznano že najstarejšim ruskim kronikam v svoji slovanski obliki. Sicer pa moramo delo pozdraviti kot temeljito in zelo globoko zamišljeno kraniološko študijo. Slične rasne elemente je podpisani zapazil pri osteoloških ostankih starih Trojančev, in tudi v prazgodovinski Jugoslaviji,¹ samo da je v premikenski dobi protomorfni mediteranski element daleko prevladal brahikefalnega.

N. Županič.

Mičun M. Pavičević, Crnogorci u pričama i anegdotama. (Zabavna Biblioteka, kolo XXVII, knjiga 451, uređuje Dr. Nikola Andrić, drugo izdanje sa 40 slika u fotografiji; naklada Zaklade Tiskare Narodnih Novina. Zagreb 1929.

Pisac ove knjige je g. Mičun Pavičević, poreklom Crnogorac, rođen u Dolu Pješivačkom iz čuvene guslarske porodice. Tako je naš autor nasledio od oca pesnički dar i volju do sabiranja narodnih pesmi i narodne proze. Ljubav do otadžbine turila mu i mač i pero u ruke; i za vreme balkanskih ratova i Svetske vojne kao i u političkoj borbi g. Pavičević uvek je bio na svome mestu. Za vreme Svetkog rata bio je i u Kanadi, gde je uređivao novine na našem jeziku, objavljavao našim izseljenicima veliki čas narodnog ujedinjenja i hrabrio ih da pođu u pomoć braći kao dobrovoljci. G. Pavičević ima i originalnih pesničkih radova, napisao je nebroj novinarskih članaka i sakupio je lepi broj narodnog blaga.

Najnovija knjiga g. Pavičevića »Crnogorci« crta nam karakter Crnogorca pričom i anegdotom. Taj način prikazivanja predoduje sa izvesne strane psihičke osobina Crnogorca bolje nego možda duge i dosadne rasprave. Iz etnografske nauke znamo, naročito iz Cvijićevih antropogeografskih problema Balkanskog poluostrva, da Crnogorci pripadaju jezgru takozvanog patrijarhalnog kulturnog pojasa, gde narod živi još skupljen u zadrugama i plemenima, gde vlada još stroga patrijarhalna morala i brdsko viteštvo, a Pavičevićeve priče i anegdote taj

svedjeli bili zastupljeni u velikoj mañini. Verovatno potiče okrugloglavi element sa istoka, dok izgleda da je duoglavni kao imaoc one uske duguljaste lubanje i malenog, često kepečkog rasta». N. T. D. — Etnogeneza Jugoslovenâ. („Rad“ Jugosl. Akad. 222, str. 149—152).

¹ Н. Жупанић, Тројанци и Аријевци, (Глас LXXXVI Српске Академије стр. 242. 286, Београд 1919); „Престоријски Тројанци не представљају један крвно сасвим чист тип, већ један амалгам од долехокефалаца и брахицефалаца; ови су по-

opis dopunjuje i osvetljuje. Tipove, prikazane i nacrtane u Pavečevićem Crnogorcima može se sasresti samo u Homerovi Ilijadi. Svakome, ko se bavi etnologijom i psihologijom našeg naroda ovu knjigu toplo preporučujemo, a piscu čestitamo na uspehu.

Niko Županić.

P. R. Radosavljevič. The spirit of Tolstoj's experimental school. (Reprinted from School and Society, vol. XXIX, Nos. 737 and 738; The Science Press). New York 1929.

Naš bosenski rojak, prof. univ. Pavel R. Radosavljević predava na New York University fizično antropologijo in eksperimentalno pedagogiko ter je objavil že celo vrsto dozbrih del iz svojega strokovnega področja. V zgoraj omenjeni studiji prihaa avtor do prepričanja, da je Lev Tolstoj velik vzgojevalni eksperimentalist, ki stoji v svojih idejah o vzgoji pod vplivom političnih in socialnih idej svoje dobe. Kot član aristokratske kaste je začel Tolstoj, živeč v družtvu prepojenim s stanovskimi predsodki na zunaj in v srcu, s silo svojega individualizma pobijati te socialne predprave in nadutosti. On je začel uveljavljati enakost duš ljudstva s svojo dušo in je načrtal ekonomsko analogijo, povzeto na osnovi razumevanja in uvidevanja a ne na osnovi znanstva. V akordu z Tolstojevo vzgojevalno filozofijo morejo se razlikovati trije osnovni toni, individualizem, intelektualna svoboda in verska sankcija.

N. Ž.

Henry Field, Early man in North Arabia. (Reprinted from »Natural History«, vol. XXIX, No. 1, 1929, pp. 33—44.) New York 1929.

Avtor tega dela, ki govori o najstarejših prebivalcih v Severni Arabiji, je g. H. Field, pomočnik upravnika

»Field« Museum of Natural History v Čikagi. On je bil tudi voditelj znanstvene ekspedicije (1927—28) v »Severno arabsko« ali »Sirsko puščavo«, ki meji na zapadu na Transjordanijo in Palestino, na severu na Sirijo, na jugu na veliko Nefad puščavo in na vzhodu na Mezopotamijo. Na svojih težavnih ekspedicijah, ki so bile izvršene tudi s pomočjo angleških oficirjev in največ na avtomobilih, je g. Field naletel tudi na ostanke rimske kulture, na vojaške utrdbe in kastele (Qasr Burqua, Qasr Azrak), ki so bile zadnje in najoddaljeneje postojanke rimske moči na iztoku. Ker se je v ekspedicijski družini nahajal tudi klasični epigraf, so zbrali napise in material in jih poslali v Čikago. Glavni namen pa je bil seveda poiskati ostanke in dokumente najstarejših, paleolitskih stanovalcev, kar se je g. Fieldu tudi posrečilo. Za sigurno se more trditi, da je v severno-arabski puščavi človek živel že v prazgodovinski dobi in geološka raziskovanja so pokazala, da je bila ta dežela takrat namakana in da je bila rodovitna. Vsekakor je imela dosti gostov, na pol nomadsko prebivalstvo. Več musterijskih tipov orodja, ki je bilo najdeno v toku arheološkega raziskovanja po puščavi, spominja na orodje najdeno v društvu s tako zvano »Galijsko lobanjo« (1925). Ker je g. Field vkljub svoji mladosti dosegel lep uspeh pri težavnem raziskovanju puščave, lahko pričakujemo od njega še mnogo uspehov za pojasnenje izvora človeka in civilizacije Evrazije v paleolitski dobi, kar si je postavil za svoj cilj.

N. Županić.

B. Škerlj, Nekatera socialna spoznanja iz rodovnikov Praškega pedološkega zavoda. (Rozpravy ústavu pro

vyzkom ditěte a dorůstající mládeže, číslo 55.) Praga 1929.

Avtor raziskuje na osnovi 350 rodovnikov duševno in нравno anomalnih otrok Praškega pedološkega zavoda: kakšno je razmerje »zakonskih«, »predzakonskih« in nezakonskih rodovnikov po različnih verah? Avtor piše na kraju dela: Iz nejasnega vzroka imamo pri katoličanih naše serije razmeroma največ otrok in odstotno tudi največ nezakonskih. Morda nam dejstva, da je med inteligenco in trgovstvom najmanj katolikov in med delavci in nižjimi uslužbenci največ, da imamo malo splavov, dalje, da vera sama prepoveduje vsak poseg v embrijonalno in fetalno življenje otroka, da imamo radi tega pri katoličanih razmeroma malo umetnih splavov, kažejo pot k razrešitvi vprašanja velikega števila nezakonskih otrok pri katoličanih. Sicer pa tudi razna sredstva in metode za omejitvev spočetij pri delavcih in nižjih uslužbencih, ki pa dajo največji kontingent katoličanov, niso tako razširjena in rabljena. Čim bolj pa se poglabljamo v te zamotane probleme, tem zamotanejši postajajo, tem več vzrokov — po večini neznanih — slutimo. To so gotovo socialni problemi velike važnosti. Končno smo pokazali, da se nezakonski otroci od narave nikakor ne zde zapostavljeni, vsaj v našem primeru, kjer je med njimi odstotno manj duševno manjvrednih nego med zakonskimi, kar pa pri idiotiji sloni seveda po večini na eksogenih vzrokih. N. Županić.

Д. Ј. Поповић. О Цинцарима. Прилози питању постанка наше чаршије. Београд 1928.

V tem delu je šel avtor za tem, da zainteresovani problem čim bolj objame časovno in prostorno, da bi dal po možnosti popoln in zadovoljiv odgovor, kako je postal srbski trg

(čaršija). Pri njegovem postanku so imeli glavno vlogo Cincarji. Pisatelj ima dosti nabranega gradiva, ali to se nanaša največ na specialna vprašanja lokalne in rodbinske zgodovine, no on je za sedaj odbral in obdelal ono kar je bitno in idejno; nebitne in materialne stvari hoče pozneje zasebno tretirati. V časovnem pogledu se vršijo dogodki v obsegu 300 let, a krajevno so omejeni na teren severno od Niša do Budima in Pešte in na zapad do Trsta in Reke. Na tem ozemlju je avtor osebno pregledal lokalne arhive, napise na grobnih spomenikih in povpraševal v poedinah rodbinah o njihovi tradiciji.

Cincarji ali Aromani, kakor se sami zovejo, so preostanek nekdanjega romanskega prebivalstva na široki severni polovici Balkanskega polotoka. Srbi so dali tem Romanom ime Cincarji zaradi izgovora števila 5, ki se glasi rumunski činč a cincarski cinc. Cincarji so številno malobrojni (leta 1890.: 150.000) in raztreseno naseljeni, a socialno je pri njih razlikovati dve skupini: živinorejsko in trgovsko-obrtniško (pečalbarsko). Pod vplivom grškega duha so se Cincarji bavili posebno s trgovino in to pod imenom Grkov in so tako postali za Grke same nositelji grške mentalnosti in grške civilizacije na zapadu, posebno na trupu Balkanskega polotoka. Beseda Grk je pomenila še v polpretekli dobi pri Srbih, pri Hrvatih in celo pri Madžarih človeka, ki se je bavil s trgovino. Glavna ulica po vaseh v Sremu se še danes imenuje »grčki šor«. — Precejšen del raztresenih cincarskih naselbin se nahaja v arbanaški etnični sredini, kjer leži tudi proslulo mesto Moskopolje. Nadalje govori pisatelj o izvoru in številu Cincarjev, o njihovih telesnih last-

nostih, o obleki, o zasluživanju v tujini, o njihovem preseljevanju v srbske kraje, o njihovi vlogi kot trgovci na Ogrskem, o krošnjarstvu, o njihovem tihotapstvu in vkanah ter sličnih profesijah, o sporih med Srbi in Cincarci v cerkvi, šoli in društvu, o porobljenju Cincarjev, o srbski slavi in grškem godovanju.

V zaključnem poglavju naglašuje avtor, da je, četudi je bilo govora na vojvodinski čaršiji o Grkih, v resnici ni raziskovalec izvora teh trgovcev nameril na morebitne izseljence iz Aten ali Carigrada. Našlo se je samo nekaj grških trgovcev iz Soluna, ki pa niso bili stanovalci srbskih krajev. V resnici so bili čaršijaši na srbskem ozemlju pristni ali pa pogrčeni Cincarci iz čisto cincarskih mest in nekaj malo Grkov, ampak i ti ne iz Helade, ampak iz »polubarbarske«¹ Macedonije, Epira in Tesalijske. Ali treba vedeti, da so se Cincarci čutili kot Grki in da so bili v resnici nosilci in širitelji grškega jezika, načina življenja in mentalitete v smeri proti zapadu in pri Srbih.

Pisatelj nam je podal skelet iz vora, zgodovine in bitnosti Cincarjev. Pričakujemo, da nam poda v bodočnosti še več o tem etničnem elementu in da bo obdal skelet z mesom in mu vbrizgnil življensko kri. N. Ž.

La Coopération intellectuelle, revue de l'Institut International de Coopération Intellectuelle de La Société des Nations.

Mednarodni institut za umstveno sodelovanje v Parizu je začel s l. 1929. izdajati svoj mesečnik, ki bo nadomeščal dosedanje publikacije instituta. Prinaša prispevke in poročila s polja slovstva, znanosti, umetnosti, pouka in prava umstvenih delavcev, a le, v

kolikor se tičejo problemov organizacije in predvsem mednarodne organizacije.

Јелић И. М., Крвна освета и умир у Црној Гори и Северној Арбанији, Дисертација на правном факултету Београдског Универзитета, Б. 1926, 8°, X + 154, с картом Црне Горе и Северне Арбаније.

Досадашње студије о крвној освети код Срба и Арбанаса имају две тешке погрешке — писане су од филолога и етнолога и углавном застареле. Правници су само узгред расправљали о крвној освети, а историци исто тако, мада је она дуго времена била средиште нашег правног занимања и важан фактор у историјском развоју. Зато је веома потребно да се овај крвави обичај свестрано проучи и с историјског и с правног гледишта, још док га има у народу, или бар док траје жива успомена и разумевање за њ. Ради овог последњег разлога најбоље су, наравно, дошле студије од становника оних области, где још влада начин мишљења, по ком је крвна освета оправдана и где она није потпуно изумрла. То је случај И. М. Јелића, рође-нога Васојевића, који је обрадио сложено питање о крвној освети с много мара и с лепим разумевањем. Тачно познавање народних схватања о крвној освети и пространо знање о разноликости у поступању сачувало га је од уских и одсечено дефинираних теорија, којима су иначе правници склони. Он је добро упућен у право, али има ванредан смисао и за етнолошка посматрања, а није лишен ни способности за историјска схватања, која би му и боље испадала, када би имао опширније историјско знање. Дисертација је испала (да ли због склоности Васојевића причању?) више дескриптивна него што би то смело бити, али се писцу радо прашта многоглавољивост, јер редовно има шта рећи и лепо рекне. Историјски одељак о крвној освети, особито код Словена, јако је мршав. Зар се није

могао сам писац спустити до извора? Зашто није употребио бар обилнију литературу? Разлагање о крвној освети код Срба и Арбанаса много је пуније. Особита је добит за науку грађа о Арбанасима, коју је писац врло савесно и од погодних за тај посао личности сабрао. Она је и досад била позната добрим делом, али овако зналачки и с етнографском и правном спретношћу није била приказана. Ја нарочито истичем важност одељка о сакралном карактеру крвне освете, који спада међу најбоље одсеке у књизи. Међу врстама умира врло је важно истицање разлика код Срба и Арбанаса, које су врло карактеристичне; у разлагању има, истина, подоста понављања, али ја верујем да је оно дошло од жеље за тачношћу. Полемика је у дисертацији врло мало, највише против правничког једностраног теоретизирања и против површности у етнографском посматрању. Ово последње ми топло поздрављамо, јер површност је етнографији много шкодила. Не можемо пропустити а да на крају не споменемо дирљив пример умира описан на страни 112—3. Из њега бије један диван дах народне отмености у мишљењу, о ком и иначе има множина сведочанстава посејаних по овој књизи, пуној примера крволочности и сировости, али још пунијој знакова праве храбрости и збиљске духовне отмености.

На крају књиге је збирка важних докумената о умиру, све из Црне Горе, јер у Арбанији се умир није писмено утврђивао. За овом збирком је још један додатак с исправцима коментару М. Решетара уз Горски вијенац, које најбоље показују колико је било потребно допунити и исправити наше знање о крвној освети, јер Решетар је дао у свом коментару најбоље што се могло дати. Па то ипак није било без погрешака.

Писац и иначе ради око правне историје Црне Горе, а ми га волели видети и у раду око етнографије, јер има за њ

несумњиве способности и у себи носи читаву ризницу етнографског знања.

Н. Радојчић.

Ердељановић Ј., Стара Црна Гора, етничка прошлост и формирање црногорских племена, Српски Етнографски Зборник Српске Краљевске Академије XXXIX, I, Насеља и порекло становништва, 24, Б. 1926, са 7 фотографија и 5 карата у прилогу и 3 скице у тексту, XI + 890.

Антропогеографска испитивања, започета код нас према упутствима Јована Цвијића, добивају своју пуну вредност тек са савесном и методичном обрадом обилнога материјала, који се нагло и у недоглед шири. Он прети већ да претрпа испитиваче, који су склонили описном раду него ли дубљим научним операцијама на основу успоређивања, одвајања једноликог и утврђивања посебног, да би се на тај начин доспело до тачних научних синтеза. Грађе је за тај посао несумњиво довољно, као што су засад још сасвим употребљиве и Цвијићеве упуте за синтетичке напоре око сабране антропогеографске грађе. Само је радника за те дубље и финије послове мало. Велики део испитивача обавља свој посао више механички него што би то смело бити. Пао је у шаблоне, које не воде само тривијалности, него и нетачности. Постали су преко потребни радови синтетичке природе, који сабрану грађу научно обрађују и у исто време показују рупе и недостатке у досадашњим сабирачким пословима. За такве послове, пуне одговорности, способни су само прави научни радници, вешти научном методу, упућени у читав низ помоћних наука и у исто време одлични познаваоци свих резултата наших антропогеографских испитивања. Дакле старији добри научни радници.

Посла, означене у горњим редовима врсте и висине, латно се Ј. Ердељановић у својој великој књизи о Црној Гори. Она је изишла баш пред двадесетогодиш-

њицу изласка његове студије о Кучима, племену у Црној Гори. Писац се у дугом низу година и у савесним студијама, на терену и у литератури, саживео с предметом кога се латио да га обради с очевидном жељом да даде више него уобичајени дескриптивни рад. Поделио је своју књигу на два битна дела, први, углавном историјски, и други, с антропо-географским испитивањима. Историјски део је израђен врло марљиво. Јасан је плод дугогодишњег сабирачког рада. Није (осим изузетно) рађен по изворима, него по литератури и прошаран је врло занимљивим народним традицијама. Није вешто и прегледно написан. То су поређани исписи хронолошким редом, без довољно везе и без јасних видика. Типичан антикарски рад, пун понављања, али ипак користан, више за прегледање о појединим догађајима из црногорске прошлости него за израђивање пластичне представе о развоју Црне Горе. Цели посао је заостао негде на половини пута између сабирања и обрађивања историјске грађе. Израђен је према подели на нахије: Црмница, Катунска нахија, Љешанска нахија и Ријечка нахија. Од дотакнутих проблема веома важна су саопштења пишчева о Истрази Потурица. (стр. 59 и д.), пуна добре грађе и одличних сугестија. Исто тако су занимљива испитивања о жупи „Lusca“ из Барског Родослова, т. з. Летописа Попа Дукљанина, од које је, по пишчеву мишљењу, један део данашња Љешанска нахија (стр. 104); уопште су занимљиви сви прилози географији Барског Родослова у овој књизи. Из историјског дела у Додатку мора се истаћи важно разлагање о боју на Цареву Лазу (стр. 751 и д.), за који писац верује (у противности према Ј. Томићу) да је постојао.

Други, антропогеографски део, поделио је писац (без разлога) на два одељка као засебне делове и дао им написе: Племенска подела и Етничка прошлост и формирање црногорских племена. Цели

овај део Ердељановићеве књиге претежно је описне природе, али су описи пуни и поуздани. Велика је штета што су разбијени, мало сажети и што понављања нису избегнута. Употреба је олакшана с одличним индексом. Пишчева разлагања (и с друге стране позната) о постанку данашњих племена нису довољно образложена, али ванредни материјал што га је писац сабрао биће увек знатан део основе у расправљању о племенима код нас.

Црна Гора је била срећна, када је говор о описима ове занимљиве земље, нарочито овај њен део, који је обрађен и у Ердељановићевој књизи, т. з. Стара Црна Гора. Она је заиста ванредне важности и занимљивости предмет научног испитивања, особито за етнографе, јер представља област архачке друштвене организације као мало која. Није лако рећи што ново и добро, у научном погледу, о њој после читавог низа добрих и одлично написаних дела о Црној Гори и Црногорцима међу којима је и сјајна студија Вукова и одлични рад Павла Ровинског. Ердељановић је несумњиво измакао пред њима у научној ширини посматрања. У обради није, стилски је чак заостао иза понеких радова о Црној Гори. Књига би била боља да је више сажета и да је писац захватио још дубље у својим проучавањима. Али и овака каква је, врло добро је дошла нашој науци.

Приложене слике су сасвим рђаве. Карте су добре.

Н. Радојчић.

Павићевић М. М., Црногорци у причама и анегдотама, књига друга, Подгорица, 1928, 8°, 194 стр.

Заређале су књиге о Црногорцима. За кратко време читав их је низ. Особито црногорских прича. То би било за друго које племе опасно, али за Црногорце није. Здрава свежина њихова живота, још највише патријархалног, њихова оштроумност и довитљивост чува приче о Црногорцима од досаде. Продирање културне нивелизације и у Црну Гору

ослабиће нарочите особине Црногораца, па је зато добро дошао сваки напор да се сачува старинско црногорско схватање света и живота. М. М. Павићевић издао је већ другу књигу прича црногорских. Врло карактеристичну. Већина прича су речити документи за познате особине црногорске, највише за јунаштво, поноситост, каткад охолост, племенитост мишљења, цењење праве личности и т. д. Велику научну вредност имају приче из којих се види мишљење о женскињу и женско мишљење о људима. Та старинска схватања ће нарочито ценити компаративни етнологи. Наука је већ и уочила вредност грађе сабране од М. М. Павићевића и нарочито је ова друга његова збирка лепо у науци дочекана; занимање у широким научним круговима на страни за Црногорце распирио је Г. Геземан предавањима о црногорским гусларима. Наравно да нису све приче у овој књизи М. М. Павићевића исте научне занимљивости и једнаке лепоте, али боље је издати и по коју мање вредну него да сасвим пропадне. А важних и лепих има читав низ. Искуство М. М. Павићевића за ове врсте послове очевидно расте, па се можемо сигурно надати, да ће трећа књига бити још боља од друге.

Н. Радојчић.

Јовану Цвијићу.

Посмртни говор Др. Нике Жупанића, одржан на београдском гробљу 18. јан. 1927.

Тужни зборе!

Још није одржан шест недељни парастос нашем великом политичару Николи Пашићу, ево опет долети у Београд на црним крилима анђео смрти, да понесе на звезде душу Јована Цвијића, нашег славног географа и искреног родољуба.

Дошао сам из беле Љубљане, мили покојниче, да Ти донесем последње поздраве и као пријатељ и као изасланик тамошњег Етнографског музеја. За вечно се опраштамо с Тобом, славни покојниче,

уверени у животно искуство, да човек нешто корисно, добро и лепо тек онда уме да цени, кад је то добро изгубио.

За Тобом, Јоване Цвијићу, жале у првом реду београдске научне установе: Академија наука, чији си председник био, даље Универзитет којим си управљао више година као ректор, а нарочито Географски институт који је био од Тебе основан и вођен. Овај завод, вођен озбиљним прегнућем за научно испитивање кakovости и облика наше земље, често ће пожелети свог Цвијића, али Цвијића нигде бити неће.

Научници теже постигну широку популарност него ли политичари и песници, за Јована Цвијића међутим знао је и ако не сваки српски сељак, то сигурно сваки варошанин и иоле образованији човек у Србији. Цвијићево име већ је пре једне генерације прешло границе отаџбине и данас познато је и уважено код географа свију цивилизованих народа.

Слава и ауторитет Цвијићевог имена често је добро дошао нашем народу и у практичном погледу, а нарочито на конференцији мира у Паризу, кад се одређивало, које југословенске области ће ући у обим будуће краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Као шеф тадашњег етнографског одсека за одређивање словеначко-немачке границе, кличем Ти у име Словенаца: срчна Ти хвала за све услуге!

Тешко је пало Цвијићу на срце, кад је на крају видео, да остаје једна трећина Словенаца у туђем ропству.

Југословенска идеја као и многе политичко-етнографске студије о Македонији и осталим јужнословенским земљама учиниле су, да сам већ године 1903 дошао у додир и у ближе односе са Јованом Цвијићем, те сам и његовом и националне омладине иницијативом дошао из Словеначке у Србију, Пијемонт јужног Словенства. Тако сам уживао срећу, да сам могао делити са Шумадинцима од 1908 до 1918 заједничко добро и зло и дочекати највећу срећу: Осло-

бођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца.

Драги покојнице, Јоване Цвијићу, не треба да свештеници певају у Твом имену погребну молитву *Libera me domine de morte aeterna* — вечне смрти спаси ме о Боже — јер Ти си се сам спасио од заборавља својим делима, која Те нису допратила само до гроба, већ Те пратити и преко гроба свуда где се поштује наука и здрава мисао.

Бог Ти дај души лако, Јоване Цвијићу!

NOVE KNJIGE IN ČASOPISI.

Русский Антропологический журнал, том 17, выпуск 1—2, ответственный редактор В. В. Бунак, завед. Антропологическим институтом I. Московского Университета. Государственное издательство. Москва 1928. Vsebina: М. Ф. Нестурх, Некоторые данные по гематологии годовалого орангутана. — Н. Теревинская-Шенгер, Крымские татары. — R. Thurnwald, Wandlungen und Aufgaben der Völkerkunde. — Н. В. Боровка, Корреляция основных антропометрических признаков в зависимости от пола и возраста. — М. Колдобский, О суточных колебаниях роста и веса. — М. Я. Мирский, О значений некоторых сторон физического развития для профессиональной пригодности мультителных телефонисток. — G. Bessjédine, Sur la distribution des groupes sanguins chez les russes.

Sveta Cecilija. Smotra za cerkvenu glasbu s glazbenim prilogom. Glasilo Cecilijina Društva u Zagrebu. Urednik lista kanonik Janko Barle. God. XXIII, Zagreb 1929. Vsebina: O. fra. Božo Bubalo, Impresije iz Solesmesa. — Dr. B. Širola, Uspomene na Ženevu. — Pop Vinko Premuda, Šestokrillac. — Dr. P. Crnkovački, Glazbene sličice. — S. Djaković, Crkveno pevanje u Vinkovcima. — R. Aleksander,

Glazbeno pismo iz Beča. — V. D., Sitne muzikalne vijesti iz Engleske. — M. Pavelić, Sveti himni. — L. Šafranek-Kavić, Glazbena sezona u Zagrebu.

M. Kus-Nikolajev, O podrijeklu licitarskog srca. Etnološka biblioteka, uredjuje prof. Vladimir Tkalcic, br. 3. Zagreb 1928.

Geografski Vestnik. Časopis za geografiju in sorodne vede, III. letnik, št. 1—4, knjigotrska cena 50 Din. Izdaja in zalaga Geografsko društvo v Ljubljani. Urednika: dr. Valter Bohinec in Anton Melik. Ljubljana 1928. Vsebina: F. Baš, Maribor, II, geomorfološke razmere. — B. Ž. Milojević, Splitska okolina. — I. Rubić, Obala Šolte. — A. Melik, Morfologija in gospodarska izobrazba tal v Bohinju. — M. Salopek, Eocenska sinklinala na otoku Hvaru. — J. Rus, Prebivalstvo in obseg francoske Ljubljane v primeri z današnjo. — V. Gorsky, Geokemija in kemijsko-geografsko proučevanje pokrajine.

Sociedad Española de Antropología, Anografía y prehistoria. Actas y memorias, tomo VII, 1. Madrid 1928. Vsebina: Fr. de las Barras de Aragon, Estudio de varios cráneos precedentes de una cueva proxima a Torrelaguna (Madrid) existentes en el Museo de Antropología. — A. P. C. Morán (XLVI), Arte popular (40 grabados).

M. Kus-Nikolajev, Rasvjeta kod seljaka. (Etnološka biblioteka, br. 2.) Zagreb 1928.

Fr. Stelè, Valvasorjeva Ljubljana. (Posebni odtis iz Glasnika Muzejskega Društva za Slovenijo, IX, 1928, stran 70—98.) Ljubljana 1928.

Umetnostni zgodovinar, g. Stelè, opisuje v gornjem članku sliko Ljub-

ljane v drugi polovici XVII. stoletja, posebno na osnovi Valvasorjevih topografskih del in še do sedaj neobjavljene bakrorezne predstave Ljubljane, ki se nahaja v Univerzitetni biblioteki v Zagrebu in ki je bila napravljena nekako med leti 1660—1670.

M. Kus-Nikolajev, Ekspresionizam u seljačkoj umjetnosti. (Etnološka biblioteka, br. 6.) Zagreb 1929.

Fiume. Rivista semestrale della «Società di studi Fiumani» in Fiume, anno VI, 1—2. Reka 1928. Vsebinska: S. Gigante, Fiume negli ultimi cinquant'anni. — Don G. Regazzolati, Missioni diplomatiche del vescovo di Knin, Marco da Fiume. — Lettere di Carlo De Franceschi a Giovanni Kobler. — G. Depoli, I coleotteri della Liburnia. Parte III: Diversicornia (malacodermata — brachymera). — A. Goidanich, Su di un dittero parassita endofago di formiche.

Zdravniški Vestnik, I, št. 3—4. Strokovno glasilo zdravništva v Sloveniji. Izdaja Slovensko zdravniško društvo. Uredništvo: Primarij dr. Fr. Derganc, Ljubljana — Komenskega ul. 4. Tiskarna »Slovenija« v Ljubljani, predstavnik A. Kolman, Celovška cesta 61. — Vsebinska: Fr. Derganc, Kern in Billroth. — R. Jug, Tuberkuloza ledvic. — I. Pintar, Profesor dr. Vinko Kern. — R. Blumauer, Diferencialna diagnoza peritonite. — L. Merčun, Letošnja epidemija influence v Ljubljani. — V. Meršol, O etiologiji in aktivni imunizaciji proti škrlatinki. — Fr. Derganc, Ducheune — Erbova ohromelost. — T. Billroth, Izbrana pisma. — F. D., Zgodovina kirurgije in kirurškega oddelka v Ljubljani. — Iz prakse za prakso: primarij dr. Fr. Goestl, Inducirana blaznost.

Časopis za zgodovino in narodopisje, XXIV, 1—2. Izdaja Zgodovinsko

Društvo v Mariboru. Maribor 1929. Vsebinska: M. Ljubša, Postanek srednjeveškega Celja. — Fr. Goršič, Župani in knezi v jugoslovanski pravni zgodovini. — Fr. Vatovec, Kolonizacija laškega okraja v luči krajevni in ledinskih imen. — Fr. Baš, Gospodarsko poslopje v Savinjski dolini. — Izvestja. — Slovnstvo. — Društveni glasnik.

Annuaire des Musées Nationaux. (Services Commerciaux et techniques de la réunion des musées nationaux. Palais du Louvre.) Paris 1927.

Fataburen. Kulturhistorisk Tidskrift utgiven av Fil. Dr. Gustaf Uppmark. Nordiska Museet. Häfte 4. Stockholm 1927. Vsebinska: Lennart Björkquist, Om slipstenshuggningen på södra Gotland jämte nagra ord om den gotländska sandstensbrytningens historia. — Albert Andersson, Carl Reinic Rosenberg. En nordhalländsk bonadsmalare. — Emelie von Walterstorff, Hampkrus och linningskrus Var äldsta på svenska tryckta julbeskrivning.

Mitteilungen der antropologischen Gesellschaft in Wien, LIX. Bd., Heft 2—3. Dunaj 1929. Vsebinska: V. Lebzelter, Rasse und Volk in Südosteuropa. Eine paläo-ethnologische Studie (1—61). — R. Routil, Über die Indices der Blutgruppenforschung (61—127). — H. Stipek, Völkerkunde und Schule (131—137).

Maxwell Lawrence Sacks, Religious Consciousness of late adolescence, with an Introduction by Professor Paul R. Radosavljevič, Ph. D., Ph. D. School of Education, New York University. The Avon Press, New York 1928.

Никола Радојичић, Географско знање о Србији почетком 19. века. Са две карте у прилогу. (Посебна издања Географског

друштва, уредник Боровоје Ж. Милојевић. Државна штампарија краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Цена 30 Д. Београд 1928.

В'ячеслав Каминський, Нариси звичаєвого Права України. Всеукраїнська Академія наук окрема видбітка из „Збірника прац. комісії д'ля виучування звичаєвого права України. Київ 1928.

Rudarski i topionički vesnik, Organ udruženja rudarskih poduzetnika Kraljevine SHS. Izlazi svake poslednje subote u mesecu. God. I., br. 2. Vsebinsa: M. T. Luković, Geološki sastav i petrolejske pojave planine Majevice. — K. V. Petković, Geološki zavod na univerzitetu, Beograd: »Prethodna beleška o lijaskim ugljenim slojevima u reonu sela Zvonca, Rakite i Vučjeg Dela.« — Samec L. Guzelj et J. Kavčič, Hemijski institut — Ljubljana: Mineralne komponente u mrkom uglju i njihova varijacija kod ispiranja sa vodom, odnosno sa parafinskim uljem. — F. Podbrežnik, Racionalizacija u našoj ugljarskoj industriji. — V. Vrhunc, Sadašnjost i budućnost ugljarske industrije.

Гласник скопског Научног друштва, књ. III. Уредник Радослав М. Грујић. Скопље 1928. Vsebinsa: Д. Анастасијевић, Хипотеза о „Западној“ Бугарској. — Н. Радочић, Вести Ане Комнине о Србима. — А. В. Соловјев, Једна српска жупа за време царства. — Р. М. Грујић, Школе и манастири у средњовековној Србији — В. Р. Петковић, Нејасне фреске из циклуса чуда св. арханђела Михаила у Леснову. — Ђ. Трухелка, Археолошке белешке из Јужне Србије. — Ж. Татић, Два остатка византске архитектуре у Струмичком крају. — А. Дероко, Нов прилог за ресторацију изгледа Сопоћана. В. С. Радовановић, Култ простонародних црквених ктитора у Јужној Србији. — М. Павловић, Грачаничка повеља. — Т. Р. Ђорђевић, Черкези у нашој земљи. —

П. Скок, Саракачани. — П. Колендић, Мрнавићево „Потужење покорника“. Ф. Бајрактаревић, Српска песма о Мухамедову рођењу. — Г. Елезовић, Производња шалитре у Јурумлеру код Скопља. — С. М. Милосављевић, Баџијање на Шар-планини. — Извештаји о проучавању Јужне Србије на терену. — Белешке.

Johannes C. Barolin, Inspiration und Genialität. (W. Braumüller, Universitäts-Verlagsbuchhandlung). Dunaj in Lipsko 1927.

У уводу наваја писатељ, по роду Лjubljančan, да га је problem racionalnoga gospodarstva s prirojenimi moćmi duha dovel do spisa »Der Schulstaat« in ta ga је vzbudil za delo »Nationaler Hochstifte« in v razni konsekvenci da је prišel do vprašanj: »Wie entwickelt man Talente?« in »Was ist ein Genie?«.

J. Barolin trdi: Duh pomeni nekaj postoječega in vztrajajočega. — Misel је spremenljivost in plastika. Mi poskušamo ono, kar se ne more občutiti, pojasniti s preprostimi teorijami. — Kakor para predpostavlja toploto, tako predhodi pojem duše pojmu duha. — Duša је prav tako vitalitetni princip duha, kakor је toplota aktivitetni princip za paro. — Duh pomeni materialnost, individualnost, duša pa је univerzalni princip, ki oživlја telo in duha. —

Duša znači element življenja, ki vse ustvarja, vse menja, stalno po analizi in sintezi moći izločuje, ki vse prešinja v celotni stavbi sveta, ki је zrno bitnosti, ki је pravzrok vsega spoznanja in pomeni božjo vsepričujočnost ter vsegamogočnost.

Avtor pledira za internacionalni sporazum, odnosno tipov šol, skozi katere bi jih morala mladina iti dokler ne doseže svojo zrelost. Učna doba

bi imela trajati od 6. do 22. leta življenja.

Otto Schlaginhaufen, Anthropologie und Sport. Vortrag vor den Teilnehmern des II. akad. Turnkreises für die Studenten schweizerischer Hochschulen mit 6 Figuren im Text. Separatabzug aus: »Die Körpererziehung«, Jhrg. V, H. 1, S. 3—14. Bern 1927.

Avtor piše, da so mu antropometrična raziskavanja pokazala, da redne telesne vaje ugodno pospešujejo rast človeškega telesa. Vsa vrsta sporta oblikuje posebni sportni tip. Antropometrija je v stanju pokazati pri posameznem individuumu, kakšen je status njegovega telesnega razvoja in katera telesne vežbe so potrebne za dosego harmoničnega telesnega razvoja.

Slavische Rundschau. Berichtende und kritische Zeitschrift für das geistige Leben der slavischen Völker, herausgegeben von Franz Spina und Gerhard Gesemann. Jahrgang I, Nr. 5, Mai. Verlag Walter de Gruyter et Co. Berlin-Leipzig-Prag 1929. Vsebina: Paul Eisner: Otokar Březina's Sendung. — E. Arnoldi, Die Filmkunst der Sowjetunion. — O. Schürer, Neu-Prag. — O. Herma jze, Die Ukrainische Geschichtswissenschaft. — Literatur. — Bibliographie.

J. C. Barolin, Schülertausch und Völkerversöhnung. Wien 1927.

J. C. Barolin, Rasse — Nation. Ein Weg zur Völkerversöhnung. Wien 1925.

J. C. Barolin, Gedanken zum Minoritätenproblem. Verlag J. Eisenstein et Co. Wien 1929.

Avtor piše: Nemec potrebuje pošteno prepričanje svetovnega trga in potem se mu bo zacelila rana žalovanja po izgubi 20.000 do 30.000 Nemcev na jezikovni meji, ker zvišano blago

stanje delavskega ljudstva v industriji, obrti in agraru lahko korigira to ljudsko izgubo v dveh do treh mesecih preko normalnega prirastka prebivalstva, ki iznaša v Nemčiji na kvartal preko 100.000 glav. J. C. Barolin se ogreva za nazore kanadskega svetnika Danduranda v »Društvu narodov«, ki je poudarjal, da se rešenje v minoritetnem vprašanju ne more doseči z asimilacijo, nego na osnovi spoštovanja druge rase in druge kulture, kjer pa bi morale manjšine čutiti v sebi dolžnosti do svojih držav in vlad, a te bi jim morale biti istotako svete kakor njihove narodne pravice.

Fr. Vatovec, K starejši upravni in gospodarski zgodovini laškega okraja. Odlomki iz inavguralne disertacije »Kolonizacija laškega okraja«. Ljubljana 1927.

I. Rakovec, Doneski h geomorfologiji Ljubljanske kotline. Odlomki iz inavguralne disertacije. Ljubljana 1927.

A. B. Соловьев, Законодавство Стефана Душана, цара Срба и Грка. Книге Скопског Научног Друштва, II. Skopje 1928.

Alfredo Niceforo, Un decalogo di errori che troppo spesso si commettono studiando la mortalità per cancro per mezzo delle statistiche demografiche. (Estratto da »Difesa Sociale«, anno VII, n. 8, Agosto 1928). Rim 1928.

Kaarlo Hildén, Studien über das Vorkommen der Darwinischen Ohrspitze in der Bevölkerung Finnlands. Helsinki 1929.

Česko-Lužický Věstník. Ročník X, číslo 4. V Praze 25. dubna 1929.

Ruch Słowiański. Miesięcznik poświęcony życiu i kulturze Słowian. Wychodzi z początkiem każdego miesiąca z wyjątkiem lipca i sierpnia. Redakcja i Administracja: Lwów, ul. Ossolińskich 2 (Ossolineum).

Jan Mydlarski, *Sprawozdanie z Wojskowego zdjecia antropologicznego Polski*. (Odbitka z »Kosmosu«, czasopisma Polskiego Towarzystwa przyrodnikow im. Kopernika. Tom 50, zeszyt II—III). Lwów 1925.

Leta 1921. je odredilo vojno ministrstvo Poljske, da se ima pri vojski urediti sistematično antropološko raziskovanje in nabiranje podatkov. Kartografska analiza teritorialne razširjenosti antropološke strukture ene ali drugega ozemlja z ozirom na indekse glave, obraza in nosa je pokazala: V vojvodstvu Poznanj in na Pomorjanskem podolgaste lobanje, ozke obraze in istotake nosove, a to stoji v zvezi s severnoevropskimi mezocefalnimi, plavimi, dolgoobraznimi elementi (α). Dejstvo pak, da je poznanjska provincija pokazala višje povprečne vrednosti indeksa glave kakor v Pomorjanskem opravičuje dozdevanje, da je tu opraviti z vplivom bolj brakičefalnih elementov, ki pa imajo ozke obraze in nosove. Tu bi prišli v poštev srednjeevropski brakikefalci, tako zvani homo alpinus (ω tip). Središče tega elementa tvori južnozapadna provincija Poljskega, t. j. vojvodstvo Krakov z šlezijo. Dalje trdi avtor, da je konstitucionalna sposobnost in vrhuna posameznih rasnih elementov različna. Vojnoantropološka analiza Poljskega nam ne more nuditi natančno kvantitativno razmerje med rasnimi elementi celokupnega prebivalstva, ker so konstitucionalno boljši rasni elementi pri vojski močnejše zastopani kakor v celotnem prebivalstvu.

E. F. W. Eberhard, *Feminismus und Kulturuntergang. Die erotischen Grundlagen der Frauenemanzipation. Zweite umgearbeitete Auflage.* (Wilhelm Braumüller). Dunaj in Lipsko 1927.

Pisatelj zaključuje svoje delo z besedami: Le majhno število mož je, ki so se dali zavesti po duhu časa in so odprli vrata materializmu in feminizmu ter tako napravili ljudstvu škodo. Pogin preti pa celoti mož in žena. Gotovo da so tu izvajale močan vpliv skvarjene ženske, vendar ne bi bilo prišlo tako daleč, če bi se bili odgovorni krogi resno zavzeli za stvar.

Žene imajo kot vzgojevalke mladeži še danes veliko moč in s tem neko odgovornost. Če bi se te zavedale in bi skrbale za to, da bi se njihov spol razvijal v smeri, ki bi pogumno kljubovala modernemu razvoju, bi storile kulturi in svoji ohranitvi večjo uslugo kakor bi jo moglo storiti vse duševno delo ženskih učenjakov. Prav ima mož.

N. Županič.

M. I. Schlesinger, *Land und Leute in Sowjetrussland. Langenscheidts Handbücher für Auslandkunde.* Berlin 1927.

Распис на лекциите за лѣтния семестръ на 1928—1929 учебна година. Софийски Университетъ. Печатница „Художникъ“. София 1929

Mirko KusNikolajev, *Šetnje kroz Etnografski Muzej u Zagrebu.* Privremeni vodič. Izdao direktor S. Berger. Zagreb 1927.

Otto Schlaginhaufen, *Die anthropologische Untersuchung an den schweizerischen Stellungspflichtigen.* (I. Bericht mit 5 Tafelfiguren. Separatdruck aus: Verhandlungen der Schweiz. Naturf. Ges.). Basel 1927.

Гласник Историског Друштва у Новом Саду. Директор Др. Ст. Становић, уредник Б. Д. Поповић. Књига I, свеска 1. Sremski Karlovci 1928.

Известия восточного факультета азербайджанского государственного университета имени В. И. Ленина. Востоковедение, том II, под редакцией

професоров Б. Чобанзаде и В. Багрия. Ваки 1928. Vsebina: А. Губайдуллин, К истории разложения феодального класса у приволжских Татар. — П. К. Жузе, *Thesaurus linguarum Turcorum*. — А. М. Линин, Поэзия турфанских и алтайских Тюрков. — А. С. Букшпан, К вопросу о названии „Тюрков“. — М. В. Беляев, Языковедение. Пособие к лекциям. — А. О. Мишел, Теория насилия и ее отношение к марксистскому учению о государстве — Я. А. Ратгаузер, Бакинская коммуна и народное просвещение — Приложение: А. В. Багрий: Материалы по библиографии Кавказа. Литературный Семинарий.

П. С. Јовановић, Глацијација Јакупице. (Посебна издања Географског Друштва, св. 4. Уредник Б. Ж. Милојевић). Београд 1928.

Ј. М. Павловић, Малешево и Малешевци. Етнолошка испитивања са 109 слика и 1 картом. Цена 60 дин. Београд 1929.

Б. Ж. Милојевић, Типови динарских острва. Посебна издања Географског Друштва, свеска 3. Државна Штампарија. Београд 1928.

I. kongres slovanskih filologov v Pragi se bo vršil v dneh od 6. do 13. oktobra 1929. v spomin stoletnice smrti Josipa Dobrovskega, očeta slavistike. Kongres pripravljata univerz. profesorja: dr. Jiří Horák in dr. Matija Murko (Praha, Břehova 5/I.).

Ob smrti Jovana Cvijića, ustanovi telja srbske znanstvene geografije in belgrajskega geografskega instituta so bili jugoslovanski prijatelji zemljepisnega znanstva v skrbeh, kako bo z njegovo bodočnostjo. No publikacije njegovih prijateljev in učencev, zlasti P. Vujića in Borivoja Ž. Milojevića pokazujejo ta strah za nepotreben. Gori navedena studija o dalmatinskih otokih svedoči, da se fizična geografija na beogradski univerzi lepo razvija in cvete.

N. Županić.

P. Blaznik, Kolonizacija Selške doline. Inavguralna disertacija. Ljubljana 1928.

Pavel Agost, Nyilttűzhelyű könyhák a hazai szlovénoknál. Különle nyomat az Értesítő (Népélet) 1927. évi IV. számából. (Király Magyar Egyes temi Nyomda). Budimpešta 1927.

O tem za slovensko narodopisje važnem spisu bomo prihodnjič obširneje poročali.

N. Ž.

